

๘๙๙. ๙

๙๒๒๗๗

๙.๓

วิเคราะห์วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ดุสิต ๒๐ ถนนราชดำเนิน กรุงเทพมหานคร ๑๐๑
โทร ๓๑๒๑๖๗๘ ๓๑๑๐๑๑๐

ปริญญาโท

ของ

จำเริญ แสงดวงแข

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษาหาบัณฑิต

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๒๐

67525

๑๐ ม.ค. ๒๕๒๑

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ คงไม่สามารถสำเร็จจุลวงไปได้ หากปราศจากการให้คำแนะนำและความช่วยเหลือขจัดปัญหาทุกประการจากรองศาสตราจารย์ เค็มสิริ บุญยสิงห์ ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ขอขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์โมรี ชื่นสำราญ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้เขียน ช่วยให้เกิดทั้งกำลังใจและกำลังความคิด

คุณชัยสิทธิ์ แก้วงาม คุณเทียบ ชูเรือง คุณเพียร ทองมี ได้ให้ความสนับสนุนในการศึกษาระดับปริญญาโทของผู้เขียนมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณท่านทั้งสามไว้ในโอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช รองศาสตราจารย์ จันทนา พรหมเศรณี อาจารย์เลิศ ชูนาค และคุณแสงเงิน ภูมิศักดิ์ ที่ได้ให้คำชี้แจงแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาคนควาเป็นอย่างมาก

ขอขอบพระคุณอาจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อาจารย์ฉันทัส ทองช่วย อาจารย์ปรีชา อุยตระกูล อาจารย์สุเชษฐ์ มาเหรัมย์ อาจารย์พรศักดิ์ พรหมแก้ว ซึ่งได้ให้ความช่วยเหลือในด้านเอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาค้นคว้า

ขอขอบพระคุณ อาจารย์พัทธ์ร ชุมนตรี ที่ได้ให้ความสะดวกในการจัดพิมพ์

ขอขอบพระคุณ คุณระงับ วัฒนสิงห์ หัวหน้ากองวัฒนธรรม พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่กองวัฒนธรรมทุกท่าน และคุณบำรุง สุวรรณรัตน์ ที่ได้ช่วยเหลือในการอัดสำเนาปริญญานิพนธ์

ผู้เขียนขอขอบพระคุณมิตรสหายทุกท่านที่ได้ให้ความรู้ความคิดในการศึกษาค้นคว้า

จำเริญ แสงทองแข

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำคณะได้พิจารณาปัญหานี้อย่างถี่ถ้วนแล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

ศาสตราจารย์ ดร. ประธาน

รองอธิการบดี

กรรมการ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	11
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	11
ขอบเขตของเนื้อหา	12
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	12
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	12
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	12
การจัดกระทำกับข้อมูล	13
สมมุติฐานของการศึกษาค้นคว้า	14
2 บรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2493 - พ.ศ.2496	16
/ อาฆาตานุสรณ์	16
ทอปสาสน์จันทิมา	21
วิทยานุกรม	31
วจีจากนอง	43
แคมพูไทย	47
กันเมียง	59
นิมัยในคานจาร์ก	63
ไทย - เขมร "ลุ่ม"	71
กรุงไทรโกรมก้อหล้า ใจเพื่อยฟ้าหาทาน	73
จังหวัด	76
เธอคือหญิงรับจ้างแท้ใจแม่คน	79
พุทธปรัชญาแกสทภาพสังคมตรงกิเลส วัตถุนิยมโคอะเลิศคิค	
แกสทภาพสังคมที่ตัวสังคมเอง และแก้ได้ควายการปฏิวัติมิใช่ปฏิรูป	
ตามแบบของสหธารณ ปรัชญาวัตถุนิยมโคอะเลิศคิคกับปรัชญาของ	

	รายชื่อวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2493 - พ.ศ.2496	84
	สรุปลักษณะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2493 - พ.ศ.2496	86
3	วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2497 - พ.ศ.2501	88
	กระลาโหม	88
	"แสงทอง" ใต้การวิจารณ์หนังสือของ "บุ๊คแมน"	95
	สู่อย่างไร ? นักปรัชญาบอกชาติ	105
	ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน	107
	โมราวิทยาและนวนิยายต่อต้าน	154
	ตัวอย่างบทความของ "ศิลป์ พีทยักษ์ชน"	161
	บทบาททางวรรณคดีของพระมหามนตรี	162
✓	โฉมหน้าศักดินาไทย	164
	สร้างสวรรค์ขึ้นในโลกด้วยมือ	177
	การทำบุญ "เพื่อตัวกู" กุชอบกล	183
	งานทำให้คนมีค่าว่าเป็นคน	185
	พิราบขาว	186
	มาร์ชเยาวชนไทย	188
	อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย	189
	รายชื่อวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2497 - พ.ศ.2501	191
	สรุปลักษณะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2497 - พ.ศ.2501	197
4	วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2501 - พ.ศ.2508	201
	เรื่องแปลของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2501 - พ.ศ.2508	202

บทที่

หน้า

✓ นิราศหนองคาย วรรณคดีที่ถูกสั่งเผา	207
✓ ข้อคิดทางนิรุกติศาสตร์	220
✓ มนต์รักจากเสียงกระซิบ	222
บทเพลงของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2501 - พ.ศ.2508	224
✓ วรรณกรรมร่ายกรองของ "กวีศรีสยาม" และ "กวีการเมือง"	234
✓ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาว และ ขอม	
และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ	272
ภูพานปฏิวัติ	279
✓ รายชื่อวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2501 - พ.ศ.2508	281
✓ สรุปลักษณะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2501 - พ.ศ.2508	284
5 สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	287
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	287
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	287
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	288
อภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า	303
✓ ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป	305
บรรณานุกรม	306

บทที่ 1 บทนำ

วรรณกรรมหรือวรรณคดีย่อมสัมพันธ์กับสังคมอย่างลึกซึ้ง เพราะสังคมเป็นแหล่งให้กำเนิดวรรณกรรม และวรรณกรรมเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่สะท้อนภาพของสังคม ผู้สร้างวรรณกรรมอยู่ในสังคมใดก็จะนำสภาพของสังคมนั้นบันทึกไว้ในวรรณกรรม จะโดยทางตรงหรือทางอ้อม จะโดยสำนึกหรือไร้สำนึกก็ตามที จึงมีคำกล่าวว่า (บรรจง บรรเจอดศิลป์, 2517 : 97) "การดูวรรณคดีจากสังคม และการดูสังคมจากวรรณคดีนั้น เป็นหลักการอันถูกต้องสำหรับพิจารณาคุณค่าของศิลปะ"

วิวัฒนาการของสังคมไทยทุกช่วงทุกตอน ปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดในวรรณกรรมไทยแต่ละยุคแต่ละสมัย ตั้งแต่หลักศิลาจารึกสมัยสุโขทัยจนถึงหนังสือพิศอกเกตุยุคที่แพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน เมื่อได้พิจารณาแล้ว วรรณกรรมทุกชิ้นจะทำหน้าที่เป็นกระจกเงาสะท้อนภาพความเป็นมาของสังคมไทยให้เห็นได้อย่างชัดเจน

วรรณกรรมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ คอนตันได้ถือกำเนิดจากราชสำนักเกือบทั้งสิ้น ดังนั้น เนื้อหาของวรรณกรรม (พิรุณ ฉัตรวณิชกุล, 2515 : 2) โดยส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นภายในพระมหาราชวัง เรื่องของแสนยานุภาพ อำนาจบารมี ความรักชาติ และความแค้นกร้าวตางสังคม"

การเทิดทูนพระบารมีของสมเด็จพระมหากษัตริย์นั้น มีการนำเอาความศรัทธาเชื่อมั่นใตทางศาสนาเข้ามาสนับสนุนเพื่อเพิ่มพูนความเชื่อมั่น วรรณกรรมยุคต้นของไทยจึงมีเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาเข้ามาปะปนอยู่กับองค์พระมหากษัตริย์ เช่น ลิลิตยวนพ่าย มีบทยอพระเกียรติคนหนึ่งว่า

... อาติยุดชุกเขี้ยว เป็นกรลือกรล่ำพร ขรรคิลลจลพิจลต่างต่าง พางจะขว้างทงสี่หล้า
ฟ้าทงหกพหกทงาย รสลายสยบภพมณฑล ในภณณน บันนพรหมพิณ อิศวรอกุลเคช
เทพุพิตรคิกรรณา ประชาราษฎร อวยวจนารถทงมุล สุนทรพิสัยสิ่ง ขจึงแกจ-

แสวงสรวยรวบเอา อัมเฏาะมูรคิมามิสร์ ถ้วยนพิตรเสร็จ ก็เสด็จมาอุบัติในกษัตริย์
 ทวีติวงษอภิชาติ รั้งราชรีบู่ ชูแผ่นคินให้หงาย ทายแผ่นฟ้าให้ขว้าง ล้ำกรัณฑ์
 รัตนวัคควี ตรีโลกยบใหญ่หน หุ่นพระพุทธรูปศาสนาให้ตรง คำรงกรัษฏ์ให้กรสานค
 ประหารทุกขให้เกษย ขบเกษตรให้เกษม เปรมใจราชมุข กำจรรยศโยค คิลก
 โลกยอาศรัย ขยชยณณเบเนทราทรงเคช ภาลงคินฟ้าฟุ้ง ขาวขจร ...

บทขอพระเกียรติยศนี้ นำความเชื่อทั้งทางศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธมา
 ประกอบบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์

โดยที่สถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์รวมของจิตใจกวีในยุคนี้ และเป็นสิ่งกำหนด
 ความเป็นไปของสังคม เมื่อกล่าวถึงความรุ่งเรืองหรือความพินาศของบ้านเมือง
 ก็มักกล่าวถึงกษัตริย์พร้อม ๆ กันไปด้วย เช่นในวรรณกรรมเรื่องกำสรวลศรีปราชญ์
 เมื่อศรีปราชญ์พรรณนาถึงความรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา ก็กล่าวว่า เป็นเพราะบุญที่
 กษัตริย์ทรงสร้างไว้

อยู่ยายหญิงฟ้า	ลงดิน แดงดา
อำนาจบุญเพรงพระ	ก่อเกื้อ
เจดีย์ลออินทร	ปราสาท
ในทาบทองแล้วเนอ	นอกโสรรม

ถ้ากวีพบว่าบ้านเมืองเสื่อมโทรมก็แสดงความเห็นว่าเป็นเพราะไม่มีกษัตริย์ เช่น
 สุนทรภู่ได้กล่าวไว้ในนิราศพระบาท ว่า

อนิจจาฉินฉินกษัตริย์	เหงาลงคเจียบไปตั้งไพรฉนค
แมกรู้งยังพริ้งพร้อมประชาชน	จะสืบสนแะเสียดทั้งเวียงวัง
มโหรีปีกลองจะกองกึก	จะไกรมกริกแข็งแะควายแตรสังข์

ดูพารานาคิคอนิจจัง
 ทั้งสองฝั่งแฉกแฉมแอร่มรก
 แหม่ยายยายเราท่านเฒ่ามา
 กษัตริย์สืบสุริยวงศ์ดำรงโลก
 เราเห็นยับยั้งแตรอยก็พลอยเพลิน

ยังเฝ้าแต่เสียงสกุณา
 ชะตาตกลูณสิ้นพระชันษา
 เมื่อแรกศรีอยุธยายังเจริญ
 ระวังโคกสุขสุดจะสรรเสริญ
 เลี้ยคายเกิกมาเมื่อเกินนานอยใจ

ในรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมได้สะท้อนให้เห็นภาพวิวัฒนาการของสังคมไทยอีกชั้นตอนหนึ่ง โดยเปลี่ยนจากลักษณะที่ถูกพัฒนาโดยนักกวีอย่างแนบแน่นมาสู่การแสดงเรื่องราวและความคิดเห็นของสามัญชน เมื่อความรู้เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยเข้ามาสู่สังคมไทย จนสามัญชนที่มีความรู้สูงในระบอบนั้น ได้ร่างวรรณกรรมออกมาสะท้อนความรู้ลึกต่อการเสรีภาพ แสดงความปรารถนาที่จะหลุดพ้นจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช นักคิดนักเขียนที่สำคัญในยุคดังกล่าว เช่น เทียนวรรณ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความต้องการการปกครองระบอบรัฐสภาไว้ว่า

ฉันขอเตือนเพื่อนมนุษย์ผู้รัก
 ทั้งรักชาติศาสนารักชาติตน
 จงแค้นบูรพามหาประเทศ
 มหาคไทยใจคนประจักษ์ระโถม
 พวกไชนาสามารถทลายทวน
 สารพัดจัดทำประจำราย
 ไพรเป็นพินัยรื่องท่านองชอบ
 แมนนิ่งชาลาหลังยังมิทำ

จงพร้อมพรักรักประเทศตามเหตุผล
 อย่าให้พลพวกเราถึงเศร้าโศก
 เขาเรืองเดชศักดิ์กาลาใหม่
 รัสเจียโทรมทรุดคักคาคนอาย
 เอาญี่ปุ่นเป็นครูทุกหมู่หมาย
 ควรพวกเรามุ่งหมายเวลาทำ
 ตามระบอบปาลีเมนต์ประเด้นชำ
 จะตกท่านอยหนาเวลาฉาย

ขอให้เห็นเช่นเราผู้เจ้าหัก
 ทั้งเจ้านายฝ่ายพหุลและมนตรี
 ให้รับนาปาลีเมนต์ขึ้นเป็นหลัก

บำรุงรักษาชาติสอาคศรี
 จงเป็นคิ่วไล้จริงอย่านิ่งนาน
 จะไ้รักน้อมใจไพร่สมาน

เร่งเป็นฟรีปรีคอย่าช้ากาล

รักษามันเมืองเราช่วยเจ้านาย

...
จะตั้งป้าจ้มนตอนญาติให้หัวหน้าราษฎรมาพูดธุระชี้แจงของตนเองแก่รัฐบาลได้
ในข้อที่มีคุณและโทษ ทางความเจริญและไม่เจริญนั้น ๆ ได้ตามกำหนดเวลาที่
อนุญาตไว้ ...

ในรัชกาลที่ 6 วรรณกรรมได้แสดงให้เห็นว่า สามัญชนเริ่มแสดงความไม่พอใจ
ต่อการปกครองของรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชมากขึ้น โดยหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ได้
โจมตีกิจการของรัฐบาลเสมอ ๆ จนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระ-
ราชวินิจฉัยพบความ "โคลนตมคดโกง" ลงในหนังสือพิมพ์ไทย ให้เหตุผลที่หนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ
โจมตีรัฐบาล ว่า

... คนที่ได้รับการศึกษามากอย่างมีความสามารถในทางหนังสือก็ล้วนเป็น
ข้าราชการทั้งสิ้น ไม่มีเวลาแต่งอะไรลงหนังสือพิมพ์ได้ นอกจากเป็นครั้งคราว
ส่วนผู้ที่แต่งเรื่องลงในหนังสือพิมพ์เป็นนิตยนั้นจึงมักเป็นพวกที่มีความสามารถอย่าง
ลวก ๆ หรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้ที่ถูกออกจากราชการและมีความแค้นเป็นส่วนตัวอยู่เป็น
ภูเขาเลากา เพราะฉะนั้น เสียงของหนังสือพิมพ์ในเมืองไทย จึงค่อนข้างไปทาง
คัดค้านต่อรัฐบาล

หนังสือพิมพ์ในเมืองไทย ขึ้นต้นเป็นปรปักษ์กับรัฐบาล ด้วยเหตุที่มีคนถูกไล่
ออกจากราชการไปทำหนังสือพิมพ์ตั้งกล่าวแล้ว และคนพวกนี้ย่อมประสงค์ให้ร้าย
แก่รัฐบาลที่ไล่ตัวเขา ครั้นต่อมาจึงกลายเป็นธรรมเนียมของผู้ที่แต่งความเห็น
ลงหนังสือพิมพ์จะต้องคัดค้านต่อรัฐบาล ...

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกช่วงหนึ่งของสังคมไทย คือช่วงหลังจากวันที่ 24
มกราคม พ.ศ. 2475 เมื่อคณะทหารได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยแล้ว บางครั้งก็มีการ

สักระยะหนึ่งความคิดทางการเมืองโดยใช้อำนาจเผด็จการ อย่างไม่รู้ก็ตาม ส่วนชนที่มีฐานะดีก็มีอิทธิพลเพิ่มมากขึ้น วรรณกรรมจึงสะท้อนภาพต่าง ๆ ออกมาอย่างสับสน

(เสถียร จันทิมาธร, 2517 : 56 - 57) วรรณกรรมระหว่าง 2475 - 2488 เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบบันเทิงคดีแบบนิทานมาเป็นกาพย์เห่ชมแบบวรรณกรรมสากลมากยิ่งขึ้น นักเขียนในยุคแรก ๆ ยังไม่มีความมั่นใจในอาชีพการประพันธ์มากนัก แม้จะลงเล่มมาถึง 2488 แล้ว สภาพการดำรงอาชีพนี้ยังคงประสานไปกับการเป็นนักหนังสือพิมพ์ ลักษณะงานเขียนมีเป้าหมายเพื่อการบันเทิงเป็นใหญ่ แต่ก็เริ่มมีนักเขียนรุ่นใหม่ส่วนหนึ่งพยายามจะประเทืองทั้งอารมณ์และปัญญา การแบ่งกลุ่มทางความคิดยังไม่อย่างชัดเจน นักเขียนยังมีความรู้สึกเป็นคนเขียนหนังสือด้วยกัน คบหาสมาคมโดยไม่แบ่งเป็นขวาหรือซ้าย การแสดงออกทางความคิดยังจัดอยู่ในกลุ่มโรแมนติกยุคแรกที่ต้องการแสวงหาความมีเสรีในรูปแบบการเขียนและความคิด แต่ยังไม่พบหนทางใดแน่นอน

ในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา ตั้งแต่ พ.ศ. 2485 เป็นต้นมา นักคิดนักเขียนที่เป็นปากเสียงของชนระดับใช้แรงงานเริ่มมีบทบาทในวงวรรณกรรมไทยมากขึ้น เมื่อ (พิรุณ ฉัตรวนิชกุล, 2515 : 2) "เกษตรกร และคนงานมีโอกาสเปิดใจเปิดปากข้าง สุ่มเสี่ยงถึงขั้นเหินห่างจากความเยือกเย็นดั้งเดิม เสียงของกลุ่มสังคมที่จนยากจนอมแห่งผาก แหบระโทย"

เช่น "นายผี" ได้เขียนบรรยายความทุกข์ยากของภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้แบบร้อยกรอง ชื่อ "อีสาน" ว่า

ในฟ้ามีน้ำ	ในดินมีแต่ทราย
น้ำตาที่ตกทราย	ก็รีบรามบรอซิม
แดดเปรี้ยงปานหัวแตก	แผ่นดินแยกอยู่ทีบหิม
แผ่นอกที่คราคริม	ขยับแยกอยู่ตาปี

ความเคลื่อนไหวทางวรรณกรรมช่วงภายหลังสงคราม เล็กจิตร จันทิมามรร (2517 : (8) - (10)) ได้แสดงความเห็นว่า ความคิดเกี่ยวกับศิลปะวิจารณ์ได้ แยกดอกออกกอมมากยิ่งขึ้น มีการเสนอแนวทางศิลปะเพื่อชีวิตเข้ามาถกเถียงอภิปราย แลกเปลี่ยนทัศนะกัน นักเขียนกลุ่มก้าวหน้านอกจากจะทำงานศิลปะด้วยความคลั่งคลั่งแล้ว ยังพยายามเสนอทฤษฎีทางความคิดอย่างเป็นกระบวนการอีกด้วย ในขณะที่การเคลื่อนไหว ฝ่ายศิลปะเพื่อชีวิตดำเนินอยู่นั้น บรรยากาศส่วนใหญ่ในวงการหนังสือเต็มไปด้วยความ มีชีวิตชีวา บริษัทไทยพิชิตการจำกัด ที่อารีย์ ลีวีระ เป็นผู้บริหาร กลายเป็นศูนย์ รวมของการสร้างสรรค์งานวรรณกรรม รวมสมัยในรูปแบบต่างๆ ชมรมนักประพันธ์ ที่ประหยัค ก. นาคะนาท กับ วิลาศ มณีวัต เป็นกำลังสำคัญเริ่มขึ้นเมื่อปี 2493 และเป็นแหล่งกลางในการถกเถียงของนักเขียนที่มีบทบาทอย่างมากก่อนที่จะสลาย ไปพร้อมกับการกวาดล้างทางการเมืองเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2495 หลังจากเหตุการณ์ คราวนี้ การปะทะกันทางความคิดระหว่างนักเขียนแต่ละกลุ่มก็ดำเนินไปอย่างไม่ ประนีประนอมกัน โดยเฉพาะเมื่อเกิดหนังสือพิมพ์สยามรัฐทั้งรายวันรายสัปดาห์และ ชาวกรุงรายเดือนขึ้นมาตามลำดับ บทบาทของวรรณกรรมร่วมสมัยก็ดำเนินไปสองแนว ทางกว้าง ๆ กล่าวคือ กระแสหนึ่งเป็นการทำงานของกลุ่มศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน อีกด้านหนึ่งเป็นการทำงานของกลุ่มเสรีนิยม เมื่อมีการรัฐประหารติดต่อกันสองครั้ง ในปี 2500 และ 2501 โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นักเขียนนักวิจารณ์ที่เอาจริง เอาจังส่วนหนึ่งถูกจับกุม อีกส่วนเก็บตัวอย่างเงิบ ๆ บางคนเปลี่ยนแนวเพื่อ ความอดุรโรค

ยุคปัจจุบัน เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ได้ส่งผลสะท้อนต่อสังคมไทยอย่าง มาก วรรณกรรมที่แสดงความทุกข์ยากของชนระดับไร้แรงงานและให้แนวคิดเพื่อปรับปรุง ความเป็นอยู่ของคนยากจนให้ดีขึ้นได้มีการเคลื่อนไหวมากกว่าวรรณกรรมแนวอื่น ๆ อย่าง สดุดีคงไปกับพัฒนาการของสังคมไทยในวงนี้ ผลงานของนักกวีนักเขียนที่เคยถูก ห้ามเผยแพร่ในช่วงหลังจาก พ.ศ. 2501 ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำหลายต่อหลายครั้ง โดยเฉพาะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้รับความสนใจจากประชาชนมากกว่านักเขียน

ก่อน ๆ งานที่ตีพิมพ์อยู่ตามหนังสือพิมพ์และวารสาร เป็นต่าง ๆ ในอดีต เช่น พิมพ์ไทย, สารเสรี, ปิณฑุณี, เองฟ้า, กระดังทอง, เศรษฐกร, ไทยใหม่, ประชาธิปไตย ฯลฯ โดยมีผู้รวบรวมมาพิมพ์เป็นเล่ม ผลงานบางเล่ม เช่น "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำถึง 3 ครั้ง วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่ไม่ได้รับการตีพิมพ์ ขณะที่เขายังมีชีวิตอยู่ เช่นเรื่อง "คาร์ล มาร์กซ" และ "นิราศหนองคาย วรรณคดีที่ถูกสั่งเผา" ก็ได้รับการตีพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ.2518

นอกจากนั้น เรื่องราวของจิตร ภูมิศักดิ์ ยังได้รับการยกย่องจากคนบางกลุ่ม เป็นอย่างสูง

(ชลธิรา กลัคอยู่, 2517 : 266 - 267) พฤติกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ คนรุ่นใหม่ถือว่าเป็นวีรกรรม (ซึ่งน่าจะติดตามวิเคราะห์ต่อไป) นักดนตรีเพื่อชีวิต อันหมายถึงแนวทางดนตรีของเขาจะคงเป็นไปเพื่อมวลชน ได้นำเอาบทกวีนิพนธ์ของจิตร ภูมิศักดิ์ ไปเฝ้าท่องและร้องคลอกับกีตาร์และขลุ่ย แฝงแทรกกันในหมู่คนรุ่นใหม่ ... นอกจากนี้ ยังได้แต่งเพลงอุทิศให้กับวีรกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ด้วยดังนี้

เขายายในชายป่า

เลือดแดงทาคันเข็ญ

ยากเย็นจนแสนอัจน (ซ้ำ)

และแล้ววันพราก

เขาลงมาจากยอดเขา

ใต้เงาหาอินทรี (ซ้ำ)

ลอมบิงโคยกระหึ่ม

อัมโนเหยยอตัวนี้

โชคคือสิ้นพันดาว

ศพคนนั้นหรือ

คือจิตร ภูมิศักดิ์ (ซ้ำ)

ตายคาหลัก เขตป่า กับนาคร

เขาตายในชายป่า

เลือดแดงทาดินอีสาน

อีกนาน อีกนาน อีกนาน

เขาตายเหมือนไร้ค่า

แต่ต่อมากองนาม

ผู้คนไถถามอยากเรียน

คือจิตร ภูมิศักดิ์

เป็นนักคิดนักเขียน

ตั้งเขียนผูกทองแท่งคน

(ท. เสน และสัญญา - สุรชัย จันทิมาธร และ วีระศักดิ์ สุนทรศรี

ปฏิภูมิ สิงหาคม 2517)

สมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทยได้จัดให้มีการสัมมนาเรื่อง "แนวความคิด
ของจิตร ภูมิศักดิ์ เกี่ยวกับสังคมไทย" ในวันพุธที่ 11 กันยายน 2517 ณ ห้อง
ประชุม ชั้นสอง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร
(2517 : คำนำ) ให้ความเห็นเกี่ยวกับการสัมมนารังนี้ว่า

ในการสัมมนาเรื่อง แนวความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ เมื่อวันที่ 11 กันยายน
นี้ มีผู้เอยถามขึ้นว่า ทำไมจึงมาจัดสัมมนาเรื่องนี้กัน คำถามนั้นในตอนแรกก็รู้สึก
เพียงแต่ว่าไม่เห็นน่าจะถาม แต่ครั้นเมื่อพูด ๆ กันไปแล้ว สิ่งที่เราเห็นว่าไม่น่าถาม
ก็เกิดชวนให้คิดเป็นปัญหาลอยอยู่ในใจบางประการ เพราะเท่าที่สังเกต การสัมมนา
จะเอนเอียงไปในทางเจาะจงที่ตัวบุคคล คือ จิตร ภูมิศักดิ์ จนเกินสมควร ซึ่ง

ในตัวเองแล้วความจริงก็อาจไม่ใช่ของผิดแปลกอะไรนัก เนื่องจากว่าชีวิตของ จิตร ภูมิศักดิ์ มีอะไรหลายอย่างที่ค่อนข้างลึกซึ้ง และที่ควรค่าแก่การสนใจศึกษา แต่ในขณะที่เกี่ยวกับการสนทนาก็ไม่ควรละโอกาสปล่อยช่องโหว่สำคัญทิ้งไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคำที่น่าจะช่วยกันหาความเข้าใจในผลงานและชีวิต ตลอดจนบุคลิกของจิตร ภูมิศักดิ์จากแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ในพัฒนาการทางความคิดสังคม ... ถ้าเราจะพิจารณาคนไทยคราว ๆ เป็นสองพวกใหญ่ ๆ คือพวกที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงกับพวกที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงแล้ว ในฐานะที่ "จิตร ภูมิศักดิ์" เป็นหนึ่งในบรรดาภาพสะท้อนทั้งหลายของปัญหาการเปลี่ยนแปลงและการขัดแย้งในสังคมไทย จึงเป็นธรรมดาที่ "จิตร ภูมิศักดิ์" ย่อมสำคัญและน่าสนใจสำหรับคนพวกแรกซึ่งกำลังแสวงหาจุดยืนของการเปลี่ยนแปลงและการขัดแย้ง ...

เรื่องของ "จิตร ภูมิศักดิ์" และนักคิดอื่น ๆ คงยังจะต้องมีการศึกษากันอีกต่อไป ... การสัมภาษณ์และตีพิมพ์เรื่องของ "จิตร ภูมิศักดิ์" โดยทางสมาคมสังคมนิยมแห่งประเทศไทย ย่อมเป็นนิมิตรอันดีสำหรับแวดวงวิชาการ ที่จะสร้างความมั่นใจและมาตรฐานทางปัญญาความรู้ขึ้นมาอย่างจริงจังเสียที่ ความคิดของคนไม่มีทางจะเป็นพิษเป็นภัยอย่างที่มีกล่าวหาปิดเบือนกันในทุกวันนี้ หากควรค่าแก่การพิจารณาศึกษา ข้อสำคัญการศึกษาเกี่ยวกับความคิดทางสังคมพึงกระทำด้วยใจเที่ยงธรรม ยึดมั่นในความจริงเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่ปล่อยใจให้วอกไปตามกระแสอารมณ์ยัคลั่นในนามของ "ซ้าย" หรือ "ขวา" ให้เป็นฉลอบบังความรู้ ซึ่งเป็นสถานะที่สังคมไทยคงไม่อาจปล่อยให้เป็นอย่างนั้นได้อีกสำหรับปัญหาในอนาคต

นับว่า "จิตร ภูมิศักดิ์" เป็นผู้สร้างวรรณกรรมที่ได้รับความสนใจจากประชาชนมาก ในปัจจุบัน

✧ จิตร ภูมิศักดิ์ เกิดเมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2473 ที่อำเภอประจันต-
คาบ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นบุตรคนเล็กในจำนวนพี่น้องสองคนของนายศิริและนาง
แดงเงิน ภูมิศักดิ์ เนื่องจากบิดาเป็นสรรพสามิต ต้องย้ายที่ทำงานบ่อย ๆ จิตรจึง
ต้องย้ายตามไปด้วยเสมอ เริ่มเรียนชั้นประถมที่จังหวัดกาญจนบุรี ชั้นมัธยมต้นที่

พระตะบอง ชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร สำเร็จชั้นมัธยมปลายเมื่อ พ.ศ. 2490 จบชั้นเตรียมอุดมศึกษาจากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา เมื่อ พ.ศ. 2492 เข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2493 ใน พ.ศ. 2496 ได้รับตำแหน่งเป็นสารานุกรมของมหาวิทยาลัย มีหน้าที่หลักคือจัดทำหนังสือ มหาวิทยาลัย ฉบับ 23 ตุลาคม ในการทำหนังสือฉบับนี้เอง ได้เกิดปัญหาขัดแย้งกันขึ้น จนมีการสอบสวนกันในหอประชุมจุฬา จิตรถูก "โยนบก" จากพื้นที่ของหอประชุมลงมาข้างล่าง ได้รับบาดเจ็บถึงต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล ทั้งการขัดแย้งครั้งนี้ยังได้ส่งผลให้จิตรถูกพักการเรียนในปี พ.ศ. 2496 และ พ.ศ. 2497 ระหว่างที่ถูกพักการเรียน เขาได้ไปอ่านหนังสือที่โรงเรียนอินทรีศึกษา พร้อมกับนั้นก็เข้าทำงานร่วมกับกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ เรื่องที่เขียนส่วนมากเป็นเรื่องประเภทสารคดีวิจารณ์ภาพยนตร์ หนังสือ และละคร ได้กลับเข้าเรียนต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2498 สำเร็จการศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2500 โดยไม่เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร

เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีแล้ว จิตรได้เข้ารับราชการในตำแหน่งอาจารย์ที่วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ ขณะเดียวกันก็เรียนต่อในระดับปริญญาโทที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประจักษ์มิตร ในสาขาจิตวิทยาพัฒนาการ โดยเข้าเรียนเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2501 ปีนั้น ได้เกิดรัฐประหาร จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี สั่งกวาดล้างบุคคลอาชีพต่าง ๆ ในข้อหาสมคบกัน ระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในและภายนอกราชอาณาจักร และกระทำการอันเป็นกบฏมีวินัย จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ถูกจับกุมในคราวนี้ด้วย จึงต้องพ้นสภาพนิสิตปริญญาโทไปเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2501

ในขณะที่ถูกคุมขัง จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เขียนบทความและร้อยกรองทยอยลงตามหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ไปเรื่อยตามปากกาต่าง ๆ กันไป เมื่อจอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว เขาได้ออกจากคุกคราวเดือนธันวาคม พ.ศ. 2507 โดยการอุทธรณ์ครั้งที่ 2 ก็หลุดพ้นจากขอก้าวหาของทางการ ประมาณต้นปี พ.ศ. 2508 เขาเดินทางไป

ปฏิบัติการร่วมกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และถึงแก่กรรมเพราะถูกยิงเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ณ บริเวณหมู่บ้านแถบเทือกเขาภูพาน *

เนื่องจากประวัติชีวิตและวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ มีลักษณะเด่นเป็นที่สนใจของ นักวิจารณ์วรรณกรรมและประชาชนโดยทั่วไป ทั้งยังเป็นที่ยกย่องของคนบางกลุ่ม มีนักเขียน หลายคนได้ยึดถือแนวการเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์วรรณกรรมของตน และมีผู้ให้ความเห็นว่า (เสน่ห์ จามริก, ๒๕๑๗ : คำนำ) "จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นหนึ่งในบรรดาพหุสัณฐานทั้งหลายของปัญหา การเปลี่ยนแปลงและการขัดแย้งในสังคมไทย" ผู้ศึกษาจึงได้เลือก "วิเคราะห์วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์"

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

๑. เพื่อศึกษาวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในด้านรูปแบบ (form) ลักษณะเฉพาะตัว (Style) ประดิษฐ์การ (invention) กลวิธี (technique) และทัศนะ (vision)
๒. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวรรณกรรม

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

๑. ผลของการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใฝ่ใจศึกษาในด้านวรรณกรรมโดยทั่วไป เพราะผลการศึกษานี้จะก่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับประวัติและผลงานที่ปรากฏ
๒. ผลของการศึกษาค้นคว้านี้จะแสดงถึงแนวทางในการที่ศึกษาถึงวรรณกรรมของผู้สร้างวรรณกรรมเฉพาะบุคคล ซึ่งเป็นแนวการศึกษาวรรณกรรมอีกแง่มุมหนึ่ง
๓. ผลการศึกษาค้นคว้านี้สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาในรายวิชาเกี่ยวกับร้อยแก้วและกวีนิพนธ์หรือวิชาวรรณกรรมร่วมสมัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ โดยวิธีวิเคราะห์วิจัยอย่างจริงจัง ผู้ศึกษาจึงถือว่าข้อความที่บุคคลใดเขียนถึงจิตร ภูมิศักดิ์ ทั้งในก้านชีวประวัติและผลงาน เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งจะไม่ถือเป็นข้อยุติหรือชี้แนวทางในการวิเคราะห์ครั้งนี้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

งานของจิตร ภูมิศักดิ์ เท่าที่ปรากฏและค้นคว้าได้

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วิเคราะห์ การศึกษาวรรณกรรมอย่างพินิจพิจารณา โดยอาศัยแนวทางการศึกษาวรรณคดีของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งผู้ศึกษานำแนวทางนั้น ๆ มาดัดแปลงให้เหมาะสม

วรรณกรรม งานเขียนทั่วไปทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง

ลักษณะเฉพาะตัว (style) การแสดงออกเป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเขียน ในการสร้างวรรณกรรม ได้แก่ ภาษา ทักษะ ประสิทธิภาพ การพรรณนา รวมถึงกลวิธีต่าง ๆ ที่ผู้เขียนแสดงออกในบทประพันธ์ทั้งหมด

รูปแบบ (form) แบบแผนที่ใช้ในการเขียนวรรณกรรมชนิดต่าง ๆ ฉันทลักษณ์

ประสิทธิภาพ (invention) การคิดสร้างสรรค์สิ่งที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

กลวิธี (technique) การใช้วิธีการต่าง ๆ ในการประพันธ์เพื่อช่วยให้วรรณกรรมมีคุณค่ายิ่งขึ้น

ทัศนะ (vision) ความรู้สึกนึกคิด ภาวะเห็น ความเข้าใจ

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

๑. การดำเนินการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะวิเคราะห์ จัดกระทำ และนำเสนอผลแบบ

พรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

๒. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) คือวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ เท่าที่ปรากฏและค้นคว้าได้

๓. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) คือความรู้เกี่ยวกับประวัติชีวิต อุปนิสัย และบุคลิกภาพของจิตร ภูมิศักดิ์ และสภาพสังคมที่ส่งผลกระทบต่อเกี่ยวกับข้อมูลปฐมภูมิซึ่งใช้วิธีค้นคว้าศึกษาดังนี้ คือ

๓.๑ หากความรู้จากหนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ และเอกสารต่าง ๆ จากแหล่งต่อไปนี้

๓.๑.๑ หอสมุดแห่งชาติ

๓.๑.๒ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

๓.๑.๓ หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓.๑.๔ หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๓.๑.๕ หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๓.๒ สัมภาษณ์บุคคลที่สนใจศึกษาวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ และผู้ที่มีความสัมพันธ์กับจิตร ภูมิศักดิ์ ในด้านต่าง ๆ

การจัดกระทำกับข้อมูล

๑. กำหนดแบ่งวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่ค้นคว้าได้ออกเป็น ๓ ช่วง เพื่อความสะดวกในการศึกษาด้านวิวัฒนาการของแนวคิด โดยแบ่งเป็นดังนี้คือ.

ช่วงที่ ๑ วรรณกรรมที่แต่งแล้วเผยแพร่ระหว่างศึกษา ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(พ.ศ.๒๔๘๓ - พ.ศ.๒๔๘๖)

ช่วงที่ ๒ วรรณกรรมที่แต่งแล้วเผยแพร่ในระยะถูกสั่งพักการเรียนและสำเร็จ

การศึกษา (พ.ศ.2497 – พ.ศ.2501)

ช่วงที่ 3 วรรณกรรมที่แต่งแล้วเผยแพร่ครั้งแรกในระยะที่ถูกจับจนถึงแก่กรรม

(พ.ศ.2501 – พ.ศ.2508)

2. วัดแบ่งวรรณกรรมที่รวบรวมได้แต่ละช่วงออกเป็น 2 ประเภท ตามรูปแบบ กุ้ยร้อยกรองและร้อยแก้ว แบ่งวรรณกรรมแต่ละประเภทออกเป็นด้านต่าง ๆ ตามเนื้อหา ของวรรณกรรมแต่ละเรื่อง

3. วิเคราะห์วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในด้านรูปแบบ ลักษณะเฉพาะตัว ประสิทธิภาพ กลวิธี และ ทักษะ ที่ปรากฏในวรรณกรรม

สมมติฐานของการศึกษาก่อนหน้า

1.. วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ มีลักษณะดังนี้

1.1 รูปแบบ

1.1.1 วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว จะเป็นรูปแบบของสารคดีมากกว่าบันเทิงคดี

1.1.2 วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง การเขียนร้อยกรองส่วนใหญ่ จะดำเนินไปตามฉันทลักษณ์ มีการนำรูปแบบของเพลงพื้นบ้านมาใช้ในการเขียนร้อยกรอง

1.2 ลักษณะเฉพาะตัว

ใจกว้างเต็มไปทั่วด้วยความรู้ดี สร้างวรรณกรรมเพื่อแสดงอารมณ์ และร่ำอารมณ์ได้ดียิ่ง

1.3 ประสิทธิภาพ

มีการประพันธ์แบบแผนของฉันทลักษณ์ใหม่ ๆ ขึ้น โดยคัดแปลงมาจาก รูปแบบฉันทลักษณ์ที่มีมาแต่ก่อน เช่น โกลงห้าพยางค์ เป็นต้น

1.4 กลวิธี

เลือกใช้รูปแบบของวรรณกรรมแต่ละชนิดให้บรรลุเนื้อหาได้อย่าง

เหมาะสม ทำให้งานเขียนมีพลังยิ่งขึ้น รู้จักเลือกใช้คำพ้องสัมผัส, คำซ้ำ เข้ามาบรรจุในคำประพันธ์ ทำให้คำประพันธ์มีรสหวานและไพเราะจนได้อีกอย่างมาก

1.5 หัตถนะ

มีแนวคิดเชื่อมั่นในลัทธิมากซ์ การอธิบายเหตุผลต่าง ๆ ในวรรณกรรมมักใช้กฎและทฤษฎีของคาร์ล มากซ์ เข้ามาเป็นหลักการแบ่งแยกเหตุผล

2. อิทธิพลของสังคมที่มีต่อชีวิตของจิกร ภูมิศักดิ์ มีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมเป็นอย่างมาก

บทที่ 2

วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ. 2493 - 2496

จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2493 งานเขียนของจิตรที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ระหว่างปี พ.ศ. 2493 - พ.ศ. 2496 มีจำนวนไม่น้อย นับว่าเป็นระยะที่วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ เริ่มแพร่หลาย ก่อนเข้าศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จิตรก็มีงานเขียนที่ได้รับการตีพิมพ์อยู่บ้างแล้ว จิตรมีนิสัยชอบในการเขียนมาแต่เด็ก นางแดงเงิน ภูมิศักดิ์ เล่าถึงชีวิตวัยเด็กของจิตรว่า ขณะเรียนชั้นประถม เมื่อกลับถึงบ้านก็ไม่ค่อยออกไปเล่นกับเพื่อนมักชอบเล่นจั่วให้แขก หรือไมก็ชอบเขียนภาพการ์ตูนมีคำบรรยายประกอบ แล้วเอาไปให้ยายดู แสดงให้เห็นว่าจิตรมีจินตนาการสูงและชอบแสดงออกในด้านการเขียนมาแต่เด็ก

ในสมุทบันทึกของจิตร ภูมิศักดิ์ ลงวันที่ "21 มกร ๕๐" มีโคลงสี่สุภาพอยู่บทหนึ่ง เนื้อความว่า

อาซากานุสรณ์	
หากสยามยังอยู่ยิ่ง	ปางใด เพื่อนเคย
หากสยามยังงกไท	กษัตริย์
หากสยามกลับเกรียงไกร	องอาจ นาท่าน
แปดเขตต์ไทยเค็มฉ่ำ	โอบเจ้าถิ่นสยาม

แม้ว่าโคลงบทนี้จะไขว้ไขว่ความไพเราะที่เกินถึงขนาด แต่ก็ เป็นโคลงที่เขียนได้ถูกต้องตามฉันทลักษณ์และมีลีลาที่งกงามไม่น้อย มีความรักเจือ จึงแสดงให้เห็นแนวความคิดในวัย 17 ปี ของจิตรได้ว่ามีภาพรักชาติ และปรารถนาให้ "สยามกลับเกรียงไกร" จนสามารถรวบรวมดินไทยเค็มทั้งแปดเขตต์ไว้ด้วยกันทั้งหมด

เมื่อจิตรึกษาอยู่ที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ได้เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ของกลุ่มสี่สีก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นทำให้จิตรได้ปฏิบัติงานเขียนอย่างจริงจังในเวลาต่อมา ส่วนการเรียนของจิตรในขณะนี้ ก็อยู่ในขั้นดี รองศาสตราจารย์วันทนา พรหมเกรดี กล่าว ว่าจิตรอยู่ในชั้นเรียนที่จัดไว้สำหรับเด็กเรียนเก่ง แต่การเรียนของจิตรก็ไม่ถึงกับเยี่ยม นับได้ว่าเป็นนักเรียนที่เรียนดีคนหนึ่ง

เนื่องจากวรรณกรรมรางวัลของจิตร ภูมิศักดิ์ ระยะเวลาๆ เป็นการโต้ตอบกับนักกลอนอื่นเพื่อแสดงความสามารถทางวรรณศิลป์ ผู้เขียนจึงยกตัวอย่างวรรณกรรมของนักกลอนอื่นมาลงไว้ด้วย

ในวารสารปาริชาติ ปีที่ 1 ฉบับปฐมฤกษ์ ลงวันที่ 1 กันยายน 2492 มีผู้วิจารณ์แฝงว่า "เจ้าหญิงจันทร์มา" เขียนเพลงยาวชื่อ "จันทร์มาเสียงสาสน์" ชักชวนให้นักกลอนต่าง ๆ เขียนเพลงยาวมาโต้ตอบกัน โดย "เจ้าหญิงจันทร์มา" ได้ตั้งกระทู้ถามไว้ด้วยว่า "เกิดเป็นหญิงจริงใจนถำไว้รัก จักเสื่อมถักก็ควบเล่ห์เสนาหา" ส่วนวงกลอน "จันทร์มาเสียงสาสน์" มีดังนี้

จันทร์มาเสียงสาสน์

ทนายลมหาวกราวสันต์โอษฐ์วิญญู

โอษฐ์วิญญูอ่อนนอนเฝ้าไร้เพื่อนเรย

สุดำเนาเขาเขินเนินพิทักษ์

ขวัญเฝ้าขมขมมาเจ็ดศักรา

โอษฐ์วิญญูลืมลืมพิพิลาภ

ขวัญอย่าเห็นเขินชมพบนไพร

แต่เคื่องนี้มีทุกขโศลกขลิ้ม

เศร้าโศกขมขมกายนิคณันตา

พึงโอศตมกหมอบวิริภัย

ขวัญเจ้าเลบรอนเรพเนจร

ขบสิ่งดีศักดิ์โกกระดังร่มถึงสร

แล้วลยรอนขมผ่านภาโลย

ไปเอาศบทุกขหมอยุหนโน

นาสใจเกิดขวัญของ "จันทร์มา"

ปิโกลิมับวันกรบขันมา

เพราะโรคาพาธิบถดังเข้าแรงรุม

ไขกัณท์หนักแรงร้ายเหมือนไผ่สุ่ม

ผู้ไทแก่งกล้าถึงไถลดาชัยหลง
 เกริกกระปือลือลือกึกกึกทั่วทิศทุก
 แก่เพรงกาลสมานกิติยศลาบเป็นล้า
 ไผ่สงกราบความประเทศทั่วเขตก้น
 กราวเกราะที่น้ำเข้าป่าหาคามาทวม
 เกิดยุคเชื้อเป็นไปเพราะไฟรี
 กองออกอยากยากแค้นแสนเวลา
 ซากข้าวปลาอาหาร เรื่องการกิน
 เฉว ภัยไม่อดกลามสงครามสงบ
 ดันศานาฉาบสันตินิรันดร์
 ประชาชนรับรรมย์ชวนสมโภช
 กรังกระนั้น "วันทิดา" ปรีกาดับ
 ฉลองเฉลิมเริ่มเรื่องอุรุษ
 พระไตรแสงแกลงธุระอุ่มจรวัด
 องค์มะพนมพาสเห็นอาสน์แก้ว
 พระไทรรับจรหล้าจากสำนัก
 เรายีจระเบงเพลงระบำกีกำบรพ
 ก็นึกเชื้อ เป็นสุขทุกท่านอง
 แก้ววากบาวมิติสาธุระเบิก
 ล้วนแรงเชื้อเป็นกับร้างฉกรรจ์
 การกับเลิกเหตุกลืนไม่มีดวง
 รอดเกราะที่กรรมว่าหวังจักยังเอิญ

แอ่นะวงน้ำกำเหือดกำหนด
 นามปรากฏนามนับทั่วกับปักษ์
 กรังกรงแก้วโกสินทร์ปิ่นสุวรรณ
 ทำลายขวัญวาวพระมาท้าวธานี
 นีปรารวมเข้ากลางยี่กรงตรี
 ชาวบุรีเกี่ยวแก่งทั้งแดนถิ่น
 เหนือเป็นทาบเป็นโน่นหัวโกศหิน
 ชัดสนสิ้นเงินตราภูมารถ
 ทั่วพิณปฏิโกศโมร
 กรงอมรแก้วโกสินทร์พลอยสิ้นกับ
 ทางเจอนโอบอุ้มเย็นแจ่มจกแก้วมโ
 สมโภชไทยด้วยระบำกีกำบรพ
 ปางพระหยกมโหรีทางไธสวรรย์
 ณรงมขวัญเมืองอุษาคาภกับ
 จันทพเนศวร์ยิระแสงแจ่มประจักษ์
 อังพรกัถกักกันไปอยู่ไพรทอง
 เสรีวัณวัญญิกเรศเสรีวลดง
 กองระบองแบบอย่างแปปางบรรพ
 กอให้เก็กกลีเหตุไปเขตกัชิต
 โปดทะวิภูลาลำระบำเป็น
 ประชากรทั้งวันวิถกกระดกระเง
 ณีวิเนชฎิ์จกเหมาะหมกเกราะดไป

สงสารตัวกลัววราณีวาเอบ⁺
 ฤๅกาลนานเวลาป่งอาลัย
 สันโคมเกี้ยวเปลวใจกองไรก
 ักตร เกลยมองหมองผ้าเป็นรากี
 พินิจโคมโคมเฝ้าโคมเจ้าเอบ⁺
 แค้นรูปเลสาวิกเฝ้าโคม
 สงวนกักรักกระกลประยูรวงษ์
 ไบรวมเหลาเฝ้าระตุรกา
 กิกนาแก่นแสนเชื้อเกิดเป็นหญิง
 แก้วโยกโยกกลัษทร วงวันท
 ประเพณีกักรัก
 ณีวันกักรักจักระดาหญิงงามาเย
 ขอเสื่องสารน่านสารา "ปาริชาติ"
 อาทิ "กระต่าย" "ผาปศุสัตว์" ปิกรณราช
 เก่งยอดชาย "นายเจียง เกวตัก"
 อีกหนึ่งชาย "นายขจรศักดิ์สะจิน"
 อีกผอชชาย "นายฉมจิก ศักดิ์"
 หนึ่ง "กุดท้าว" เจ้าปัฐปวงศาทอง
 หนึ่ง "เจียงน้อย" คอยดินหะนนท ถวัลย์
 หนึ่ง "รวงทอง" กองภานาปัฐปวงศาทอง
 หนึ่ง "ทีไ้" ชายโอโฆภานา
 หนึ่ง "ส.สวัสดิ์กุด" กุดสุทร

กรรบกอนเกยท่าเซ็เป็นไฉน
 นัปปีไฉนวะสะตี
 กันฉงคโคมวราทมเฝ้าศรี
 เสด็จวันพร้าหวั่นยัยโคม
 โคมเจ้าเกยปลั่งเปล่งตะเวงโคม
 ไฉนโคมสรนทางกร่างวรา
 จันทร วงศ์เกียรทิปราชู ย่งยกรา
 ฟ้าก.ฟ้ามีให้กันมาดมีนศ
 ยังกักยักยักยักยักยัก
 กลัณณิกกฤเทิดเสด็จบรมเพื่อรบราด
 ณีวันเฝ้าจักรกรองจักรสมักรสมาน
 ลูกประวานความชั่วจนตัวทาบ
 ถึงนักปราชูราชูควีนียะศหาบ
 สกลท่ายสมญา "เสนาบดี"
 ผู้เฝ้าจักรกลดอเด็กรกิล
 คา. ระบิลละเบงสมัญญ "แก้วพันทอง"
 ส่าเรื่อรรดอกรกิลนักปราชูหลวง
 หนึ่งเมฆทอง "ดาวศฤก" ฉนิษฐา
 กลกลดณันแนบกรรกว้างขวาง
 หนึ่ง "เวทังก" เวทียกุดเรื่อสุทร
 ถัดลงมา "แฉงกราน" ชาญอักษ
 การมกลดณเฝ้าทุ่งทุ่งทั่วกรุงไกร

1. ร.ว. สุนทรภู่ ๕ รัชกาล	กาศกรวกลุกลเวลายศสมัย
"เพลงประเสริฐ ทรัพย์สุนทร" กลอนไว้อาลัย	"เพลงคำรา ๓ เมืองใหญ่" ใจอารีย์
เจ้าทองแดงแก้วฟ้าวิภาวดี	เป็นโอกาสอันดี ปรากฏว่า
หนึ่งเมื่อไทยไว้เฝ้าเหล่าแก้ว	ว่าไทยนี้ใจมากนักปรารวทุกตอน
หนึ่งเมื่อเราเหล่าสหายได้กลางทุกข	จนศกฤทธิวิเศษโยธา
เจ้าเจดีย์แม่ทัพมากรักษ์	สักขรภณีกวักขวัญประชา
"เกิดเป็นหญิงวังจันทน์รัก	รักได้ดังรักได้ดังเล่ห์เสน่ห์ตา"
เจ้าชายแก้วแก้ววิภาวดี	ด้วยมี... แล้วคอมมิได้ยอมเอบ ๆ *

๓๔ กำกอลณ

นี่เป็นเพลงยาว "เพลงคำรา ๓ เมืองใหญ่" ไม่ทราบสาเหตุที่บันทึกนี้ ซึ่งผลงานของ
 นักกลอนแต่ละท่านก็ได้รับการยอมรับลงเฝ้าบรรดาข้าราชการผู้มีละอำนวน

จนกระทั่งถึงฟ้าวิภาวดี ปีที่ 2 เล่ม 3 ก็ปรากฏผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์ "เพลง
 ยาวคำรา ๓ เมืองใหญ่" ปรากฏเล่มนี้ออกในเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๓ ซึ่งเป็นเวลาที่จิตรยังไม่ได้
 เข้าศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นี่คือเขียนมาจากกองบรรณาธิการ โดยดิฉันมี กระดาษ (๒๕๑๓ : ๗๐)
 เขียนลงในกระดาษ "คำพูด" กล่าวถึงวรรณกรรมชิ้นนี้ว่า

ท่าน เพลงยาว กลายเป็นเรื่องใหญ่ที่มีบรรดาเจ้าขุนมูลนายทั้งหลาย รวมทั้งมีเจ้า
 แด แดและพระสงฆ์ก็พากันสอยขวนวายไปทั่ว เพลงยาวของเจ้าหญิงวิภาวดี
 เล่มที่ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เขียนออกมาอย่างสวยงามกลางบ้านที่เขื่อนการกลอนที่
 เจ้าหญิงวิภาวดี ถึงขนาด เจ้าท่านสหายก็อ่านด้วยตนเอง จิตร ภูมิศักดิ์ ได้
 เขียนเพลงยาวอย่างไว้นี้จริง ๆ

* สะกดตามต้นฉบับ

สำนวน “ตอนหัวส้นวันถึงา” ของวิกร กนกทัตต์ เป็นดังนี้

ตอนสากันวันถึงา

เหมาะสำราญการทรงพระองค์หญิง

ที่กรวกรำรำกลอนนาวอนิจ
 สันลายได้ขบเคี้ยวอานสารอนข
 จะปรากฏสีไกรมีไก่อเกบ
 แมนยอกหญิงมิ่งมีารใจก็รัก
 ความมากชายคหยาบวงภิรมย์องค์
 อมากรำที่หนึ่งกึ่งนังนาฏ
 กอทราบสารอาภะมิลสินกระบวน
 แนนอกนิกรขริบร่ำไปลาสด
 จะหมายชาติราชวงศ์พงศ์ วรวงศ์
 เชื้อพระวงศ์วงศ์นริศร์มิ่งนเรศ
 จะซึ่งองค์ก่งประเวศลัทธิว่าไกร
 อมาทรงหวังกึ่งแต่กอบทดอบจะเก
 เป้าสาวกบเมตค้ายชายักกรรา
 เสกซ์ไปไธมเคี้ยวมาเปลี่ยนเปลา
 เห็นเขากอกรอพรำทองกล่ำกลืน
 เขาเขะยิ่งหญิงก่งไม่ทรงทราบ
 วจิรายไทยไม่กั๊กกันทั้งปวง
 ที่รักมวลงวนกามมิตมายค
 กอมนำเรอเปรอสาวคไม่จากเกลอน

หากอิงแอมขมภิรมย์เซบ
 สงสารสุกจันทิมานิจจาเอย
 วณลงเฉยวันนาวราลง
 พี่ยศศักดิ์แล้ววงอมการมภ์ระสงก
 วณโศลกหงพรำแก้อะแฉกรว
 พินศวาทกรนร่ำแำกำกรวญ
 วังขึ้นชวนโตกเหร่ากอบเขามาง
 มิ่งกักก็มัจจาริตอณเฑธววง
 กงกว้างว่างอีกนานับกาลไกล
 ตั้งกิเวศจากมีกัทธิไธม
 พึ่งเปิดกรวธวัจนึงา
 พระองค์ฉายไธมาแลเลมตึงา
 ขาวพระมาเย้ยหยันตวันกัน
 ข้างเงียบแดงยัยมอังก์ก้องเป
 ก้องมาขึ้นนอกซำระกำทรง
 เขากองสาปเดวัธแกขึ้นสรวง
 เขาจายว่วงว่าเล่นกั๊กเป็นเขณ
 เพราะมีช้อยในวังมัยกั๊กแสน
 ยังมาแฉนว่าเป็นโศลกขางโศทจริง

1 วาอกหักรักใคร่แล้วไม่ยอม
 2 ว่าจะเสียตัวชั่วช้า เขาเศร้าทั้ง
 3 วารังเกียจเคียดจัญท์ในพันธุ์เฒ่า
 4 วาหึงเขมเพอถักก็จักรมรก
 5 ยิงนับวันชั้นนภาธราดาง
 6 เห็นเขมเข้าเฝ้าในวังทั้งชะแง้
 7 จะแกงองกัทรนภาภนาสว
 8 ราชะนรแกแจะเข้าโลง
 9 ฉลององกัทรนภาภนาเภา ๆ
 10 วนนเกเขาเจ้าประว่าเกล้าสอง
 11 จะทำบุญสุนทรทานการกฤต
 12 ะทำบ่วงดวงภิกขุบางกราย
 13 ทุกสิ่งอย่างทางทา เวลานั้น
 14 กนเนิ่งว่าพาถักคือ เป็นอ้อออ
 15 เป็นโศกสาวกราวนัระยา
 16 ทุกเขากำขำประดังนั่งระมอย
 17 ทกนของกลองกัระบิณตัว
 18 1 พปากจกักประเค้นเขาเป็นการ
 19 เขาเค็มเคอซอกกัศมิณัก
 20 จะผลทอขอฆ่าให้ก้านง
 21 อีกอนึ่งฟังครามผ่าพระบาท
 22 ไปเห็นเขกชิกกอบกิดตาม
 23 บันเล็งเลาะเกาะเกาะท่าแยะเกาะ

1 แสนระทมวิ้งยังตรงเป็นองกัหญิง
 2 วิ้งแก่งหยิ่งยดอบางเค็มองวางองก
 3 จะเลือกเกล้ากลีเกียกเกะเกียกหงด
 4 จะดบยทรงกอกผ่ากักราด
 5 ขนทั้งปวงก็ระพาณินตาม
 6 กอบสอดแสร้งวิ้งสังเป็นโหร
 7 เขาก็ถามกล่าวขวัญกันโหมง
 8 ยังลากโกรงแกงกายให้นามอง
 9 เขาก็เอาไปนเภาว่าจงดูอง
 10 โกรประทองก็ถงบ้าระคาตาย
 11 วาอวณค่นำเกริ่นกาเกรินาย
 12 จะสีกายนินางกัคองก
 13 เขาเยยหยันว่าตรงแก่งทำแสร้งนร
 14 แล้วกาทอทัพโถมบ่างโถมสอย
 15 เขาถางถากสรเค็มองเปพอย
 16 1 ว่าผลอยผลอยมีนภาบวร่ากาย
 17 ทกกรอกกรัวร่านโองโรงสาน
 18 ผอเสรีจงานเร่เร่ร้องกันเปร้องปรัง
 19 เหลือที่วักรั่วไต่ตัวถึง
 20 ก็เป็นกัจแระเรื่องระเกื่องความ
 21 นรชาติไผ่รายนักหบายหบาย
 22 มันสวนคามเลนงายงายชบาบใจ
 23 บ้างอะอะออกประดกบเขาความโกร

อึงเลาเข้าปลาที่หาได้
 ลงถ่วงนานาแล้งทั้งแปลงกิน
 อับบานนอกชอกก้อกือจุน
 มาอัยไกรไกรจะมานิมากัน
 สุกประสาป่าเขาลำเนาไพร
 งานกรรมจากิกายคงทั้งผองไพร
 เกยสิ่งก่อกรีดสายสนไฟเราะ
 เอาจายบงฝงสักร้อถกร
 ชมแหทองปลองจินนพินเอดย
 ข้างชมขึ้นร่นรมบิรมเงา
 ที่โชคเงินเนนไกลไทรชะง่า
 บกมวิทนกกแหทั้งแกกา
 กอยเลือนลับกับทวงสุริเบศ
 เอยไคมิถสนเข้าทิวากร
 จักจันกรีกครีถสมระงบเสียง
 พระยานพริ้วนิวมำในอารัญ
 ะเนนาวหนอยกอยกอดกลอไหญ่
 นิวรอนรักพิลิกกลับไหญ่ลับเลย
 เถปิลเถื่อนเนื่อผนาเพลาไก
 อมาวันไหวไปเลยหญิงบอกิจจร
 หอรุ่งรางสว่างบ้านภาากาก
 ชมแสงทองส่องเข้าสุราดิย
 เกลาบั๊กนากาแกแกงแฉบร้อง

อันนาไร'เชิงเขาของเราสิ้น
 ล้วนทรพ์สิ้นสุขกายสบายกรัน
 กนสฤทธอรอจ้งวาเป็นนาชั้น
 กลับะสรร เสริญคฤกัณฑ์ไป
 สุขสำรวเทียมเทียมภาเปรียบไก่อ
 ไบมีไกรแปลงกักฤกักทอน
 ขาเอนาะเรไรหวังในสิ่งวร
 กางละคร เกยทรนระนงเขาว
 พระพายเรือรบพฤกพระเริงที่เชิงเขา
 แววกเหวาศริบมคัณชยา
 เป็นเถื่อนถ้ำขึ้นชอนระงอนผา
 โผผวนอนพักพ่านักผวน
 พลังกาเรศวาวับสลัมสตอน
 พระจันทร์จรแว่นกระว้างดังกลางวัน
 ะริเรบงรายรึกษาสุขสันต์
 ะรับขวัญหญิงนงประกองเขย
 เอาจแซนหนนเกียงข้างทางเขนย
 ะรำเพยลบไคให้เงาเงา
 คพันลิกล้ำยั้งในสิ่งขร
 พิสงกรวักถึงระวังภัย
 ประกองนาฏขึ้นจิกพิศนัย
 พฤกพาไกวกั้งโน้มนื่อลผาน
 ไกอากองผ่องเสียงสำเนียงหวาน

มาลินโชนโรยรึ้นมาขึ้นมาน
 พระองค์หญิงมิ่งมิตรของจิตรเอ๋ย
 กลักรกรรณอนชื้อระบือนาม
 ที่เราไทยได้สิทธิ์อิสสระ
 ไปเกิดมหาหากินในคินคง
 เพียงยัมนวนชวนให้ให้
 เรื่องเข้าปลานาไรหญิงไม่เคย
 กระบวนความตามทูลท่านุลนาฏ
 ทรงเห็นชอบตอบสารอย่าประวิง

ทั้งกึ่งก้านอรชรทรวงอนนาม
 อย่างกริ่งเลยใครกันจะหยันหยาม
 เมื่อสงครามสิ้นเสร็จสำเร็จจง
 ไม่เพราะเหตุเข้าอุคมสมประสงค์
 ไม่ต้องทรงหวานไถะไรเลย
 พอค่าคืนได้ร่วมเรียงเคียงแขนง
 ถนอมเชยโฉมไว้ด้วยใจจริง
 ที่อุกอาจเพราะประสงค์พระองค์หญิง
 ได้แอบอิงขึ้นสู่เป็นคู่เอ๋ย ฯ *

๑๘ คากลอน

ในคำกรูแบบฉบับหลักของ "ตอบสาส์นจันทิมา" จะเห็นได้ว่าจิตรยิดลีลาการเขียนกลอนสุภาพตามแบบสุนทรภู่ ลีลากลอนรื่นไหล ไพเราะ วรรณกรรมชิ้นนี้เป็นเพลงยาวสังวาสที่อยู่ในชั้นดีชิ้นหนึ่ง ในด้านความประณีตของการใช้คำก็ดูเหมือนว่าจะไม่สู้พิถีพิถันนัก บางคำอาจดูเิน ๆ ก็เหมือนว่าจะผิด เช่น "พิกลัวเจียวเจ้ากรรมยมพาล" และ "แล้วคำทอหับโถมอย่างโคลงลอย" คำทั้งสองนี้ รองศาสตราจารย์สมปอง พิริยกิจ อธิบายว่า เจ้ากรรม หมายถึงผู้เป็นใหญ่ในที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ดังนั้น เจ้ากรรมยมพาล จะใช้หมายถึง "ผู้เป็นใหญ่ในนรก" ก็ใช้ได้ ส่วนคำว่า ทับโถม นั้น ต่างกับทับถม คือ ทับถม หมายถึงการทับแล้วถมซ้อน ๆ กันมา ส่วน ทับโถม หมายถึงการทับแล้วโถมทับซ้ำซ้ำอีก ความคล้ายกัน จากการอธิบายของท่านดังนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่ากรณีที่จิตรใช้ "แล้วคำทอหับโถมอย่างโคลงลอย" ให้ความหมายว่ามีคนเอาเรื่องไม่จริงมาคำทอผ้าแล้วซ้ำอีก ให้ความหมายคมคายกว่าการใช้คำว่า "แล้วคำทอหับถม..." มาก ส่วนการใช้คำว่า ยมพาล นั้น

* สะกดตามต้นฉบับ.

เป็นการเขียนตามความสะดวกของเสียงพูดตามภาษาชาวบ้าน ถ้าจะเกณฑ์ให้ถือว่าคำ ยมบาล เป็นคำที่ถูกต้องเพียงคำเดียวก็ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2518 : 113) "ออกจะละเอียดต่อความเป็นจริงของภาษาชาวบ้านเกินไป" และถ้าจะว่ากันถึงความเคร่งครัดในเรื่องการใช้คำกันแล้ว กลอนสุภาพมักไม่เน้นในเรื่องนี้นัก ผิดกับร้อยกรองแบบอื่น กลอนของสุนทรภู่เองก็ยังใช้คำตามใจตนอยู่มาก เช่น คัด "ฉัพพิทักษ์" เป็น "ทักษ์" ซึ่งผิดหลักการตัดคำ หมายความว่าบางครั้งใช้ว่า "ทักษ์" ก็มี

ในด้านแนวคิด เนื้อหาของกลอนส่วนใหญ่เป็นลักษณะแบบกลอนเพลงยาวสังวาส ธรรมดา จิตรมีแนวคิดอยู่ในกรอบประเพณีนิยมเดิม มีการใช้โวหารพรรณนาให้เห็นว่าการที่สตรีไม่มีคู่ นั้น เป็นสิ่งไม่เหมาะสม แทรกอารมณ์สนุกโดยยกเอากรมาขู่ว่า

"เกิดเป็นหญิงจริง ไฉนถ้าไร้รัก"

ที่กระหม่อมน้อมถวายวิบายมา
ควรเห็นความงามข้างอย่างหม่อมว่า
มีคู่ชดอรรถเรไรจะเชิดชู
การพิพริตติธรรมคาโลก
ลงกะทะร้อนแรงทองแดงเทียว
พระองค์หญิง มีงาช้างสูงนันทนาฏ
ทุกวันนี้คืนขึ้นช้อยกว่าอ้อยตาล

จักเลื่อมศักดิ์ด้วยเล่ห์สนหา"

โปรดไทรตราตรองศรีกระดิกดู
แกธรายังเป็นโสดน่าอดสู
เป็นศรีสู่วรกายแต่ตายเดียว
จะพิโยคจึ่งนระนาฏนาหวาดเสียว
พิกลัวเจียวเจ้ากรรมพบพาส
รสสวาทล้ำแดนขวางแสนหวาน
นรกนาคันตึงอียาทรงประสงค์เลย

ตอนที่พรรณนาให้เห็นความยากลำบากในการวางตัวของสตรีที่ขาดสามี ก็ทำได้ดี ทำให้เห็นภาพได้ชัดเจน

ยิ่งนับวันชั้นชาลาลวง
เห็นแขกเข้าเฝ้าในวังวังชงแ้ง

ชนทั้งปวงก็จะพามินทาแะ
คอยสอดส่ายวังพัง เป็นโพรง

จะแต่งองค์ทรงผ้าภูษาสวย
ว่าพระแกล่เขาจะเข้าโลง
ฉลององค์ทรงผ้าภูษาเก่า ๆ
จนแก่เขาเจ้าประจำแต่ลาของ

จะทำบุญสุนทรทานการกุศล
จะทำบวงสรวงภิกษุชาวสุราย
ทุกสิ่งอย่างทางท่าเวลานั้น
คนหนึ่งว่าพากันล้อเฝ้าห่อออ
เป็นโสดสาวครวญให้จะยาก
ทุกเจ้าคำข้าประคองนั่งตะบอย
ทุกบ้านของคลองถิ่นระบับหัว
ที่ปากจัดคักประเค้นเอาเป็นการ
เขาเติมต่อข้อคิดสนทนาก
จะหลอต่อข้อข้าให้คำนึง

ข้อที่นึกคิดในคอนนี้ก็คือ มีคำกลอนต่อมาว่า

อีกหนึ่งพึงทราบฝ่าพระบาท
ไม่เห็นผู้ชู้คิดคอยติดตาม
มันเล็มเลาะเคาะแคะท่าแะแะ
นี้หลอความตามจริงทุกสิ่งไป

เขาก็ฉวยกล่าวขวัญกันโขง
ยังลากโครงแต่งกายให้ชายบอง
เขาก็เอาไปนินทาว่าจงหอง
ใครประคองก็คงบ้าประคากาย
ว่าอวดตนทาเกริ่นคำนิรณาย
จะลี้กสายตืนวงศ์ไฉฉงคอ
เขาเย้ยหยันว่าทรงแกล้งคำแสรงฉร
แล้วคำทอทับโถมอย่างโคมลอย
เขาถางถากสู่รู้เหมือนปูหอย
ว่าพลอยพลอยปั้นน้ำว่าคาญ
ทุกครอกครวร้ายโรงโรงสถาน
พอเสร็จงานเริ่มเรื่องกันเปรื่องปรึง
เหลือที่จู้รู้ไว้ได้ทั่วถึง
ก็เป็นถึงแฉะเรื่องระเคื่องความ

ทูลชาติไพร่ร่ามมักหยามหยาม
มันลวนลามเล่นง่ายง่ายสบายใจ
บ้างอะเอะออกประณามเอาตามใคร
กระหม่อมมิได้แต่งล้นปั้นนินทา

แสดงว่าแนวความคิดของจิตรยังอยู่ในแนวความเชื่อเดิมที่เห็นว่าคนชั้นไพร่ร่ามมักมี
นิสัยหยาม และไม่เรียบร้อย
ถึงแม้ในตอนนี้ แนวคิดของจิตรยังไม่ได้วิวัฒนาการมาเป็นตัวของตัวเองอย่างชัดเจน

แต่จุดที่น่าสนใจของ เพลงยาวบทนี้ก็คือ จิตรเห็นคุณค่าของผู้ใช้แรงงานมาตั้งแต่ช่วงแรกของการสร้างวรรณกรรม โดยได้บรรยายว่า

พระองค์หนึ่งมีมิตรของจิตรเอ๋ย	อย่ากริ่ง เลบไครกันจะหยันหยาม
กลักรกระฉอนชื้อระบือนาม	เมื่อสงครามสิ้นเสร็จจสำเร็จจง
ที่เราไทยได้สิทธิ์อิสสระ	ไม่เพราะเหตุเข้าคุกมสมประสงค์
ไปเถิดหนาหากินในคินดง	...

แต่ค่ากลอนต่อบากก็แสดงให้เห็นว่า จิตรยังมีความคิดดั้งเดิมที่เชื่อว่าสตรีเป็นเพศที่ให้ความสวยงามแก่โลก มีคุณค่าในด้านความงามมากกว่าการทำงาน .

	ไปต้องทรงหวานไถอะไรเลย
เพียงยืมวนชวนใจสั้ให้ชื่น	พอคำคืนได้ร่วมเรียงเคียงแขนง
เรื่องเข้าปลานาไว้หญิงไปเคย	ถนอมเชยโฉมไว้ด้วยใจจริง

ในการกล่าวถึงคุณค่าของการเกษตรและการทำงานของชาวไร่ จิตรได้แทรกอารมณ์ขันโดยใช้สำนวนเก่า ๆ ลงไว้ในเพลงยาวอย่างน่าพิง

อนึ่งเล่าเข้าปลาพิหาได้	อันนาไร่เจิงเขาของเราสิ้น
ลงถ่วงน่าแล้งทั้งแปลงดิน	ล้นทวีพิสัยสุขกายสบายครัน
อันน่านนอกชอกต้อคือจุน	คนสกุลหอรอกจึงว่าเป็นนาชั้น
มาอยู่ไพรใครจะมานินทา	กลับจะสรรเสริญคุณกันนุ่ไป

เมื่อกล่าวถึงธรรมชาติและความรัก	จิตรก็ทำได้อย่างงดงาม
สุขประสาป่าเขาถ่านแฉ้ว	สุขสำรวยเทียมเทียบจุเปรียบได้

งามธรรมชาติคางทั้งไฟ
 เคยสังคีตกริธสายแสงไฟระ
 เอยางยุงฝูงสัตว์อัศธร
 ทยแหวห้องปลองหินดินเอ้อย
 ช่างตุ้มขึ้นร้นรมย์มีร่มเงา
 ที่โชคเงินเนินไศลไพรชะงำ
 น้อมวิหคนกแม่ทั้งแกกา
 คอยเลื่อนลับคืบดวงสุริเยศ
 พอมิตมิตสนิทฟ้าวิภากร
 จักจันกริธหริธผดสรวงมเสียง
 พระพายพริ้วฉิวมาในอารัญ
 จะหนาวหนอยคอยกอดเคลดให้อุ่น
 นีวร่อนริกพลิกกลับไม่หลับเลย
 เถมิลเถื่อนเฝื่อนผาเหลาดึก
 ออย่าหวั่นไหวไปเลยหญิงยอคอิงอร
 พอรุ่งรางสว่างผ่านภากาศ
 ชมแสงทองส่องฟ้าสุราลัย
 เหล่าปักษากาแกต่างแออร้อง
 มาลินไชโยรวันม้วนบาน

ไม่มีใครแปลงคักฤาศัททอน
 มาเสนาะเรไรหึ่งในสิงขร
 ต่างละครเคยทรงนงเยาว์
 พระพายเร่อยพฤษระเริงดีเชิงเขา
 แว่วคุเหว่าสุริยันต์สนทยา
 เป็นเถื่อนถ้ำอัชฌอนชะง่อนผา
 โผผาผอนพักพำนกันนอน
 พลันคาเรศวาววัธสลบสลด
 พระจันทร์จรแจ่มกระจ่างคังกลางวัน
 ระวีเรียงรายรุกขนำสุขสันต์
 จะรับขวัญหญิงน้องประคองเชย
 เอาแขนหนุนเคียงข้างคางเขนย
 จะร่ำเพยลมิให้หญิงเจ้านิ่งนอน
 ดูปันลึกล้ำยิ่งในสิงขร
 พิสงกรจกตั้งระวังภัย
 ประคองนาคนั้นจิตรพิสมัย
 พฤษภาไกวกิ่งโน้มเมื่อดมพาน
 ไก่ปากทองส่งเสียงสำเนียงหวาน
 หึ่งกึ่งก้านอรชรทูนองงาม

เพลงยาวบทนี้ ไม่มีลักษณะเฉพาะตัวของจิตร ภูมิศักดิ์ แสดงออกมาให้เห็นเด่นชัด
 นัก แต่ถ้าจะดูคุณค่าในแง่วรรณศิลป์ ก็จะได้เห็นว่า (ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์, 2493 : 70)
 "จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เขียนเพลงยาวอย่างไว้ฝีมือนักจริง ๆ"

งานที่น่าสนใจของจิตรอีกชิ้นหนึ่งในช่วงแรกของการสร้างวรรณกรรม ก็คือ วิทยานุกรม แม้ว่าวรรณกรรมชิ้นนี้จะไม่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในตอนที่จิตรยังมีชีวิตอยู่และยังไม่เสร็จสมบูรณ์ แต่รูปงานที่วางไว้เบื้องต้นก็เป็นที่น่าสนใจอยู่ไม่น้อย จิตรได้เขียนวิทยานุกรม เริ่มต้นด้วยกล่าวถึงอักษร ก. แล้วต่อมาด้วย ข ทำได้ถึง ข ก็หยุดในการกล่าวถึงอักษรแต่ละตัวนั้น ได้กล่าวถึง ลักษณะตัวอักษร, ประวัติและที่มาของอักษร, แผนแสดงความเคลื่อนไหวของอักษร แต่ละตอนอาจมีบทแทรกเพื่ออธิบายความและแสดงถึงการค้นคว้าอย่างละเอียด นอกจากนั้น ยังมีการเขียนอธิบายคำไว้ด้วย โดยเริ่มต้นจากหมวดอักษร ก อธิบายถึงคำ กฤษณ์ ได้คำเดียว

งานชิ้นนี้ จิตรได้ลงวันที่เขียนไว้ว่า 30 มี.ค.2493 จึงอาจเป็นงานที่เขียนขึ้นก่อนได้รับการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหาของวิทยานุกรม เป็นดังนี้

วิทยานุกรม

ก

30 มี.ค.2493

ก อักษรต้นของพยัญชนะไทย และเป็นพยัญชนะตัวที่ 1 ของกัณฐะวรรค (วรรคที่ไม่มีเสียงเกิดจากลำคอ) จัดอยู่ในหมวดอักษรกลาง คือ อักษรที่ไ้กันทั่วไปทั้งในภาษาไทย, มคร, สันสกฤต, เขมร และ มอญ ฯลฯ ในภาษามครและสันสกฤตออกเสียง กะ เขมรและไทยออกเสียงเป็น "กอ" ไร้เป็นตัวสกคในมาตรา กก

แทรก

ตามการแบ่งของภาษาเดิม คือ มครและสันสกฤต ก. เป็นหมวดโฆชะ (ไม่มีเสียงก้อง) ชนิดสถิต (เบา) ในภาษามครเมื่อใช้เป็นตัวสกค ตัวที่จะตามมาต้องเป็น ก หรือ ข สองตัวนี้เท่านั้น เช่น สกค, จกค, ลกขค, ภิกขุ ในภาษาสันสกฤตไม่จำกัด ตัวที่ตามมาจะ

เป็นพยัญชนะใดก็ได้ เช่น ศกฺย, จกฺร, ลกฺษณ, ภิกฺขุ สกตโคต ฯ ก็ได้ เช่น ออก
(เลื่อยกลาน)

อักษร ก ในภาษามครและสันสกฤต จัดเป็นพวกปัจจัยสำหรับเติมท้ายบท

1. เติมท้ายบทสังขยา แปลว่า หมวด เช่น เอก - หมวดหนึ่ง, ทุก - หมวด
สอง, สก - หมวดร้อย

2. เติมท้ายคำกริยาและคุณนาม หมายถึงบุคคล (เช่นเดียวกับของอังกฤษ) เช่น
อาคนฺตุก - ผู้มาหา, นาฏก - ผู้พ้อน, นวก - ผู้มาใหม่, ผู้สอน, นายก - ผู้เป็นนาย

ประวัติและที่มาของอักษร

อักษร ก ได้เ้ามาจากรูปอักษร ฤๅ ของเขมร ซึ่งใช้กันอยู่ราว พ.ศ.1800
โดยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช นำมาดัดแปลงเป็น ก (ควรดูแผนแสดงการเคลื่อนไหว
ของอักษร ก)

ประวัติสังเขปของอักษรไทย

รากเง้าอันแท้จริงของอักษรไทยก็คืออักษรพราหมณ์ ซึ่งพวกพราหมณ์ในราชสำนัก
พระเจ้าอโศกราชราชาแห่งแคว้นเมคร ประดิษฐ์ขึ้นราว พ.ศ.300 ต่อมาพวกพราหมณ์ใน
ราชวงศ์ปัลลวะ (อินเดียฝ่ายใต้) ได้นำอักษรพราหมณ์นี้ไปดัดแปลงใหม่ในพุทธศตวรรษที่ 11
เรียกว่าอักษรคฤนต์ เมื่อชาวอินเดียพวกนี้ได้มาปกครองอาณาจักรสุทฺฐา (ชอม - เขมร)
ได้ถ่ายทอดวิชาหนังสือไว้ให้ เขมรรับเอาอักษรคฤนต์ไปใช้เป็นอักษรประจำชาติและค่อย ๆ
ดัดแปลงรูปร่างให้งามขึ้นกว่าเดิมจนกลายเป็นอักษรชอมออกไปต่างหาก เมื่อพ่อขุนราม
คำแหงมหาราชทรงประดิษฐ์อักษรไทยใน พ.ศ.1826 ได้ทรงนำเอาอักษรชอมมาพิจารณา
ดัดแปลงเป็นอักษรไทย โดยนัยนี้จึงแสดงว่าอักษรไทยมีรากเง้ามาจากอักษรพราหมณ์

แผนแสดงความเคลื่อนไหวของอักษร ก.

- + อักษรพราหมณ์ รว. พ.ศ. 300
- ๙ อักษรคฤณ (สันสกฤตสมัยราชวงศ์ปัลลวะ) รว. พ.ศ. 1100
- ๙ อักษรขอม รว. พ.ศ. 1100
- ๙ อักษรขอม รว. พ.ศ. 1100 – 1300
- ๙ อักษรขอมจารึก รว. พ.ศ. 1150 – 1350
- ๙ อักษรขอมราว พ.ศ. 1568
- ๙, ๙ อักษรขอมจารึก รว. พ.ศ. 1660
- ๙, ๙ อักษรขอมหวัด รว. พ.ศ. 1800
- ๙ อักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหง แปลงรูปมาจากอักษร ๙ ของเขมรโดยตัดพยางค์ (๙) ออกแล้วเชื่อมเส้นในกับเส้นนอกเข้าเป็นเส้นเดียวกัน
- ๙ อักษรไทยสมัยพระมหาธรรมราชา (พญาลิไท) ยุคต้น รว. พ.ศ. 1905
- ๙, ๙ อักษรไทยสมัยพระมหาธรรมราชา (พญาลิไท) ยุคหลัง และใช้ต่อมาจน พ.ศ. 1947
- ๙, ๙ อักษรไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2199 – 2231 และต่อมา
- ๙ อักษรไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
- ๙ อักษรไทยสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (พ.ศ. 2275 – 2301)
- ๙ อักษรไทยปัจจุบัน
- อักษรไทยกลางถิ่นในสยามที่แยกสาขาไปจากอักษรไทย
- ๙ อักษรไทยเหนือเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2043
- ๙ อักษรไทยน้อย (ลาวเฉียง) ใช้กันทางภาคพายัพปัจจุบัน

แทรก

อักษรในตำราอักษรวิธีจัดเป็นพวกอักษรกลาง ต้นเสียงวรรณยุกต์ได้ครบทั้ง 5

เสียง คือ

กา เสียงสามัญ

ก่า เสียงเอก

กั เสียงโท

ก้า เสียงตรี

ก๋า เสียงจัตวา

ข

ข อักษรตัวที่สองของพยัญชนะไทยและที่สองของกัณฐะวรรค (วรรคที่มีเสียงเกิดจากลำคอ) จักอยู่ในพวกอักษรกลาง ใช้กันทั่วไปทั้งในภาษาไทย มคธ สันสกฤต และ เขมร ในภาษามคธและสันสกฤตออกเสียง ขะ, เขมร ออกเป็น คอ ไทยออกเสียง ฆ เรียกว่า ฆอ ไซ หรือ ฆ้อง ใช้เป็นตัวสกดในมาตรากัฒ ใช้สกดเฉพาะคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษา มคธและสันสกฤตเท่านั้น เช่น สุข, สุนัข

ในไตรยางศ์ลักษณะ ข อยู่ในจำพวกอักษรสูง มีเสียงวรรณยุกต์ได้เพียงสามเสียง

คือ

ขา พ้นเสียง (จัตวา)

ข่า เสียงเอก

ขั เสียงโท

ตามการแบ่งของภาษาเดิม ข เป็นพวกอโหชนะ (ไม่มีเสียงก้อง) ชนิดชนิด (หนัก) ในภาษามคธไม่ใช่เป็นตัวสกด ใช้เป็นตัวตาม อักษร ก และ ง เช่น ปกข, ทกข, สิกข, กงข, สงข ในภาษาสันสกฤตใช้เป็นตัวสกดได้ เช่น อขชล (อุทานแสดงความยินดี)

อักษร ข ได้เกิดมาจากรูปอักษร ๒ ของเขมร ซึ่งใช้กันอยู่ในราว พ.ศ.1800
อักษร ข ในภาษามคธและสันสกฤตใช้เป็นอุปสรรคเติมหน้าบทแปลว่า อากาศ เช่น
ขจะ ไปในอากาศ, ขชล น้ำในอากาศ (ฝน)

ประวัติและที่มาของอักษร ข.

อักษร ข ได้เกิดมาจากรูปอักษร ๒ ของเขมร ซึ่งใช้กันอยู่ในราว พ.ศ.1800
พอขุนรามคำแหงมหาราชทรงนำมาดัดแปลงเป็น ๒

ประวัติสังเขปของอักษรไทย

(คัดจากตัว ก ทั้งตอน)

แผนแสดงความเคลื่อนไหวของอักษร ข.

- ๒ อักษรพราหมี ราว พ.ศ.300
- ๓ อักษรคฤณ (สันสกฤตสมัยราชวงศ์ปัลลวะ) ราว พ.ศ.1100
- ๔ อักษรขอมราว พ.ศ.1100
- ๕ อักษรขอม ราว พ.ศ.1100 - 1300
- ๖ อักษรขอมจารึก ราว พ.ศ.1150 - 1350
- ๗ { อักษรขอม ราว พ.ศ.1568
อักษรขอมจารึก ราว พ.ศ.1660
- ๘ อักษรขอมหัตถ์ ราว พ.ศ.1800
- ๙ อักษรไทยของขุนรามคำแหง (พ.ศ.1826) แปลงรูปมาจากอักษร ของเขมร
โดยเขียนเส้นบน (หัว) ให้เหมือนกับเส้นล่าง

๑ - ๑

๑, ๑ อักษรไทยสมัยพระมหาธรรมราชา (พญาลิไท) พ.ศ.

และ ใช้กัน

ต่อมา

๑ อักษรไทยสมัย

ราว พ.ศ. 2068

๒ อักษรไทยสมัย

ราว พ.ศ. 2079

๓ อักษรไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2199 – 2231

๔ อักษรไทยยุคสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

๕ อักษรไทยยุคสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

๖ อักษรไทยปัจจุบัน

อักษรไทยกลาง ต้นที่แยกสาขาไปจากไทยสยาม

๗ อักษรไทยเหนือเมืองเชียงใหม่ ราว พ.ศ. 2043 และใช้กันต่อมาจน พ.ศ. 2124

๘ อักษรไทยน้อย (ลาวเฉียง) ใช้กันทางภาคพายัพในปัจจุบัน

ข

ข อักษรตัวที่สามในพยัญชนะไทย อยู่ในกัณฐะวรรค (วรรคที่มีเสียงเกิดจากลำคอ) เป็นพวกอักษรเดิม คือไม่มีในภาษาอื่น ไทยเดิมขึ้นสำหรับใช้ในภาษาไทย ออกเสียง ขอ เรียกว่า ขอขวค หรือ ขอเซตต์ เสียงวรรณยุกต์เน้นได้สามเสียงเหมือน ขก (ขอข้อง)

เหตุที่เดิม ข ขึ้นในกัณฐะวรรคยังคงค้นไม่พบ เข้าใจว่าเพื่อให้ครบเสียงของภาษาไทยในสมัยนั้น (พ.ศ. 1826) ตามที่สังเกตจากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่ใช้พยัญชนะ 10 คำ คือ

ช^๕ - ช^๕
ชน - ชน

ชุน - ชุน (นาม)

ชวา - ชวา

ช⁺ - ช⁺ (กริยา) ถ้าเป็นนามเขียน ช⁺ (ช⁺ว, ป)

ชย - ชย

ช⁺ - ช⁺ ถ้าเป็นนามเขียน ช⁺ (ช⁺ว)

ช - ชอ (นาม)

ชเวน - ชเวน

ชณ - ช^๕ (ช^๕ร^๕อง) ถ้าช^๕ได้ใช้ ช

ชาม - มะชาม

ส่วนจารึกหลักอื่น ๆ ที่จารึกภายหลังมักใช้ ช กับ ช ปะปนกัน สังเกตไม่ได้

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ ช ในคำที่สมด้วย สระ อา, เอ และ โอ

- สมัยหลังสุด ช ใช้เขียนคำว่า เขต (เขตต์) อยู่คำเดียวจึงได้ชื่อว่าขอเขตต์ แต่ภายหลังก็เลิกใช้ไปเองโดยขาดความนิยม

นางท่านกล่าวว่า ช ตั้งขึ้นแทนตัว ฅ ในภาษาสันสกฤต ซึ่งเขาอ่านควบเป็นเสียงหนึ่งต่างหาก รูปร่างก็น่าจะมาจาก ฅ เขียนหวัดติดกัน ใช้เขียนคำที่มาจาก ฅ ของสันสกฤต เช่น เขต ว่าจะแทน เกษตร ข้อสันนิษฐานนี้ยังไม่มีผู้รับรอง เพราะ ฅ ในภาษาสันสกฤตออกเสียงควบเป็น "ณ" รูปร่างของ ช ปัจจุบันอาจจะคล้าย ฅ หวดติดกันได้ (ฅ - ช - ช) แต่รูปร่างของ ช ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงไม่คล้ายหรือมีเค้า ฅ เลย

ช - ฅ

ช - ฅ

ประวัติและที่มาของอักษร

อักษร ฮ เข้าใจว่าดัดแปลงจากรูปอักษร ข โดยเพิ่มหยักทางเส้นหลัง ฮ เป็น

แผนแสดงการเคลื่อนไหวของอักษร ฮ

- ๑ อักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง ราว พ.ศ.1835
- ๒ อักษรไทยสมัยพระมหาธรรมราชา (พญาลิไท) พ.ศ.1905
- ๓ อักษรไทยสมัยพระมหาธรรมราชา (พญาลิไท) ตอนปลาย และใช้กันต่อมา
- ๔ อักษรไทย ราว พ.ศ.207๑
- ๕ อักษรไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช(พ.ศ.219๑ - 2231)
- อักษรไทยยังไม่ปรากฏ
- ๖ อักษรไทยปัจจุบัน

กฤษณัณฑ์ เครื่องประดับพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ มี 5 อย่าง รวมเรียกว่า เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ หรือราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า ได้แก่

1. พระมหาพิชัยมงกุฏ
2. พระแสงขรรค์ชัยศรี
3. พระแส้จามรี
4. ชฎาพระกร
5. นعلองพระบาททองคำเจี๊ยะงอน

กลางตำราให้คำอธิบายว่า

1. พระมหาพิชัยมงกุฏ
2. พระแสงขรรค์ชัยศรี
3. พัดวาลวิชนี

4. พระมหานางปดูลเสวตฉัตร

5. ฉลองพระบาททองคำเชิงงอน

เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์นี้พระมหาราชครู (พราหมณ์) เป็นผู้นำขึ้นพูลถวายในเวลากระทำพระราชพิธีราชาภิเษก เป็นสิ่งสำคัญยิ่งจะขาดเสียมิได้ ถ้าเมื่อนำเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ไม่ครบในพระนครก็ถือว่าจ้องรอนกว่าจะหามาได้ครบ ฉะนั้นพระราชพิธีราชาภิเษกจะไม่สมบูรณ์

ประเพณีการถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์เป็นพิธีในลัทธิพราหมณ์แต่เดิมมาเข้าใจว่าเรารับมาจากขอมอีกชั้นหนึ่งพร้อมกับศาสนาพราหมณ์ตั้งแต่ครั้งต้นกรุงสุโขทัย จดหมายเหตุเก่าที่สุดที่กล่าวถึงเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ คือ ศิลาจารึกวัดศรีชุมของพระมหาเถรศรีสุริยราชจุฬามณีศรีรัตนลัคนาทวีป กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "เมื่อก่อนนี้เจ้าเมืองศรีโสธรบุรให้ลูกสาวชื่อนางสิริมหาเทวี กับ ฉันทไชยศรีให้นามกษร (เกียรติ) แก่พ่อขุนผาเมือง" ความในจารึกแสดงว่าพระเจ้ากรุงศรีโยโสธร (นครธม) อุบัติเชกพระนางสิริมหาเทวีราชธิดาให้กับพ่อขุนผาเมือง และอุทิศให้เป็นเจ้าเมืองราศคูแลหัวเมืองไทยขึ้นตรงต่อพระองค์ แต่การอุทิศเชกคงจะเท่ากันพอสังเขปจึงปรากฏว่า พระเจ้ากรุงศรีโยโสธรบุรพระราชนามให้เครื่องกกุธภัณฑ์แก่อย่างเดียวกันคือ พระแสงขรรค์ไชยศรี และพระราชนามให้เป็น "พระบาทกมรเตงอัครอินทรบดินทรพัตติย์" ภายหลังเมื่อพ่อขุนผาเมืองกับพ่อขุนบางกลางท่าวร่วมมือกันยึดเมืองสุโขทัยจากขอมได้แล้ว พ่อขุนผาเมืองได้อุทิศพ่อขุนบางกลางท่าวขึ้นเป็นพ่อเมืองสุโขทัยและถวายพระนามซึ่งได้รับจากพระเจ้ากรุงศรีโยโสธรบุรแก่พระสหาย เฉลิมพระนามให้ชื่อว่า "พ่อขุนศรีอินทราทิตย์" แต่พระแสงขรรค์ชัยศรีนั้นจะได้ถวายด้วยหรือไม่จารึกไม่บ่งชี้

เครื่องราชกกุธภัณฑ์ปรากฏอีกครั้งหนึ่งในจารึกวัดป่ามะม่วง เล่าถึงเหตุการณ์ขึ้นครองราชย์ของพญาลิไท กล่าวว่าพวกท้าวพญาทั้ง 4 หิศ "ต่างมีใจใคร่ใจรักเอา

มกุฏชั้นไชยศรี เสวตัตรมายัคยัตถุภิเษกให้เป็นท้าวเป็นพระธิดา" เครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่กล่าวถึงในที่นี้มีเพียงสามสิ่ง คือ พระมหาพิชัยมงกุฏ 1 พระแสงขรรค์ชัยศรี 1 และเศวตฉัตร 1 ทอนองในสมัยนั้นเครื่องราชกกุธภัณฑ์ยังไม่ถือกันเป็นสิ่งสำคัญนัก และเป็นสิ่งที่ท้าวพญาประเทศราชหามาถวายเมืองละสิ่งเองสิ่ง ไม่ได้หาเตรียมไว้ในพระนคร

เครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ตามคำหรับของชาวลังกาในหนังสือมหาวงศ์พงศาวดารลังกา ทวีป กล่าวไว้ว่ามี

1. พระมหาพิชัยมงกุฏ
2. พระแสงขรรค์ชัยศรี
3. พระแสงจามรี
4. ฉลองพระบาทเชิงงอน และ
5. พระเศวตฉัตร

ซึ่งก็ดูตรงกันแต่ขาดพระแสงจามรีกับฉลองพระบาทไปสองสิ่ง ตามคำหรับที่ไทยถือกันอยู่ทุกวันนี้กำหนดเหมือนกับลังกาทุกสิ่งไว้แต่ เศวตฉัตร เปลี่ยนเป็น ขารพระกร มีโกลงผูกไว้สำหรับจำเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ว่า

ราชาภิเษกด้วย	สำคัญ
เครื่องราชกกุธภัณฑ์	อย่างหา
ครอบพัศตร์พระแสงขรรค์	ฉลองบาท คำแห
ขารพระกรคำอ้า	อีกแสงจามรี

แต่ครั้งเวลาพระมหाराชกุธถวายจริง ๆ กลับเป็น 8 สิ่ง คือ

1. พระมหาพิชัยมงกุฏ
2. พระแสงขรรค์ชัยศรี พระแสงนี้กล่าวว่า เป็นพระแสงของพระเจ้าปทุมสุริวงศ์ เจ้าแผ่นดินเขมร มีตำนานเล่าว่าเหวดสร้างประทาน และสร้างปราสาทไว้รักษาพระขรรค์

องค์ 1 เรียกว่าปราสาทพระขรรค์ เป็นของคูบ้านคูเมืองเขมร ทางเมืองเขมรเดี๋ยวนี้ รักษาผักพระแสงโบราณไว้ผัก 1 ว่าเป็นผักพระขรรค์องค์ที่เทวดาประทาน อ้างว่าตัวพระขรรค์นั้นอยู่ในเมืองไทย พระขรรค์องค์นี้ท่านองจะเป็นองค์เดียวกับพระแสงขรรค์ชัยศรีที่เจ้ากรุงกัมพูชาพระราชทานพอขุนผาเมือง

3. พระมหานพพลเสวตฉัตร คือ ฉัตรขาว 9 ชั้น เป็นฉัตรที่มีชั้นเป็นอย่างมากที่สุด จะใช้ได้เฉพาะพระเจ้าแผ่นดินที่กระทำราชาภิเษกแล้วเท่านั้น (ฉัตร)

4. พระแสงจามรี คือ แล่นหางจามร เป็นราชกกุธภัณฑ์ที่นิยมกันว่าเป็นของสูงคู่พระบารมีของกษัตริย์อินเดียนแต่โบราณ

5. ชารพระกร คือ มือถือ ทำด้วยไม้.....

6. พัดวาลวิชนี คือ พัดขนนก.....

7. ฉลองพระบาทเชิงงอน เป็นราชกกุธภัณฑ์ที่นับถือกันมาแต่อินเดียโบราณ กล่าวว่เนื่องมาจากคัมภีร์รามายณะ เมื่อพระรามเนรเทศพระองค์ออกไป พระภรต อนุชาตามออกไปวิงวอนให้กลับคืนมาครองพระนครโดยชยา พระรามไม่ยอมกลับ ปรชชานฉลองพระบาทหน้าของพระองค์มาแทนตัว พระภรตเสด็จมาประดิษฐานไว้บนบัลลังก์แทนองค์พระราม รักษาพระนครแทนพระเชษฐาอยู่จนครบกำหนด 14 ปี ด้วยเหตุนี้จึงนับถือฉลองพระบาทเป็นเครื่องราชกกุธภัณฑ์สิ่ง 1

8. พระแสงหางช้างเผือก เข้าใจว่าแทรกมาภายหลังที่นำมาแทรกไว้ในเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เห็นจะเป็นเพราะหางช้างเผือกเป็นของหายากและนับถือเป็นมงคลอย่างสูง (แสดงรูป)

ตามรูปที่วางไว้เบื้องต้น วิทยานุกรม เป็นงานใหญ่ ยิ่งถ้าจะทำให้เสร็จสมบูรณ์ก็

ต้องอาศัยความพยายามและความสามารถมาก การค้นคว้าเกี่ยวกับอักษรทั้งสามตัวของจิตร ทำให้เห็นประสิทธิภาพการค้นคว้าการได้เป็นอย่างดี หากวิทยานุกรมเล่มนี้สามารถสำเร็จจุล่งไปได้สมความตั้งใจของผู้เขียน ก็จะเป็นหนังสือที่ให้ความรู้อย่างกว้างขวาง เช่น เมื่อกล่าวถึงอักษร ก แทนที่จะบอกเพียงสั้น ๆ ตามแบบพจนานุกรมทั่ว ๆ ไปว่า (ราชบัณฑิตยสถาน) 2511: 1) "พยัญชนะตัวต้นและที่หนึ่งในวรรคที่เสียงเกิดในคอ เป็นตัวสกนในแม่กก อยู่ในพวกอักษรกลาง" วิทยานุกรมจะให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะรูปร่างและการออกเสียงของตัวอักษรอย่างละเอียด บอกทั้งการออกเสียง เรียกตัวอักษรของ มคธ สันสกฤต ไทย เขมร และ มอญ วิธีการใช้ตัวอักษรนั้น ๆ ประวัติและที่มาของอักษร โดยเฉพาะเกี่ยวกับแผน .. แสดงความเคลื่อนไหวของอักษรแต่ละตัว จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ค้นคว้าอย่างกว้างขวางลึกซึ้งแสดงให้เห็นรูปร่างของตัวอักษรตั้งแต่อักษรพราหมี จนถึงอักษรไทยปัจจุบันและอักษรไทยถิ่นต่าง ๆ บอกการผันเสียงไว้ด้วย ทำให้ความรู้เกี่ยวกับอักษรแต่ละตัวสมบูรณ์มาก

ที่น่าสนใจก็คือ เหตุที่เดิม ข ขึ้นในภาษาไทย จิตร "เข้าใจว่าเพื่อให้ครบเสียงของภาษาไทยสมัยนั้น" และได้ศึกษาหลักสัทวิทยาของพ่อขุนรามคำแหง ทำให้เห็นคำที่ใช้ ข ว่าต่างกับ ฃ เช่น "เข่า - เข้า (กริยา) ถ้าเป็นนามเขียน เข้า (ข้าว, ปี่)" และ "ข้า - ข้า ถ้าเป็นนามเขียน ข้า (ข้า)" เป็นต้น

การที่มีผู้สันนิษฐานว่า "ข ตั้งขึ้นแทนตัว กษ ในภาษาสันสกฤต ซึ่งเขาอ่านควบเป็นเสียงหนึ่งต่างหาก รูปร่างก็น่าจะมาจาก กษ เขียนหวัดติดกัน ไข้เขียนคำที่มาจาก กษ ของสันสกฤต เช่น เขตรว่าแทน เกษตร" จิตรไม่ได้คัดค้านตรง ๆ แต่ก็แสดงเหตุผลว่า "กษ ในภาษาสันสกฤตออกเสียงควบเป็น ฉ รูปร่างของ ข ปัจจุบันอาจจะคล้าย กษ หวัดติดกันได้...แต่รูปร่างของ ข ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงไม่คล้ายหรือมีเค้า กษ เลย" การยืดยาดของสภาวะในประวัติศาสตร์เพื่อประกอบการสันนิษฐานนี้ เกือบเรียกได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะตัวของจิตร ภูมิศักดิ์ เพราะนักนิรุกติศาสตร์และนักภาษาศาสตร์โดยทั่วไปไม่ค่อยคำนึง

ถึง จึงทำให้การสันนิษฐานเรื่องต่าง ๆ ทางด้านภาษาศาสตร์ของจิตรมีความแน่นอนและเชื่อถือได้มาก เพราะการเกิดของอักษรหรือคำในแต่ละสมัยก็ต้องเกี่ยวข้องกับสภาวะสังคมที่อักษรหรือคำนั้น ๆ เกิดขึ้น และถ้าผู้อ่านพิจารณาแล้วจะเห็นว่า จิตรเก็บมาจากหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงก็จะเห็นว่า ข้อคิดเห็นที่ว่า ฮ มาจาก กษ ออกจะใกล้เคียงกับสภาพของภาษาในยุคที่ ฮ เกิดขึ้น

การอธิบายคำว่า กฤษณ์ นั้น นอกจากจะอธิบายว่า กฤษณ์คืออะไร ประกอบด้วยอะไรบ้างแล้ว จิตรยังได้ค้นลึกลงไปในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาของเครื่องราชกกุธภัณฑ์ หลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ เช่น ศิลาจารึกวัดศรีชุม, จารึกวัดป่าบะม่วง, หนังสือมหาวงศ์พงศาวดารอังกฤษ, สำหรับเครื่องกกุธภัณฑ์ของไทย ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง

เนื่องจากวิทยานุกรมเป็นงานใหญ่ จิตรจึงเขียนไว้เสร็จเพียงบางส่วน และบางส่วนที่เขียนไว้แล้วก็ยังไม่เรียบร้อย ในการอธิบายแผนแสดงความเคลื่อนไหวของอักษร ข การกล่าวถึงสมัย และ พ.ศ. มีการเว้นว่างไว้หลายแห่ง ส่วนการอธิบายถึงธำมรงค์และพัทธาลิขิตใน กฤษณ์ ก็มีการใช้เครื่องหมาย.....ไว้ แสดงว่าจิตรคงต้องการค้นคว้าเกี่ยวกับคำทั้งสองนั้นต่อไปอีก

วิทยานุกรม เป็นวรรณกรรมที่น่าสนใจมากชิ้นหนึ่ง เพราะได้แสดงให้เห็นความคิดริเริ่ม ตลอดจนวิธีการคิดและแนวทางในการค้นคว้าของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้เป็นอย่างดี และให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติชีวิตของจิตร ว่า จิตรสามารถอ่านหลักศิลาจารึกได้มาตั้งแต่ก่อนเข้าเรียนในระดับอุดมศึกษา

วรรณกรรมชิ้นแรกของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เขียนขึ้นในระยะที่กำลังศึกษา ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นบทร้อยกรองประเภทฉันท์ ชื่อ "วจีจากน้อง" ซึ่งเขียนตอบกับบทร้อยกรองชื่อ "คำขวัญจากพี่" ของถาวร ชะกะภัย บทร้อยกรองทั้งสองนี้

ตีพิมพ์ในหนังสืออักษรานุสรณ์ ฉบับต้อนรับน้องใหม่ ปีการศึกษา 2493 บทร้อยกรองทั้งสองชิ้น
 นี้มีความยาวเท่ากัน คือประกอบด้วย สัททูลลวิกกีพัตถันท์ 6 บท และวสันตคิลกณันท์ 4
 บท เพื่อจะให้เห็นความสัมพันธ์ของร้อยกรองทั้งสองบทนี้ ผู้เขียนจึงนำ "กำขวัณจากพี"
 ของถาวร ชนระภัย มาแสดงไว้ด้วย

กำขวัณจากพี

สัททูลลวิกกีพัตถันท์

อ้า สีเทาสิริวัตระปัตตมะสุตาน

อักษร ๖ ประกิตการ

ประกาศ

ก่อนรับน้องจรมมาประมวณสนะมาค

เสวิมโสติเทอดศาสกร

เสถียร

ไถรมชงนุชจงประจักษ์พิริยะเพียร

เพื่อเชิดประเจิดเกียรติ

กระจาย

จรรโลงมั่งรัฐคัมภีร์นันทรอนุหมาย

โคเลศและเดฉนาย

เฉลา

โคชฐ์อรุจีโรจนประโชติคคระเรา

เร่งพร้อมถนอมเอา

อีนัง

อ้ามวลนุสสุพิศุทธิ์วฤตมจะหวัง

โคสมประสงค์คัง

ฤทธิ

วสันตคิลกณันท์

ยัมสรวลเถอะน่องนุชยะยัม

ถูระอัมและเปรมปรีดี

พื๋องก็ของศุภวจี

จิตน้อมถนอมขวัญ

พำนั้กเฒะน่องคตฤหาสน์	สุพิลาศสถานัน
อักษรศาสตร์กิริพิทลัน	จรสุพิมานสรวง
เพื่อน้องและพี่พิทย์รัก	ก็สมัครสมานปวง
ยามเรียนก็เพียรมนะระลวง	และระลึกเสมอหมาย
ขอน้องประสบสุขสนาน	จิรกาลมิเสื่อมคลาย
มาเกิดะคณสุกิจหลาย	ประสู้นันนิรันดร

ถาวร ชนะภัย

วจิจากน้อง

สัททูลวิกกัพิพัฒน์	
	ทัตทายเทวพิมานตระพ่วงนาวิไล
เลอทวยสุเทพไท	ประสิทธิ์
	งามตีกอักษรศาสตร์วิลาศวรวิจิตร
ร่วมรื่นมนินต์	นิรันดร์
	น้องใหม่เนื่องคณะนอมกะขอบสรีรศีล
สรวมสิงสถานอัน	เสลา
	เอื้อนโอรุออกอภิพจน์ประดศชวระเทา
จุ๋อวยอ่านวยเนา	สถาน
	เพื่อเผยเกียรติคุณะพั่งจรุง ณ คคนานต์
จักกอบบุญการ	เอนก
	ไกรเจ็จชื่อก็จะพรักสมัครฤทยะเสก
สรรค์สร้างบ่วงเวก	วิวิธ

วสันตสิลาภันท์	
หนึ่งในฤทัยนวกนิส	ลิตะคิดบ่เนานอน
ไฉจงประสงคระอุปกกรร	ก็จะช่วยอ่านวยพลัน
มองพิณวิมานจะเฝ้า	ก็จะเอื้อนวจีวรระ
โดยคำและท่าจะบ่มัน	มนะคือและถือศี
พลั้งใจก็ให้อภัยะน้อง	และประคองประคับศรี
เพื่อขวัญจะมน่อนุชะปรี -	คิมิอาจนางแขนง
ร่วมรักสมัคระสมาน	วิธการะระรวมแรง
สัมฤทธิ์กิตติจะคำแคง	คณะพัฒนสมรรถชัย

จิตร ภูมิศักดิ์

บทร้อยกรองของจิตรบทนี้เป็นการเขียนในนามน้องใหม่ ทำให้เห็นว่าในหมู่เพื่อน นิสิตที่เรียนปีเดียวกันในคณะอักษรศาสตร์ต่างก็ยอมรับว่าจิตรเป็นคนมีฝีมือในด้านเขียนบท ร้อยกรอง รูปแบบของการแต่งทั้งสัทพจนานุกรมวิจิตร และ วสันตสิลาภันท์ จิตรแต่งได้ อย่างไม่มีที่ติ แต่ก็ไม่ได้เด่นถึงขั้นน่าประทับใจ ความคิดของจิตรในตอนนี้ออกจะภาคภูมิใจ ในคณะอักษรศาสตร์และเหิดทุนในเชิงสีเทาอยู่มาก สัทพจนานุกรมวิจิตรสองบทแรกจึงให้ภาพที่ โอ้อวดและงดงาม

ทำทนายเทวพิมานตระแห่พานภวิไล

เลอทวยสุเทพไท

ประสิทธิ์

งามตีกอภกราสถรวีลาศรววิจิตร

ร่มรื่นโนนนิคย์

นิรันดร์

แต่นั้นบทหลัง ๆ ที่ตามมาทำให้สุนทรียรสได้น้อยกว่าสองบทนี้ ส่วนใจความที่จิตร

แสดงให้เห็นว่าความรักที่แรงถึงกว่าความรักธรรมดาที่มองรวมๆ กัน โอบนอกรักที่แท้ที่
ทั้งของ "พี่" และ "น้อง" อย่างชัดเจน โอบนอกรัก นิสัยใหม่ที่มีที่รวมมือทำงาน
กับรุ่นพี่ ถ้าพี่เผลอก็จะไม่คือง่วง ส่วนพี่ก็ควรรักน้องด้วยเมื่อต้องทำผิด และการรวม
มือก็ควรทำด้วยความรักและความรักที่เพื่อเกียรติของคณะ งานบาง ๆ ของคณะก็
จะประสบผลสำเร็จ ทำให้คณะก้าวหน้าต่อไป การแบ่งกันดีดัดจะความสับสนซึ่งเคยมี
ค้างกับคำประพันธ์ประเภทนี้ที่เขียนกันโดยตัว ๆ ไป จึงมีผลถึงความรักและความ
ผูกพันเป็นบางอย่าง

วรรณกรรมร่วมแก้วของจิตร ภูมิศักดิ์ ในระยะนั้น ๆ เขียนจะบอกกับบาง
โดยละเอียดเพื่อให้ได้เห็นลักษณะการ เขียนโดยชัดเจน และจะคงไว้ด้วยถ้อยคำที่

แบบพหุไทย

วรรณกรรมชิ้นต่อมาของจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นบทความทางวิชาการ ชื่อ "แบบพหุ
ไทย" มีที่พิมพ์ลงในวารสาร ปาริชาติ ปีที่ 2 เล่มที่ 11 วันที่ 1 กรกฎาคม 2493
"กระแสสินธุ์" ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง "แบบพหุไทย" ไว้ในคอลัมน์ "ท้าย
สนุก" ว่า

ดูเหมือนนักศึกษามหาวิทยาลัย จิตร ภูมิศักดิ์ เขียนเรื่องแบบพหุไทยจากคำนำ ปาริชาติ
1 เรื่อง เรื่องนี้เมื่อทางราชการให้มากรณไรว่า จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนักป็นต้นใจ
ในวรรณคดีและอักษรศาสตร์สำคัญหนึ่งในอนาคต ถัดมางานองการ เขียนและวิธีอ้าง
อิงที่ไม่เหมาะสมกับของโบราณ จะทำให้ผู้อ่าน แบบพหุไทย ต้องอ้างถึงแก่นความจริง
ไม่ถูกต้อง... จากการเห็นว่าเอกสารและการติดต่อใตการนี้ให้ จิตร ภูมิศักดิ์
ต่อไปจะทำให้เด็กหนุ่มผู้เป็นแก้วอีกดวงหนึ่งของคนไทย ถ้าหากเขาไม่ละทิ้งความ
ศรัทธาในวรรณคดีนั้นเสีย

จิตร ภูมิศักดิ์ เขียน "แบบพหุไทย" ด้วยจำนวนที่อ่านแล้วใจกว้าง ยุติประโยชน์

แบบภาษาเขียน เช่น "ชื่อเรื่องนี้หาใช่เกิดจากมันสมองของผู้เขียนเองโดยแท้ไ้" แต่ภาษาเขียนที่ใช้นั้น ก็ไปได้แบบเคร่งขรึมจริงจังตามลักษณะของบทความทางวิชาการใช้ท่วงทำนองเขียนแบบเล่าเรื่องไปเรื่อย ๆ ซึ่งท่วงทำนองเขียนแบบนี้เป็นลักษณะที่พระยาอนุมานราชธนชอบใช้มาก

จิตรสันต์บทความ "แหมพู่ไทย" ว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ 3, 2493: 8) พยายามจะตั้งชื่อให้เหมาะกับเนื้อเรื่อง แต่ก็นึกไม่ออกในที่สุดเลือกได้ชื่อนี้ คิดว่าน่าจะเป็นชื่อที่เหมาะสมอยู่เหมือนกัน ถึงกระนั้นก็ตาม ชื่อเรื่องนี้หาใช่เกิดจากมันสมองของผู้เขียนเองโดยแท้ไ้ หากเก็บมาจากการสนทนากับท่านผู้ใหญ่ผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คือท่านหญิงพินายุก ติศกุล จึงขอจารึกพระคุณไว้ที่นี้ด้วย

ข้อความที่ใช้ท่วงทำนองเขียนแบบเล่าเรื่อง นอกจากตอนต้นบทความแล้ว ยังมีอีกหลายตอน เช่น

(ลก.8 - 10) สมัยนี้เป็นสมัยวิทยาศาสตร์ โลกก้าวเข้าสู่ความเจริญเป็นลำดับ เครื่องใช้ไม้สอย มีสารพัด ทุกสิ่งล้วนเป็นประดิษฐ์กรรมทางวิทยาศาสตร์ทั้งสิ้น พูดถึงสระผม เรามีสระผม, สระผมที่ใช้มีหลายชนิด แต่ชั้นดีจนแล้ว หอบจนเหินคือสระผมกรก เป็นที่สุด คันหัวนี้กอยากจะสระผมก็ตักน้ำรดหัว เอาสระผมขี้พอกออกผ่องขาว ลองนึกดูสิว่า ถ้าเราไม่มีสระผม เราจะใช้อะไรสระผมแทน หรือไปก็ลองนึกถึงคนโบราณดูว่า ในสมัยที่ยังไม่มีสระผม นั้น เขาใช้อะไรสระผมกัน ...

อันที่จริงการใช้สระผมกรกนี้ ใช้จะดักค้ำบรรพ์จนเป็นของแปลก ตามขนบบทกวีที่ทางไกลสระผม ก็ยังงใช้สระผมอยู่ตามเดิม ตัวผู้เขียนเองเมื่อเด็กก็ได้ใช้ แต่จะดีเลวเพียงไรจำไม่ได้แน่ ลางเลือนเต็มที ว่ากันว่าสะอาดดีกว่าสระผม ทำให้ผมนิ่ม ซึ่งก็ดูเหมือนจะจริง ทั้งในกำศรวลและกาพย์ห่อโคลงนิราศก็กล่าวพ้องกันว่าสระผมแล้ว

"กลืนขจร" ขอนี้ผู้เรียบเรียงไปกลักรับรองว่าขจรหรือขจร เพราะไปให้ขจรเขาเป็น
และขจรมันก็ยังไปเลยเพราะสองกลักรับไม่ไว้อีก ถ้าใครนึกขจรสองก็ไม่ว่า แต่ให้ชาว
ว่าแสมเอการอว วิถีขจรจะสละเมื่อนั้นบ้าง ๆ กัน อย่างคนเอการอว ๆ มาขึ้นน้ำ
ลงมีใบ อย่างคนเอการอว อย่างคนก็เผาเสียก่อนแล้วแตก ที่เอการอวก็เอการอว
จะกรอออกมากเมื่อตก ขจรอว ถ้าเราดูขจรกว้านน้ำศรีท ขจรอวจะมีขจรจะ
เห็นว่าเขามีวิธีต่าง ๆ ที่จะทำได้ให้ขจรเขาขจร ๆ : อย่างคนก็ขจรในทะเล อย่างคน
โอบเข้าเอการอวให้ขจรประเดี๋ยวหนึ่งแล้วขจรขจรขจร การเอการอวที่ขจรนี้ ขจรที่
ได้ ขจรก็มีวิธีในการเอการอวเหมือนกัน ขจรอวไปขจร ๆ ขจรอว ๆ ขจรอวขจร
จะกรอออกมากเมื่อตก ขจรอว ถ้าเราดูขจรกว้านน้ำศรีท ขจรอวจะมีขจรจะ

จิตร ไกลธิมาอ้างคำ "แฉม" ว่า

(ดู. 8) "แฉม" เท่าที่ทราบกันว่ามาจากคำ Shampoo ในภาษา
อังกฤษ แปลว่าน้ำยาที่ใช้สระผมหรือล้างสิ่งสกปรก แต่คำ Shampoo นี้ใน
"The Gloke Dictionary of The English Language" ให้รากของศัพท์
ไว้ว่าเป็นภาษาสันสกฤต (สันสกฤต) ว่า Tshampua ผู้เขียนไม่มีความรู้ในภาษา
สันสกฤต จึงขอตั้งคโมกขาวจึง

และไกลธิมาว่า "ขจร" คือ "แฉม" โดยอ้างหลักฐานจากวรรณคดีที่หลาย
เรื่องเช่น โคลงกำสรวลศรีปราชญ์, กาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท, หนังสือลัทธิธรรมเบญจ
กาง ๆ ภาควิ 12 จิตรใจวิจิตรอ้างอิงโดยบอกชื่อหนังสือลงไม่ไปเนื้อเรื่องมันไปกับสำนวนเอ
ทำให้อ่านไม่ออกชัด โดยเขียนว่า

(ดู. 8 - 10) เท่าที่ตามารอจะทราบได้จากหนังสือโบราณพระบาทพระบาทที่ สิ่ง
ที่กลั่นโดยสมันในระบอบทางศิลปะของเราเกี่ยวกับ อ ขจร" มีปรากฏในโคลง

กำสรวลศรืปราชญ์ที่ 54 ว่า :

" เยี่ยมมาลัคคองแห่ง	หญ่หญ่	ขึ้นแอ
เครายอมถวิลมอก	คำเจ้า	
เยี่ยมมาเยี่ยไกลคลาย	บางกรูจ	
ถนคคกรูจแก้วสระเกล้า	กลืนขจร ฯ"	

คือพอมมาถึงบางกรูจก็พลันถึงมะกรูดที่คนรักเคยใช้สระผมหอมฟุ้ง โคลงบทนี้บอกให้เราทราบว่า ไทยใช้มะกรูดสระผมมาอย่างน้อยที่สุด 300 ปี คือราว ๆ รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช, ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นเวลาที่แต่งหนังสือนี้ แต่ถ้อยคำสำนวนและภาษาที่ใช้ในกำสรวลนี้ สังเกตได้ว่า เก่ากว่าภาษาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ฯ เกือบจะเข้าขั้นขุนยนพ่าย, ซึ่งแต่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ถ้ากำสรวล - แต่งก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ฯ จริงก็แสดงว่าเราใช้มะกรูดกันมาแต่สมัยสุโขทัยหรือก่อนหน้านั้นทีเดียว

นอกจากกำสรวล มะกรูดยังได้ไปปรากฏอยู่อีกแห่งหนึ่งใน "กาพย์ห่อโคลงนิราศพระบาท" พระบวรนิเทศ์ในกรมขุนเสนาพิทักษ์ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ) พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ, ที่เรียกกันสามัญว่าเจ้าฟ้ากุ้งในนิราศฉบับที่ว่านี้กล่าวถึงมะกรูดไว้ว่า :

มะกรูดสองแถวทาง	คือมะกรูดนางสาวสระผม
แกเกล้าเจ้าผิงลบ	กลืนขจรขจายเรียบสบายใจ
มะกรูดสองแถวทอง	แถวพนม
มะกรูดเหมือนนางสระผม	พางเพียง
แกเกล้าเจ้าผิงลม	รวยริน
ขจรสุคนธ์กลิ่นเกลี้ยง	รินล้ำเรียบสบาย ฯ

เมื่อสองวันมานี้หยิบหนังสือดัชนีระบบเนียมค่าง ๆ ภาคที่ 12 ว่าด้วย
ลักษณะการพระราชพิธีโสกันต์ในรัชกาลที่ 1 (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)
ซึ่งมาอ่านโดยนักสนุก ก็พอจะพบมะกรูดเข้าอีกคนหนึ่ง ก็คือในพระราชพิธีโสกันต์ตอน
จะจรดพระกรไกรกรรปิก นั้น พนักงานต้องเชิญพระเครื่องต่าง ๆ เข้าไปตั้งใน
โรงพระราชพิธี "...พานรองเครื่องพระกระยาสนาน 1 พานรองมะกรูดส้มป่อย 1
พานรองใบชะงุมหฺงาบพรก 1 ..." มะกรูดที่ใส่พานรองเชิญไปนี้ คงจะสำหรับ
สระพระเกียรพระเจ้าลูกเธอหรือหลานเธอที่เข้าพิธีโสกันต์ แกะเกาใช้จริงหรือไม่
ไม่ทราบ น่าจะเชื่อออกไปพอเป็นเครื่องพระกระยาสนานอย่างโบราณพอเป็นพิธี
เพราะสมัยนั้นมีสระแล้ว คงจะใช้สระแทนมะกรูด แกะสำหรับสมัยหลัง ๆ ลงมาใน
รัชกาลที่ 5 สมเด็จพระปิยมหาราช เลิกใจมะกรูดสระ สระเกียรแน่นอน ได้
สืบถามท่านผู้ใหญ่แล้ว เล่าว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น พานมะกรูดยกออกไปตั้ง
พอได้ทองโบราณประเพณี ปีโกไว้สวมสิ่งใด

จิตรโกแสดงความรู้เกี่ยวกับ จรดพระกรไกรกรรปิก ไว้ในเชิงอรรถว่า

(สก.10) จรดพระกรไกรกรรปิก ถือจักจุก เกี้ยวนี้มักทอมเรียกกันตาม
ใจชอบแต่เพียงจรดพระกรไกรปิก เอากรรออกเสียคำหนึ่ง ซึ่งที่จริงผิด เพราะ
กรรปิกนั้น แปลว่ามีก มาจากคำว่า กำปิก, กปิก หรือ ชุมิก ในภาษาเขมร เรามา
สมายเอาในที่นี้ว่านี่คือที่ใจจักจุก จึงควรเรียกให้เต็ม คือมี "กรร" นำหน้า "ปิก"
กรรปิกก็กล่าวว่าเป็นคำเกี่ยวกับ "กลมิก" ของสันสกฤต แปลว่าตักแล้ว
จึงแตกแขนงออกไปเป็น กลมก ข้างกั (ณม) ที่เราเคยใช้กัน

นอกจากให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องมะกรูด สิ่งที่น่าสนใจสำหรับสระผมแล้ว จิตร
ยังเขียนให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ ส้มป่อย, ส้ม, หงาบพรก, ใบชะงุม และส้ม ซึ่งเป็น
ความรู้ที่เกี่ยวเนื่องกัน ในตอนนี้จิตรโกได้แหล่งอ้างอิงว่าควรจดที่ต่าง ๆ ประกอบกับการ
สันนิษฐานและประสบการณ์ของคน

(ลก. 10 - 14) นอกจากมะกรูด ในรายการที่ขมมาข้างต้นยังมี "ส้ม
ป่อย" ใ้กัดกันมาในพจนานุกรมเกี่ยวกับ เรียกว่า "พจนานุกรมมะกรูด ส้มป่อย" ส้มป่อยนี้
นี้แต่เดิมเห็นจะได้ใช้สำหรับสระผมหรือถักตัวทางสระผมของเราด้วย เพราะคนโบราณ
ชอบใช้ของเปรี้ยว ๆ ที่เรียกเป็นคำกลาง ๆ ว่า "ส้ม" มากเท่า ๆ กับที่เราชอบใช้
สระผมด้วย เช่น บทละครเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระเอกอภัยเจ้า
ณาดบ (รัชกาลที่ 3) กล่าวถึงส้มไว้ก่อนแล้วเงาะเป็นนางรจนาวา

"ถึง ทนวกเกรารุงรังข้างเป็นไร	เงาะแพนขอบเสียก็ได้ออกแดงเอย
หัวพรักหยิกยงอย่าเยาะเบย	ถ้าเจ้าเสียสอยหมองแล้วจงงาม
ทำไมกับรูปชั่วก่า	จะอาบน้ำซักสีส้มมะขาม
ละลายกินผิว ๑๖ สักสองสาม	ทาในงามแก่เท่าขาวทั้งทั่ว"

สำหรับส้มป่อยนี้ได้ทราบมาว่าทางเขมรเขาใช้สระผมเหมือนกัน โดยเอา
เมล็ดขมิ้นน้ำร้อน ถ้ามเข่าทำไม่ไม่ใช่ไม่ว่า เพราะว่าเปรี้ยวสับเล็กไม่ได้ วิธีสระ
ผมด้วยเมล็ดส้มป่อยนี้เขมรนิยมกันมาก ถึงกับเขาบ่นสมญาในส้มป่อยว่า สบวรกก (อ่าน
สำบวรเก๊ะ) สบวร ก็คือส้มป่อย พังเสียงก็ใกล้เคียง ๆ กัน ส่วนกก นั้นแปลว่าสระผม
ซึ่งรวมกันหมายถึงส้มป่อยชนิดที่ใช้สระผม ที่คงตั้งฉายาว่า กอทายนั่น เป็นเพราะ
เขมรมี สบวร หลายชนิด คือ สบวรปราก (—ประ) แปลว่าส้มป่อยเงิน ได้แก่กระ
ดินบ้าน ที่เราขุดออกมาจากน้ำพรักนั้นอย่าง 1 และ สบวรมาส (—เบยะ) แปลว่า
ส้มป่อยทอง ก็คือกระดินแดง ที่มีดินมา มีดอกทองขึ้นใจจนมีกลิ่นหอมเอาไปรา้งเป็น
ดอกหรือว่า ดอกเอ๋ยดอกกระดิน ทองระรินรวรินสีนาคา ... " นั้น อีกอย่าง
หนึ่ง

จะเพาะใบเรื่องส้มป่อยนี้ ผู้เขียนยังสงสัยอยู่ว่า ส้มป่อยที่ใส่กับมะกรูด
ในพานั้นจะเป็นใบส้มป่อยเดิมอย่างใดที่ไว้ใช้ในสมัยหลัง ๆ นี้ หรือจะเป็นเมล็ด
ส้มป่อยอย่างที่เขมรใช้ ที่เพราะเหตุความจดหมายใดๆที่กล่าวถึงนั้น หมายถึงดังทุก

ฉบับกล่าวว่า "พานรองมะกรูดส้มป่อย" หรือ "พานใส่ใบมะกรูดส้มป่อย" ทั้งสิ้น
มิไ้กระมังไปว่าเป็นเมล็ดหรือไมอย่างจิงวั้น เมื่ "พานศรีวิห" ใส่มะกรูด ส้มป่อย
ใส่ใบเงิน ใส่ใบทอง ใส่ใบมะตูม ใส่ใบหญ้าแพรก เป็นเครื่องพระกระยาสนา"
ถึงนี้ พาให้ข้ากว่า ในสมัยรัชกาลที่ 1 นั้น เราใจเมล็ดส้มป่อยเหนือข้างเจียร
เพราะถ้าเราใจไม้ก็น่าจะเขียนใบนำหน้าคำส้มป่อยเหนือใบอื่น ๆ และหนึ่งมะกรูด
ก็เรียกเฉย ๆ ไม้จิงอก หรือ ผล น้ำ ส้มป่อยก็เฉยจะเรียกเฉย ๆ ไม่มีเมล็ดนำม้าง
ละครมัง ? กรันเหอมาภายหลังเมื่อเราใจส้มป่อยแล้ว เมล็ดส้มป่อยก็ชักแถวใส่
พานมาพอเป็นพิธี ถ้าใจไปประโยชน์อื่นใด ทั้งยังต้องหาเงือกให้ดำมากยากบุง
เดยอนุโลมให้ใส่ใบส้มป่อยแทน เพราะหัดที่มะกรูดหาบโก้งาย บิดนั้น ม้างที่
อวจะอนุโลมให้ใส่ใบมะกรูดแทนผลบางส้มป่อยไปแล้วก็ไ้ แก่ที่กล่าวงานนี้เป็น
เรื่องเกาหรือเรื่องของวามนักริ. ออย่าเพอหลงเนื้อเห็นเอาเป็นวริง

เขียนมากรนี้ นึกถึงการลาสิกขาบทออกจากภิกษุภาวะของพุทธศาสนาใน
ประเทศไทยเราขึ้นมาได้ มึงจะขอลาสิกขาต้องมีบาครน้ำมนตร์สำหรับอาบเมื่อลาสิกขา
บพระสวณันโก ในบาครนั้นมึงค้ำให้ ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ใบส้มป่อยสี่อย่าง
ด้วยกัน เหตุที่ต้องใส่ใบส้มป่อย ก็น่าจะเลื่อนมาจากเอาใบส้มป่อยจกัไว้ให้เมล็ด
เหลือทิ้งจับมือแตกวังยังบวชอย่างที่เราจะเอาส้มป่อยบางชนิดใส่วรดนเเอง
แต่ต้องใส่ใบส้มป่อยไม่เอาส้มป่อยใส่ลงไปแทนก็เพราะส้มป่อยเอาเข้าแล้ว
จะละลาย ทำให้บั้งนตวันแดงมีรสเปรี้ยว กินกินไม่ไ้ ส่วนใบส้มป่อยแดงไป
แล้วน้ำก็ถึงใสบริสุทธิ์ไม่เปรี้ยว เอมกลางมาเป็นประเห็ดต้องเอาใบส้มป่อยลงใน
บาครน้ำมนต์ ส่วนใบเงินและใบทอง เห็นจะเอาเคสิด. ออกแล้วจะได้มีเงินมี
ทอง พิธีโสกันต์ก็ไ้้อยู่เหนือกัน คงจะเอาเคสิดได้วกับนี้ นอกจากใบเงินใบ
ทอง ในวิธีโสกันต์ยังมีพิธีนอกไปอีกสองอย่างคือ ใบมะตูมและใบหญ้าแพรก
ใส่มาค้ำกันในพานเกี่ยวใบตราบว่าเอามาทำอะไร จะหันไปถางมูรก็วบทั่ว แก่

เห็นจะเข้าใจเวลาสระพระเกษร หว่านแพรกในพิธีไหว้ครู ไว้เป็นเกล็ดให้เจ้าวิญเฑียร
โกเหมือนแห้วแพรกใช้โชกกันที จะเอาเกล็ดนี้บ้างกระมัง ในมหาเวศสันดรกาลก
กัณฑ์กรกัณฑ์ กล่าววาระเจ้ากรุงสุโขทัยได้ไปรบเรื่องนุชา 5 สิ่ง เมื่อรับเสด็จ
พระเวศสันดรกลับเข้าพระนคร ในเรื่องนุชา 5 สิ่งนั้น มีแห้วแพรกอยู่ด้วย นั้น
ว่าแห้วแพรกไว้ในกรณการกตหลายอย่าง

นอกจากในพิธีการมงคล แห้วแพรกยังไว้ในพระราชนิพนธ์ที่สัจจานกาล คือ
น้ำพระพิพัฒน์ศักดาอีกพิธี 1 ถ้วย แต่ใช้กับโมฆะกม มีกล่าวถึงหน้าที่ของแห้ว
แพรกและโมฆะกมไว้ในโองการแห่งเจ้าพระพิพัฒน์เสกษา, มิ่งสันนิษฐานกันว่าคงใน
สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง), ไข่ตอน 1 ว่า

"เหลกกคำแห้วแพรกนั้น	โมฆะกม
โมฆะกมเข็ญ เข็ญใบ	บาบ้ำ
บาบ้ำโอมโองกบ	เทเวศ
เทเวศสืบกำฟ้า	เค็ญเฮย บำเฮย"

(นี้ตามพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรง
เจ้า รัชกาลที่ 6 ซึ่งทรงแปลเป็นโคลงก็มาทฤษฎี เริ่มเป็นบทตกกิติโกว
ท่า ดังนี้ :

เหลกกคำแห้วแพรกมีโมฆะกม	เข็ญ เข็ญใบบาบ้ำ
โอมโองกบเทเวศ	สืบกำฟ้าเค็ญเฮยบำเฮย)

แห้วแพรกและโมฆะกมในที่นี้ ถือว่าเป็นโมฆะกมเข็ญ คือ เก่งกา
(แปลจาก ชีระ) และมีหน้าที่ บาบ้ำ คือทำให้เป็นนิม ทรงกันข้ามกับพิธี
โชกกัน, ไหว้ครูและพิธีอื่น ๆ ที่ใช้โมฆะกม

เป็นมากรจนนี้รู้สึกได้ว่านอกเรื่องออกมา มาก จวบกลัก็บังเสียกาย โทน ๆ
ก็นอกเรื่องออกมาแล้วจะ นอกเรื่องไปอีกสักหน่อย

เมื่อผู้เขียนเขียนเรื่องให้ได้อ่านถึงชื่อ "ศาสตร์เบเกียร์" จึงเป็นสาส์นที่ก่อม
ระหว่างสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระยาจักรีราช
นภาพ เสนาบดีเรื่องในพระมณฑลในพิธีของพวกพราหมณ์ที่ภายในพระ (คือพวกพระ
กัศวะ) มาอีกคนหนึ่ง ศาสตร์เบเกียร์พระยาจักรีราชนภาพ ฉบับลงวันที่ 19
พฤษภาคม พ.ศ. 2477 ทรงทูลเรื่องพวกพราหมณ์ที่ศานต์พระกัศวะบนไหล่เขาเมือง
ป็นักกัศวะทำขวัญ พระองค์เมื่อเสด็จรวมแถวสดานนั้น ถวายของแก่เจ้าฟ้ามงกุฎพระ
ยาศาสตร์ ก่อน 1 มีว่า :

"เมื่อแรกความเคารพแล้ว เจ้าพนักงานเขาก็นั่งไว้ที่หน้าขวัญ กนลก เป็น
กนลกที่รับจากพระมณฑลนั้นว่าเรียกชื่อของกันอย่างไร บอกให้แล้วที่เรื่อกัศ
ราชนภาพที่พระกัศวะก่อน เคารพกันนั้น มีกัศวะที่ไปมาพระกัศวะ กัศวะ
จะชุมนุมไปชุมนุมรวม รายนมกรวบทาต่อที่เอาตะเกียงถึงสัก 9 ถึง แกะถึง
มีความสำหรับจุดไฟบรรจุการบูร จะบอกอะไรอีกไปทราบสีท้าว ๆ การขอเอา
ไปจุดไฟได้ในวิหารแล้ววางลงใต้ลูก ลูกกนกะเก๋งนั้นขานที่หน้าพระ โฉมเวลา
ตะเกียงนี้เป็นเวลาสำคัญที่จุดไฟการพิธี บรรดาอยู่ในนั้นต้องนมไหว้เสมอเจ้าทุก
กัศวะ ขานประโคมก็ประโคมนี้แท้...."

รู้ดีกว่าไม่ว่าจะพบกับความยากหรือจะไม่ว่าจะพบอะไรสักหน่อย ก็ใจดีทั้งทาง
บกและทางสายทาง

เราหันกลับมาดูเรื่องของเราต่อไปใหม่ ไทน์ ๆ ก็มาถึงเรื่องพระสมณะและ
สมณะแล้วตั้งแต่จะขอเอาเรื่องพระสมณะไว้ด้วยอีกสัก สมณะนั้นว่าที่ทั้งหกสองที่แม่กอน
มาแล้วไปเมืองโอบกุกต์ (อียิปต์) มีว่ามาเจริญที่โรงงานก่อน ในกรุงโรมก่อน
กรีกศกวรรคที่ 13 (พ.ศ. 1700 - 1800) ที่เข้ามาถึงเมืองไทยนั้นกล่าวกันว่าพวก
โปรตุเกสเป็นผู้นำเข้ามาโดยมีสมเด็จพระราชานิมิตที่ 2 ราว พ.ศ. 2061 พวก
โปรตุเกสเรียกพระชื่อว่า มาโม (Mamo) เมื่อเข้ามาถึงเมืองไทย

โกนเอาเข้ามาด้วย เห็นคนโง่ลงกลองเอาสบักตัวเอาน้ำมาล้างซักโคลกันเพื่อ
 ตัวแดงน้ำคั้นหนึ่งจะถกกรวากา โยบ อาโย มาได้ โง่ให้ลงไว้รอบโหวเลข
 เรียกว่าฮาโยตามโปรตุเกส แทนคนโง่โยบราดไปใครที่นึก ฟังภาษาฝรั่งนึก ๆ
 เทียบ ๆ ไม่หมด นึกทีไรก็เข้า ยั้งกับกองทหารฝรั่งเกณฑ์พระเจ้าหลุยส์ที่ 14
 สงมาถวายส่งแก่พระนารายณ์ เราก็เผลอเรียกกันเป็น "ชาวทหารเคบซ่า"
 เซอร์มอน กรอเฟิร์ท (John Croforde) เรสซิเดนต์ เมืองสิงคโปร์
 (Residence of Singapore) เป็นเหตุเข้ามาในรัชกาลที่ 2 เราก็เรียก
 เสี้ยนว่า "การผัก" หรือ การผักรัถกิน; เรียกเซอร์เบงส์บรูกส์ (James
 Brooks) ว่า สืบบุรุษ บ้าง "มีท่ามรัก" บ้าง เจ้าพระยาอภัยราชา
 (โธมัส เบกมินส์) ในรัชกาลที่ 5 เราก็เผลอกับเขยวาทเป็น "ชาชักมิก" หมายความว่า
 ว่าแทนคนโง่โยบราดเคบ แต่เดี๋ยวนี้เราเริ่มมาอ้างกลอุกกันแพร่หลาย ตามนัก
 ปราชญ์ยังอุกอุกถำถำเป็นงกักอุกออกไปทาง ๆ เนี้ย ก็มีปฏิสังขวิยาชาสตร์
 เรียก Bieverl ว่า บักเกร์, เรียก C S ว่า กาส ชั่งเกิม
 เราเรียก เบกกีเรีย และ แกด ถูกกองค้อนบดแล้ว ถูบเกล็ดกลาวมาแล้วนี่เอง
 อาโย ของโปรตุเกสอ้างกลายมาเป็น สะบู ในภาษาไทย เวร เห็นจะไต่จาก
 ไทยไปอีกกว่าหนึ่งเรียก "สบู่" ะบูมีเรียกกลายก็เหมือนแบบทุกชาติทุกภาษา เหว
 ลากินว่า Sapo, เขมรมันว่า Sebo, ฝรั่งเศสว่า Savon (สบู่),
 อังกฤษเรียก Soap, พวกของโกแกลสันเรียก Sapo เป็นคำ

วิกิ โกดริยาบ เกี่ยวกับชื่อพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และถาการผักรัถกิน ไว้ใน
 เบิงอรอลา

(ลก. 14) พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 นี้ ถาอ่านหนังสือโง่โยบกับพระนารายณ์
 นารายณ์ จะเขเรียก "เลอเลกรัง" มาจาก Louis-le-Grand = Louis
 the Great

เดือนกุมภาพันธ์ ๖

ข้อสันนิษฐานของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เขากล่าวว่า "สระบุรี" มาเป็นเครื่องชั่งอายุ
ของวรรณคดีเรื่อง "คำกรวดศรีปราชญ์" นั้น เป็นข้อสันนิษฐานที่บกพร่องมาก การที่
เขาเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เมื่อพวกโปรตุเกสนำสมเ้ามาในเมืองไทยประมาณ
พ.ศ. 2061 ขาดอ้างอิงให้เห็นว่าคำกรวดศรีปราชญ์แต่งในสมัยสมเด็จพระรามา
ธิบดีที่ 2 หรือหลังจากนั้น กวีก็ "คงจะโกลาหลถึงสระบุรีจนรักโชดแก้วไว้ม่าง เพราะ
กลัวขอบเข็มนเฉียงของช่อทาง ๆ ที่คนไ้พบขณะเดินทางกับคนรักหรือเหตุการณ์ที่คนไ้

ประการ อ่างถึงบางกรวยยังไม่ถึงพระนคร แต่ก็ไม่ได้กล่าวไว้เลย กล่าวกันว่านาง
แอนนอนตัวอยู่ที่สระบัว จึงทำให้คิดว่า ถ้าทรงโง่งมกล่าวถึงเรื่องนี้เมื่อเพราะคำ
สรวลเก๋วขันในยุคนั้นละนะ ก็คงจะยากที่จะให้พระราชารับที่ 2 ถ้าอย่างถนัดดังนี้
เชื่อว่าคำบรรยายของพระองค์กล่าวถึงเรื่องอย่างแน่นอน เป็นแง่มุมที่เก๋กตนา พรรณณีก่อน
อื่น ๆ ในส่วนงานถึง แม้จิตรจะไม่บันทึกในการแต่งกลอนกึ่งเหินของกานท์ แต่ก็
เป็นข้อสันนิษฐานที่ควรจะได้ข้อได้

จิตร ได้ลงท้ายบทกวีว่า "แหมพไผ่" ว่า

(ธ.15) นอกจากกลอนแล้ว นางจากอังกาบก็มีกมลมาญแต่งเป็นใจได้
ตามยาว วรรค 2 - 3 นิ้ว ใจโง่งมเกี่ยวกับสระบัว เชื่อว่ายังมีคนใจอีก
มากจะนึกได้ว่าแหมพไผ่ในกลอนนั้นหรือที่กลอนแต่งกลอนมา แต่ทุกอย่างไม่
นิยมกันเพราะนางแอนนอนพระนคร จึงไม่ก่อเหตุได้เป็นกวีอีก ส่วนพระภักดิ์
เมื่อไปที่มีใจก็ จึงมีกมลมาญมาก และคงได้จักว่าจารึกสมมติของแม่พระจำกั
ไว้ในจักรวรรดิพระนคร และกวีคนอื่น ๆ ถ้าแต่งได้มาๆ ก็สุด จึงตรง
จารึกว่า พระนครเป็น "แหมพไผ่"

ลักษณะเฉพาะของเรื่อง "แหมพไผ่" ก็คือ จิตรได้กล่าวถึงว่าพระนคร,
จักรพรรดิและพระบรมมหาราชวังเป็นประเพณี ประกอบกันแสดงถึงความมั่งคั่งและชีวิตที่หรูหรา
อย่างในลักษณะนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จิตรกระตือรือร้นถึงความมั่งคั่งและชีวิตที่หรูหรา
ดังเคยเป็นมา

กับเรื่อง

อาจเป็นเพราะความของ "กระแสน้ำ" (๒๕๕๓ : ๖๔) ที่ว่า "จิตร
ภักดิ์" จักเป็นสาวงามในวรรณคดีและอักษรศาสตร์ว่าดี ผู้หนึ่งไม่มากนัก ...
จากการค้นคว้าเอกสารและการตีความในใจของจิตร ภักดิ์" คงจะไปทำให้เด็ก

หนุ่มนี้เห็นแก้วกวางหนึ่งของคนโง่ ถ้าเขาเอาไปจะถึงกวางวิเศษในวรรณคดีใน
 ฝัน" จึงทำไว้วรรณกรรมของจิกร ภูมิศักดิ์ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2493 - 2496
 บังคับไปในเรื่องของบทความทางวิชาการ จึงมักใช้ถ้อยคำทางนิรุกติศาสตร์ประกอบด้วย
 ประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องช่วยในการแต่งข้อเท็จจริง

บทความของจิกร ภูมิศักดิ์ ชิ้นต่อมา คือเรื่อง "ก้นเปียง" ซึ่งปรากฏใน
 วรรณกรรม วรรณคดี ฉบับเดือนธันวาคม 2495 หน้า 26 - 28

เรื่อง "ก้นเปียง" นี้ จิกรได้ใช้คำในการเขียนอย่างบทความทางวิชาการ
 ไม่มีส่วนแบบเขาเรื่องเขามาปะปน โดยเรียงว่า

(จิกร ภูมิศักดิ์, 2495 : 26) คำ "ก้นเปียง" ที่ยกมาเป็นชื่อเรื่องนี้ มี
 ปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาชาติคำหลวงกัณฑ์เพชร อันเป็นที่ที่เชื่อกันว่าแต่งโดยสมัย
 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ คำนี้ในความตอนต้นเวลากราบจะพากันไปเฝ้า
 พระพุทธเจ้า ๓ เถลิงธาราม ดังนี้ :-

"อ้าวพระสาวกบวชทั้งหลาย ก็ไฉนก็มาบวชเพื่องามบ้าง แลก็เก้ง
 ถาวราววยง ก็คือ อ้นก้นเปียงหักแล้ว ไฉนจะแก่งงาน ตามกันไปเป็นอาตม"

(มหาชาติคำหลวง ฉบับโรงพิมพ์ไท พ.ศ. 2460 หน้า 3 บรรทัด 17 - 18)

จิกร ได้แปลผลการค้นคว้าของบรรดาภาษาเกี่ยวกับคำ "ก้นเปียง" ไว้
 ดังนี้

(ลก 26 - 27) ก้นเปียง คำนี้เคยเป็นศัพท์สมัยโบราณที่นักวรรณคดีกันกล่าวถก
 เกี่ยวกับคำกึ่งแก่กึ่งใหม่ เช่น บ้างว่าอธิบายว่า ก้นเปียง มาจากคำว่า
 เปียง อย่างของเปียง แล้วเติมอุปสรรค "ก้น" เข้าไปเป็น ก้นเปียง อย่าง
 คำไทย เป็น ก้นโง่ (กรรโง่) หรือบางทีเติมอุปสรรค "นร" เป็น นรเปียง ก็
 ใกล้เคียงนั้นไฉน เพราะว่าตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง และแปลก็ใกล้เคียงกัน
 ขยงหักแล้ว ก็คือ "อันของนรยังอ่อนแอ" แต่ถกกระนั้นนักวรรณคดีก็ยังไม่หยุดยั้ง

การค้นคว้าค้นคว้างาน ไม่ที่พูดถึงจากองค์กันในปัจจุบันว่า :

กัมเมียง น. เกิด. เชน อักกัมเปียงทักแก (น. กำหลวง กุมาร).

(น. เก่ง : เกิด)

การที่ปรากฏอยู่ในผลงานการค้นคว้าวิจัยทางภาษาศาสตร์ เมื่อเป็นถึง ร่ายวรรคที่เรา กำลังกล่าวถึงก็มองเผื่อไปว่า "อักกัมเปียงทักแก" ซึ่งก็คือภาษาที่อีกฝ่ายหนึ่งกับ จะแปลอย่างไหนก็ไม่ว่ากันทั้งนั้น

ที่งานการค้นคว้าวิจัยทางภาษาศาสตร์ให้มาเอง คำ กัมเมียง ว่า มาจาก เก่ง ของเขมรให้ ขอนให้เข้าใจว่า ไทยเราเอง เก่ง เป็น กัมเมียง ความจริง ที่ว่าขอนให้เข้าใจนั้นยังง่ายไป และยังคงมีหลายท่านที่เห็นว่าเข้าใจอย่างนั้น ซึ่ง จะไทยใครไปก็ได้เลย แลจากผลงานการค้นคว้าของเรานี้ แม้ผลงานการค้นคว้าอย่าง ง่ายกันว่ามาจากอักกัมเมียง ก็รู้ดีว่า จะคลาดเคลื่อนไป

จากนั้น จิตกรก็ให้แสดงหลักเกณฑ์ในการเทียบเคียงคำระหว่างภาษาของคำว่า "อายุของคำ" เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการเทียบเคียงและความหมายของคำ ซึ่ง เป็น หลักเกณฑ์อีกอย่างหนึ่งในการศึกษาภาษา แตกต่าง ๆ ไป ไม่ควรจะกำกวมถึง

(๑๑. 27 - 28) การเทียบเคียงคำระหว่างภาษานั้น เข้าใจว่าอายุของคำ เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง เพราะการเทียบเคียงภาษานี้จะขึ้นไปด้วยกาลทั้งเรื่องและ ระยะเวลา เช่นคำว่า ออก ของเราเดี๋ยวนี้ แม้สุโขทัยกลอนต้นเป็น โลก อย่างที่ เป็นกับ คำ เก่ง ในภาษาเขมรที่แปลว่า เกิด ขึ้น เป็นกาเวรณกับปัจจุบัน จะ นำไปเทียบ กับเขมร ในภาษาคำกลาง ซึ่งเพิ่งถึงแก่ พ.ศ. 2525 นั้น อาจจะไม่ต้อง การหักการเทียบเคียงทางวิภาษวิทยาการ คำแรกเมื่อ คำ เก่ง เป็นคำใหม่เพิ่ง ให้อยู่ในเชิงเขมรสักชั่วร้อยปีมานี้เอง เราจึงเทียบเกิดหรือ กับเขมร ในภาษาคำ กลองคำจะเทียบกับเขมรก็ควร เติมนับกับคำที่แปลว่า เกิดของเขมรในเรือน พ.ศ. 2000 ทั่วกัน เมื่อเราเข้าใจว่า กับเขมร อาจจะมาจาก ' เก่ง ก็ต้องลองสืบสาวคำ

เกมง ขึ้นไปได้อายุพร้อมกับมหาชาติคำหลวง จึงข้าพเจ้าขอแนะนำหลักฐานเท่าที่ค้นได้ มาแสดงดังนี้

1. สมัยก่อนพระนครหลวง (epoque pre-angkorienae) คือสมัย
ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ 14 ขึ้นไป สมัยนี้เริ่มมีคำว่า : กัมเบง มีตัวอย่างอยู่ที่วัด
พระนครหลวง เป็นต้น

2. สมัยพระนครหลวง (epoque angkorienae) นับตั้งแต่กลาง
ศตวรรษที่ 14 ลงมาจนกระทั่งพระนครหลวงเมื่อศตวรรษที่ 20 สมัยนี้คำ กัมเบง
แปรเปลี่ยนไปเป็น อัคระ ย แพะ เอ เป็น . กัมเบง บางครั้งก็ใช้ ง สังโยก : กัมเบง

3. สมัยกลาง นับตั้งจากถึงพระนครหลวงมาจนปลายศตวรรษที่ 23 อัคระ ย
ยังคงอยู่ตามเดิม ไม่เกินว่า กัมเบง เรือนมาจนถึงศตวรรษที่ 23 อัคระ ย เปลี่ยนไป
เหลือรูป เกมง ไว้กับมาจนบัดนี้

การวินิจฉัยมาพิจารณาว่า กัมเบง ของเรา คำนี้ปรากฏในภาษาไทยเมื่อ พ.ศ.
2025 คือในหมังกกลางของเขมร รูปคำเขมรสมัยนั้น คือ "กัมเบง" ไทยเรารับ
มาใช้เป็น "กัมเบง" ตรงตัว ทำให้เกิดแปลงอย่างโกโม และมีใช้โดยวิภาษคำ
เกมง ของเขมรมาแสดง ถึงที่เขมรมากรบจนได้เข้าใจ

คำว่าพวกที่เขมรโบราณใช้อัคระ ย แพะสระ เอ ของภาษามัจฉิมันที่มักกก้าง
อยู่ในเมืองไทยนั้นอีกหลายคำ เช่น เก็ง ที่แปลว่า รู้ อย่างคำว่า ไม่เก็งสา
คำนี้พจนานุกรมได้กำหนดไว้ว่า :

"เก็ง 1 ก. รู้ เช่น มาเก็งไขไก่กล่เกลียงถน. (ว.จ.). (ม.คำ
หลวง ตา นกั๋ว)"

เก็ง ภาษามัจฉิมันเป็นรูปคำเขมรสมัยพระนครหลวง : กัมเบง ต่อมาสมัยกลาง
ตอนปลายเปลี่ยนเป็น กิง ก้อยก ย อัคระ ย เป็น อี แล้วกลายมาเป็น อัง ใน
สมัยใหม่ "กิลาวารการจ่า" ฉบับภาษาเขมร พระราชนิพนธ์ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖

เมื่อ พ.ศ. 2483 ปีที่วออย่างกำ กยง กิง และ ฐง กตอกตมกตั้งวางตัม
 นอกจาก เกียง ก็ยังมีกำ เปี้ยง (อย่าง เปี้ยงรวพระโก กือ กำขัน),
 เฉ้นเขน (ตั้งน้ำ), เฉ้นมง (น้ำ) กำพวกนี้เป็นรูปเงรโหรากตัมมระนกร
 หลวงลงมาวนมัยกตางตั้งไน . ปุรง, ญบร, ญบง รูปกำเขมรปัจจุบันใช้
 เว แดแดงก เป็น เปรง, เฉนง, เฉาง คังนี้เป็นกน

ในคอมล่ายบตความ จิตรไ้ แสดงความเก็บเก็บเกี่ยวกับการชำระหนี้กรรมว่า
 (ลก 28) ว่าที่เขียนมา มี คำให้รู้ที่ว่าหนี้กรรมใหม่จากเร่งสำคัญ ไป
 อย่างหนึ่งคือการบอกตัมมของกำที่เราได้มา ในหนี้กรรมของเรารั้ง เรายังบอกไว้
 ละเขียนตลอดเสมอ ทั้งที่เราเห็นกันอยู่แล้ว การชำระหนี้กรรมฉบับก่อนไป ถ้า
 จะเพิ่มสิ่งขึ้น ว่าจะมีประโยชน์ไม่ชอบ แต่ก็ว่าเห็นใจต่อกรรมการที่จะต้อง
 ขวนขวายมากสักหน่อย ทั้งสำหรับกำราในเมืองไปก็มากมายเกิน

ขอจบเรื่อง "กันเขียง" เพียงเท่านี้

"กันเขียง" เป็นบทความในหนังสือถึงความรักในวิถีชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์
 จิตรได้แสดงความรักในวิถีชีวิตของภรรยาและประเพณีการไหว้ของแม่และพ่อ
 เสด็จและไปนอนท้ายของบทความ ก็เห็นด้วยเสมอมาแต่ที่นี้ก็ยัง.

นิยายใบกำเขียง

ระหว่างปี พ.ศ. 2495 - 2496 เรื่องราวเกี่ยวกับปราสาทหิน ใบกำกำลัง
 เป็นที่สนใจของประชาชน ทั้งในเขตภาคอีสานตอนบน, กลาง, ใต้, ประจวบคีรีขันธ์
 และโบราณคดี ทั้งจารึกนิยายก็เป็นที่น่าสนใจของหลายๆคน โดยเฉพาะใช้เป็น
 หลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ได้ มีผู้สันนิษฐานว่าความในจารึกออกไปทาง ๆ กับ
 จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เขียนบทความ "นิยายใบกำเขียง" แสดงความสนใจเกี่ยวกับจารึก
 นิยายโดยที่ความในจารึกออกมาได้แก่ปางจักเวณ ตามหลักฐานและข้อความอ้างอิงประกอบ .

การแต่งเพลงโคลงบางมีคำหนัก "หมายในท้ายจารึก" เป็นบทกวีทางวิชาการที่
เกินมากยิ่ง

จิตร ภูมิศักดิ์ เว้นมตถวางจึกด้วยถ้อยคำสำนวนแบบข้อเขียนทางวิชาการ
การแต่งกาพย์เพิ่มรักยิ่งกันขึ้นในการก่อกวีจารึกพิมายก็แต่งออกมาตรง ๆ โดย
ไม่อ้อมก้อม เว้น หมายความว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ 4.2496 : 11) ปราสาทหินพิมายในขณะนี้ กำลังเป็นที่สนใจ
อยู่ในขณะนี้ ทั้งเหตุไฉนว่าในระยะนี้จะมีหนังสือและวารสารออกมาฉบับที่กล่าวถึง
พิมาย เท่าที่ได้อ่านมา เรื่องพิมายเรื่องหนึ่งกล่าวถึงส่วนมากมักกล่าวถึงจารึกพิมาย
เสมอ โดยไม่พูดถึงอังกะมังของปราสาทหินแห่งนี้ ไม่เคยพบมีลายลักษณ์อักษร
กล่าวไว้ว่า "เรื่องปราสาทหินเมืองพิมาย" ซึ่งลงพิมพ์ในวารสารศิลปากรปีที่ 6
ฉบับที่ 6 พ.ศ.2495 หน้า 53 ว่า :

"ปราสาทหินเมืองพิมาย ตามหลักฐานที่ปรากฏในศิลาจารึกแน่นอนว่าสร้าง
เมื่อ พ.ศ.1651 ตรงไปแน่นอนระหว่างรัชสมัยพระเจ้าอริยวงศราชที่ 1 (พ.ศ.1651 -
1655)"

ความกล่าวอ้างว่าปรากฏมีสร้างปราสาทหินพิมายในจารึกเมื่อ พ.ศ.1651 นั้น
ข้าพเจ้าเห็นว่าง่ายเกินไป เพราะจารึกที่เขามิได้กล่าวถึงการสร้างปราสาทหิน
แห่งนี้เลยแม้แต่ครั้งเดียว จารึกที่ปรากฏในจารึกมีตรงกับ พ.ศ.1651 จริง แต่เป็น
จารึกบอกเรื่องอย่างอื่น

"ข้าพเจ้าคิดว่าในข้อนี้ แสดงถึงความมั่นใจในการรู้ตัวมากกว่าได้ โดย
เขียนว่า

(ธก. 14) ถ้ามองเหตุที่กล่าวอ้างข้างต้นเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการ ข้าพเจ้าจึงคิดว่า
การจะอ้างแบบความในจารึกนั้นและเล่าเรื่องอย่างอื่นเกี่ยวกับอังกะมังก็ไม่มีแบบ
แต่เป็นภาษาไทย ทั้งนี้ก็เพื่ออภัยถึงการเข้าใจจารึกนี้ผิด ฉะนั้นจะผิดพลาดได้แก่

ดยด้วยทั้งเงาตองที่นิฐานกันอีกอย่างหนึ่ง เพราะจารึกที่พิมายนี้บวกร :
 เมเกิดศกมาวณกระทั่งชัศนี้ที่กราว 30 ปี บางทีถ้าไถ่ฉบับทานใหญ่อีกครั้งอาจ
 จะไถ่พบข้อใดที่เคลื่อนขงอยู่บ้างก็ได้

อนึ่ง ในการตั้งเขตความในจารึกนี้ ข้าพเจ้าเก็บถว้จากถว้จารึกโก
 ทรงโกษอาศัยได้มกับคำแปลของเมเกิดบ้าง เพื่อไถ่พิมพ์แห่งใดไม่ตรงกับที่เขเกิด
แปลไว้ โปรดเข้าใจว่าวว่าในข้าพเจ้าเก็บถว้จากถว้แปลของเมเกิดมา
นลาถ พวกเป็นเพราะข้าพเจ้าที่ความในจารึกไปโดยจะทางกับเขเกิดเท่านั้น ซึ่ง
เรื่องนั้นจะอันเป็นของธรรมดา แม้เกิดสักก็ถว้จารึกของเขชุกรานกำหนดหนึ่งเห็น
 ภาวไทยกำหนดไม่ปากเห็นอะไร เรายังก็ความกันไปจนจะทางของหาง แบ่ง
 วรรคตอนผิดกันบ้าง และไถ่ความกันกันอยู่เสมอ

จากนั้น จิตรก็ไถ่อธิบายถว้จารึกโก 25 บรรทัดที่พิมาย โทษบอกว่าจารึก
 ไถ่ 25 บรรทัดจารึกเป็นถว้กราว ถ้างทางถว้กราวที่ปรากฏอยู่ก็แบ่งได้เป็นสาม
 ตอน คือ ตอน 1 ลงมาถว้กราว 1030 (พ.ศ.1651) ถว้ความตอน 1 ขึ้น
 สุกในบรรทัดที่ 12 จารึกตอน 2 เริ่มถว้บรรทัดที่ 12 ไปจนต้นบรรทัดที่ 23 จารึก
 ตอนท้ายสุด มีอยู่เพียง 2 บรรทัด คือ บรรทัดที่ 24 - 25

ในการแบ่งตอนตามถว้ความถว้กราวที่ขึ้นกับถว้การเห็นของถว้
 จิตร สามารถให้ข้อเท็จจริงได้ อย่างแจ่มชัด เมื่อเกิดสศถว้ความเห็นซึ่งแย้งกับถว้
 นริบาลบุรีรักษ์ในเรื่องเวลาของการสร้างปราสาท จิตรเขียนว่า

(ถก.16) ตอน 1 ลงมาถว้กราว 1030 (พ.ศ.1651) ข้อความตอน
 ไปต้นถว้กราวในบรรทัดที่ 12 ซึ่งถว้ถว้กราวถว้กราวแรก ซึ่งเรายังจับมา
 อ้างอิงกับผิดผลาก ในเรื่องมีการสร้างถว้กราวถว้กราวมาถว้กราวกัน จึงจะขอ
 แปลถว้กราวถว้กราวถว้กราว ถว้กราวถว้กราวถว้กราวถว้กราวถว้กราวถว้กราว
 ถว้กราว ถว้กราว

"(1) 1030 กก. อัญมณี แร่ มุกดา (รวม 8 ก่ำ ก้อนเล็ก) อาทิตยวาร ขึ้น
พระกัณฑ์แดงด้วย ถังวีเรนตราธิ์ถาวรมัน เมือง โลก หลก สถาปนา ถังแดง
ชกัณเณนาภิไกร (2) โลกยวิชัย เป็น เชนาภิ ถังแดงชกัณเณนาภิ ไชย
พระกัณฑ์... (ต่อไปเป็นชื่อพระที่ถวาย)"

"ถังแดงชกัณ" - ปรากฏในจารึกนั้น เป็นศัพท์ที่เขมรโบราณวางขึ้นสำหรับ
เรียกเขารูปและพระพุทธรูป แปลโดยศัพท์ "ถังแดง" หรือถัง "เจ้า" ส่วน
"ชกัณ" เป็นภาษามอญชกัณ แปลว่า "พระมเหสี" ความหมายว่า "เจ้าโลก"
พวกศิวิไลต์หรือกัณดาจารย์เขมรโบราณแปลคำนี้ออกเป็นภาษามอญชกัณว่า "เทว"
ปรากฏในจารึกในจารึกภาษาสันสกฤตแล้วไป อีกคำคือ "สถาปนา" เขมรโบราณไม่
ในความว่า "สร้าง"

ความของจารึกของมอญ ถังนี้คือ ใน พ.ศ. 1651 พระถังแดงด้วยถังวีเรน
ตราธิ์ถาวรมัน แห่งเมืองโลกหลก จึงเป็นขุนนางผู้ใหญ่ของเขมร ได้
สร้างปฏิมาชื่อ "ถังแดงชกัณเณนาภิไกรโลกยวิชัย" ขึ้นไว้เป็นเศนาภิของ
"ถังแดงชกัณเณนาภิ"

จะเห็นได้ว่าจารึกว่า "ถังแดงชกัณเณนาภิ" จึงเป็นปฏิมาประจำปราสาท
หินแห่งนี้ มีมาแล้วก่อน พ.ศ. 1651 และแน่นอน ปราสาทหินขอมอันเป็นที่
ประดิษฐานปฏิมาองค์นี้ตั้งขึ้นมาก่อน พ.ศ. 1651 ด้วย ใน พ.ศ. 1651 นี้ เพิ่ง
แต่สร้างปฏิมาขึ้นใหม่องค์นี้เองเท่านั้น เขาได้สร้างปราสาทหินขึ้นถึงที่เข้าใจ
และอ้างอิงกันไป

นอกจากนี้ จิตรยังได้จารึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมต่าง ๆ
ของเขมรไว้ด้วยละเอียด

(ดู. 17 - 20) ขอได้สังเกตว่าชื่อปฏิมาที่เรียกว่า "ถังแดงชกัณเณนาภิ"
ก็ชื่อปราสาทหินและเมืองที่เรียกอยู่ในจารึกเขมรว่า "นิมบาปุระ" ก็คือ เป็น

ชื่อเก็บวักน แวงกว่า ทั้งปฏิมาจะถ้าวปราสาทเป็นสองร่างขึ้นตำรับกัน ตาม
กถิเขมรโบราณ เช่น "ยโธธรกิริ" (สมณมาแวง) สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐาน
พระกิวลิ่ง ชื่อ "ยโธธรรมา" โบสถ์พระเจ้ายโธธรกิริที่ 1 (พ.ศ.
1432 - 1443) พระกับระบองกัณนิยาบทัน โผล่ทั้งประติมาฐานอยู่ ๓ ปรากฏ
ในองค์พระธาตุบางโนนมีปฏิมา

กับระบองกัณนิยาบทัน นี้รู้กันว่าเป็นปฏิมาทางลัทธิมหายาน แต่ว่าเป็นพระ
อาทิตย์หรือโอเลกอร์และมีลักษณะที่พาดเป็นแบบอย่างบางอย่าง ยิ่งกันไม่พบ
ให้พบบ้างแก่การกล่าวถึงกับปฏิมาทางฝ่ายมหายานทั้งของภูมิภาคและเขต
ตลอดวัน ขึ้น แต่ก็ไม่ปรากฏว่าปฏิมาชนิดนี้เรียกว่า "นิยาบท" เรายังเองก็
เบื่องเบื่องกลัวว่า

เวลานี้ แต่เท่าที่ได้อ่านหลักฐานโบราณคดีที่รู้ เดิม ๆ ปรากฏว่าในเบื้องเมม
ถึงเมืองร้างและนครพระพุทธรูปที่ขุดพบในปลายสมัย ๒ นครหลวง เช่นในสมัย
อยุธยาวันที่ 7 (พ.ศ. 1724 - พ.ศ. 1744) มุ่งเป็นสมัยที่สมเด็จพระนารายณ์
มหายานกำลังรุ่งเรืองอย่างสูงในกรุงศรีอยุธยา ก็ปรากฏมีการก่อร่างและพิธี
กรรมเกี่ยวกับ กับระบองกัณนิยาบท หรือ พุทธนิยาบท หรือ สุกตนิยาบท
บ่อย ๆ เพราะวารึกที่ปราสาทพระนครก็เห็นพระพุทธรูปที่กล่าวถึง ใน
สมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีการประกอบพิธีสร้างมณฑลในเทวณาคฤ
(เทวณาค) ของทุกปี ทำนองเดียวกับที่โสมโบราณที่ "ลพบุรี" โสโธธร
น้ำที่ตองนำพระพุทธรูปจากหัวเมืองต่าง ๆ 25 หัวเมืองมาร่วมกันชุมนุมในวัดกัณ
นิยาบทที่เมืองลพบุรี, ลพบุรี, ละโว้ เป็นต้น และด้วยเหตุนี้ที่ชื่อ "สุกต
นิยาบท" จากเมืองนิยาบท แสดงว่าพระพุทธรูปปางอยู่ ๓ ปรากฏที่นั่นแห่งเดียว
ของสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แต่หาหลักฐานไม่เจอภายหลังจึงได้คิดแก้ว่าปรากฏ
แปลว่าที่เห็นทุกวันนี้...

ปัญหาที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งคือ เหตุไรจึงเรียกปฏิมาองค์นี้ว่า "เศนาบดี ไกร
 โลกบวชัย" และมันบอกไว้ดีกว่าว่าให้เป็น เศนาบดี ของกัมมแรงวักกพิมาย คำ
 "เศนาบดี" นั้น ไม่เกี่ยวข้องกับปฏิมาองค์ไหนเลย และเขมรโบราณก็ไม่เคย
 เรียกเทพรูปหรือพระพุทธรูปว่า "กัมมแรงวักกเศนาบดี" เลยอีกเหมือนกัน ไก่
 ไก่โลกบวชัยหรือเขมรโบราณพบที่กล่าวถึงไกรโลกบวชัยอีกสองแห่ง คือในนครวัดแห่ง
 หนึ่ง กับที่ปราสาททวารวดีแห่งวาป่าก๊กเล็กแห่งหนึ่ง ทั้งสองแห่งไม่ใช่ใบไม้
 "เศนาบดี" มาหน้าเคย ถ้าจารึกนิยายเรียกว่า "กัมมแรงวักกเศนาบดีไกรโลกบ
 วชัย" นั้นแปลออกแล้วเกี่ยว บัญญัติแล้วจะตกมา ชำแหละก็พอจะสันนิษฐานได้
 และเชื่อว่าไม่มี ก็ประเพณีของเขมรโบราณเห็นมีอย่างหนึ่งว่า ถึงแก่จักรพรร
 ราชคฤษี ตลอดจนราชวงศ์ขุนนางข้าราชการ นิยมนิสร้างพระพุทธรูปหรือเทพรูป
 ไว้แทนตัวท้าวท้าวที่ตนนับถือ เป็นประเพณีที่นิยมกันมาแต่ต้นสมัยพระนคร
 หลวง ประเพณีนี้ไปเนื่องมาจากลัทธิเตวราชของเขมร คือความนิยมของมนุษย์ได้
 แก่เทพพระ กัมมแรงวักกส่วนมากก็สร้างพระพุทธรูปของพระองค์กอดกอดจนเทว
 สถาบันที่ประดิษฐานไว้เริ่มมีรวมทั้งแห่งตรงพระชนมมัย ในระหว่างนี้ การเพ
 ็สร้างพระพุทธรูปนิยมนิสร้างถึงขนาดพระองค์ด้วย ก็หมายความว่า เร่งเป็นทั้งพระ
 และราชะ กรัณนี้พระชนมมัยก็แล้ว ประวิสัยเข้าสิ่งใดในพระพุทธรูปหรือเทพรูปที่
 สมองพระองค์นั้น แล้วทำพิธีเบิกพระเนตร (อนันต) ให้เสด็จมาประทับพระ
 ชนมมัยพวย และไม่ว่าจะมีองค์ทรงเป็นเทวราชอย่างแท้จริง (พระเนกพระเนก
 พระองค์เราก็คงมีบ้างมาวักนี้) ส่วนพระราชาที่ไม่ได้สร้างปฏิมาของพระองค์
 ไว้ ก็มีเวลานามหรือพระราชาองค์ก่อกำสร้างถวาย การให้ชื่อปฏิมาเห็นนิยมให้
 ่ชื่อกับชื่อของเจ้าของรูปหรือองค์ที่ถวายเป็นการดีให้สิ่งใด เช่น พระเจ้าชัย
 วรรยันที่ 7 ทรงสร้าง "กัมมแรงวักกที่รวมมหาธาตุ" (จารึกสมัยกฤตเรียก
 วมุทธมณฑล) เป็นพระพุทธรูปของพระองค์ส่งไปไว้ ณ ถ้ำเมืองต่าง ๆ

ลักษณะของไตรโลกยวิชัยนั้นหาได้ตั้งข้างหม่มไม่ ที่มีทั้งข้างหม่มนั้นเป็นอีกองค์หนึ่ง เรียกว่า "สัณณะ" แกะว่ารูปลักษณะนี้เป็น "สัณณะ" ก็ยังคิดอีกที่สัณณะมี 12 กร รูปที่สิบามีเพียง 8 กร อย่างไตรโลกยวิชัย ดังนี้เช่นกัน ข้อนี้ทำให้น่าคิดว่า ไตรโลกยวิชัย กับ สัณณะ นั้นคงมาสัมพันธ์กันในเรื่องเขมร จึงเกิดไตรโลกยวิชัยแบบแปลกขึ้น ซึ่งตรงกับเป็นไตรโลกยวิชัยแบบเขมร ทำนองจะเป็นอย่างไทยโบราณกับพระอิศวรกับพระอินทร์มาปะปนกัน เกิดทำให้พระอิศวร คือ "วิษณุ" อันเป็นอาวุธของพระอินทร์ ดังที่ปรากฏในโครงการแข่งกันว่าพระอิศวร "เทวภูมิกษัตริย์" และเกิดทำให้พระอินทร์เป็น "ท้าวศรีเนกร" ซึ่งความจริงเป็นลักษณะของพระอิศวร อย่างนี้บางครั้งยัง

พินายในตำนานวารี เป็นมณฑลทางโบราณคดีที่เก่าแก่มาช้านาน เป็นชื่อเดิมที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของเขมรได้เป็นอย่างดี เพราะนอกจากจะแสดงถึงความรู้ที่กว้างขวางแล้วยังแสดงให้เห็นความกตัญญูของจิตร ภูมิศักดิ์ อีกด้วย

นอกจากจะแปลและอธิบายความในวารีที่ออกมาอย่างละเอียดถี่ถ้วน จิตรยังชี้ให้เห็นคุณค่าอีกด้านหนึ่งของวารีที่พิเคราะห์โดยนัยอย่างละเอียดถี่ถ้วน ประวัติกติและประวัติกติศาสตร์ของเขมร คือวารีที่นำมาช่วยให้ทุกคนได้เห็นว่าเกร็ดชีวิตในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช 2

บทความทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของจิตร ภูมิศักดิ์ ขึ้นมาในระหว่างปี พ.ศ. 2493 - 2496 ได้ให้ทางทำนองเขียนแนวเกี่ยวกับเรื่อง "กันเขมร" และ "พินายในตำนานวารี" จิตรได้แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้กวาดในภาษาเขมรและวัฒนธรรมเขมรอย่างแตกฉานยิ่ง บทความเรื่อง "อัน" ที่พิมพ์ลงในวารสาร วรรณคดี ฉบับประจำเดือน มีนาคม 2496 จิตรได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นเรื่องทำนองเกี่ยวกับ "กันเขมร" จึงน่าจะรวมเรื่องทำนองนี้เข้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ไทย - เขมร

(จิกร ภูมิศักดิ์.3,2496 : 35) ในงานวรรณคดีฉบับประจำเดือนธันวาคม 2495 ข้าพเจ้าได้เขียนเรื่อง "กัณเฑียร" ลงครั้งหนึ่ง เป็นเรื่องเกี่ยวกับภรรยาของบรมครูที่ไทยป้อนมาไว้ เรื่อง "กัณเฑียร" ที่เขียนในคราวนี้ก็จะเป็นเรื่องทำนองเดียวกัน และเชื่อว่าจะมีเรื่องทำนองนี้ต่อไปอีกเรื่อย ๆ จึงเกิดความคิดที่จะรวมไว้เป็นเรื่องเดียวกัน ให้อ่านว่า "ไทย - เวียง" ตอนนี้ นับเป็นตอนที่ 2

กา "กัณเฑียร" ที่จิกรยกมาเป็นชื่อเรื่องนี้อยู่ในร่างบทกวีลิลิตยวนหน้า ข้อความในตอนนี้ว่า

ทศนัชมุขลิก	สืบนิ้วอันธพาล
วิกลิลิตโรโรกม	นามขึงคังศโรธอุกม
บรรณนภวิภา	นอมนบถวายอภิวาท
บารโหพระโลกม	แต่ละองพระบาทพระโคกมะ
ส่วนพระสัมภรรมาทิพย์	...

กา "กัณเฑียร" เป็นคำที่ตรงกลาง ๆ ที่ควาไม่ได้อธิบาย ส่วนใหญ่ก็จะเข้าใจการสันนิษฐานประกอบความเห็นในการตีความว่าเป็นคำใหญ่ จิกรได้ยกบทกวี "กัณเฑียร" ในกัณเฑียรกวีของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และในวารีกอื่น ๆ อีกหลายแห่ง จึงได้สรุปเรื่องถึงความหมายของคำว่า

(๑๑.37) "กัณเฑียร" ในวารีกนี้ ข้าพเจ้าแปลว่า "พระอัยยิก" ที่แปลออกก็เพราะรู้ว่ามันเป็นภาษาเขมรก็แปลอย่างเขมร คำนี้แยกออกได้เป็น ก + ณ

สั แปลว่า พรหม, รวม เกษมอุปสรรค น โส เป็น นส (นส) นักภาษา
 วนา จาก ส ในภาษาสันสกฤต
 น แปลว่า กว้าง, ทั้ง, และ
 สัน แปลไกว่า ร้อยทั้ง, พร้อมกว้าง, รวมทั้ง แล้วแต่จะเลือกแปลให้
 กับความหมายในภาษาไทย

แต่ทว่าก็ยังไม่พอใจที่จะสรุปความหมายของคำว่า "สัน" ลงเพียงเท่านั้น
 จึงได้แก่การระบอเวลาที่คำนี้ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ เปรียบเทียบกับเวลาที่คำนี้
 เข้ามาในภาษาไทยด้วย

... คำ สัน ที่พบในจารึกนี้ เป็นจารึกใน พ.ศ.2123 ซึ่งหลังจากที่ไทยเราตั้ง
 ยวนพ่ายแล้วถึงราว 100 ปี จึงยังไม่เป็นหลักฐานที่ชัดเจนนัก โสจึงบอกต่อไปถึง
 พบคำ "สัน" ในจารึกสมรสมัยพระนครหลวง (époque engorienne) อีกหลาย
 แห่ง ล้วนแปลความอย่างเดียวกับข้างนี้ เช่นที่จารึกปราสาท Ta-lem ลงศักราช
 884 (พ.ศ.1505) เป็นอันได้หลักฐานแน่นอนว่า "สัน" เป็นคำที่เขมรใช้มาแต่
 สมัยพระนครหลวง และยังใช้เรื่อยมาจนถึงศักราชที่ 22 เรากจึงขึ้นมาใช้ศักราชที่
 ตั้งยวนพ่าย (ต้นศักราชที่ 21) นี้เอง

เมื่อนำความหมายของ "สัน" ที่วิเคราะห์กันแล้วได้มาแปลข้อความในลิลิต
 ยวนพ่ายก็ให้ความชัดแจ้งบริบูรณ์ จึงนับว่าจิตรสามารถค้นหาและความหมายของ
 คำนี้ได้เป็นอย่างดี

ในเรื่อง "กรุงไทรโคจรก่อหล้า ใจเพื่อยฟ้าทำทาน" ซึ่งตีพิมพ์ลงใน
วิทยาสาร ฉบับวันที่ 15 เมษายน 2496 ก็เป็นการอธิบายความหมายของคำ

เขมรโบราณที่ไทยยืมมาใช้ซ้ำเกี่ยวกับ ก็อธิบายคำว่า "กรุงโสทรนคร" แต่เรื่อง
นี้จิตรโก้เขียนถึงความหมาย และความเป็นมาของคำว่า "กรุง" เพียงคำเดียวแล้วไม่
ได้เขียนอธิบายถึงคำอื่นที่ก่อความที่กังวลใจไว้

จิตรโก้อธิบายว่า รูปคำ "กรุง" นั้น เป็นรูปการเขมรสมัยใหม่ คำนี้เขมร
โบราณ สมัยพระนครหลวงชื่อว่า "กรุง" ซึ่งคำกรุงนั้น ได้ปรากฏในวรรณคดีไทยเก่า ๆ
เช่น สप्तโฆษกคำฉันท์, บุคโคชาท

จิตรแบ่งภาษาเขมรการอุปการและเคียงลาวออกเป็น 4 สมัยดังนี้

(จิตร ภูมิศักดิ์ 1,2496 : 5 - 6) ภาษาเขมรนั้นมีรูปคำและเสียงคำต่าง
กันออกไปตามยุคและรับสอแบ่งได้เป็น 4 สมัย คือ

1. สมัยก่อนพระนครหลวง (époque pré-angkorienne) นับตั้งแต่ก่อน
พุทธศตวรรษที่ 14 (พ.ศ.1300 - 1400) วนไปจนถึง พ.ศ.1100 คือสมัย
อาณาจักรเจนละ

2. สมัยพระนครหลวง (époque angkorienne) เริ่มแก่สมัยพระเจ้า
สมารรังใต้ 2 เติร์จจากอาณาจักรกรุงกัมพูชา ใน พ.ศ.1345 จนถึง พ.ศ.
1795 ซึ่งเขมรทิ้งพระนครหลวงไปตั้งราชธานีใหม่ ณ เมืองพนาญ

3. สมัยกลาง ข้าพเจ้ากำหนดขึ้นเอง โดยอาศัยภาษาเขมรเป็นเกณฑ์
อาจไม่ตรงกับสมัยที่กำหนดโดยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ สมัยนี้เริ่มแก่
พ.ศ.1795 ก็วนนับแก่ต้นสมัยพระนครหลวงลงมา จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23

4. สมัยใหม่ (époque moderne) เริ่มแก่ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เป็น
กัมพูชา

แล้วอธิบายคำ กรุง และ กรุง ว่า

(๑๑. 6 – 7) คำ กรุง มองเขมรโบราณนั้น ปรากฏว่ามีใจมาแต่สมัยพระ
นครหลวงก่อนนั้น ความหมายที่ไม่เป็นตามนัยทั่วๆ ไป คือ 1. หมายถึงเมืองหลวง
2. หมายถึงกษัตริย์ 3. ใช้เป็นกริยาว่า เป็นกษัตริย์ เฉพาะความหมายที่ 3
จึงใช้เป็นกริยานั้น มองเขมรโบราณ จะยกตัวอย่างอีกแห่งหนึ่ง ใน กิลาจารึก
กล่าวถึงพระ เจ้าบรมวงศ์ 2 (พ.ศ. 1345 – 1393) ไว้ตอนหนึ่งว่า "จึง
พระบาทสมเด็จพระมาจากรา เพื่อกรุง ณ นครอินทปุระ" (พระบาทสมเด็จพระ
เป็นพระนามเจ้าสุวรรณกษัตริย์ของขอมโบราณที่ 2) จะเห็นได้ว่าจากตัวอย่างที่ออก
คำต่อคำมาจากรากเขมรโบราณว่า กรุง เป็นคำกริยาแปลว่า เป็นกษัตริย์

กรุง ของเขมรสมัยพระนครหลวงนี้ มาภายหลังอย่างเข้าสมัยกลาง รูปและ
เสียงคำแปรไปเป็น "กรุง" ความหมายของคำหายไป ก็ยังใช้เฉพาะหมายถึง
เมืองหลวง กับ กษัตริย์ เท่านั้น ภาษาเขมรสมัยใหม่ใช้คำว่า "กรุง" ในความว่า
เมืองหลวงอย่างเดียวกับไทย ก็คือความหมายตกลงไปอีกความหนึ่ง และรูปคำยัง
แปรต่อไปเป็น "กรุง" (ไม่มีสระอู) ก็ยังมี แยกแยะกรณภาษาเขมรได้คำ "กรุง"
ไว้ในความหมายว่า "กษัตริย์" ด้วยเหมือนกัน แทนที่คำว่าเมืองหลวงโบราณ

ทางเมืองไทย เราเรียก กรุง และ กรุง มาใช้ทั้งของรูป (การรับคำ
เขมรเข้ามาใช้ทั้งรูปโบราณและรูปสมัยใหม่) มีปรากฏอยู่น้อย ๆ ตัวอย่างยังจะ
มีต่อไปข้างหน้า) ในด้านความหมายของคำ ไทยเราก็รับมาใช้ทั้งสามความหมาย
แก่โบราณ กรุงที่ใช้ในความหมายว่าเมืองหลวงเห็น เป็นที่ทราบกันอยู่แล้ว จะ
ไม่ยกตัวอย่าง จะกล่าวถึงเฉพาะอีกของความหมายว่า กษัตริย์ และ เป็น
กษัตริย์

จึงได้สรุปความหมายของคำว่า กรุง ว่า

(สก. 7) สรุปเรื่องของ กรุง แล้ว ก็คือ กรุง เป็นคำไทยที่ปืมมาจากภาษา
เขมร ปืมจากคำที่รูปโบราณคือ กรุง และรูปสมัยใหม่คือ กรุง ความหมายที่เรา
ใช้ ก็ให้ทั้งตามความหมายตามภาษาเขมรโบราณ คือ ในความว่า เมืองหลวง,
กษัตริย์ และ เป็นกษัตริย์ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน นิยามคำทั้งสองไว้
เพียงความหมายว่า "เมืองหลวง" อย่างเดียว จึงขอถือโอกาสเสนอหลักฐาน
การใช้คำ กรุง ในอีกสองความหมายไว้ ณ ที่นี้ เพื่อถกเถียงการชำระพจนาน
ุกรมจะได้พิจารณาในการชำระพจนานุกรมคราวต่อไป

ตอนจบเรื่อง "กรุงไถ่โกรมนกหัว" ใจเหมือนฟ้าคำถาน" จิตรได้เขียนว่า
เรื่องของกรุงไถ่ที่เขียนมาคือกระยี่ยาวและขลุ่ยแจ่มแล้ว จะขอถกถว
ลงเท่านี้ และกล่าวถึงไฟตกรอก กับ กรุงไถ่โกรมนกหัว" แสดงว่าตั้งใจจะเขียนต่อ
อีก แต่ก็ละไว้เพียงนั้น

จิตร ภูมิศักดิ์ ยังได้สันนิษฐานที่มาของคำว่า "จิ้งจก" ไว้โดยทความชื่อ
"จิ้งจก" ซึ่งตีพิมพ์ลงในวารสารกสิกรรม ปีที่ 6 เล่ม 12 ตรงกับเดือนพฤษภาคม
พ.ศ.2496 คำว่า "จิ้งจก" นี้ วิชาใจความมาจากคำ "จุงจก" ในภาษาเขมร ซึ่ง
แผลงมาจากคำ "จุงก" ซึ่งแปลว่า หมอนเป็นวง, เวียนรอบ แล้วอธิบายถึงคำ
"จุงจก" ว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ 2,2496.:100) คำ "จุงจก" (จวก) ของเขมรโบราณที่ว่า
เป็นคำเก่าแปลความจนเป็นวงนั้นได้เป็นคำนามก็ได้อีก แปลว่า "วง" หรือ "บริเวณ
ที่เป็นวง" มีความหมายอย่างเดียวกับ "จุงจก" ปรากฏใช้ความเกี่ยวกันขอบ ๆ
เช่นวารึกที่ปราสาทโลกิยวงศ์มหากักราช 901 (พ.ศ.1522) วิชา "จุงจก ภูมิ"
(จวกภูมิ) คือ จังจกภูมิ (บริเวณที่ดิน)ดังนี้เช่นกัน

แล้วสรุปหลักฐานและเหตุผลเกี่ยวกับการตั้งว่า "จังหวัด" ในภาษาไทย มาจาก "จฺวาก" ว่า

(ลก. 103 – 104) ข้าพเจ้าขอสรุปหลักฐานและเหตุผลที่ได้อธิบายมาข้างต้น เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. รูปคำ รูปคำ จังหวัดของไทยกับ จฺวาก ของเขมร คล้ายคลึงกัน
2. เสียงคำ เสียงคำ จฺวาก เขมร อักษรตรงกับเสียง จังหวัด ของไทย
3. ความหมายของคำ ความหมายของคำ จังหวัดในสมัยโบราณตรงกับใน ภาษาเขมรรวมสมัยกัน

4. คำที่มีความหมายว่า หมุนเป็นวง มักใช้ในความหมายเทียบเคียงได้ว่า บริเวณ, เมือง คำจังหวัดเดิมเป็นกริยาคำว่าหมุนเป็นวง ด้วยเหมือนกัน

5. ประการนี้ข้าพเจ้ายังไม่กล่าวถึงเลย คือ คำจังหวัดไม่ปรากฏใช้ใน ภาษาไทยถิ่นอื่นเช่น อาหม, จาม, มอ, ไท, ก่า, ไทยขาว (ยังไม่เคยติดต่อกับเขมร) เชื่อได้ว่า "จังหวัด" ไปใช้คำไทยมาแต่เดิมแน่ ต้องเป็นคำในภาษาจีน

ถ้ายกเหตุสรุปข้างบนนี้ ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า "จังหวัด" มาจาก "จฺวาก" ของเขมรโบราณ

ข้อสรุป 5 ข้อนี้ จิตรได้มาจากถ้อยคำเอกสารต่าง ๆ เช่น สัตตยาจารย์ ที่ไทยทำกับฝรั่งเศสใน พ.ศ.2231 และ วรรณคดีหลายเรื่อง พร้อมด้วยหลักภาษารัก ซึ่งแสดงถึงการถ้อยคำอย่างกว้างขวาง

ชีวิตส่วนหัวของจิตร ภูมิศักดิ์ ขณะศึกษาอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างปี พ.ศ.2493 – 2496 เป็นช่วงชีวิตที่มีความสุขพอสมควร

นางแสงเงิน ภมิตักดิ์ เล่าว่า ตอนแรกจิตรโกได้เข้ามาอยู่กับ น.ศ.ภิรมย์ ภมิตักดิ์ เป็นพี่สาว จึงศึกษาในคณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พอมาใกล้จบกัน อยู่ โดยพี่สาวไปอยู่หอพัก ส่วนจิตรโกได้ไปพักอยู่กับเพื่อนระยะหนึ่ง จนกระทั่งมีอาจารย์ท่านหนึ่งในคณะอักษรศาสตร์แนะนำให้จิตรโกไปเป็นครูช่วย คร. วิลเลียม เจ. เก็กนิย์ ควบคู่กับศึกษาอักษรศาสตร์ฝ่ายภาษาโบราณตะวันออก ซึ่งขณะนั้นเดินทางมาพักที่เมืองไทยเพื่อศึกษาและวิจัยภาษาไทย (ชดชวรา กลักรับ และคนอื่นๆ, 2517 : 141 - 142) "เขาจึงได้พักที่บ้าน คร. เก็กนิย์ ได้รับการอุปถัมภ์เลี้ยงดูเป็นอย่างดี การทำงานช่วงนี้ทำให้ได้เข้ามาสังเกตดูวิถีแห่งการพูดและการอ่าน ในระยะนั้นเข้าใจว่าชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างสุขสบาย เพื่อรวบรวมทุนหนึ่งเล่าว่า เขาแต่งกายก็ สบายดี และมักนั่งสามล้อไปมหาวิทยาลัยเสมอ" ทางสันนิษฐานได้ก็ข้อสังเกตเกี่ยวกับฐานะทางการเงินของจิตรโกในตอนนั้นว่า "ฐานะยากจน แต่มีเงินใช้จ่ายพอสมควรในระหว่างเรียน"

ปีการศึกษา 2496 จิตรโกได้รับตำแหน่งเป็นสาราณียกร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีหน้าที่สำคัญคือจัดทำหนังสือ มหาวิทยาลัย ฉบับ 23 ตุลาคม จิตรโกตั้งใจจะให้หนังสือฉบับนี้ท่านเป็นสาราณียกรมีลักษณะเด่นกว่าทุกปีทั้งการรูปแบบและเนื้อหา ตั้งแต่ปก ซึ่งหนังสือ มหาวิทยาลัย ฉบับ 23 ตุลาคม ปีก่อน ๆ บัดเป็นรูปแบบรูปทรงม้าหรือรูปพระเกี้ยว จิตรโกได้ทำหนังสือมหาวิทยาลัย ฉบับ 23 ตุลาคม ปี 2496 ให้ปกมีลักษณะแปลกไป คือแทนที่จะลงสีกำหนดเหมือนปกปีก่อน ก็ใช้สีขาวธรรมดา ถ้าเปิดหน้ามีพระบรมรูปทรงม้า แก่กานดั่งเป็นหมอกเนบิวลา ซึ่งแสดงถึงจักรวาลที่กำลังเปลี่ยนแปลง มีคำบรรยายถึงปกว่า "บนจักรวาลแห่งการหมุนเวียนของสรรพสิ่ง ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ วินาทีที่ล่วงไป อดีตผ่านไปเร็ว ปัจจุบันดำรงอยู่ อนาคตกำลังจะมาถึง ..." ส่วนเนื้อหาภายในเล่ม จิตรโกได้จัดเรียงที่สะท้อนปัญหาของสังคมมาลงมากยิ่งขึ้น เว้นแต่เรื่องของ ศรีวิภา (ช.เอม) จรูญโรจน์ ชื่อ "แปรวิภา" ซึ่งเป็นบทความแสดงความกึกเกี่ยวกับการ

ปฏิกิริยาของนางเกี่ยวกับการปฏิวัติในฝรั่งเศส ส่วนงานที่จิกรเขียนเองก็มี "ขวัญเปื่อง"
ซึ่งเป็นงานในรูปของเรื่องสั้น และเขียนบทร้องกรองเกี่ยวกับหญิง โจนที่หญิง
ที่ใจรักชอบในการเลี้ยงลูกว่า "เธอคือหญิงรับจ้างแท้ไหนคน" โจนใจน้อมปากกา
ว่า "เธอภาวกล" (สุจริต กวีวิจารณ์, 2519 : 46) "จิกรต้องการที่จะพูดถึง
หญิงบางคนที่หลงระเหิดอยู่กับความรัก จนเมื่อถึงท้องขึ้นมาก็หาทางทำลายเด็ก
ที่จะเกิดมา เขาได้สะท้อนภาพออกมาว่า ..."

(ลก. 46) หวังเพียงความยามเหน็ดระเหิร

ลูกเสียทำไมไม่ไถ่คืน
เมื่อค่าแก้มปล้ำปลัดน้ำรักกัน
ไซ้หวังปั้นเด็กให้ขึ้นมา
ลูกนั้นหรือก่อผลพลอยคนไถ่
จากความโกรกราวหรรษ์เปลื้องคัณฑา
เฝ้าทำลายหลายครั้งประกังบา
มันทนทายาทเถินไถ่เอนค้าย ...

ทั้งจิกร โลกกาวดักขณะของแม่ที่แท้จริง พร้อมกับประณามหญิงที่ไม่เลี้ยง

ลก. 46

(ลก. 46) พระธาตุบนแทวที่ไถ่เบ่ง
อบที่เลี้ยงรักถนอมเด็จนวอขวัญ
แบกรักแกล้งแทงพาระบำญ
เธอมีทัศนฐานมา ... อาชญากร

กำแพงไกรไวท์จะมีลูก
 ถูที่บนกรีกล้ำทั้งมร่าซอน
 อุกุ่ชาติเอียงเอียงกลอง ฆณเณน
 มงกราบกรนั้นมดอะแนแ้ววัง
 แกะเขออกสกอมทั้งแฉ้ววัง
 ไกรไวท์เป็นภาพหรือมาตัง
 ไบพลเก็กมาเวียวกังเพราะวัง
 เซอคือหึงรับจ้างแท้ ... ไบบ่มกน

ร้อยกรองมดนี้ ถูกกล่าวหาไป มาทางไหนหลายประการ เช่น กล่าวหาจิตร
 ใจบักแกของตนเอง มีข้อนี้ทั้งใจเป็นความจริงเพราะจิตรรักเบ้งจาก จิตรเก็บโกมา
 ถ้วยการเลี้ยงของแม่ เมื่อจิตรหางามแล้ว จิตรก็เลี้ยงเบ้งเป็นการตอบแทน ชีวิต
 ของจิตรนี้มีความผูกพันกับเบ้งอย่างลึกซึ้ง

วรรณกรรมนี้เป็นชนบทให้เกิดเหตุการณ์สำคัญ ในชีวิตของจิตรก็คือ ความรักของ
 "พุทธปรัชญา แก้วสารสังฆมกรงกิเลส" วัตรนิยมโกะเล็กเกลี้ยภาพสังฆมที่ทั่วสังฆมเอง
 และแก๊ไก่ช่วยการปฏิบัติ มีใจแก้วการปฏิรูปทางเบ้งมองสิทธิารต ปรัชญาวัตรนิยม
 โกะเล็กเกลี้ย กับปรัชญาของสังฆมกรงกิเลสเองจนกระทั่งจิตรก็ "มองงามที่เป็นที่กล่าว
 ถึงก็อวามแระดกายไมแวม" "มีทองเหลือง" จิตรใจน้อมปากกาว่า "นาคทาส" ใน
 การเป็นนาคภาพเรื่องนี้

เนื่องจากเป็นไปภาพการดึกดำบรรพ์ฉบับเก็บของจิตรไว้ จึงขอคัดข้อ
 ความจากการวรรณกรรมเรื่องนี้ ที่มีอยู่และคัดลอกมา เบ้งบางภาพบางจุดไว้โดยมดเว้น
 การวิเคราะห์วิจารณ์เนื้อหาของวรรณกรรม แต่ก็มีภาพสรุปส่วนที่ว่า "ไกรไวท์เป็น
 ของ" "พุทธปรัชญา แก้วสารสังฆมกรงกิเลส" วัตรนิยมโกะเล็กเกลี้ย แก้วสารสังฆมที่

ตัวสังกมเอง และแก้ไขด้วยการปฏิบัติ ปีใบช่วยการปฏิรูปตามแบบของสหชาต
 ปรชาวักถุณิมโกละเล็กคักกับปรชาของสหชาตฉิกการอฉางฉกรรจที่ตรนี้" จะเป็น
 เว้นไร ถ้าที่ฉกรเรียกพระพุทของกว่า "สหชาต" ก็มาจะกระทบใจฉานให้แก้
 ความรู้สึกไปในทางลบเสียก่อนฉานเองเรื่องแล้ว

ศรวรศ สรววารศ (2519 : 47) กล่าวถึงการค้นคว้าของฉกรในการ
 เขียนเรื่องว่า "...ฉกรได้บันทึกรายชื่อหนังสือและเอกสารอ้างอิงไว้เป็นจำนวน
 มาก ถึงขนาดที่เรียกว่า ฉกรจะไม่กรศกนออกศหาจะพอที่จะค้นคว้าทางเอกสารเหล่านั้น
 นั้น เขาก็สามารถที่จะสร้างงานอันยิ่งใหญ่ขึ้นมาชิ้นหนึ่งได้อย่างไม่ยากเย็นนัก"

ฉกร ขึ้นกับบทความเรื่องว่า

(ลก. 48) เมื่อไม่นานมานี้ ข้าพเจ้าผ่านไปทางย่านชุมนุมชนแห่งหนึ่งใน
 กรุงเทพ ฯ ได้เห็นกระถางมังกรใบใหญ่ตั้งอยู่บนทางเท้า ในกระถางนั้นบรรจุ
 ไข่เต็ม บนพื้นทรายมีเหรียญกรากาตาง ๆ กระจายเปะปะเต็มไปหมดถึงพื้น
 หน้า ทรงกลางกระถางมีใบระกำขนาดเมืองปักขลุ่ยขึ้นไป และบนใบระกำนั้นมี
 แฉ่งไม้เล็ก ๆ ปักแฉ่งเป็นรัศมีออกโดยรอบ ตรงปลายของแฉ่งไม้มีกัทธามังกรใบ
 ละบีบมาบ้าง สิบบาทบ้าง และยังมีฉกรใบละบาทเป็นบริวารพราวไปหมด
 เห็นจะไม่ต้งให้ข้าพเจ้าอธิบายก็ได้ว่า มาทำบุญด้วยกัน ถ้าข้าพเจ้าบังเอิญ
 เกิดรศหาของกระถางกับเขาม้างสักร้อยบาท กรพแดงของข้าพเจ้าก็ต้งจะได้รับ
 เฉ่งขึ้นไปปฏิหาริย์ลอยระรศกบนยอดศกของใบระกำนั้นอย่างไม่มีปัญหา และถ้า
 ข้าพเจ้ามา ๆ นอ ๆ อย่างคนบางคน ก็ต้งขึ้นแฉ่งแฉ่งแตกที่ใบระกำจากฉกรใบ
 ละร้อยไปติดยอดกระถางสี่แฉ่งแฉ่งบริศมีใบอื่น ๆ ทั้งปวง ได้สัสมกับพระเศ
 ทำบุญเอาหน้า และถ้ามาออกไม่ออกศกส่วนหนึ่งเท่านั้น ก็ต้งได้สร้างวามว่า
 ชาติหน้าคงจะสุโขโงศร สกกับที่ถ่านบูไปต้งร้อยบาท

จิตรโก๊เขียนถึงกระบางระเทว

(ส. 48 - 49) ...ความมั่งงายหลงใหลในศาสนาอย่างโจ่งหัวไม่สิ้นของ
เรา ยังเป็นประโยชน์แก่คนพวกอื่นอีกพวกใหญ่ และใหญ่จริง ๆ คนว่าพวกที่
อย่างหลังนี้จำนวนมากงายใจสังคมเมืองไทยและมีอยู่ทั่ว ๆ ไปทั้งในกรุงและชนบท
... เราเรียกเขาว่า "พระ" ตามลักษณะเครื่องแต่งกายของเขา แยกจากจริง
แล้วเขามัวะโ รับฉายาว่า "นกงอเหลื่อง" มากกว่า ... เพราะเขามีไม้สมบัก
แต่งภิกขุในพุทธศาสนาอย่างแท้จริงเลย ...

บุคคลที่แอบอ้างตนเป็น ภิกขุ หรือเขียนถึง "ภิกขุเก" เหล่านี้ เขาอม
สละละมึงความสะเทวสบายถ้วนทั่ว ... นี่ว่าความสำนวนที่เขาประกาศอ้อม ๆ
... เพื่ออภิกขุได้เป็นประโยชน์แก่ปวงสัตว์โลก หรือบ้างที่เรียกว่า "โปรก
สัตว์" แคนาเสียดายใจเปิดว่าโปรกสัตว์ของเขามีความหมายเพียงว่าออกเก็บ
เรียไร และขอทานประชาชนหรือ สัตว์ที่เขาจะโปรก บ้างก็เห็นเท่านั้นเอง น่า
จะเป็นการที่กว่ากระมัง ถ้าเขาจะพากันออกโปรกสัตว์โดยได้เวเรียไรเงินเพื่อ
นำไปใช้เป็นทุนปลูกสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล สุขศาลา บ่อน้ำสาธารณะ เพื่อ
ประโยชน์ของคนในละแวกนั้น

(ส. 51) พุทธศาสนาในยุคนี้ เราเห็นได้ชัดอยู่เท่าตาแล้วว่า ถูกแปลก
ปลอม ถูกกุกกอลหายว่าพวกพิกแห่งไปให้เป็นประโยชน์ส่วนตัวจนลักษณะที่แท้
จริงของพุทธศาสนาแะจะหายไปสิ้น ... ถ้าพุทธศาสนาถูกแปลกปลอมอย่าง
เหลวเหลกอย่างนี้เอง จึงเป็นเหตุให้พวกเรารับสงสัย เรืองกันหาความจริง
..... เราแสวงหาความจริงว่าพุทธศาสนาคืออะไรแน่ พุทธศาสนาที่แท้เป็นอย่างไร

สามกลาง หรือสายลับ แก่อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้เป็นของไทย ไม่พินิจคิด ว่า
แต่พวกเราที่เป็นศาสนิกชนเกี่ยวมีอะไร เราจะทำอย่างไร

ขณะที่บทความเรื่องนี้ส่งไปเรียงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช เจ้าหน้าที่กรรมาฯ
เห็นว่าบทความเรื่องนี้เหมือนเรื่องที่เคยเขียนมาทาง ทางโรงพิมพ์ส่งเรื่องราวแจ้งมาทาง
มหาวิทยาลัย จึงมีการสอบสวนกันในห้องประชุมฯ อาจารย์ปรีดี เป็นสาราณ
อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย เล่าว่า จิตร ไร แก่ชกกลางหาต่าง ๆ เกี่ยวกับความของ
คนด้วยเหตุผล จนกระทั่งถึงเรื่องการออกแบบปก มีใจแน่ว่าการเป็นรูปพระบรมรูป
ทรงมา จิตรถามว่าทำไมต้องเป็นรูปพระบรมรูปทรงมา ผู้เสนอก็ตอบว่า เพราะ
ร.5 มีพระภคินี ฯลฯ ตลอดคนไทย จิตรบอกว่า ถ้าหากจะทำเป็นรูปพระบรมรูป
ทรงมาเป็นพระสถูปในกรุงเทพมหานครของ ร.5 ก็เห็นด้วย แต่เราก็ควรใส่รูปกรรมกร
ก่อสร้างพระบรมรูปทรงมาไว้ให้เรารู้สึกการด้วย ถ้าอย่างนั้นทำไมเหตุการณ์ทั้งจุดเกิด
นิสิตกลุ่มหนึ่งไปรวมจิตร ปฏิบัติกับเขาจากเวทีหอประชุม จิตรไปรับปากเงินจนต้อง
พักอยู่ในโรงพยาบาลหลายวัน ทำให้ไม่สามารถสอบผ่านในปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2496
ได้ นอกจากนี้จิตรยังถูกตั้งพักการ เริ่มในปีการศึกษา 2497 ทำให้ต้องเสียเวลา
ไปสองปี

ในเวลานี้ เอกสารของสันนิบาตไทยบันทึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ของวกรว่า "เป็น
การร้ายกร ของมโสมสรฯ ฯ และเป็นผู้นำนักของกองกำลังเพื่อต่อสู้ 23 ก.ค. 97
บทความส่วนมาก ก็เขียนถึงคน โหมบเลี้ยงสมันและนักศึกษานักศึกษา จนถูกเจ้าหน้าที่
ตำรวจเรียกไปสอบสวน"

วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ในช่วง ค.ศ. 2493 - พ.ศ. 2496

1. วรรณกรรมรอบแก้ว

1.1 บทความวิชาการภาษาศาสตร์และวรรณคดี

วิทยานุกรม (ก - ข), วิทยาทานภาษาศาสตร์, จิตร ภูมิศักดิ์, จิตร ภูมิศักดิ์
อัครนิพนธ์ของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2519 โครงการหนังสือเล่ม
สำนักพิมพ์สังคมศาสตร์ปริทัศน์

แนวพไทย, บทความวิชาการภาษาศาสตร์ และวรรณคดีวิจารณ์, จิตร ภูมิศักดิ์,
ปาริชาต พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2493

กันเบียง, บทความวิชาการภาษาศาสตร์, จิตร ภูมิศักดิ์, วงวรรณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2495

จังหวัด, บทความวิชาการภาษาศาสตร์, จิตร ภูมิศักดิ์, วารสารศิลปากร, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2496

นิยายในแก้วจารึก, บทความวิชาการภาษาศาสตร์, จิตร ภูมิศักดิ์, วงวรรณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2496

ไทย - เขมร, บทความวิชาการภาษาศาสตร์, จิตร ภูมิศักดิ์, วงวรรณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2496

กรุงไทรโครมก่อนแล้ว ไหว้พ่อเจ้าคำพวน, บทความวิชาการภาษาศาสตร์, จิตร ภูมิศักดิ์, วิทยาสาร, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2496

1.2 บทความทางปรัชญา

พุทธปรัชญาแก่ศาสนาวัชรณกรงกิลเลส วัชรณนิพนธ์ไมเอะเล็กติกแก่สภาพสังคมที่ตัวสังคมเอง
และแก่ไถ่ถวนการปฏิวัติมีโซปฏิรูปตามแบบของทีทธารณ ปรัชญาวัชรณนิพนธ์
ไคอะเล็กติกกับปรัชญาของทีทธารณ นิพนธ์อย่างฉกรรวิธีทรงนี้, ความ
เรียง ปรัชญา, นากฤษณ, มหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม 2496, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2496

1.3 เรื่องสั้น

ขวัญเมือง, เรืองสัน, มหาวิทยาลัย 23 ตุลาคม 2496, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ท.2496

2. บรรณกรรมรอบปกทอง

ทอสาณจันธิบา, เพลงยาว, จิตร ภูมิศักดิ์, ปาฐกถา, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2493

วชิราลง, ฉัณ, วิกิ ฅนัคคั, อักขรณศร, ฅมศร้งที่ 1 พ.ศ.2493

เชือกมัดไม้รับข้างใต้ ... โขแมงกน, กอวน, ปลอกกล้วย, มดขาวขี้ด้าย 23 ตุลาคม
2496, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2496

สรุปลักษณะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ. 2493 - พ.ศ. 2496

១. របៀប

วรรณกรรมประเภทรอบแก้วของจิตรในช่วงนี้อยู่ในรูปของบทความวิชาการทางอักษรศาสตร์และวรรณคดี สมัยทั้งนี้ มีความเรียงปรัชญาหนึ่งเรื่อง และเรื่องสั้นอีกหนึ่งเรื่อง จิตรลงมือที่จะเขียนเรื่องเกี่ยวกับภาษาเขมรและจารึกต่าง ๆ มากกว่าเรื่องราวในตำนานอื่น ๆ

วรรณกรรมร่วมกรุง จิตร เขียนเรื่องกรงความแค้นคำทำนายของฉันทลักษณ์
อย่างเกรงกรัก ฉันทลักษณ์ "เจ้ากรงไฉนช่างมีผลตอและฉันท"

2. ឱកាស លេងកាំ

ลักษณะของงานเขียนเรื่อง ก็คือการ วิจารณ์ข้อเท็จจริงในข้อเขียนทางวิ
การอย่างละเอียดถี่ถ้วน ข้อคิดแต่ละข้อ ก็ค่อนข้างมีเหตุผลที่โต้แย้ง การให้ข้อคิด
ของวิจารณ์แต่ละครั้งมักประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ มาสนับสนุนอย่าง
มากมาย งานเขียนวิจารณ์ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องสาธารณะได้ข้อคิดที่แตกต่าง
จากข้อเขียน

3. ប្រតិបត្តិការ

ลักษณะการตกของจักรมีที่น่าสนใจอย่างหนึ่งก็คือ จักร เน้นการขับพลัง

ระหว่างภาษาศาสตร์กับประวัติศาสตร์มาก มุ่งลักษณะการค้นคว้าแบบนี้ไปมีใคร เห็น
อเนกจริงจึงมากอน

4. กลวิธี

ในการเขียนเรื่องแล้ว จิตรมักใช้วิธีเร้าความสนใจของผู้อ่าน โดยยกข้อ
สันนิษฐานของผู้อื่นมาแสดงแล้วจึงบอกข้อคิดเห็นของตนมากล่าวแย้งพร้อมด้วยหลักฐาน
สนับสนุน มีการเน้นให้เต็มจุดของปัญหาก่อนที่จะอธิบายข้อสันนิษฐานของตน เพื่อให้
ผู้อ่านจับจุดของสิ่งที่จะอธิบายให้ชัดเจน ส่วนการเขียนเรื่องรองเห็น ยังไม่บอกวิธีที่
แน่นอนประติมาใจนัก

5. ทักษะ

ทักษะเกี่ยวกับการร่างวรรณกรรมมองจิตรในช่วงนี้ มุ่งประโยชน์ทางวิชา
การและมุ่งแสดงความสามารถด้านวรรณศิลป์มากกว่าอย่างอื่น การค้นคว้าและการ
แสดงความเห็นของจิตรมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ข้อเท็จจริงทางวิชาการมากที่สุด จิตร
เริ่มใช้วรรณกรรมเป็นเครื่องมือสะท้อนภาพปัญหาของสังคมเมืองสองเรื่อง นอกนั้นมี
จุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เป็นส่วนใหญ่.

บทที่ 3

วรรณกรรมของจิกร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2497 - 2500

ในปี พ.ศ.2497 จิกร ภูมิศักดิ์ถูกพักการเรียน ระหว่างถูกพักการเรียนนี้ จิกรได้ไปสมัครเป็นครูสอนภาษาไทยที่โรงเรียนอนันตรังศึกษา ในการสอนนั้น จิกรได้ริเริ่ม วิเคราะห์วรรณคดีไทยจากทัศนะแบบลัทธิมากซ์ เข้าใจว่า จิกรจะได้รับอิทธิพลทางกวีนิพนธ์วรรณคดี จาก "อินทราวุธ" (อัถนี พลจันต์) (จิกร ภูมิศักดิ์ 2,2517 : 2) ต่อมา จิกรได้เข้าทำงานร่วมกับกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ซึ่งมีดิลก วิเชียรบุรุษ เป็นบรรณาธิการ ผู้ชักนำจิกรเข้าไปทำงานครั้งนี้ คือ สภา สิริพานนท์ ซึ่งอยู่ในตำแหน่งรองผู้อำนวยการของหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ในขณะนั้น งานของจิกรในระยะหลังมักไปทางบทวิจารณ์ภาพยนตร์ เพลง หนังสือ และละคร ซึ่งมักโจมตีทัศนะแบบลัทธิมากซ์เป็นหลักในการวิจารณ์ เอกสารของสันนิบาตนักศึกษาว่า จิกรได้ไปรับจ้างสอนภาษาไทยที่สถานทูตรัสเซียด้วย

พ.ศ.2497 ยังมีผลงานของจิกรแนวเกี่ยวกับเรื่อง "จังหวัด" "กันเมียง" "ดู่" อีกชิ้นหนึ่ง ก็คือการวิเคราะห์พิพจน์ "กระลาโหม" บทกวีเรื่อง "กระลาโหม" นี้ ตีพิมพ์ลงในหนังสือ อักษรานุกรม พ.ศ.2497 กับก่อนรับนิสิตใหม่ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทกวีชิ้นนี้มีความยาวถึง 40 บรรทัด ในฉันทลักษณ์ 3 บทกวีนี้ นับเป็นเรื่องที่จิกรตั้งใจกันกว่ามากอีกเรื่องหนึ่ง จิกรได้เล่าถึงเรื่องเป็นตอน ๆ คือ

1. ความเห็นเกี่ยวกับความหมายและที่มาของคำ กระลาโหม ในตอนที่ จิกรได้รวบรวมรูปภาพเต็มของบรรณหลายตามาแสดง แล้วจึงแสดงกลอนกวีเห็นของคนประกอบท้ายหลักฐานมาแย้งความเห็นของผู้อื่นให้ออกทางมีน้ำหนักร

เช่น จิกรได้ยกเอาภาพเห็นของ ฉ.กระแสนินท์ ลงในบทความของกวีว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์, 2497 : 2 - 3) กร้านเพื่อไปถามเขาว่า จ. กระแสนธุ์ ไก่
หยิบยกคำกล่าวใหม่มาว่าเกราะคือกรังหนึ่ง เป็นการ รับผิดชอบและยืนยันพระคัมภีร์ของ
สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ราชครูบาทู โทณหนึ่ง จ. กระแสนธุ์ กล่าวว่า

"ข้าพเจ้าถามว่า "กลาโหม" มาจากถ้อยคำภาษาขงจื๊อว่าถ้าไทยหัวชนชาติ
อื่น ถ้าวิเทโธวาทะกับคำกล่าวก่อนจะเป็นคำมาจากภาษาบาลี เพราะชนชาติไทยได้
รับอารยธรรมส่วนใหญ่ จากชาวการะ แม้การเขียนราชคตินามที่ราชบัณฑิตยสถาน
สงเคราะห์พระบรมไตรโลกนาถ ก็เป็นราชคตินามที่เป็นภาษาขงจื๊อเป็นพื้น ขงจื๊อให้ชื่อ
ว่าขงจะเป็นพวกพราหมณ์ พระมหाराษฎรบุโรธิการะจารย์ขงจื๊อขึ้น เพราะกล่าวถึง
มหาเสนาและสมุหนายก, สมุหระกลาโหมเหล่านี้ ราชวงศ์และราชคฤณมาจาก
ภาษามกทั้งสี่ ดังนั้นน่าจะ เป็นคำที่พวกพราหมณ์มาราษฎร บุโรธิการะจารย์ชาว
การะกติกั้งขึ้นอย่างไม่งงสงสัย ..."

กล่าวจากนั้น จ. กระแสนธุ์ ไก่ก็พระอธิบายนและขัดสนนิฐานของสงฆ์กรรมการ
พระยาพระองค์นั้นมาแสดงประกอบเรื่องไว้บ้างถึงการ แล้วสรุปกล่าวไว้ในตอน
ท้ายสุดของเรื่องว่า

"พระอธิบายนเรื่อง "กลาโหม" ที่ได้นำลงพิมพ์เพื่อประกอบเรื่องโดยพิสดารนี้
นับว่ากระว้างว้างแจ่มแจ้งสมเหตุสมผลและสมบูรณ์ด้วยหลักวิชา มีทองสงสัยว่า "กลา
โหม" จะมาจากภาษาอื่นเช่นมีแปลภาษาขงจื๊อเป็นไปนอกเหนือจากนี้อีกหลายนัย
แต่เมื่อพิจารณาเหตุผลแล้วจึงไม่สนับสนุน เพราะเป็นความหมายที่คลวกเข้าข้าง
คลวกเข้าความเอาเองบ้าง หากต้องการหลักของภาษากังเขนยพระอธิบายนนี้ไม่
เพราะเป็นภาษามกไทยแท้"

จิตร ไก่แสดงข้อบกพร่องของทนาย

(ลก. 3 - 5) ความเห็นเกี่ยวกับการหมายและที่มาของคำกลาโหมของนัก
ปราชญ์ต่าง ๆ เมื่อพระวรเวทย์ประมวลมาสรุปไว้ได้โดยมโยงในทีเดียวกันก็คือ,
ความเห็นที่สัมพันธ์กับพระยาจารย์ราชานภาพระทานไว้ก็คือ, และการสนับสนุนเป็นอัน
ของ น. กระแสสินธุ์ก็คือ อาจเป็นทางที่มาของคำกลาโหมได้ทั้งนั้น สกแต่แก่นสันใจ
ก็อาจจะเลื่อมใสหลักฐานและคำอธิบายของฝ่ายไหน แต่เฉพาะตัวข้าพเจ้าเองรู้สึก
ความเห็นทั้งปวงนั้นยังไม่ชัดเจน และมีหลักฐานแน่นหนาพอ บางความเห็น เช่น
ความเห็นสนับสนุนเป็นอันของ น. กระแสสินธุ์นั้น วัฏกับเหตุผลทางประวัติศาสตร์
อารยธรรม, วิวัฒนาการของภาษาบาลีและสันสกฤตในประเทศไทย ตลอดจน
"หลักฐาน" ที่ น. กระแสสินธุ์อ้างว่าถูกต้องที่ดูก่อนโดยสิ้นเชิง เหตุผลที่ข้าพเจ้า
กล่าวแล้วเช่นนั้น, มีดังจะกล่าวต่อไป

ฝ่ายหนึ่งที่ว่า "กลาโหม" เป็นวิธีของพราหมณ์แปลว่า "กองไฟ" นั้น ข้าพเจ้า
ก็ไม่พบคำ หรือวิธีเรียกว่า "กลาโหม" เลยในภาษากันสกฤต กอญก่าและพินอินที่เกี่ยวกับ
กับ "โหม" (การบูชา, บูชาพิธี) เท่าที่พบใช้ในภาษาสันสกฤตทั้งในประเทศอินเดียเอง
และสันสกฤตที่ใช้ในแถบอินโดจีนแต่โบราณก็มีแต่พวก โหม, โหมกฤต, โหมพิธี,
โหมทาสกร, โหมทวารทรากร, โภกโหม, ลักมณโหม และโหมอื่น ๆ อีกมาก
อย่าง ไม่มี "กลาโหม" ปรากฏในภาษาสันสกฤตหรือพระเวทย์หรือพระราชนิพนธ์
ไม่ว่าในคำกลาโหมที่แปลว่ากองไฟนั้น ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าแปลได้อย่างไร คำโหม
การที่แปลว่าการบูชาไฟ, ถ้าจะแปลว่ากลาโหมแปลว่ากองไฟก็เห็นจะตรงแปล "กลา"
ว่า "กอง" เมื่อแปลกลาว่า "กอง" แล้ว ก็ตัดความ"โหม" เอาแต่ให้หมายถึงไฟ,
กลาโหมจึงแปลได้ว่ากองไฟ อย่างนี้กระมัง แปลว่า"กลา" ในภาษาสันสกฤตมีได้แปลว่า
กอง หากหมายถึงส่วน (part, fraction) เล่มที่ 16 ของวงจันทร, ระยะ
เวลาสั้น ๆ ฯลฯ ฉะนั้นการที่แปลว่ากองไฟจึงน่าสงสัยอยู่ หนึ่ง ถ้าจะลองสมมุติว่า
กลาในภาษาสันสกฤตแปลว่า กอง ไฟ, การจะวงคำ กลา กับ โหมเข้าด้วยกันได้

ความว่า กองไฟ นั้น ก็ต้องท้วงว่า "โหมกลา" ตามหลักของสันสกฤต, จะท้วง
 เรียงคำกันอย่างไรภาษาไทยเห็นในกรณีนี้ไม่ต่างทำไ้; พวกพราหมณ์เจ้าของลัทธิ
 และภาษาสันสกฤตในการรวบรวมท่อนอภินิหารวิเศษมาใส่ใจแน่นอน เสียกายอยู่ที่ว่า
 ของความเต็มใจให้หลักฐานไว้เลยว่าโกเทบนิธิ "กลาโหม" ในการวิเศษพราหมณ์
 แห่งใด ข้าพเจ้าได้เคยปรึกษากับ Dr. William J. Godney คนที่มีชีวิตทาง
 อักษรศาสตร์ฝ่ายภาษาโบราณตะวันออก อดีตที่ปรึกษาของหอสมุดแห่งชาติ, ถึงเรื่อง
 ความหมายของคำว่า "กลา" นี้ Dr. Godney บอกว่า บางทีแปลว่ากลาโหมว่า
 กองไฟจะเห็นว่า กลา แปลว่า ส่วน, เสี้ยว อยู่แล้ว, เมื่อถึงคราวต้องการก็หยิบ
 ยืมให้แปลว่า "กอง" เสียอีกความหนึ่งก็อาจเป็นได้

ส่วนความเห็นอีกฝ่ายหนึ่งที่ว่า กลา เป็นภาษาสันสกฤต โหม ภาษาไทยแปลว่า
 รบ และแปลกลาโหมว่า กองรบ นั้น, ฝ่ายนี้ก็ถึงคำว่า "กลา" ไว้ก็เหมือนกัน
 เราต้องเข้าใจเอาเองว่าเจ้าของความเต็มใจไม่ไว้ว่า กลา หมายถึง กอง แต่
 ได้กล่าวมาแล้วว่าในภาษาสันสกฤต กลา นี้ได้แปลว่า กอง, ความเห็นนี้จึงยังง
 กลุ่มเกร็ดอยู่เช่นเดียวกัน

ความเห็นฝ่ายที่สาม ที่ว่า กลาโหมมาจาก "กลุโ" (Kulho) ในการมา
 ยานี่นั้น ถ้าพิจารณาโดยวิธีไตร่ตรองทางประวัติศาสตร์ อารยธรรม และอื่น ๆ แล้ว,
 จะรู้สึกว่า มาโดยยากอบลึกหมอบ และถ้าพิจารณาในด้านการรับแปลภาษาบาลีมา
 ใช้ในเชิงไทยอยู่แล้ว ก็ดูเหมือนจะเป็นไปได้อย่างยิ่ง จะขอเสนอเหตุผลและ
 หลักฐานดังต่อไปนี้ ...

จิกรได้แสดงความเห็นและเหตุผลของความเห็นข้างต้นของบรรดาหลายท่านอย่าง
 ละเอียก ข้อความตอนนี้อยู่ถึง 11 หน้า ในวารสารทั้งทางด้านประวัติศาสตร์, ภาษา
 ศาสตร์ และ จันทรกรรม ใช้เอกสารอ้างอิงทั้งของไทยและต่างประเทศมาประกอบการ
 เเง็นถึง 13 แหล่ง นับว่าเป็นการให้เหตุผลที่หนักแน่นมาก การที่จิกรได้วางความเห็น

ของ กร.วิลเลียม เจ. เก็กเคย์ ประกอบความเห็นของกรม บชตงว่าจิตรมีความเข้าใจผิด
 ศร.เก็กเคย์ อยู่ไม่ถาวร (นิกรวรมณ, 2517: 30) และคุณฐิติพิศาททางอักษรศาสตร์ผู้
 ที่ถูกทางรัฐบาลของสหรัฐอเมริกาขอได้ประเทศไทยส่งตัวกลับไ้ ด้วยข้อหาว่าเป็นกบฏ
 นิสิต

เรื่อง "กลาโหม" ตอนที่ 2 จิตรให้ความเห็นว่า กระลาโหมมาจากภาษาเขมร
 โภยบอว่า แก่เกิน โดยใช้คำ กระลาโหม กับคำ กลาโหมมาโดยตลอด คำ
 "โหม" นั้นแปลว่า การฆ่าไฟหรือยุทธรณอย่างไม่ทองสงสัย ส่วนคำ กระลา จิตรได้
 อธิบายตอนหนึ่งดังนี้

(ธก. 24) คำ "กระลา" นั้น เขมรปัจจุบันเขียน กุระา เพี้ยนจากเขมร
 แปลว่า คาม, การาง อย่างคาหมากกรเรียก "กุระาเค็กรง" (เคอกรง คือหมากรุก
 เขมรเรียกตามสันสกฤต จกรงก์ แก่เพี้ยนไปจนคำแปลก็ซ้ำ คือ เคอกรง แปลว่า
 กันไม้กรง) เสด็จในกรมหมื่นพิทยาลาภฤธิษากร ทรงแปลคำนี้ว่า "สังเวนิม" ซึ่ง
 เป็นความหมายที่เหมาะสมแก่เกียรติยศ กระลาจึงแปลเป็นไทยได้อีกหลายนัยแล้ว
 แต่ความจะหากำแปลเฉพาะไม่ได้ บางแห่งก็แปลว่าบริเวณปริมณฑล ที่ต้องแปลว่า
 กระตง ก็ปี เว้น จีวรมี 9 กระตง เขมรก็เรียก 9 กุระา อย่างไรก็ตาม กระกระ
 ลาโหมก็คือ "พระเจ้าเวนิม แห่งการบูชาไฟ" เป็นความหมายโดยไม่ผิดพลาด,
 มีได้ความหมายเป็นอย่างอื่น

3. กระลาโหมในภาษาไทย ในตอนี่ จิตรกล่าวว่าหาหลักฐานอ้างอิงทั้งทาง
 ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวรรณคดี เกี่ยวกับความหมายและการใช้คำ กระลาโหม,
 กลาโหม ในภาษาไทย หลังจากแสดงหลักฐานทาง ๆ แล้ว จิตรได้สรุปว่า

(ลก. 32) โยบหลักฐานและเหตุผลที่โยบส่งมา ข้าพเจ้าเชื่อว่า "กระลาโม" จะโคกเข้ามาถึงเมืองไทยเกาะโมราล เป็นที่รู้จักกันก่อนสมัยที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงตั้งตำแหน่ง "สมุหพระกระลาโม" อยู่แล้ว, และคำว่า "กระลาโม" ที่เรียกสิ่งเวียนบนฟ้าไฟนั้น น่าจะรู้จักกับไม่แพร่หลายเป็นคำวิกรมภาษามัก เพราะไปใ้การของสามัญชน จึงวิจิตรหายไปเหมือน "พระกรลาบันทม" แต่บางครั้งก็ตาม ถ้ากล่าวถึงสิ่งเวียนบนฟ้าไฟแล้ว เราเป็นต้องใช้คำว่า "กระลา" เท่านั้นเสมอไม่ตั้งเลย เจนในสมุทรโฆษคำฉันท์กล่าววมสิ่งเวียนบนฟ้าไฟว่า

กระลากระมะกุด-

พกระลาจำอันอาบ

อันทิศครุหลอมพราย

พนมมารกกาโม

ในตอนที่ 3 นี้ มีข้อความที่น่าสนใจอีกบางตอน ก็คือเริ่มของเห็นว่าความเชื่อถือเก่า ๆ บางประการ เป็นเรื่องที่น่าขบขันและไม่สู้จะมีเหตุผลนัก

(ลก. 30) เรื่องพระโกหรือโกเผือกอะไรนี้ความจริงเราไม่เคยนับถือกันเลย จะเผือกหรือไม่เผือกเราก็ใจเต็มเกลี้ยงเต็มใจทั้งนั้น เขมรโบราณนับถือเผือกมาพรหมณ์โลกก็อย่างนี้ไว้ และดูเหมือนเขาจะนับถือจริง ๆ ในครั้งนั้นสังเกตุว่าริคเขมร ที่มีกล่าวถึงเรื่องถวายเบี่ยงพระโก, โอบยานพระโก (ให้ทาน -), ทำโกศาล ก็ศาลสำหรับพระโกมอ ๆ ถ้าหากจะมีผู้กล่าวว่าเขมรโบราณเอาชีวิตรวมหน้า แต่มาเลิกเชื่อถือพุทธ ก็พอจะฟังไว้ก็ได้ทีเดียว ฝ่ายไทยเราไม่รู้เรื่องราวเกี่ยวกับพระโกเลยไกลมากกับพระโกบูทุกวัน ...

4. สมุหพระกระลาโม ก่อนนี้จิตรเดชะกล่าวเห็นว่า คำ "กระลาโม" เข้ามาปะปนกับพจนานุกรมก็โดยกำหนดสมุหพระกระลาโม โยบนิยามก่อนนี้เห็นว่า

(ถก. 36) เข้าใจว่าถึงในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ กงวะได้เปลี่ยนได้พวก ข้าราชการผู้ใหญ่ ฝ่ายทหารทำการบังคับบัญชาและอำนวยการโหมก่ดตีในพระกระลาโหม หรือสังเวียนรบเข้าไต่ทุกกราวที่ระไปทั้ๆ เมื่อกราบปรับปรุงระเบียบราชการครั้งใหญ่ จึงยกใ้ญ่ตราขการฝ่ายทหารดำรงตำแหน่งเป็น "สมตพระกระลาโหม" เพื่อใ้มี เกียรติอย่างสูงสุก นึ่งตำแหน่งก็เบื้ตำแหน่งที่ส่เกในเชิงโคมเท่านั้น

จิตร สรุปเรื่อง "กระลาโหม" อย่างเชื่อมั่นว่า

(ถก. 36) เท่าที่ไ้ก่ก่นกว่าแสดงหลักฐานมาใ้ จะเห็นไ้แล้วว่า "กระลาโหม" ของไทยมาจากคำ "ถูระลาโหม" ของเขมรโบราณ รูปที่เรารู้เขียน "ถูระลาโหม" เกี่ยวใ้ร้างน่าจะผิด ถ้าจะมีการชำระศานานุกรมกับใหม่ ข้าพเจ้าก็คิดว่าควรเก็บคำ "ถูระลาโหม" เข้าล่กับไว้ และมั้งตั้บไว้รูปนี้เพราะเป็นรูปที่ถูกต้อง และเราก้เคย ใ้กับแผนมมมาน เพิ่งมาเลิกดลไปเมื่อออกพจนานุกรมหรือปทานุกรมในระยะไม่กี่ปีมา นี้เอง

จิตรล่กับหัวข้อเรื่องในบทความ "ถูระลาโหม" ไ้ไ้ก่อย่างเหมาะสม อ่านแล้ว เข้าใจไ้ก่จักแวนตามล่กับขึ้น บทความเรื่องนี้ มีเชิงอรรถอ้างอิงถึง 53 แห่ง มีง เป็นหลักฐานแสดงถึงก่นก่นว่าอันล่ก่นักกว้างขวาง นับไ้ก่ว่า "ถูระลาโหม" เป็นบทความที่มีก่ดล่ก่นมากชิ้นหนึ่ง ท่วงทำนองเขียน และลักษณะของจิตร ยังเป็นไปเช่นเดียวกับงานเขียนในระยะ พ.ศ.2493 - 2496

ระหว่างที่ก่ดพั้การเขียน และทำงานวิจารณ์หนังสือ, ละคร, ภาพยนตร์ อยุ่ ที่หนังสือพิมพ์ไทยไ้มนั้น จิตรใ้ช้นามปากกาในการวิจารณ์ภาพยนตร์และบทละกว่า "มูวี่แมน" ใ้ช้นามปากกาในการวิจารณ์หนังสือว่า "บุ๊คแมน" จิตรไ้ก่ใ้ช้แะวุกเก้นและวุกก้อยของ งานที่ก่นวิจารณ์อย่างรักแวน แต่ก็ไ้ก่ถึงกับเป็นมกวิจารณ์ตล่แะงตล่แะงของก่นอย่างแะงฉัก

เหมือนการวิจารณ์ในยุคนั้น ๆ ผู้เขียนบทความวิจารณ์ภาพยนตร์และละครของวิกรม
แสงไว้อย่างละเอียดในบทต่อไป ส่วนการวิจารณ์หนังสือนั้น ในระยะที่ทำงานวิจารณ์
อยู่ที่หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ มีบทวิจารณ์ที่เขาสcribbleไว้มากวันหนึ่ง ก็คือการวิจารณ์หนังสือภานา
และหนังสือ ของ แสงทอง ซึ่งมีบทวิจารณ์ โค้ดที่มีพลังในหนังสือพิมพ์ไทยใหม่เมื่อเดือน
กรกฎาคม 2497 และได้รับการตอบจาก "แสงทอง" ลงในหนังสือพิมพ์ภานาฉบับ
ในการโต้ตอบนั้น "แสงทอง" โค้ดกล่าววิจารณ์ของ "มุกแฉน" มาลงไว้ด้วย ความเห็น
ที่ขัดแย้งกันของมุกทั้งสองนี้ ทำให้สามารถเห็นแนวคิดที่แตกต่างกันของนักวิจารณ์กาสร
ทางสมัยได้อย่างชัดเจน บางทีก็นึกได้ว่า ความเห็นของวิกรมจะถูกต้อง และบางทีก็นึก
ได้ว่าข้อโต้แย้งของ "แสงทอง" มีเหตุผลมากกว่า ซึ่งที่จริงแล้ว ความถูกต้อง — ผิด
ของการใช้ภาษา อยู่ที่การยอมรับของประจักษ์ส่วนใหญ่ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดที่จะก้าวเป็นกู่ดา
การตัดสินได้ ผู้เขียนจึงไม่แสดงความคิดเห็นของตนเองว่า ทอนโคของข้อโต้แย้งที่ผู้เขียนเห็น
เองด้วย นอกจากจะเสนอข้อคิดเห็นบางประการ เกี่ยวกับลักษณะงานเขียนของจิกร
มุกก็

ข้อความโต้ตอบระหว่าง "มุกแฉน" (จิกร มุกก็) กับ "แสงทอง"
(หลวงอุดมมาตพพานิชย์) ครั้งนี้ ผู้เขียนได้เก็บมาจาก ภานาและหนังสือ อีก หนึ่ง
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 โดยสำนักพิมพ์โอเคียนส์ไทร์ พ.ศ.2504, หน้า 269 — 281
"แสงทอง" เริ่มเขียนว่า

เมื่อวันพุธที่ 28 กรกฎาคม 2497 มีหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ให้ บอกว่ามี
า การวิจารณ์เกี่ยวกับภาพเรา ข้าพเจ้าอ่านแล้วเห็นการวิจารณ์แจ่มแจ้งพอสมควร วึ่งขอ
อนุญาตท่านเจ้าของ บรรณาธิการไทยใหม่ ม.ล.มุกแฉน ผู้วิจารณ์ เก็บข้อความนั้นมา
เสนอผู้อ่านทอดล้น

๕
บทประพันธ์

ในบรรดาหนังสือภาษาไทยที่พิมพ์ออกสู่ตลาดในระยะสองปีนี้ ที่ควรนำมากล่าวถึงอีกเล่มหนึ่งคือ ภาษาและหนังสือ ของ แสงทอง

หนังสือนี้โดยเหตุที่เป็นการรวบรวมข้อเขียนที่คัดลอกมาซึ่งเขียนลงในจดหมายภาษา และหนังสือของหนังสือพิมพ์สยามสมัยรายสัปดาห์ เนื้อหาของเรื่องจึงไม่กักตุนเป็นระเบียบเรียบร้อยนัก บางเรื่องก็สั้น ๆ นาน ๆ ถึงสามสี่ครั้ง บางเรื่องก็ซ้ำกันเองอย่างจัง แต่ข้อนี้เราจะต้องถือเป็นสิ่งสำคัญไปไว้ เพราะผู้เขียนมีใจตั้งใจเขียนเพื่อพิมพ์เป็นเล่มโดยเฉพาะ

แสงทอง

ตอนหนึ่งในคำนำของหนังสือเล่มที่กล่าวถึงนี้ ข้าพเจ้าเขียนไว้ว่า "อนึ่ง แต่ละตอนของ "ภาษาและหนังสือ" ข้าพเจ้าไม่ได้นำมา "ตัวเรื่อง" ไว้ ในการรวบรวมพิมพ์จึงคงมาหาว่าน่าเรื่องเพื่อหาทราบ และในการอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน" นี่เอง ข้าพเจ้าพบว่าข้อกล่าวข้างต้น กลายกันหลายแห่ง หรือบางแห่งอาจมีข้อกล่าวแย้งกัน และมีการยกตัวในการยกเลิกล้าง ๆ"

เมื่อคำนำของข้าพเจ้าก็รับสารภาพอยู่แล้ว ข้าพเจ้าไม่อาจเลิกล้างเห็นเจตนาว่าใจจริงยังว่า บางเรื่องก็สั้น ๆ นาน ๆ บางเรื่องก็ซ้ำกันเองอย่างจัง มั่นคงจะเห็นเสียงกระโถนบ้างไร ๆ รอบกลอน

๕
บทประพันธ์

ในเนื้อหาของหนังสือส่วนที่กล่าวถึงว่าภาษาระดับกลาง เป็นงานของอักษรไทย โดยอาศัยกำหนดอักษรไทยของอาจารย์อรรถ เมเกส แสงทองได้พยายามทำนุบำรุงแสงไว้ให้ผู้ใช้ได้ใจได้ใจาราคาตลาดแบบ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่แบบอักษรนี้แสงทองแสง

ไว้นั้นไม่คอยถูกกองนัก ยิ่งอักษรหอมที่แสงทองกล่าวว่าเพี้ยนคำเนกของอักษรไทยยิ่ง
ถูกผิดแยกจนทางไกลกลายเป็นจริง จนเงี้ยวเขมรเองก็งงว่าไม่ได้

แสงทอง

ข้าพเจ้าอ่านเขียนอักษรรวมไม่เป็น หย่ายาบสอแบบจากสมุดคำกว้างของ
ข้าพเจ้าก็อาจแปรเลขาไปบ้าง เมื่อไปถึงมือช่างเขียนอักษรหอมไม่เป็น
เพื่อห้ามสออีกทอดหนึ่ง ฉายเลขาอาจแปรไปได้ก็ ถ้ามาเป็นฉวกลายที่ต่างไกลจาก
ความเป็นจริง ผิดความหมายที่ข้าพเจ้าคาดหมายบ้าง มาประกอบ กงทำให้ชาวเขมร
ที่ถึงความปราณีไม่ทรีวิกว่าไฉนบางกระบัง

สิ่งแรกที่จิตรยกมาวิจารณ์เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ก็เป็นเรื่องอักษรหอมและอักษร
โบราณ ซึ่งจิตรสนใจในความรู้นี้เป็นพิเศษ

บุณยาน

ในจดหมายของหนังสือ แสงทองไถ่ถามทละคร ซึ่งเขียนให้ภาวิพรรณรับส่ง
กระจายเสียงมารวมไว้ด้วย ซึ่งเป็นมตละครว่าด้วยการประติรูอักษรไทยของพ่อขุน
รามคำแหง การที่นำประวัติความเจริญทางอักษรศาสตร์ของไทยมาดูละครเพื่อ
ให้ประมาณทั่วไปได้ทราบนั้นนับว่าเป็นความคิดที่ฉลาด แต่มาสังเกตอยู่ที่ว่าทละคร
นั้นมักไว้คำพูดที่พยายามจะให้เป็นการพูดของกษัตริย์ และบางแห่งก็มากจนเกินไป
จนเหลือที่สำหรับจะเข้าถึงได้ เป็นอันว่าละครเรื่องนี้ก็คงฟังได้แต่เฉพาะในชั้นนัก
ศึกษานักศึกษาทางอักษรศาสตร์ (และกองกอง ๆ ด้วย) โดยเฉพาะ ประโยชน์
ที่จะได้จากบทละครนี้จึงสมควรแก่ที่ว่ามีเลย

แสงทอง

ตอนแรกท่านว่าเป็นควาฉลาดดีมาก แล้วนี่มาบอกว่าเหลือที่จะเข้าถึงได้ คง
ทายว่าประโยชน์จะได้อีกจากละครเรื่องนี้แทบไม่มีเลย

ละคอนเรื่องนี้มีถ้ามักถามกันว่าความพิริยจะเห็นว่าข้าพเจ้าเสมอบนะพระ
ศกิบุ ภาของพอขุนรามคำแหงในการประพันธ์ลายสือไพบจากอักษรของชาติต่าง ๆ
ข้าพเจ้าพูดมานานโดยรอบใจเป็น ไม่ค่อยสบายทำสิ่งที่จะทำได้ แต่ได้พูดมา
เพราะเป็นการจำเป็นต้องอธิบายให้รู้ถึงทางวิ บุกระวามเฟื่องไพบเห็นภาพตัว
อักษรต่าง ๆ และเข้าใจแจ่มแจ้งในพระปริชา ภาของพอขุนรามคำแหง ประโยชน์
จะมีแก่ใครหรือไม่ สันนอยุ่กันที่จะอ่านบทละคอนนั้นมีศกิบุ ภาเพื่องไร

บอกแทน

ประวัตินักหนังสือของไพบชัยต่าง ๆ ที่แสงทองกล่าวถึงส่วนมากเป็นนักหนังสือ
ยุคเดียวกับที่แสงทองยังรุ่งเรืองมากในศตวรรษที่สิบเก้า นักหนังสือของยุคทองจากที่ต่าง คือ
น.ม.ส. หรือกรมหนังสือมาลงกรณี ความเห็นต่าง ๆ ในกรมการหนังสือจะถก
ตาม น.ม.ส. โดยสิ้นเชิง และเมื่อกล่าวถึงนักเขียนหรือเด็กในสมัยก่อน บาง
ทองจะพรรณนาอย่างหลงใหลคล้ายกับจะเรียกร้องให้มันกลับมาอีก ถูกคล้ายกับว่า
แสงทองจะบังนิยมนามเรือน "มอชฌมรรพกิจ" มากกว่าหนังสือเรียนที่แต่งกันขึ้นใหม่
โดยอาศัยหลักจิตวิทยาของเด็กสมัยนี้

แสงทอง

ประวัตินักหนังสือของไพบชัยต่าง ๆ รวมก่อนของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเข้าใจ
กล่าวถึงมากนักก็เพราะมาแปดถึง ๓๐ กว่าปี ได้เขียนไว้ละเอียดมากแล้ว เป็นตำรา
เล่มใหญ่ ข้าพเจ้าเริ่มแรกที่ได้อ่านก็เรื่องความพยายามของแม่ข้าพเจ้าของ
น.ม.ส. ที่สก็เพราะนอกจากพระประยูร ภาทิแล้ว ข้าพเจ้าได้รับพระกรุณาเป็นนิเณ
ความรรคาข้าราชการที่มั่งคั่งกับบัญชาท่านหลายประการถึงไกรวัณไว้ในหนังสือที่
วิจารณ์อยู่แล้ว และข้าพเจ้าขอแจ้งให้ทราบในที่นี้ด้วยว่าข้าพเจ้าเคยตกทุกข์สองท่าน
ทางลำกับสมัยก่อน สมัยกับ น.ม.ส. เป็นเล็ด ข้าพเจ้านับเอาสองท่านนี้เป็นปูชนียา
จารณ์ ไพบเรามีกำปรารภถึงสมัย เมื่อบ้านเมืองยังดี อักกฤษเรารำลึกถึง
"Good old days"

เมื่อข้าพเจ้าเข้ามาศึกษาแล้วก็ได้ทำอย่างใดประมาณสามสัปดาห์
ในสมัยนั้นนี้ จะไม่ได้ร่ำถึงดังภายหลังบ้างหรือ ข้าพเจ้านับแบบเรียนมณฑลนคร
กิตติเพราะการแจก การมีวรรณคดี ฯลฯ การทำรายชื่อนักเรียนในหนังสือ
นั้นซึ่งเวลานี้เห็นจะน้อยกว่าเดิมแล้วทั้งนั้น เขียนคำสวดการวันและคืนเสียได้
แบบอย่างแบบเรียนเร็ว เร็วดีนัก มึงข้าพเจ้าเองก็รับแล้วว่าเพราะเหตุนี้ข้าพเจ้า
ก็ประจักษ์เข้าข้างตรง ๆ จะนำเอาเวลาไปเปลืองทางอื่นบ้างในสมัยโบราณใจ
ได้ ถ้าหากข้าพเจ้ายังไม่ได้อ่านถึงนักประพันธ์นั้นเองหรือรู้แปลกหลานของข้าพเจ้า
ก็เนื่องจากเห็นว่านักประพันธ์นั้น ๆ มีมากหน้าหลายตาด้วยกัน นานะปล่อยกาล
เวลาล่วงไป ไฉนโอกาสที่จะมีผู้ทำนุบำรุงงานอย่าง นายเปลื้อง หุ นคร ได้ทำไว้เป็น
แบบสำหรับแล้วจะดีกว่า

ข้าพเจ้าจึงคิดว่าวาทะของนักเขียนกับคำแถลงของข้าพเจ้าควรไต่กัน ต่อไปนี้เป็น
ของ บก.มณ : -

ส่วนที่สามของเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ก็คือ การเขียน การทำคำที่ชักใจกันนึก
ผลากแสง ข้อให้ว่านโยบายมาก มึง แสงทอง จินตนาการในพยานกรรมนิม
ราชบัณฑิตยสถาน เว้น คำว่า ช็อคโกแลต ซึ่ง แสงทอง ว่าควรเขียน ช็อคโกแลต
จะถูกต้อง (แต่ถ้าจะโลกทองที่สุดแล้ว ข้าพเจ้าก็ว่าการเขียน ช็อคโกแลต มีใน
ช็อคโกแลต) ดังนั้นเป็นต้น แต่ถึงกระนั้นก็มีหลายประการที่น่าสงสัยในความเข้าใจ
ใจกันถามของ แสงทอง เอง หลายแห่งในหนังสือเล่มนี้ แสงทอง กล่าวถึง
ภาษาวิจิตรว่า ขาวบ้านชักพาให้ภาษาวิจิตรไปเสมอ เว้น พจนานุกรม ว่า รับ
เฉย ๆ บ้าง ตาม เฉย ๆ บ้าง ทำให้ภาษากว้างไกลไปหรือทำลายภาษาโดยแท้
และกล่าวต่อไปว่าผู้ใด กิน เสียไปได้

ข้อนี้ข้าพเจ้าเห็นว่า ภาษาเป็นของเปลี่ยนแปลงได้ยากกว่าเฉพาะของ
สภาพชุมชนแต่ละหมู่หรือท้องถิ่น อาจจะมีบางคนที่นิยมเชยเกี่ยวกับ รับประทาน

แต่ผมไม่เห็นจะขยับเท่าที่ จะมองอย่างนั้นแต่ก็คิดว่า แสงทอง เองหนึ่ง บท
 รุมนทั้งเมืองไทยนอกนั้นผมพูด รับ เหม ๆ หรือ ทาน เหม ๆ อย่างนี้ฝ่ายใดเล่า
 จะเป็นฝ่ายตก

จริงอย่าถามว่ารับประทาน แก่ถาบันนี้เป็นภาษาเขียน ใครเล่าจะนึกถึงยศ
 ให้เยี่ยงนั้น สิ่งที่เราควรได้ก็ควรยังไม่เสียก็มักตกในเวลาพูด อย่างคำ อักษ
กิติ ที่แปลว่า มากมายเหลือจะนับได้ ทั้งบอกเลิกมาซ้ำแล้วและเชื่อว่า แสงทอง
 ภาษายังไม่เคยได้ยินใครพูดว่า "แกนี่ก็อักษกิติอยู่แล้ว" เราจะไปนับแต่เพียงว่า
โช เหม ๆ หรืออย่างก็ อักษ ถึงในภาษาอื่น ๆ เขาก็ยังคงพูดกันเหมือนที่ทั่วไป
 อย่าง bicycle จะพูดเป็น bike, coca-cola จะพูดเป็น coke เป็นต้น

จริงอยู่ที่ แสงทอง ว่า ถ้าเราจะใช้ กิน ก็ควรจะถือว่า บอกว่าบอกใครเล่า
 โบราณจึงต้องเลิกใช้คำ กิน ด้มาทดแทนใหม่ใช้แทนว่า รับประทาน ก็เงื่อไชนันนั้น
 ยังตกทอดมาจนลงองงานจนบัดนี้ ข้าพเจ้าเชื่อว่าประชาชนชาวไทยพร้อมเดงดที่จะ
 ใช้คำ กิน อันเป็นคำไทยดั้งเดิมดีกว่าว่าปราศจากเงื่อใจอันเห็น นอกจากคำ
รับ และ ทาน แสงทอง ยังชอบของไว้อีกหลายคำ เช่น กิลอเกร และ กิลอรัม
 ที่พูดง่าย ๆ ว่า กิล หรือ โล เหม ๆ การใช้คำอย่างนี้จำฝังไม่เข้าไว้ก็ช่วย
 อะไรไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของผังเองใจไว้นั้นพูด เราจะทำมิได้ก็ถอเนื้อกรณ
 ที่ผิดหรือเขียนใช้กันผิดเท่านั้น เช่น โท โกรโทฐาน แทนที่จะเป็น โต โทงโทหาร
 กันนี้เป็นต้น

แสงทอง

ข้าพเจ้าตั้ง ออกโกเค ในพจนานุกรมว่า ควรเป็น ออกโกเล็ก เพื่อแสดง
 ว่าภาษวิสันเสียงดังสือไทย ๖ มีอยู่ในภาษาถิ่นกรกว่าจะมีท้าวเงื่อกริไม่ถูก ทั้งตั้ง
 เพื่อการออกเสียงทางกลางเป็นจริงด้วย ที่ผมแนะนำที่ออกกการ เป็นชื่อออกเล็ก
 ที่ข้าพเจ้าก็ยอมรับ แต่มกผมยังไ้มีตาแดงเผดที่จะตั้งเห็นนัยของข้าพเจ้าที่เอา

ไปไหนไปกัน

ถ้า รับประทาน มาวิธีเป็น รับ หรือ ทาน นั้น บ๊อคแมนเห็นว่าภาษาเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมของสภาพชุมชน ที่ยังพุกแก้มว่า รับประทาน เห็นจะมีอีกแก้มที่ จะน้อยบางแน่แท้ก็ตัว แสดงทอง เองนี่เอง ชุมชนทั้งเมืองพูด รับ หรือ ทาน เลย ๆ เป็นฝ่ายถูก ข้าพเจ้าก็ไต่ถามแสดงความประหลาดใจและเกร้าสดใจ ถ้าภาษาไทยเรา รัฐมนตรี นิสิท นักเรียน พวกนี้ใช้อย่างนี้เสียหมด

บ๊อคแมนก็เคยเป็นนิสิตในแผนกเศรษฐศาสตร์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คงจะได้เรียนคำว่า refinement ในการพูดและการเขียน ซึ่งนักกวีและสถาปนารบรสรไทย ก็นิยมมาร่ำว่าของชาวไทยที่เคยเรียนสมัยนี้ และของชนอังกฤษนี่ ถ้าประชาชนไทย ผู้มีการศึกษาและบรรพชาพนมพากันพูดก็โลเมกร ก็โลกรัม เพิ่งก็โล หรือ โล กันหงกแล้ว ข้าพเจ้าเห็นเป็นส่วนกันว่าเวลานี้เป็นคาบณะสมัยเฉียบแล้ว ทาใจ วัฒนธรรมสมัยใหม่

ข้าพเจ้าไม่เห็นว่ ใหญ่โตรโหราน จะเป็นผิด เพื่อให้ฉันพิจารณาเห็นว่าสภาพใหญ่โตที่ภายในสังคมหรือท้องเผ่าคนเข้ ออก ถึงพิจารณาต่างกับใหญ่โตมโหฬารที่ไม่แสดงว่าหวงแหนอะไรในนั้น

บ๊อคแมน

กรณีใช้คำผิดนั้นนอกจากจะผิดความหมายยังมีผิดสมัย แสดงทอง ก็ชอบใช้ผิดบ่อย ๆ คำที่ แสดงทอง ใช้น้อยครั้งก็ชื่อ "สมก" แสดงทอง ใ้คำนี้ในความหมายที่เราควรพูดว่า "หนังสือ" ทุกแห่งไป จริงอยู่สมัยโบราณเพื่อเราใช้กระดากเขยเราเรียกว่า "สมกไทย" หรือถ้าเป็นสีคำเราก็เรียก "สมกก่า" สีขาวเราก็เรียก "สมกขาว" กรันเมื่อกระดากฝรั่งตกเข้ามาพิมพ์หนังสือเป็นเล่ม ๆ ขาย เราก็คิดว่าเรียกว่า สมกฝรั่ง บ้าง สมกนิมิต บ้าง แก่มาภายหลัง สมก ไม่ไ้หมายถึงหนังสือที่พิมพ์เป็นเล่มอีกแล้ว แก่แก่ไปหมายถึง "เล่มกระดากเปล่า ๆ สำหรับเขียน" ส่วนที่พิมพ์

ตัวหนังสือเป็นเล่มเราเรียกว่า "หนังสือ" อย่างที่เราใช้อยู่กัน

การที่แสงทอง อุตสาหไปบอกเขาว่า สมุก ในความหมายว่า หนังสือ อ่างโนราห์ มาใช้นั้น จะนำนิยามมากกว่าที่จะพูด "ทาน" เฉย ๆ เสียอีก เพราะเป็นคำพ้องนิยามเปรียบก็เหมือนนางน้ำใจกระเบยเกินตามถนนเดี๋ยวนี้ ทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งภาษามันย่อมพัฒนาไป นิสัยที่มันจะต้องเปลี่ยนแปลงสาบสูญ อย่างที่เราได้ยินเสียงอะไรอย่างหนึ่งก็อยู่ไกล ๆ เราก็ได้ยินเสียงของมันว่า "อืม ๆ" ตอนมันพัฒนามาเป็น หืม ๆ กระหืม และปรับเปลี่ยนมันเป็นกระหีบ มึงกานี้ในที่สุดมันก็สาบสูญไปจากสารบบภาษาไทยปัจจุบัน จะมียุคที่เก่าในหนังสือโนราห์ ๆ แล้วทำไมเราจะกังวลที่จะไม่พูดมันกลับขึ้นมาให้เสียเวลา และไร้ประโยชน์อยู่อีกเล่า? ก็จะไม่เรียก "หนังสือ" ความพัฒนาการของภาษาอันเป็นไปโดยกำลังผลักดันของประชาชนทั้งปวงโดยไม่มีที่กลัวว่าจะพบยามหมุ่ทวนเข็มนาฬิกาหรือ?

แสงทอง

ข้าพเจ้าเฝ้าตรามเนื้อไถ่ถามขบถวิจารณ์ว่า สมุก เป็นคำพ้องนิยามเสียแล้ว ทานว่าการเรียก หนังสือ ข้าพเจ้าปรินิยามกรวดนามกรบอบกว่า สมุก คือกระดากที่คิงพีเป็นเคมและหนังสือนั้นกรบอบกว่าเกรื่องทนายใช้ชีวิตเขียนแผนคำพูด ข้าพเจ้าจึงพิจารณาจากอาถรรพ์ (authenticity) ไถ่จึงว่ากักความหมายของ สมุก แล้วจักให้เป็นคำพ้องนิยาม ทานที่ความรอบคอบอย่างปึงแล้วหรือที่เเกดทำให้ สมุก หมายถึง "เล่มกระดากเปล่า ๆ สำหรับเขียน" ถ้าข้าพเจ้าจะยอมถามว่า "เล่มกระดากเปล่า ๆ ที่เขียนแล้ว" ทานเรียกอะไร ?

ข้าพเจ้าเลือก "ภาษาและหนังสือ" ของข้าพเจ้าทั้งแกหน้า 1 จนจบหน้า 345 ก็พบว่านอกจากที่ใส่สมุกชอบ สมุกเก่า ๆ ความที่มันแน่นอนรับว่าถูกแล้ว ก็ไถ่พบว่า ข้าพเจ้าใช้คำ สมุก รว 4 - 5 แห่ง ไปด้วยความรอบคอบและถูกต้องกับความตั้งใจของข้าพเจ้าแล้ว ถ้าพูดแบบเต็ม ๆ มันก็น่าแปลกใจเป็นก๊วยไถ่วิจารณ์ไว้บางกนหา

พิจารณาไปไกลๆ สิบก อีกหลายแห่งนั้นเป็นภาพที่ข้าพเจ้าได้มาจากการบอกเล่าของผู้ที่
 วิชาความรู้จากลางของนกแมลงบางไกลก็เลย

บางที่นกแมลงบางก็เริ่ม ทอดหงส์แห่งชาติ เป็น ทอดหงส์แห่งชาติ บาง
 กระมังสองโสมทุกก็ จะมีโปรเล็กเห็นเป็นคอบหรรษากรวมมากเท่าไหน

มกมม

อีกสิ่งหนึ่งที่ แสงทอง กล่าวถึงและเป็นความลึกที่ผ่านมาก็คือภาษาไทยท้องถิ่น
แสงทอง พูดถึงหนังสือภาษาภาษาไทยเก่าๆ ก็คือภาษาทางเชียงใหม่ อธิบาย
 ภาษาไทยก็มีคำ และอธิบายภาษาทางเหนือภาษาไทยภาคอีสาน โคมเฉพาะทรง
 แดงสระบุรี

แสงทอง ว่า ภาษากรรมมัยราชบัณฑิตยสถานควรจะได้ภาษาถิ่นเหล่านี้รวม
 เข้าไว้ด้วย นับว่า เป็นการช่วยฟื้นฟูภาษาท้องถิ่นอย่างแท้จริง แล้ววิธีนี้เป็นการฟื้นฟู
 ไม่ควร ภัยหลักทางวิชาการก็คือภาษาภาษาถิ่น ภาษาไทยของถิ่นต่างๆ เป็น
 ภาษาของ ตระกูลไทย ที่มีลักษณะเด่นแตกต่างออกไปทางวัฒนธรรมชาติของถิ่น
 และวัฒนธรรมของถิ่นนั้นๆ การไม่พูดถึงก็เหมือนทำให้พหุนามของภาษาไทยถิ่น
 ทั่วๆ ไปขึ้นทางภาคกลางมีบริบทกรรมมัย ฯลฯ การที่จะเอาภาษาถิ่นมาวางรายไว้
 ในพหุนามภาษาไทยกลางนั้นเป็นการกระทำที่ขัดกับหลักวิชาภาษาศาสตร์โดยสิ้นเชิง
 ทั้งยังจะดูเป็นการที่ขมเกลียดไม่ดังพหุนามนั้นก็จะกลายเป็นพหุนาม ภาษาไทย
 กระตุกภาษาไทยเท่าที่มีในเมืองไทย ไม่อีกด้วย

แสงทอง

ข้าพเจ้าเห็นว่าผู้วิจารณ์ควรพิจารณาที่จะคัดข้อความจากหนังสือที่ตนวิจารณ์ ฯลฯ
 อย่างหลักตามักเห็นเป็นภาพไปว่าที่เอาเขียนไว้นั้นตรงกับต้นฉบับ การทำเช่นนั้นเป็น
 การลวงนตา

ข้าพเจ้าเขียนเรื่องภาษาและหนังสือในเล่มที่ ๖ ก่อนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๔๙๓ ที่พิมพ์ออกมา ข้าพเจ้าขออภัยอย่างยิ่ง

“ไปตามกรมฉับบิพินต์เมื่อ พ.ศ.2470 ไม่ได้ไประบวดภิกษา (ขึ้นเมือง) 3 ฉับบิพินต์ใน พ.ศ.2495 อาจจะเป็เพราะกรรบการชำระไปตามกรมฉับบิพินต์นั้นไม่ได้ถึงหรือยังขาดเอกสารหลักฐานที่เก็วกับภิกษาเหล่านั้น จึงเรียกไควาเวลาไปภิกษาโดยของเราทางฉับบิพินต์อยู่ ถ้ากรรบการชำระไปตามกรมฉับบิพินต์กำลังประมวลอยู่ก็ควรแล้ว ถ้ายัง ทั่วว่าเห็นว่าเวลาก็ยังมี ควรประมวลเข้าไว้แห่งเก็วเสียเลย ภาษากับหนังสือโดยไปตามกรมฉับบิพินต์ที่จะออกไคว่จึงจะเป็นประโยชน์กับคนทั่วหน้าทั่วราชาอาณาจักรไทย”

ข้าพเจ้าไปไกลถึงสิ่งที่ยังไปไม่ถึง คือ พหุนิยม และข้าพเจ้าก็ไปไวกว่า
พัน ปี จึงมีบางภพบางตนว่า สิ่งใดจะมีมาหรือเมื่อใดจะทำได้นั้น ผิดภาวะเดิมหรือ
 ไกลขึ้นจึงพันปีนั้น ข้าพเจ้าไปได้เห็นภพบางเมืองบางมาหรือเมื่อใดก็จะพันปี
 นั้นข้าพเจ้าก็ไม่เคยเห็นเลย

วิชานิรุกติศาสตร์หรือภาษาศาสตร์นั้น ข้าพเจ้าก็มากได้ค่าเริ่มแต่ทราบว่าใบไม้
 กิ่งมีแก่ท่านเจ้าคุณอุดมมากราบชมบรรยายในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ว่าการจะเอา
 ภาษาดั้นเข้ามารวมไว้ในพจนานุกรมไทยกลางกลางเป็นการกระทำที่ขัดกับหลักวิชานิรุกติ-
 ศาสตร์โดยสิ้นเชิงนี้ พจนานุกรม พ.ศ. 2493 ก็ทำผิด เอกโกศลันเชิงขลั้วสี เพราะ
 นอกจากจะเอากำพองดั้นมารวมแล้ว ยังเอากำฝรั่ง วณ ยณ ฯลฯ เข้ามาประมวล
 ไว้ด้วย น่าสงสัยว่าคณะที่ร่วมกันผลิตพจนานุกรมฉบับนี้ออกมา มีอาจารย์สอนอักษร
 ศาสตร์อยู่หลายคน รวมทั้งเจ้าคุณอุดมมากราบชม นิพาทันละเมิดหลักวิชานิรุกติศาสตร์
 โดยสิ้นเชิงไปแล้วหรือ อธิการอาจารย์!

และเมื่อประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรเดียวกัน จะแบ่งแยกมิได้แล้วในระบอบ
 ราชอาณาจักรไทยทั่วราชอาณาจักรไปแบ่งแยกเฉพาะท้องถิ่นใด หนึ่ง ประมวลลงไว้ในบทนี้

จะไม่ละการแก้การค้นหายิ่งกว่ากองกันตลาบ ๆ เฒ่าหรือ

การที่ "แสงทอง" เขียนว่า "บุ๋กแมกเก้เกอ" เป็นคำในแผนกอักษรศาสตร์ของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" แสดงว่า "แสงทอง" ทราบดีว่า "บุ๋กแมก" เป็นนามปากกา
ของจิตร ภูมิศักดิ์ และการเขียนว่า "สองโสมหาคาก็" จะมีโปรเล็กปะเรื่อกเป็นกอม
หรรครวมมากเท่าไหน" ก็เป็นการใช้คำที่ได้ประจักษ์ไปถึงการที่มีผู้กล่าวว่าจิตร เป็น
กอบวิวัฒน์

ก่อนที่แนวการใช้ของจิตรจะเปลี่ยนจากแนวเดิมที่แท้ไปไม่ทางวิชาการมาก
กว่าท่านอื่น ไปสู่แนวการเขียนใหม่ที่ยึดความลึกของลัทธิภาษณ์เป็นหลักนั้น จิตรได้แสดง
ความรู้สึกอันดีและแสงเงาจากมโนทัศน์ของชีวิตออกมาในบทประพันธ์ชื่อ "ส่องบางไร ?
นักปรัชญาออกชาติ" ทำให้เห็นความรู้สึกสับสนและเกี่ยวพันความอนุวัตรธรรมของสังคม
ในใจจิตร ภูมิศักดิ์ ส่องบางรักเวณ บทประพันธ์บทนี้ตีพิมพ์ลงในนิตยสาร กระดังงะ
ฉบับที่ 25 เดือน ตุลาคม 2498

ส่องบางไร ? นักปรัชญาออกชาติ
ลูกขึ้นเถิดเพื่อเบาโยหน้าเถรา
กำเภาเถาปีโยนอกไ้หรือ
อปาทอดแต่เพ็ญมีมกระทด
"ชีวิตคือการต่อสู้" หรือยัง ?
กันก็รอบุดรอกเหนือไอเกสอแก้ว
ก็สแล้ววนแดงเนื่อเหสอแถนัง
ยั้งนับวันนับยั้งดกตมกกำลัง
สุกประดังกาบขึ้นเป็นกวงปราณ

จิตร เขียนถึงความรักมากของกนก ด้วยความรู้สึกว่าถึงความรักมากนั้นด้วย

เหงือกก็หยกตกก็ตกตั้งร่าง

ทาตกลอมางใจโง่งมเพียงอาหาร

เพื่อใส่ทองประกองจนแม่ให้แทน

เพื่อทำงานที่เหงือกหยกตกเหือดแห้ง

จิตรก็แหม่นมัวงัว

เพียงในก้นทำงานกรำแบกแข็ง

เพื่อไถ่กิน ... ฮะ ... กันซีไฉนแรง

เรื่ององเงงทำงานมานานต่อไป

จิตรได้กล่าวถึงชีวิตกนกอย่างชัดเจนว่า มีชีวิตอยู่เพื่อทำงาน ทำงานเพื่อให้ไถ่กิน
กินเพื่อให้มีแรงจะได้ทำงานต่อไป แสดงถึงชีวิตอันไร้ค่าทางจิตใจ, ความกวนขวายของกนก
ด้วยความรู้สึกจริงจริง ตอนที่ว่า "เหงือกก็หยกตกก็ตกตั้งร่าง" เกือบทั้งคำและภาพ
ของจิตรได้กล่าวออกมาว่า "ฮะ" และ คำภาษามลายูว่า "งองเงง" ได้ให้ความรู้สึกที่ขื่นขื่น

จิตรได้กล่าวถึงความเสียดายภายในซึ่งกนกต่อไปว่า

"ชีวิตคือการทอสู" ญูแระะเผื่อ

เป็นยาเบื่อเมาถึงกับนักใดน ?

มีกูกะฉะแพ้วไฉนไร ?

เริ่มที่ใด ? ... ที่ป่าดึกหรือตึกโต!

ข้าเริ่มก่อกองฝักฝาล้างกาแฝก

ออกมาแดงเหงือกทะยานอยู่มาไซ

เมาเร่กันกับงานหลังความไว

ข้าก็ไหลกับลิบลิ้นหิวน้ำ

จิกรแสดงกาวตบด้วยว่า "ชีวิตคือการต่อสู้" เป็นกฎเกณฑ์ของใคร การต่อสู้
นั้นมันมีผลแพ้ชนะอะไรบ้าง และชีวิตได้เห็นจุดเริ่มแรกของคนรวยกับคนจนนั้นต่างกัน คน
ยากจนต้องวิ่งเปรี๊ยะจนรวย

จิกรเขียนแสดงลักษณะของการแสวงหาแนวทาง "ต่อสู้" ของคนว่า

"ชีวิตคือการต่อสู้"... ฮู ! น้าตัว
สู้เพื่อตัวเพื่อเงินเก็บไว้ชားตา
ใคร เก็บเงินตา ทุบายมันถึงประจักษ์
ชนสวาปามเลือดแห่งเลือดไป
"ชีวิตคือการต่อสู้" สู้ใครไหน ?
วานช่วยเผยแพร่วิทยายุทธไหม?
"ชีวิตคือการต่อสู้" สู้เพื่อใคร ?
สู้บ้างไร ?... นักปรัชญามองข้าพเจ้า !

จิกรใช้นางฟ้าก้าในการบ่งบอกร่องรอยชีวิตว่า "กรีนนาค" กลอน 8
บทนี้แสดงถึงอารมณ์อันรุนแรงของจิกรมากกว่ามหรธบรองชีวิตอื่น ๆ ที่ผ่านมาแล้ว.

วรรณกรรมของจิกร ภูมิศักดิ์ ที่เกะเทอะในดวงนี้ก็คือ "กิลปเพื่อชีวิต
กิลปเพื่อประชาชน" อันเป็นม้วนเวียนเกี่ยวกับกิลปที่รวบรวมจากบทความของ
จิกรในวารสารและหนังสือพิมพ์หลายฉบับ "กิลปเพื่อชีวิต" ได้รับการรวมเล่ม นิตยสาร
โดยสำนักพิมพ์ เทวเวทย์ เมื่อ พ.ศ.2500 "กิลปเพื่อประชาชน" ได้ตีพิมพ์ลงใน
หนังสือ "เอื้องน้ำ" ในปีเดียวกัน ต่อมา สำนักพิมพ์ "หนังสือ" ได้รวมข้อเขียนทั้ง
สองเรื่องเข้าเป็นเล่มเดียวกัน เมื่อ พ.ศ.2515 ได้ชื่อว่า "กิลปเพื่อชีวิต กิลป
เพื่อประชาชน" หลังจากนั้นวรรณกรรมชิ้นนี้ก็ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง จิกร

ใช้นามแฝงในการเขียน "กิลปเพื่อชีวิต กิลปเพื่อประชาชน" ว่า "พิมพ์กร"

จิตร ภูมิศักดิ์ เขียนกานำในการตีพิมพ์ "กิลปเพื่อชีวิต" ว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ 6,2517:กานำ) หนังสือ "กิลปเพื่อชีวิต" ที่ตามติดอยู่ในมือข้าพเจ้า เป็นหนังสือรวบรวบเขียนเกี่ยวกับกิลป ที่ข้าพเจ้าได้เขียนไว้ในที่ต่าง ๆ กันแก่ พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา มีรวมทั้งที่เขียนด้วยกัน ลัทธิและของข้อเขียนทั้งสี่ชิ้นนี้ เป็นข้อเขียนที่ร่วมสมัยกับชีวิตของมัน และแต่ละชิ้นได้ทำหน้าที่ของตนทางกิลปในลักษณะข้อเขียนที่บางทีผมควรจะกล่าวถึงแล้ว ท่านผู้อ่านคงจะพอพบได้เห็นว่ามีลักษณะเป็นบทกล่าวคือ มีได้ทำหน้าที่ที่มอบปัญหาทางกิลปมาสู่การล้ากับตนเองแล้ว เป็นนโยบายที่เป็นลูกมือก็เริ่มทั้งแก่ปัญหา กิลปคืออะไร กิลปสูงส่งอย่างไร กิลปบริสุทธิ์หรือจริงหรือไม่ กิลปเพื่อกิลปมีความหมายอย่างไร และ ความหมายและบทบาทของกิลปเพื่อชีวิตเป็นเช่นไร ที่มันเชื่อมโยงกันเข้าเป็นวงกลมนี้ ก็เนื่องด้วยความจริงของข้าพเจ้าที่ใดทั้งเป็นแนวทางไว้ว่า จะพยายามเขียนเฉลยปัญหาทางล้ากับข้อเหล่านี้ ตั้งแต่ปัญหาพื้น ๆ ง่าย ๆ จนกระทั่งถึงปัญหาอันแนบแน่นกับชีวิตในที่สุด

ข้อความในคำนำบางตอนแสดงให้เห็นว่า จิตรมีความต้องการที่จะแสดงความคิดของตนให้กระจ่างชัดมากกว่าในข้อเขียนที่ปรากฏสู่สาธารณะ แต่ก็ไม่สามารถเขียนได้ชัดเจน ได้ถึงปรารถนา เพราะ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2517 : กานำ) ยังมีเงื่อนไขข้อจำกัดประการหนึ่งซึ่งกั้นเสถียรภาพในการแสดงความคิดเห็นตามหลักการที่ "มนุษยนิยม"

(ด.ญ. กานำ) ในการพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้แก้ไขโดยไม่ลดทอน ทั้งนี้ก็เพราะบทความเหล่านี้ได้เขียนเพื่อลงพิมพ์ในหนังสือที่มีเงื่อนไขต่างกับ ข้อความบางอย่างที่มีการกล่าวถึงว่าถึงก็ต้องหลบเลี่ยง ข้อความบางอย่างที่ไม่ปรารถนาจะกล่าว

ถึงก็ต้องว่าโง่บรรจงไป ทั้งนี้เพื่อให้เห็นกะสมมติเงื่อนไขว้ของแกละแห่ง มาในการ
 ฝึกทราวนี่ ไล่ขยายจากไขว้แกละแกละทักทอนเพื่อให้สมบูรณ์ขึ้น นอกกระนั้นก็ยังมียีก
 หลายแห่งที่โง่ขาวเขียนคาบไต่ใจปรารภนาไว้ เพื่อที่ว่ายังมีเงื่อนไขว้กลหลายประการ
 ป็นบังคับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางหลักสิทธิมนุษยชนอยู่ ประการหนึ่ง
 อีกประการหนึ่ง ก็คือ "เวลา" เพราะเหตุที่เวลาไม่ค่อยจะงอไปไหนไหนอื่น วังทำ
 ไ้หมดความงอนหาย ๆ มิได้รับการแก้ไขแกละเดิมคงตั้งที่โง่ไขว้ไว้ในโครงการ

เนื้อหาของ "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" เป็นการเสนอแนวทางการ
 ศิลปตามทัศนะของลัทธิมากซ์ที่มุ่งหมายจะให้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ระหว่างชนชั้นใน
 ระหว่าง พ.ศ. 2498 - 2500 นั้น แนวคิดของลัทธิมากซ์ยังเป็นสิ่งเพ่งพ้าม ผู้แสดง
 ความคิดเห็นเกี่ยวกับลัทธิมากซ์ออกเผยแพร่จะถูกทางราชการจับกุมด้วยข้อหา "มีการกระ
 ทำเป็นคอมมิวนิสต์" ข้อความที่วิจารณ์ เช่น วังว่าเป็นของหลมเจียงที่จะกล่าวถึงเนื้อหาของ
 ลัทธิมากซ์ตรง ๆ วิจารณ์ระบอบออกมา "มีเงื่อนไขว้กลหลายประการที่บังคับเสรีภาพ
 ในการแสดงความคิดเห็นทางหลักสิทธิมนุษยชน" ส่วน "เวลา" ที่วิจารณ์ว่าทงไขว้
 ไปในก้นอื่นนั้น คงเนื่องมาจากการที่วิจารณ์ไขว้เวลาในการศึกษา โดยวิจารณ์กลับ
 เข้าไปในปีที่ 3 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2498
 ประจวบกับเดือนพฤษภาคม 2498

วิจารณ์ออกความมุ่งหมายของการเขียน "ศิลปะเพื่อชีวิต" ไว้ว่า

(ลูก. คำนำ) ... เป็นความงอนไขว้ของข้าพเจ้าเองที่จะให้หนังสือเล่มนี้ใช้หน้า
 ของมันเพื่อบอกความผิดเก่าเท่านั้น (ข้อย้ำอีกครั้งว่าหน้าต่างประวัติดำตรึกของมัน
 มีเพียงการบอกความผิดเก่าทางศิลปะ เท่านั้นเกี่ยวกับ การเป็นสื่อที่จะได้ถูกศึกษาทางศิลปะ
 สละความผิดเก่า และเร่งหันเข้าสู่อารยศึกษาความผิดใหม่กับความสำนึกอันแจ่มใส

คือ เป้าหมายอันสูงส่งของบทความทั้งสี่ชิ้นภายในเล่ม

และบอกความมุ่งหมายในการเขียน "ศิลปะเพื่อประชาชน" ว่า

(ลธ. กำน่า) ตามโครงการที่ไกว้งไว้ ข้าพเจ้ากังวลความหวังไว้ว่า จะพยายามสร้างข้อเขียนทางศิลปะขึ้นอีกเล่มหนึ่ง เล่มหลังต่อไปนี้ จะให้ชื่อว่า "ศิลปะเพื่อประชาชน" ซึ่งในเล่มนี้แหละที่จะบรรจุทฤษฎีทางศิลปะของสำนักกติกแห่งประชาชน ไว้อย่างสมบูรณ์ (เท่าที่ความสามารถและความจำเอนอ่อนโยนในขั้นต่ำของข้าพเจ้าจะอนุญาตให้ทำได้) ถาตอบปัญหาที่ว่า ศิลปะเพื่อประชาชนคืออะไร ทฤษฎีแห่งความงามของศิลปะและความงามของชีวิตมีอย่างไร ความเด่นและความเป็นจริงคืออะไร ความเป็นจริงกับความงามเกี่ยวข้องกันอย่างไร กตินิยมทางศิลปะสาขาอภินิยมมีลักษณะอย่างไร อภินิยมทางสังคมนิยมหรืออภินิยมใหม่จักต้องมีลักษณะสำคัญอย่างไร บทบาทของกติกอภินิยมและภาวินิยมในศิลปะมีขอบเขตเพียงใด บทบาทและเล่ห์เหลี่ยมทางศิลปะของกั๊กดินาและจักรวรรดินิยมในยุคปัจจุบันที่เราจะสกัดกั้นอย่างไร เห็นว่าแนวกว้างอย่างไร ภารกิจของศิลปินผู้รับใช้ประชาชนในเงื่อนไขสังคมกึ่งศักดินากึ่งเผด็จชนอย่างไร ฯลฯ เหล่านี้ จะรวมอยู่ในข้อเขียนที่พิมพ์ในเล่มต่อไปคือ "ศิลปะเพื่อประชาชน" ตามที่ได้เรีบนับตั้งจนมาแล้วนี้...

ในคำนำ จิตรโกไรกล่าวถึงทฤษฎีหลายคำ เช่น "กติกนิยมทางศิลปะ" "อภินิยม" "ภาวินิยม" ซึ่งศัพท์เหล่านี้ก็ปรากฏอยู่ในเนื้อหาภายในบทความ แต่บทความนี้ก็ได้เขียนอธิบายไว้บ้างจักเจนวนุญาณสามารถเข้าใจศัพท์เหล่านี้ได้โดยง่าย ผู้เขียนจะรวบรวมศัพท์เหล่านี้เอาไว้เมื่ออธิบายถึงเนื้อหาภายในเล่ม ส่วนคำว่า "การฟอกกลวงกติกเกา" และ "เริ่มต้นเข้าสู่การศึกษากวามกติกใหม่" และ "ภารกิจของศิลปินผู้รับใช้ประชาชนในเงื่อนไขสังคม

ถึงศึกษาถึงเมืองขึ้น" แต่คงถึงเนื้อหาภายในว่า "ศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน" เป็นข้อเขียนบนพื้นฐานแนวคิดของฝ่าย "ก้าวหน้า" หรือฝ่าย "ความคิดใหม่" ตามกตินิยมของลัทธิบูกาม

ตอนสุดท้ายของคำนำ วิกรเขียนอย่างสุภาพ แสดงอาการขอรับความกตัญญูของผู้อื่น อธิบายงานของวิกรโดยทั่วไปไม่ปรากฏลักษณะเด่นใดมากนัก

(ลค. คำนำ) ท้ายที่สุดนี้ ข้าพเจ้าใคร่เรียนขอรับรองให้ท่านผู้อ่านทุกท่าน ได้โปรดเขียนวิพากษ์วิจารณ์และข้อบกพร่องผิดพลาดของหนังสือเล่มฉบับนี้ โดยส่งถึงสำนักพิมพ์ เทวเวทย์ ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องและความถี่ถ้วนของงาน ข้าพเจ้าขออภัยรับคำวิพากษ์วิจารณ์และไว้ความงามของพระคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้

"พิภกร"

2 กุมภาพันธ์ 2500

"ศิลปะเพื่อชีวิต" โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอน ๆ ดังนี้ คือ

1. อะไรหนอที่เรียกกันว่าศิลปะ และที่ว่าศิลปะเป็นของสูงส่งนั้น มันสูงส่งเพราะความมันมันศักดิ์สิทธิ์หรือไฉน

2. ศิลปะบริสุทธิ์ มีจริงแท้หรือไฉน

3. ที่ว่า "ศิลปะเพื่อศิลปะ" นั้น ก็อย่างไรกันแน่หนอ

4. "ศิลปะเพื่อชีวิต" ความหมายของมันโดยแท้จริงเป็นไฉน

"ศิลปะเพื่อประชาชน" แบ่งเนื้อหาเป็นตอน ๆ ดังนี้

1. ศิลปะเพื่อประชาชนคืออะไร

2. ประชาชนอยู่ที่ไหน

3. การกิจของศิลปิน

(ลก. 178) ในสังคมที่มีความขัดแย้งขึ้นแตกหักระหว่างชนชั้น ศิลปก็จะทงมีความขัดแย้งตลอดขึ้นแตกหักเช่นนี้เสมอไป นี่แค่เพียงในสังคมที่ปราศจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเท่านั้น ศิลปจึงจะปราศจากความขัดแย้งขึ้นแตกหัก

ตามกติกิณของฝ่ายศิลปะบริสุทธิ์ ที่เห็นว่า ศิลปเป็นทิพย์ เป็นสิ่งพิเณบริสุทธิ์ วิจารณ์ไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าแนวคิดนี้เป็นแนวคิดของชนชั้นกลาง ซึ่งชนชั้นกลางจะถูกทำลายไปโดยชนชั้นกรรมาชีพ อันเป็น "ประชาชน" ตามความหมายของลัทธิมากซ์ ตอนที่วิจารณ์เห็นว่า แนวคิดศิลปะบริสุทธิ์จะถูกทำลายไป เป็นข้อความที่มีพลัง ให้ความรู้สึกโกรธแค้นแรงมาก

(ลก. 126) ชบวนการอันยาวเหยียดของประชาชน จักต้องเคลื่อนเข้าบดขยี้ปรากฏการเก่า ๆ ที่ขวางทางอยู่นั้นลงเป็นผงธุลี ทั้งนี้ เพื่อแหวกทางไปสู่คติใหม่ทางศิลปะที่กล้า ูกต้องกล้า และรับใช้ชีวิตของพวกเขาย่างแท้จริงยิ่งกว่า ที่ถือสัจธรรมอันตายตัว คือ กฎเกณฑ์ทางทวิสัยของประวัติดาศกรมิ่งไม่มีคนพิพม์ หรือคนนิเทศหน้าไหนจักหลีกเลี่ยงได้เป็นอันขาด

(ลก. 196) ศิลปเพื่อประชาชน คือธงชัยอันงามสง่าของมวลประชาชน บัดนี้ ธงชัยนี้ได้เริ่มปรากฏเด่นและสะกิดพรู้อยู่ตามกลางสนามรบของมวลประชาชน แล้วอย่างงามสง่า มวลชนได้เฝ้าธงชัยแห่งศิลปะของเราสูงขึ้นและสูงขึ้น ศิลปินของประชาชนได้ประสานมือเข้าอย่างกระชับแน่น เพื่อปกป้องต่อสู้ และบุกเบิกสถานที่ในประวัติดาศกร เพื่อประณามธงชัยแห่งศิลปะอันงามสง่าของเขานั้น ด้วยดวงใจอันเราร้อนและเผาไหม้ด้วยความอาค้น ...

(ลก. 198) สิ่งใหม่ที่ก้าวเข้ามาแทนที่สิ่งเก่า มิได้ก้าวเข้ามาอย่างง่ายกาย และไร้ศักดิ์ศรี หากมันได้ก้าวเข้ามาอย่างสง่างาม และพร้อมกันนั้น มันได้บดขยี้ทำลาย สิ่งเก่าอันเป็นเสมือนโมกรวนอันกรำกราที่รกรังพันวนาชีวิตของมวลประชาชนมานับกัวย กตวรรษนี้ให้สูญสลายไป บันก้าวเข้ามาได้ทีละก้าวทีละระดับชั้น ก็โดยการ ก่อตั้ง และแน่นอน มันเข้าแทนที่สิ่งเก่าได้ ก็โดยการผ่านชัยชนะในการต่อสู้ที่นั่นแก่ ประการเดียว

เมื่อหลายทศวรรษที่วิถีชีวิตอารมณ์ในการเขียน ข้อเขียนของจิกรสะท้อนให้เห็น อารมณ์ของมนุษย์เขียนที่ก่อสภาพสังคมในยุคนั้นอย่างเห็นได้ชัด

(ลก. 49) เมื่อประชาชนส่วนข้างมากเข้านมุงมะเมียงมองไปยังกิสม แต่เขา ไม่สามารถเข้าใจใจจนแล้วจนรอด เขากองโทษอะไรสักอย่าง ถือถ้าไม่โทษกิสม ก็กองโทษตนเอง แต่เขาจะโทษกิสมได้อย่างไร เพราะพวกกิสมได้ชักไม้มานาม ชูไว้เฝ้าขวบเขาสะกุกัดแล้วว่ากิสมเป็นของสงฆ์สงฆ์เลอเลิศ เข้าถึงเฉพาะผู้ที่มิมีปัญญา พิเศษ พวกนักคิดและกิสมจับส่งทางศกกันย้านักจะปล่อยเสมอว่า สามัญชนเป็นพวกที่มีสันดานต่ำ ไม่มีอารมณ์เร่สีในสนธิศาสดาจึงเข้าไม่ถึงกิสม กิสมมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากชีวิตมนุษย์ซึ่งมนุษย์ได้สร้างขึ้นมาเพื่อให้มันรับใช้ชีวิต หากเป็นของพิเศษที่ลอบ ล้างอยู่สูงลิ่วลิ้นที่มนุษย์มีหน้าที่จะมองเข้าไปถึงมัน กิสมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจาก วิญญาณบริสุทธิ์ของกวางาม เป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ได้เองอย่างลึกลับ เมื่อเขาถูกขบถทฤษฏีอันยุ่งยากเกินกว่าจะเข้าใจได้เช่นนี้ เขาประชาชนทั่วไปทั้ง มวลจึงไม่อาจจะเอื้อมไปกำหนดกิสมอันสงฆ์สงฆ์ได้เมื่อเขาไม่เข้าใจมัน ผู้ที่เขาจะกำหนด ใ้ก็คือตัวของเขาเอง ฉะนั้น แทนที่เขาจะโทษพฤติกรรมนี้หรือโทษกิสมที่สร้าง มันขึ้นมาอย่างยุ่งยากและต่างไกลจากชีวิต เขาจึงหันกลับมาโทษตนเองว่า หากว่า

ภูมิคำ เข้าไม่ถึงศิลปะกับความจริงเช่นนี้แหละ ความรู้สึกที่ว่าศิลปะเป็นของสูงส่งศักดิ์สิทธิ์จึงได้เกิดขึ้น และแพร่ไปวนกลางเป็นสามัญสำนึกในหมู่นักศิลปินบางหมู่และสามัญชนทั่วไป

(ลก. 147) พวกศิลปินทั้งองก์จะทอทอผ้าที่ลวดลายหนึ่งก็สะท้อนถ้ายั่วภาพชีวิตของพวกเจ้าชายเจ้านิงที่เก่งกาจพิชิตการรื้อทรงโฉมกันนิลาสิโรราวกับจะทอผ้าผ่านากิน ตัวอย่างอันนี้ก็ก่อพวกเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยทั้งมวลในเรื่องเหล่านี้ก็มีอุปมาอุปไมยให้ประชาชนเป็นนัย เช่นนามกวีให้ประชาชนนึกแย่งอำนาจแบ่งสมบัติทองเรื่องก็จะทำการสอนให้ประชาชนเห็นว่าการกวีโกนผมแย่งอำนาจเป็นของเลวทรามหยาบช้ำ เป็นพวกทรยศทรักทรัด เป็นพวกอ้ายกบฏ ไม่รู้จักบุญคุณข้าวแกงแกงร้อน (ซึ่งที่จริงปลูกข้าวก็ประชาชน จนขึ้นปลูกรวงมีก็ปลูกข้าวให้ประชาชนกินเลยสักเม็ด แต่ก็ยังออกสำหรับหน้าตาของเอาบุญคุณข้าวแกงแกงร้อนวนไป)

ข้อความที่จิกรเขียนตอนนี้ผาดพิงไปถึงสถาบันกษัตริย์ และแสดงทัศนคติออกมาในเชิงลบ อันเป็นความคิดที่แตกต่างจากค่านิยมของคนไทยโดยทั่วไปเป็นอันมาก

มีนักเขียนใช้นามปากกาว่า ท.ว. เขียนบทความชื่อ "ทางแห่งการทำงานของศิลปิน" ลงในวารสาร รับน้องใหม่ 2490 ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ข้อเขียนนั้นประณามแนวการวิจารณ์ "ศิลปะเพื่อประชาชน" ด้วยความรู้สึกและอารมณ์อันรุนแรง จิกรภูมิคำก็ ได้คัดข้อเขียนนั้นลงไว้ในบทที่ 4 ของ "ศิลปะเพื่อชีวิต" แล้วเขียนตอบโต้ด้วยอารมณ์รุนแรงไม่แพ้กัน

ข้อเขียนของ ท.ว. มีว่า

(ลก. 184) แต่ถ้าศิลปินจะสร้าง "ศิลปะเพื่อศิลปะ" ขึ้นมาแล้ว ศิลปินควรจะตกประตัมกระนั้นหรือ และจะต้องทำแก่ "ศิลปะเพื่อประชาชน" ตะทีกตะพือไปวนไม่ตองนึกถึงความเป็นตัวของตัวเองเลยที่เดียวหรือ ?

มันเป็นเรื่องของความโล่ง , ของความหลง , ของความไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ ! ขอความสงบมาในอิทธิพลลัทธิการเบี่ยงและพระเจ้าเงินตรา ! ที่ทำให้ศิลปินต้องถูกระทบกระเทือนเพราะปัญหาเหล่านี้ และถ้าศิลปินเองก็ต้องหลบภัยกระเทือนหันหน้ากับความถึกทนหรืออภิมกษิของถนนแถว ๆ ที่ก้าวเข้ามาหนึ่งอยู่ในจิตใจของศิลปินอีกด้วย

จงปล่อยให้ศิลปินทำงานของเขาไปโดยอิสระเถิด อย่าไป "สอด" กับการทำงานของเขาเลย เมื่องานนั้นผลิออกมาด้วยความรู้สึกและอารมณ์อันบริสุทธิ์ของศิลปินแล้ว มันจะสำแดงออกมาในตัวของตัวเอง กุศลเวชรที่ยังคงเป็นเพชรอยู่ชั่ววันจันทร์ มันจะคงไปอยู่ในโกศนกก็ตาม

จิตรเขียนตอบว่า

(ลก. 185 — 186) ถ้าประกาศหรือถ้าเรียกร้องด้วยความซัดเคื่องแก่นใจของศิลปินและนักวิจารณ์บางกลุ่มไปถึงกล่าวนี้ ถือกำเนิดมาจากความหลงผิด และความเข้าใจไขว้เขวโดยแท้ "ศิลปะเพื่อศิลปะ" หากมีอยู่ใบ ที่ท่านเรียกร้องที่จะสร้างมัน ไม่ใช่ศิลปะเพื่อศิลปะหรอก มันเป็นไก่อแก่ "ศิลปะเพื่อชีวิต" หรือมีละนั้นก็เป็ยง "นฤกรรมทางเทคนิค" เท่านั้น แต่นี่คือศิลปินที่สร้างศิลปะโดยไม่รับผิดชอบต่อชีวิตของมวลชน จักต้องถูกประตัม การกีดของศิลปิน ก็คือ สร้างศิลปะขึ้นเพื่อรับใช้ชีวิตของประชาชน ชีวิตของศิลปินเป็นชีวิตที่สัมพันธ์อยู่กับชีวิตของประชาชนเสมอไปอย่างแยกกันไม่ออก ท่านต้องกินข้าวที่ชาวนาทำการหวานไฉ่เก็บเกี่ยว ต้องเดินถนนที่

ประชาชนเป็นผู้สร้าง ก้องมีชีวิตอยู่ในฝันแน่งนินที่มวกระบวนร่วมกันในทิศทาง
 ถาพารปรารถนาจะเป็นตัวของตัวเอง ก้องอยู่โลกเกี่ยวโยงไม่กินข้าว โดยไม่ทอง
 เค้นถนน โดยออกไปเฝ้าจากโลกอันเป็นสมบัติของมวลชนผู้ทำงานสร้างสรรค์ จะ
 อยู่ไปทำไมในสังคมของเขา เพื่อตัวเองพึ่งตนเองได้โดยไม่ข้องถึงถึงประชาชน
 ก็จะไปหาที่สำหรับอยู่คนเดียว เพื่อที่จะได้เป็นตัวของตัวเองให้ละเอียด แน่น
 คับโลกนี้ไว้สำหรับคนที่อยู่โดยไม่รักใคร่และสัมพันธ์ต่อชีวิตของคน พวกที่เป็นเพียง
 "กอนัก ๆ สักแถวากน" หากจะอยู่กับคนในโลกนี้

มันเป็นเรื่องของความใจ : ของความหลง : ของความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ :
 ของความมั่งงายในอิทธิพลของลัทธิการเมืองแบบมือเกรียวสาวโคสาวเอา (Liberal-
 ism) และตัวใจกว้างมัน (Individualism) ของพวกกลุ่มที่ไทยแท้ !!
 ที่ทำให้ศิลปินเรียกร้องหาเสรีภาพส่วนตัวในการที่จะผลิตศิลปะออกมาตามใจชอบ โดย
 ไม่ยอมรับผิดชอบต่อใคร ๆ ในสังคม จึงแน่อนกตึกเข่นนี้ยอมเป็นกตึกเลว ๆ ของคน
 เลว ๆ หนุ่ยที่ไปยอมให้ ความรับผิดชอบต่อชีวิตของประชาชน สิ่งสถิตินั่งอยู่ในหัว
 ใจนั้น ก็ยอมขยี้ที่เลวทรามเกินกว่าจะดีกว่าเกิดมาเป็นมนุษย์

เพชรมันหาที่กุดท่าในตนเองไม่ กุดท่าของเพชรขึ้นได้ก็เพราะมันมีประโยชน์
 ในการรับใช้ชีวิตมนุษย์ส่วนมากของสังคม กตึกก็เช่นกัน มันหาที่กุดท่าโดยตัวของ
 มันเองแน่งนอยไม่ กุดท่าของศิลปินอยู่ได้ก็โดยที่มันมีกุดท่าต่อมวลมนุษย์เท่านั้นถ้า
 หากมันปราศจากกุดท่าต่อชีวิตเสียแล้ว มันจะมีกุดท่าใดบ้าง ...

ข้อเขียนในเรื่องนี้หลายตอนมีการประสานเนื้อหาแต่ละช่วงเข้าด้วยกันอย่าง
 กลมกลืน

(ลก. 89 - 90) ศิลปินรับใช้ชีวิตของประชาชน จะก่อสร้างขึ้นเพื่อให้
 ประชาชนในขณะนี้และยุคนี้เข้าใจและเข้าใจได้เป็นประโยชน์ มีใจสร้างขึ้นเพื่อรอไว้

ให้คนอื่นร้อยปีข้างหน้าเข้าใจ และอ้างว่าคนเกียวนี่งี้ ประชาชนยังถามไม่ทัน ศิลปินต้องรอกหน้าไปก่อน ให้ประชาชนถ่วงท่วงไปไม่ไหว แล้วก็เคล็ดเข้าไปสู่ฟงรอกของ ศิลปบริสุทธ์และศิลปะเพื่อศิลปะ

จงคำนึงไว้เสมอว่า มวลมนุษยชาติมีไถ่ล้างล้าง หากกำลังก้าวเดินไปข้างหน้า ทุกขณะ บัดนี้ชาตินี้มีวิทยุติดอกแนวนานับเบิกทาง ผู้ส่องความสว่างให้แก่มวลมนุษยชน น่าจะมีความหมายใดเหลืออยู่เล่า ถ้าหากเขาเดินหนีมวลมนุษยชนเดินเป็นชบวนยาวเหยียดนั้นไปเสีย โดยอ้างว่า มนุษย์ทั้งมวลคิดความเขาไม่ทัน

ศิลปินก็เขินเก็บากัน การที่เขาจะหนีจากชบวนอันยาวเหยียดของประชาชน และหนีความจริงออกไปแสวงหาความบริสุทธิ์ ผละหนีชีวิตของประชาชนออกไปด้วยแรงกันของความลุ่มหลงในศิลปบริสุทธ์ เขาก็บ่อบไม่มีค่าอะไรเหลืออยู่ในสายกาของประชาชน

ศิลปบริสุทธ์นอกจากจะไม่มีแล้ว มันยังเป็นภาพลวงตาที่ทำให้ศิลปินหมกมุ่นอยู่ในฐานะที่เป็นคนลงไปอีกกับ

ศิลปภายใต้อิทธิพลของชีวิต และศิลปะเพื่อชีวิต เท่านั้นที่มีอยู่

และศิลปะเพื่อชีวิตของประชาชนเท่านั้น ที่ทำให้ศิลปินมีค่าในสายกาของประชาชน

(ลก.191 - 192) ศิลปะเพื่อชีวิต คือ ศิลปะที่มีผลสะท้อนออกไปสู่ชีวิต และขึ้นชื่อว่าศิลปะแล้ว มันย่อมส่งผลสะท้อนออกไปสู่ชีวิตทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะ ศิลปินมีชีวิตเป็นพื้นฐาน และมีแนวคิดทางสังคมเป็นเครื่องกำหนดท่าทีของมัน

ศิลปะเพื่อชีวิต มีไถ่หมายถึงศิลปะที่ผลิตออกมาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวของศิลปิน ชีวิต ในที่นี้มิไถ่หมายถึงชีวิตของศิลปิน หากหมายถึงชีวิตของชนทุกชั้น โดยส่วนรวม สิ่งที่ถูกกำหนดไว้ในใจก็คือศิลปะเพื่อชีวิต มิไถ่หมายความว่าแบบเดียวกับ ศิลปะเพื่อศิลปิน หรือ ศิลปะเพื่ออาตมา

ศิลปะเพื่อชีวิต มันอาจจะ เป็นศิลปะที่มีบทบาทเพื่อรับใช้ชีวิตของกรรมกรแห่งประชาชน ก็ได้ ฉะนั้นสิ่งที่ถูกยกย่องที่สุดในพระชนมของประชาชนผู้ทำงานก็คือ ศิลปะที่รับใช้ชีวิตของมวลประชาชนส่วนข้างมากผู้ทำงานเพื่อผลิตสิ่งที่ถูกกดขี่อย่างถึงขั้นนั้น นั่นก็คือ "ศิลปะเพื่อประชาชน"

ศิลปะเพื่อประชาชน ก็คือคำขวัญที่เป็นเสมือนธงชัยอันพร้อมด้วยรอยยิ้มอย่างสง่างามในสนามรบ สนามรบ ของประชาชนผู้ทำการต่อสู้เพื่อสภาพชีวิตที่ดีกว่า ผู้ที่เฝ้าธงชัยนี้ไว้โดยไม่คำนึงถึงแม้กระทั่งชีวิตของตนเองนั้น จึงจะถือว่าเป็น ศิลปินของประชาชน โดยสมบูรณ์

ความเปรียบเทียบกับบางตอนอธิบายคุณค่าของศิลปะและความงามให้เห็นได้ชัด

(ลก., 109 — 110) นักปรัชญาวิกินิยมมีความเห็นว่าศิลปะเป็นเรื่องของความงาม ความงามในพระชนมของวิกินิยมนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ไกลโดยตัวของมันเองเป็นสิ่งอิสระ เป็นของที่เกิดได้เอง (ความงาม) เรียบกว่าถึงแม้มนุษย์จะไม่พบในโลกเลยแม้แต่นิดเดียว ความงามก็มิได้อยู่ไกล เช่น แสงสีบนท้องฟ้า มันเกิดขึ้นได้เอง โดยธรรมชาติ และมีความงามโดยตัวของมันเอง ถ้าจะให้เข้าใจง่าย ก็ขอเสริมว่า ความงามในพระชนมของพวกวิกินิยมนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับความคิดของมนุษย์ ตามความรู้สึกของสามัญชน เราถือว่าถ้ามนุษย์ไม่มี แสงสีบนท้องฟ้าก็เป็นเพียงปรากฏการณ์ของความโหดร้ายแห่งสสาร มันจะงามหรือไม่งาม ไม่มีใครบอกได้มันไม่มีทั้งความงามและความน่าเกลียดใด ๆ ทั้งสิ้น สิ่งที่มันมีก็คือความโหดร้ายของสสารที่ปรากฏออกมาในรูปต่าง ๆ กันเท่านั้น มนุษย์ต่างหากที่ได้นำมันมาเทียบเคียงกับสีของน้ำกร่ำใต้ถุนบ้าน แล้วจึงให้ข้อสรุปว่าพระชนมของมนุษย์ว่ามันมากกว่าน้ำกร่ำ มันจึงมีความงามขึ้นในสายตาของมนุษย์ ถ้าหากไม่มีมนุษย์มีแต่หนอง หนองมันขม น้ำกร่ำเพราะน้ำกร่ำมีประโยชน์

ต่อชีวิตของมันมากกว่าแสงสีของท้องฟ้าที่รังแกว่าแดกเผาไหม้ร่างกาย ถ้าจะได้นั้น
 ก็กิน มันก็จะกินว่าน้ำกว้างมากกว่าแสงสีบนท้องฟ้า ทั้งนี้ เพราะผลประโยชน์ของ
 หนอนอยู่ที่น้ำกว่า ไม่ใช่ว่ายที่ท้องฟ้าเขียว ๆ แดง ๆ แต่ในวิถีของมนุษย์ ระหว่าง
 น้ำกับท้องฟ้า น้ำกว่าไม่มีประโยชน์ แต่ท้องฟ้าช่วยให้มนุษย์มีความรู้สึกดี ผล
 ประโยชน์ของมนุษย์จึงไปอยู่ที่ท้องฟ้า มีประโยชน์ที่น้ำกว่า เมื่อเห็นท้องฟ้าจึงมีความ
 งาม สรุปว่ามนุษย์ตัดสินความงามด้วยผลประโยชน์ของมนุษย์ หนอนก็ตัดสินความงาม
 ด้วยผลประโยชน์ของหนอน อะไรจะงามหรือไม่งามขึ้นอยู่กับว่ามันมีประโยชน์ต่อ
 ผู้ตัดสินหรือไม่ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว สิ่งของย่อมไม่มีความงาม หรือความน่าเกลียด
 ในตัวของมันเอง มันมีได้ก็เพียงปรากฏการณ์ของสสารที่เคลื่อนไหวอยู่ในวัฏจักรเท่านั้น
 ในโลกของมนุษย์ มนุษย์กำหนดคุณค่าของความงาม

จิตร ใ้้นำเอาข้อความอ้างอิงจากภาษาต่างประเทศมาไว้ในวรรณกรรมเรื่อง
 นี้หลายตอน พร้อมกับคำแปลของจิตรเองด้วย ส่วนวนแปลของจิตร ภูมิศักดิ์ เป็น
 ส่วนวนแปลที่ถี่เกินไปจน เช่น

จิตร ใ้ยกความคิดเห็นของกอลสวอยพร้อมกับคำแปลมาจากภาษาอังกฤษว่า

(ลก. 52 - 53) "ศิลปะมีไขปรากฏลของความกึกอันลึกลับบางอย่างที่เกี่ยวกับ
 ความงามหรือพระเป็นเจ้า ถึงที่นักอภิปรายกล่าวไว้ มีไขเกมกีฬาที่มนุษย์จะปล่อย
 ให้กำลังที่สั่งสวไว้ระเบิดออกมาอย่างเสรีถึงที่นักวีรศาสตร์ทางสุนทรียะกล่าว มีไข
 การสั่นออกของอารมณ์แบบโอบไ้สัฏ ภาติประวัติกายนอก มีไขฉลิมลแห่งสิ่ง
 ที่น่าเรอใจ และเหนือสิ่งอื่นใด ศิลปะมีไขความสนุกสนานเหลือเฟือ แต่ทว่าศิลปะ
 ก็บ้จยัยแห่งการกลมเกลียวระหว่างมนุษย์ โอบไ้เชื่อมโยงมนุษย์เข้าด้วยกันในขอบ
 ขยายของกวางบุรีสัอย่างเกิวกัน และบ้ยังเป็นสิ่งที่ชะชาดเิบมิไ้แก่งชีวก และ
 ความกาวหน้าอันมุ่งไปสู่สภาน์สนบรูตทั้งของบ้ว เจกชนและมนุษย์ชาติ"

(Art is not what physicians say, the manifestation of some mysterious ideas of beauty of God, it is not, as the aesthetic physiologists say, a game in which man lets off his excess of stored-up energy, It is not the expression of man's emotion by external signs, it is not the production of pleasing object, and, above all, it is not pleasure; but it is a mean of union among men joining them together in the same feeling and indispensable for the life and progress towards well being of individuals and of humanity)

จำนวน แปลบทกวีของ วิลเลียม อีวโก ที่วิกรมแปลมา ก็คงงานไม่น้อย

(ฉก. 53 - 55)

Le po'ete en des jours impies
 Vient preparer des jours meilleurs
 Il est l' homme des utopies,
 Les pieds ici, les yeux ailleurs.
 C'est lui par sur toutes les tetes,
 En tout temps, pareils aux prophetes,
 Dans sa main, ou tout peut tenir,
 Doit, pu' on l' insulte ou pu' on le loue,
 Comme une torche qu'il secoue,

Faire flamboyer l'avenir !

Victor Hugo

Les Rayons et les Ombres, 1 (1839)

ก็ ภาวโศกวันคืนอันอัปลักษณ์เช่นนี้
 ย่อมวิกแนวทางไว้เพื่อวันคืนอันดีกว่า
 เขาก่อนบุรุษแห่งยุคสมัยของความไผ่น
 ที่ทั้งสองเหยียบยืนอยู่ ณ ที่นี้
 ทาทั้งสองเพ่งมองไปเบื้องหน้าโน้น
 เขาเห็นเทียว โศกไม่คำนึงถึงกำหนดและเป็นยอด
 เปรียบเสมือนนักรบที่แห่งอนาคต
 วิกทองกระทำกิจที่จะมาถึงโพ้น
 เสือนหนึ่งโกลาโหมในมืออวดารองรับสรรพสิ่งของเขา
 ซึ่งก็วิกไกวซ้ายขวาเหนือศีรษะของมวลชนทุกกาลสมัย
 วิทเทอร์ ฮิวโก
 ความสว่างและความมืด ตอน 1 (1839)

นอกจากนั้นยังมีที่แปลสำนวนเกิน ๆ อยู่อีกหลายตอน เช่น

(ลก. 72 - 73) หัวข้อ (Theme) ปัญหา (Subject) และความนึก
 ZIdea) ของงานศิลปะชิ้นหนึ่ง ๆ มันเกิดขึ้นมาจากดวงใจของศิลปิน มันผูกพันอยู่
 กับดวงใจของศิลปินตลอดเวลา นี่เป็นความจริง แต่ทว่ามันมิได้เกิดขึ้นจากดวงใจ
 อันเป็นอิสระ หากมันขึ้นอยู่กับชีวิต มันเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของชีวิต มันถูกดึง
 ออกจากชีวิต และถ้าจะพิจารณาถึงในระยะยาวแล้ว มันย่อมถูกกำหนดทิศทาง
 โดยเงื่อนไขของสังคมและความเป็นจริงของชีวิตทั้งมวลโดยแท้

(It is not the artist's imagination but objective reality, the life of the people, that provides the source of a work of art. The theme, subject, idea of a work of art are born in the artist's mind but they always arise under life's influence: they are drawn from life, they are, in the long run, determined by social condition, by reality.-A.YEGOUOV)

(ลภ. 120) "A thinker and an artist will never sit calmly on Olympian heights as we are accustomed to imagine .. He is always and constantly in a state of disquietude and excitement he might have ventured to say something that would serve the people, alleviate their suffering, console them, but he did not say the right thing and tomorrow it may be too late he may die There is no such thing as an easy going, pleasure seeking and self satisfied thinker or artist"

"นักกสิณิน วัฏทองใบสิ่งสถิตย้อยอย่างขมิ้นขลัง ๗ ที่อันส่งสงรรวกับไกรลาค
อย่างที่เราได้เคยกึกกั่นกันมาแกลอน เขาวัฏทองอยู่ในสภาพที่เหนื่อย
เสมอไปมิวายวัน ทั้งนี้เพราะเขาอาจวัฏทองกล้าเสี่ยงภัยที่จะทำอะไรสักอย่างที่ได้รับ
ใช้ประชาชน ที่ซัดความทุกข์ยากและปลอบโยนมวลประชาชน ถ้าเขาไม่พบสิ่งที่
ถูกต้อง พรงนี้ถ้าอาจจะเข้าไปเสียแล้ว เขาอาจจะตาย นักกสิณินและกสิณินประ
ภพทาสอารมณ์และเจ้าสำราญวัฏทองใบไม้ได้เป็นอันขาด"

จิตรโกปัลมทกวีของ อาเวทีก อีซากยัน กวีชาวอาร์เมเนีย ไว้ในนาม
 "กรีนากร" จิตรโกปัลมทกวีแปลและบทกวีจากภาษาอังกฤษ ลงใน "ศิลปินเพื่อชีวิต
 ศิลปินเพื่อประชาชน" กว๊

(ลก. 195)

to banish the trace of a tear from your eye,
 A thousand deaths would I gladly die;
 If one more life were granted me,
 I'd spend that life in serving thee.

Avetik Isaakyan

The people's poet of Armenia.

เพื่อลบรอยกราบน้ำตาประชาราษฎร์
 สักพันชาติก็จักสมายถวายทูลพร
 แม้นชีพใดจะมีเหมือนหวังอีกกรังกรัน
 จักยอมพลีชีพนั้นเพื่อมวลชน

อาเวทีก อีซากยัน

กวีประชาชนแห่งอาร์เมเนีย

"กรีนากร" แปล

สรุปได้ว่า ในแง่รูปแบบของวรรณกรรมชิ้นนี้ "ศิลปินเพื่อชีวิต ศิลปินเพื่อประชาชน"
 เป็นบทความที่ถี่ถ้วนชิ้นหนึ่ง ซึ่งทั้งการเรียงลำดับความ กว้างเป็นเอกภาพของเรื่อง
 และสำนวนภาษาที่ใส

ในก้านเนื้อหา วรรณกรรมชิ้นนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปิน จิตรโกปัลมทกวีกล่าวว่า

"ศิลปะ" ประเภทต่าง ๆ ความแนวคิดของลัทธิบางอัน ไว้อย่างครบถ้วน และอธิบายให้
เข้าใจได้ง่ายพอสมควร เช่น
จิตรได้นิยามคำว่า "ศิลปะ" ดังนี้

(ลก. 57 - 58) ศิลปะคือผลิตภัณฑ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสะท้อน映ความชัดเจน
ในทางสร้างสรรค์ที่ได้รับจากการต่อสู้ของชีวิตทั้งในทางธรรมชาติและทางสังคม
ทั้งนี้โดยการสะท้อน映ออกมาในแง่งาม แน่นแน่นกับความเป็นจริง และมีความเคร่ง
ครัดและง่าย ในระดับที่ประชาชนส่วนข้างมากสามารถชื่นชม และเข้าใจได้อย่าง
น้อยก็ในช่วงระยะเวลาที่มันถือกำเนิดขึ้นมา

และอธิบาย เกี่ยวกับคำว่า "ศิลปะเพื่อศิลปะ" ว่า

(ลก. 130) ศิลปะเพื่อศิลปะ หมายถึงศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อที่จะได้เป็น
ศิลปะเฉย ๆ คือศิลปะที่ไปแสดงว่าตัวของมันมีความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคม (Social
life) ของมวลประชาชนอย่างแนบแน่น คือศิลปะที่ไปมีภาพชีวิตทางสังคมโดยส่วน
รวม เป็นพื้นฐานของการสำแดงออกซึ่งความนึกของศิลปินเป็นผู้สร้างมันขึ้น คือศิลปะ
ที่ไม่ส่งผลสะท้อนออกไปกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความสำนึกถึงฐานะของตนในสังคม
(Class Consciousness) คือศิลปะที่ไม่เป็นสัญลักษณ์อันแสดงถึงการสร้าง, วรรก
โลกและชีวิตของมวลมนุษยชาติ และไม่พ้องอันช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์และการ
เคลื่อนไหวพัฒนาทางสังคมของมวลมนุษยชาติเลยแบบแน่นอน นอกจากตัวของมันเอง
จะแสดงให้เห็นว่า มันมีเพียงความงามทางกรรมวิธี (Technique) อันสูงส่งเท่านั้น

ส่วนคำว่า "ศิลปะเพื่อชีวิต" จิตรได้อธิบายว่า

(ลก. 131) ศิลปะเพื่อชีวิต หมายถึงศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อให้ส่งผลสะท้อนบางอย่าง
 ไปยังประชาชนนั้ ฟัง นั้ ก็ศิลปะที่จับพบาตั้นสำคัญกับชีวิต
 ของประชาชนนั้ ศิลปะก็มีความสัมพันธ์กับชีวิตทางสังคมของมวล
 ประชาชน ก็ ศิลปะที่เปิกโป่งไปประชาชนมองเห็นกนทอของกว้างเลวร้ายของ
 ชีวิตในสังคม ก็ศิลปะที่ชี้แนะได้ประชาชนมองเห็นทางออกของชีวิตอันถกท้ง และ
 พร้อมกันนั้น ก็ว่าให้ประชาชนทอ และเคลื่อนไเวไปว่ากทางปลายทางของ
 ชีวิตอันดีกว่า วัั้น ศิลปะเพื่อชีวิต ก็ ศิลปะที่ถือคำเบิกขึ้นมาเพื่อมีบทบาท
 อันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของประชาชนส่วนรวม ก็ ศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ชีวิต
 ทางสังคมของมวลชน มิใช่สร้างขึ้นเพื่อที่ระใดเป็นศิลปะเฉย ๆ โก่อยเหมือนตัวทอ
 อันไม่ยอมมีบทบาทใด ๆ ในสังคม

จิตรอธิบายคำ "ศิลปะเพื่อประชาชน" ว่า

(ลก. 207) "ศิลปะเพื่อประชาชน" ก็ศิลปะที่มีจุดมุ่งเพื่อรับใช้ประชาชน
 ในการต่อสู้กับความเลวทรามของชีวิต และสร้างสรรค์ชีวิตใหม่อันถึงามกว่า
 สดใสกว่าขึ้นแทนที่

จิตรอธิบายถึงลักษณะของ "ศิลปะของชนชั้นกักกินา" ว่า

(ลก. 146 - 147) ... ทบามมิใช่ให้ให้สั่มมของเมาให้มวลชน
 ผู้ใดเามองข้ามความสำคัญของตนเอง มองไม่เห็นว่ากรไถนาของทอก็คือการ
 ผลิสิ่งที่มีกตภาอถเล้งชีวิตและโลก โก่อยมิเป็นแ่งหนึ่งสือให้กล่าวถึงพระเกว

พระกฤษณะของชนชั้นปกครองผู้เป็นเจ้าของที่ดินและอนุญาตให้ชาวนาแบ่งพื้นที่กันไปทำนาบ้าง
 บ้างก็เบือนความจริงโดยให้ชาวนาเป็นข้าแผ่นดิน ส่วนชนชั้นปกครอง คือ "ผู้มีอำนาจรักษา
 เลี้ยงโลก" นั่นคือแบ่งเอาตำแหน่งในการเป็นผู้ "เลี้ยงโลก" ไปเสียก็อยู่ ๆ อย่าง
 ง่ายดาย และแถมอ้างเอาว่าเพราะ พระอินทร์ พระพรหม พระยม พระกาฬ ฯลฯ
 ส่งโอไรศจากสวรรค์มาให้เป็นผู้ควบคุมปกครองและเป็นนายประชาชน เวลาเรียก
 ชื่อต้องเริ่มยกอย่างยกยกยกให้เป็นเทวคำโดยใจว่า "พระเจ้า" นำหน้า เว้น
 พระเจ้าผู้เรื้อน หรือบางทียกยกให้เป็นพระพุทธรูปเจ้าเช่น พระพุทธเจ้าเถื่อ ...

(ลก. 155 - 156) ... ในงานวิจิตรศิลป์ ภาพของเจ้าชายศักดิ์กนิชา
 ก็จะถอดดราทำให้เหมือนภาพของเทวคาทั้งหญิงและชาย จะวาดให้ดูเหมือนกษัตริย์ ๆ
 ไม่ได้ แม้ใบหน้าก็ทำให้ทรงลักษณะผสมผสาน ไม่แสดงความรู้สึกเยี่ยงขุนนาง
 สามี ก้าวพระลักษณะ พระราม ตัวอนุรุธ พระสังข์ทอง ฯลฯ ล้วนแล้วแต่
 มีใบหน้าและสัดส่วนกลมกลึงกลองแกล้งบริบูรณ์ราวกับงานปั้นอุดมการณ์ (Ideal
 Beauty) เหมือนกันหมดทั้งนั้น จะผิดกันอยู่ก็แค่สีที่ระบายเท่านั้น

... สรุปว่าศิลปะของศักดิ์กนิชาจะต้องจำลองเอาความดีและความงามชั้นอุดมการณ์
 ของเทวคา มาสวมใส่เจ้าชายศักดิ์กนิชาอย่างเกร่งกรัด จะแสดงภาพของเจ้านาย
 ศักดิ์กนิชาที่มีเลือดสีแดง มีเนื้อเช่นเดียวกับเนื้อสามัญชนดาไก่ไม้ ...

จิตร อธิบายถึงลักษณะของ ศิลปนาฏศิลป์ ว่า

(ลก. 175 - 176) ภาพยนตร์ เพลง ละครรำ วิถี วรจรกรรมต่าง ๆ ที่แสดง
 ภาพชีวิตอันน่าพิศมัยเกมมหาราชาของพวกเจ้าของมริษิตนายหน้า ของนายธนาคาร
 ของชนชั้นกลาง ที่พุ่งเป้ากวาดเก่งกันงาม กุฬารัตนดังโอโง่ง เด็กสาวที่ปรากฏ
 เบรีบว ร่าเร้งแจ่มใสแก่นกล้า ขลุ่ยขับสนองอน ชายหนุ่มที่รูปร่างสมารถหน้าได้

ทรงร่ำรวยมีชีวิตรอบรู้เพียงในอุทยานของกวางไถ่โดยไม่เคยต้องทำงาน ฯลฯ
 เหล่านี้ เป็นศิลปะที่รับใช้ หรือ บิดเบือนซ่อนส่งไปรับใช้ชีวิตของนายทุน และ นายทุน
 ชุนนาง ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะมันยอมเอาไประชาชนและเขาวชนมัวหลงมัวรอบรู้กับรูป
 แบบชีวิตในฝัน ระเร่สุขสบายในวิถีทางกามารมณ์ จนลืมสภาพความเป็นจริงอัน
 ทุกข์ยากของสังคม โลกที่ระแวกไขว่คว้าหาสังคมอันอุดมสมบูรณ์และคนทุกคน ลืมนึก
 ถึงความจริงที่ว่า คน จะหลุดจากที่ทรงที่ งาน มั่งเขาคำเพื่อรับใช้มวลชน... นัก
 ภาพยนตร์และเพลงดากองไทยที่ส่งเสริมวัตรกระเง่ากระงอเหินเหินและดกมันแก่
 กางารมณีนบ เปิกฟรี หรือแบบอนาธิปไตย เมื่อมันปลูกฝังในมัจฉานี้ ล้วนเป็นศิลปะ
 ที่รับใช้ชนชั้นนายทุนนายหน้าและนายทุนขุนนางทั้งสิ้น นี่ก็คื ตัวอย่างของศิลปะที่รับใช้
 ชีวิตของนายทุนชุนนาง และ นายทุนนายหน้า

จิรา ไก่แสดงลักษณะของ "ศิลปะที่รับใช้จักรวรรดินิยม" ว่า

(ลูก. 170 - 171) ภาพยนตร์ที่เผยแพร่วัฒนธรรมของ จักรวรรดินิยมตะวันตก
 และการเน้นย้ำภาพการมณีนบและเพลงดากในสหรัฐอเมริกาและคาบิโ โวใหม่เอี่ยม
 ฯลฯ เหล่านี้ เป็นศิลปะที่รับใช้จักรวรรดินิยม โยยทรง ทั้งนี้เพราะมันไปจอบเอาไป
 เขาวชนไทยหลงใหลในรูปแบบชีวิตอันสูงส่งอุดหนุนไปเขาวชนาธิปไตยทางกามารมณ์
 กามมณีนบของจักรวรรดินิยม มั่งกวางหลงใหลทั้งกล่าวนี้ยอมจะขมขื่นจิตใจ
 เขาวชนของชีวิตใหญ่ตกเป็นทาสของจักรวรรดินิยมโดยไม่มองถึงค่าขึ้นของไกลดากไป
 ให้งการ ชุกรักที่จักรวรรดินิยมได้ทำอยู่เบื้องหลัง และในที่ทุกที่โดยมองเห็นจักรวรรดิ
 นิยมเป็นเทวดา เป็นผู้เกษมสงสงเสมออันถึงมือจ่อเท้าได้จักรวรรดินิยมชุกรักให้งอย่าง
 สาแก่ใจ โยยไปกิดที่ระก่อกู้กักกัมน นี่ก็คื ตัวอย่างของศิลปะที่รับใช้จักรวรรดินิยม

เกี่ยวกับศิลปะนามธรรม (abstract) ที่ศิลปินบอกว่า เป็นศิลปะบริสุทธิ์เพราะ
ใจได้แต่รูปอะไรอย่างชัดเจน เป็นการแสดงฝีมือและเทคนิคจากอารมณ์อันประทับใจของ
ศิลปิน เรื่องนี้ จิตรกรก็อาจเห็นว่า

(ลท. 77) ถ้าหากว่าศิลปินถึงขั้นที่จะสร้างศิลปะบริสุทธิ์ขึ้นได้ก็ โดยเอาเสียง
เพราะ ๆ มาจัดเข้าเป็นทำนองที่ไปมีความหมาย ไม่สะท้อนแทนอะไรเอาสิ่งน่าปวด ๆ
ส่งไป เข้มกักกันความเทคนิคของทฤษฎีแห่งองค์ประกอบ ฯลฯ สมมุติว่าทำขึ้น และไม่
สะท้อนแทนอะไรจริง ๆ ไม่บอกเรื่องราวหรือความจริงอะไรทั้งนั้น ผลึกกรรมชิ้นนั้น
ก็มีใจศิลปะเสียแล้ว หากเป็น ผลึกกรรมทางเทคนิค หรืองานฝีมือ อย่างหนึ่งเท่านั้น
เอง พยายาม ๆ ก็ถือเป็นเพียงการแสดงเทคนิคประเภทใด ๆ อวดกันฟังเท่านั้นเอง

การที่ จิตรกร ลึกถึงก็อาจเห็นว่า เห็นเช่นนี้ เพราะจิตรกรก็อาจเห็นว่า ศิลปินประชาชน
ส่วนมากมองเข้าใจได้ และศิลปินต้องได้วางประทับใจแก่ผู้ชมด้วย นอกเหนือจากความ
สวยงามเพียงอย่างเดียว

นั่นเห็นว่า การที่ศิลปินมุ่งผลึกงานศิลปะกับใจรัก โดยไม่คำนึงถึงโลกภายนอก
นั้นเป็น "ศิลปะเพื่อศิลปะ" จิตรกรเห็นว่า (ลท. 127 - 129) ลักษณะเช่นนี้มีใจ "ศิลปะ
เพื่อศิลปะ" แต่เป็น "ศิลปินเพื่อศิลปะ" ถัดมาถึงการที่ศิลปินยอมอุทิศตนเพื่อศิลปะและการ
ที่ศิลปินยอมอุทิศตนเพื่อศิลปะนี้ เป็นสิ่งที่น่าชมเชย แต่การที่ระบอบของหรือนั้น อยู่
ที่เกาของศิลปินที่ศิลปินนั้นสร้างขึ้นมาเป็นกฎระเบียบอันก่อขึ้นส่วนใหญ่เพียงใด ส่วนการที่
ศิลปิน (ลท. 130 - 131) "...กะกละโลกจากเลวทรามเห็นแก่เงิน มุ่งเกาะผล
ศิลปะเพื่อผลหากินกับประชาชนเก่าแก่... " ว่าเป็น "...พวกที่ถือคติ" ศิลปะเพื่อ
ศิลปิน (คือใช้ศิลปะให้เป็นประโยชน์ของตัวศิลปินเอง)..."

รู้สึกว่ามีคนหนึ่งที่วิเศษ ภูมิศักดิ์ เน้น ก็คือ "ศิลปะวิเศษ" นั้นไม่ได้อยู่
โดยกลาวว่า

(ลค. : 71) อารมณ์อันบริสุทธิ์ ปรากฏจากความเป็นจริงของชีวิตเป็นพื้นฐาน
นั้น ไม่ใช่ ในทำนองเทวสถาน ความกึกก้องและความขมกลืนใจที่ถูกเกิดขึ้นมาโดย
โดยปรากฏจากพื้นฐานความเป็นจริงในชีวิตที่ยั่งยืน

ที่ว่าอารมณ์อันบริสุทธิ์เกิดจากความเป็นจริงของชีวิตเป็นพื้นฐาน จิตรกรอธิบายว่า

(ลค. : 70) ผู้ที่กึกก้องถึงความเป็นจริง อยากจะได้อารมณ์อันแนบแน่นมีใช้เขา
จะนึกขึ้นมาได้เองเฉย ๆ หากมันมีพื้นฐานมาจากการที่เคยเห็นหญิงงามมาก่อน
เคยเห็นหญิงงามมาก่อน เคยเห็นและเคยรู้ เรื่องการพลกัณธอันยาวนานซึ่งมาก่อน
หรืออย่างน้อยที่สุด ความต้องการทางธรรมชาติของชีวิตก็ได้อ้างอิงเขามาก่อน
เขารู้จักเช่นนั้น เขาเคยเห็น ใจบางกมลวิเศษงาม หญิงงามกมลวิเศษงาม ข้างกมล
มีดวงตรงงดงาม ฯลฯ เขาก็จะนำเอาลักษณะงาม ๆ เหล่านี้มาประสมกันเข้า
ในหัวใจกมลเยี่ยม เขาอาจจะกึกก้องถึงหญิงไม้นิสัยกมลที่งดงามพร้อมบุคลิกที่
มีระเบียบความเป็น ความงามในอุดมการณ์

จิตรกรกล่าวว่า การที่ศิลปินประกาศว่าศิลปะของเขาเป็นศิลปะบริสุทธิ์เพราะ
รับใช้ความเป็นอมตะของชนชั้นใดชั้นหนึ่งนั้น เกิดจากการที่ศิลปินนั้นไม่ได้คิดให้ลึกซึ้ง
เพราะศิลปะชั้นหนึ่ง ๆ ต้องรับใช้ชีวิตกมลเสมอไป ไม่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็กมลหนึ่ง

(ลก. : 84 — 85) ถ้าเขามรรจุภาพโบสถ์ลงไปในศิลปะ นั้นหมายถึงเขาได้ใช้ศิลปะไปเพื่อรับใช้ศาสนาเข้าไปด้วย

ถ้าเขาวาดภาพหญิงสาวเปลือยร่างยั่ววนแก่เพลงโยกและกลิ้ง เขาได้รับใช้วัฒนธรรมของชนชั้นกลางที่ก่อเอาเรื่องราวของหญิงเป็นเครื่องเล่นทางกาม และรับใช้วัฒนธรรมของจักรวรรดินิยมที่กำลังมองเงาขาวชนไทยให้ลงระเร้งคัมชากิ

ถ้าเขาวาดทุ่งนางามสก น่ายบ มีบรรพการเฝ้าอาระ เขาได้ใช้พวกชนชั้นกลางที่มองเห็นว่าชีวิตในทุ่งนาเป็นชีวิตที่สดชื่น น่ายบ มีอิสระ ไร้ข้อผูกพัน ไร้ข้อผูกพัน ไร้กังวล

ถ้าเขาจะพ่นภาพภายในราชสำนักกรุงกระโน้น เขารับใช้ศักดินา เขาช่วยกระพือให้ประชาชนหวาดกลัวหวาดเริ่มกร้องที่จะดอยหลังกลับจากยุคเสรีประชาธิปไตย อันก้าวหน้ากว่า กลับไปสู่ยุคศักดินาอันดอยหลังกว่า

ถ้าเขาแสดงภาพทุ่งนาที่แตกกระแจะ แฉกแฉ่ง ทำมาไม่ได้ของภาคอีสาน เขาได้รับใช้ประชาชนผู้ทุกข์ยาก เขากำลังต่อสู้เพื่อขจัดความแฉกแฉ่ง โอบการเปิดเผยกว้างเป็นจริงของชีวิตในสังคมออกมา

ถ้าเขาเขียนภาพดอกไม้อันงดงามสาธิตขี้ขางผ้าห้องรับแขกของเขา เขาทำ จักตนศิลปะ (Decorative Art) เพื่อรับใช้ตนเอง ถ้าเขาไปกรีกก็รับใช้ตนเอง ถ้าเขาไปกรีกก็รับใช้ตนเองด้วย (ใจใจใจจากใจ) และรับใช้ผู้อื่นด้วยเพราะได้นำไปประดับบ้าน

จะโดยสำคัญหรือไม่สำคัญก็ตาม ศิลปะของเขาได้รับใช้ชีวิตอยู่เสมอไป

ถ้าหากเขาบ้างลึกลับ ๆ จักเลื่องเพราะ ๆ ปุโรหิตบาง ๆ เว้นกลอนเล่นคำเพราะ ๆ โอบไม่เขื่องอะไรเองนอกจากความงามทางเทคนิค เขากำลังทำผลึกกรรมทางเทคนิค มิได้กระทำศิลปะ และแม้กระนั้นก็ยังรับใช้ความพึงพอใจของเขาเอง

วิธีการที่เห็นว่า ศิลปะของแต่ละชาติย่อมเป็นประโยชน์สำหรับชนชาตินั้น ๆ และกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของชนชาติอื่น

(ดก. : ๒๓) ... การที่จะได้ศิลปะชิ้นหนึ่ง ๆ เป็นประโยชน์และมีคุณค่าต่อชีวิตของประชาชาติทุกชาติก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ทั้งนี้เพราะธรรมชาติที่ถูกต้องของงาน การยอมรับ ก็ยังคงจะกระทบกระเทือนผลประโยชน์ของพวกตักกิกิยา และนายทุน ...

วิธีการใดแสดงถึงความเชื่อที่ว่า (๒๕๖๖ : ๑๐๘) ความงามโดยแท้คือความงามบริสุทธิ์ที่ไม่ได้อยู่ โดยเปรียบเทียบความงามเป็นของว่างจากความน่ากลัว แต่ตนเองอาจจะเห็นว่าการงามกว่าของสังคมใด ดังนั้น ความงามย่อมขึ้นอยู่กับความรู้สึก ไม่ใช่ความงามที่เป็นวัตถุโดยธรรมชาติ

วิธีการใดที่กล่าวกันว่า ศิลปะเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อชีวิตและเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ระหว่างชนชั้นด้วย เมื่อกล่าวถึงการต่อสู้ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ วิธีการใดที่เอาทฤษฎีวิตรุนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) ของ คาร์ล มาร์กซ เป็นหลักในการเขียน ซึ่งทฤษฎีนี้ระบุว่า สังคมมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของสังคมมาเรื่อย ๆ ทั้งในยุคชุมชนบุพกาลซึ่งมนุษย์อยู่รวมกันโดยไม่มีการขุดกรีด เพราะมนุษย์ต้องต่อสู้กับธรรมชาติอย่างหนักและไม่มีผลิตภัณฑ์เหลือพอที่จะทำการขุดกรีดได้ จากยุคชุมชนบุพกาลที่ขาดแคลนซึ่งนายทุนเป็นยุคที่ขาดแคลน เมื่อขาดแคลนจึงขาดแคลน "ปลดแอก" โลกแล้ว สังคมมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลง เป็นยุคตักกิกิยา ซึ่งก็ปลายตักกิกิยาเป็นยุคกรีกโบราณหรือพวกไฟโร จนพวกเอกซลัสไโรได้ถูกขับออกไปจากดินแดนของตน จากยุคโบราณถึงยุคกลางระบบศักดินาของยุโรป จากนี้ถึงยุคของมนุษย์ใหม่ เขาเข้าสู่ยุคทุนนิยมหรือยุคเสรีประชาธิปไตย โดยที่นายทุนเป็นศูนย์กลาง

กรรมกรและชาวนา ในที่ที่กรรมกรและชาวนา ก็จะปลงล้างระบบนายทุน จนกลายเป็นระบบสังคมนิยม เชื้อดั้งเดิมว่าสังคมนี้มองเมื่อก่อนการโค่นล้มระบอบราชินีแล้วพอได้รับการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยสังคมก็จะเข้าสู่ยุคคอมมิวนิสต์ ซึ่งไม่มีการขู่หรือระหว่างวันนี่ก็ผ่านไป

จิตรโกใช้มองลักษณะการต่อสู้ระหว่างชนชั้นและการต่อสู้เพื่อชีวิตที่ต่ำกว่าของมนุษย์ และการใช้ศิลปะเป็นประโยชน์ในการต่อสู้ เป็นศิลปะเพื่อชีวิต ดังนี้

(อุก. 134) ในยุคแรกเริ่มของสังคมมนุษย์ ก็ในสมัยที่มนุษย์ยังรวมกันอยู่แบบระบบชุมชนพาหุภาค (Primitive Commune) ซึ่งในตอนนั้นของมนุษย์นั้น มนุษย์ยังหากินด้วยการล่าสัตว์ ยังไม่รู้จักเพาะปลูก มนุษย์ยังปราศจากเครื่องมือ เครื่องใช้อันมีลักษณะวิเศษ ยังไม่รู้จักดินและอากาศ การล่าสัตว์ของมนุษย์ต้องกระทำโดยร่วมมือร่วมใจกัน สานักก็กินเป็นกลุ่มเป็นก้อน เพื่อต่อสู้กับสัตว์ร้าย และเพื่อล่าสัตว์มาเลี้ยงชีวิต ...

(อุก. 135) ความรักแค้นที่มนุษย์ได้รับจากการต่อสู้กับธรรมชาติหรือกับคนหนึ่ง การล่าสัตว์ ก็คือรู้จักสัตว์ที่ถูกรบกวนและสัตว์ที่เป็นอันตรายอันโหดเหี้ยมที่สุดของพวกเขา ความรักแค้นที่ได้รับจากชีวิตแห่งการต่อสู้ถึงกล่าวนั้นแหละที่มนุษย์ยกคำมรดกให้สะท้อน ถิ่นของกบฏโดยการฝึกเขียนและการย้ายถิ่นจากสภาพสัตว์ของมนุษย์นั้น ถ้า นี่คือการกระทำของสิ่งที่เราเรียกว่า ศิลปะ ... เขาเขียนขึ้นโดยมีความหมาย เพื่อให้รับใช้ชีวิต

(อุก. 137) ...การสำรวจภาพเขียนของมนุษย์ในถ้ำและถ้ำพบภาพการล่าสัตว์ตอนนั้นเรายังได้พบว่า ภาพสัตว์ต่าง ๆ ทุกภาพจะมีรอยถูกฟัน ถูกแทงด้วยอาวุธทั้งสิ้น รอยของการฟันและแทงนั้นบอกแก่เราว่า มนุษย์ในสมัยโบราณได้ยกคำมรดกเชื่อว่าการล่าเขาว่าไว้ในรูปของศิลปะแต่ตอนไม่จริง ๆ ก็คือเขากับเขาว่าจริง ๆ ด้วย ทั้งนี้ เพราะเขาเชื่อว่าว่าในภาพก็ว่าจริง ๆ เกี่ยวกับ ... การเชื่อถือเช่นนี้เป็นการ

เพื่อต่อต้านการกดขี่ทางรัฐสภาที่เกิดขึ้นแบบสัจธรรมที่หนึ่งเกิดขึ้นก่อนสมัยที่จะมีการมา
ด้วยเหตุนี้ นักทฤษฎีลัทธิ ไม่อาจจะเป็นฝ่ายกิลด์เพื่อกิลด์ หรือ กิลด์เพื่อชีวิตจริงยอม
รับพ้องกันว่า กิลด์ในสมัยการปฏิวัตินั้น เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ชีวิตจริง

(กฎ. 142 - 143) ในสมัยต่อมา เมื่อระบบรัฐสภาการเพาะปลุกคนละแบบ
แยกกันครอบครองที่ดินเป็นภาคอุตสาหกรรม ระบบการแบ่งเฉลี่ยที่ดินภายในชาติอุตสาหกรรมหรือกลุ่ม
ชนก็เข้ามามีส่วนร่วมครั้งแรกก็เป็นเนื่องจากการแบ่งที่ดินโดยวิธีนี้แล้วกว่าด้วยการเพาะ
ปลุกคนละแบบหนึ่ง ๆ แต่ในภายหลังได้เกิดการสืบทอดกรรมสิทธิ์ที่ดินทางมรดกขึ้น และ
ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ ก็มีการสืบทอดกรรมสิทธิ์ทางมรดกขึ้นเช่นกัน การขูดรีดกันทางอ้อม
กันไว้จึงทยอยกลับไปในคอมมิวนิสต์ และชนชั้นกรรมสิทธิ์ได้เริ่มกลายเป็นระบบครอบครอง
ที่ดินและปัจจัยการผลิตอื่น ๆ การวางกรรมระหว่างชาติอุตสาหกรรมได้เริ่มมีขึ้นเพื่อวาง
จึงกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตซึ่งกันและกัน ในวันแรกก็แบ่งงานกันแล้วเข้าครอบ
ครองปัจจัยการผลิต แต่ต่อมาได้เริ่มเกิดทางกิลด์ที่จะสงวนชีวิตจริงไว้สำหรับการผลิต
โดยที่กิลด์จะกลายเป็นทางของชีวิตจริง ซึ่งหลายหลายนี้เป็นเครื่องมือที่ผูกมัดกันอย่างเดียว
ไม่มีชีวิตจริงในผลิตภัณฑ์ของกิลด์บางกิลด์ นายทุนเป็นผู้ขายผลผลิตบางส่วนเก็บเก็บ
พัฒนาการขั้นนี้ทำให้เกิดสงครามกลางเมือง เกิด รัฐชาติ ขึ้นเป็นรูปร่าง สังคมนิยม
จึงบางเข้าสู่ยุคทุนนิยม สังคมที่เบียดเบียนจากการกดขี่ ชนกรีก ก็เริ่มมีการเอาเปรียบ
การกดขี่และการขูดรีดขึ้นโดยสมบูรณ์ ชนชั้นกรีกต้องเพิ่มภาระในการต่อสู้เพื่อความ
ทรงของชีวิตขึ้นอีกประการหนึ่ง

นี่คือการต่อสู้กับชนชั้นกรีกในสังคม โดยสรุปแล้ว มันคือการต่อสู้
ระหว่างผู้ที่เอาเปรียบ กับผู้ที่ถูกเอาเปรียบ ถูกกดขี่ ถูกขูดรีด ซึ่ง
เรียกว่า การต่อสู้ทางชนชั้น (Class Struggle) ผู้ที่เอาเปรียบก็พยายาม
กดขี่ฝ่ายหนึ่งลงไว้เป็นทาสเพื่อทำงานให้แก่ตน ... พวกที่ถูกกดขี่ลงเป็นทาส

ก็ต้องพยายามต่อสู้หาทางหนีบ้าง ปลกพวกตนเองโคจร รวมกำลังกันก่อการปฏิวัติ
 จลาจลบ้าง ตามแต่กำลังที่จะหนีกรวนไถ่ การต่อสู้ทางชนชั้นจึงเป็นถาวรวิวัฒนาการ
 อีกประการหนึ่งที่มนุษย์ได้รับจากชีวิตที่ต่อสู้เพื่อความทรงอยู่ของตน ความวิวัฒนาการ
 ในการต่อสู้ทางสังคมนี้แหละ ที่มนุษย์ได้สะท้อนกายมาเพื่อรับใช้ชีวิต พวกนางศาส
 ทก็จะสะท้อนกายออกมาเพื่อให้หาทั้งหลายเกรงกลัวนำข้อเสียของตนมา เห็นว่านาย
 คือผู้เป็นใหญ่ เช่น พรรณาดังชีวิตอันมีอยู่ของนางศาสที่มีบริวารถึงแปดหมื่นสี่พัน ฯลฯ
 โดยอาจหาโทษสิ่งสมบูรณ์มาประณามถึงแกวจากก่อน ๆ นับเป็นร้อยเป็นพันอาทิ ฉะนั้น
 จึงควรที่พวกทาสจะเคารพ ศิลปในการก่อสร้างก็จะสร้างเป็นทรงสูงเพื่อเป็นเครื่องหมาย
 ในการเผ่าบูชาผีให้ห้อมคั่น ที่สมมาจากหมกมั่งวลก็มักสร้างศิลปะขึ้นมาเรอชีวิตาพวกตน
 เช่น ภาพเขียนลลามกอบาวารในเมืองปอมเปอี ซึ่งแสดงการร่วมประเวณีระหว่าง
 ชายหญิงในท่าแปลก ๆ ในอินเดียนก็มีการบูชาอันว่าท้าวเทพพลึงในการกระ
 ทำสังวาสถึง 106 ท่า ... ลก. : 147) กรันต่อมาเมื่อสังคมทาสพัฒนาไปจน
 ถึงขั้นสภยอก มันก็ปะทะเข้ากับความสะดวก ความหมายของสังคมทาสเกิดขึ้นเพราะ
 การต่อสู้ของชนชั้นทาสประการหนึ่ง เพราะสารไม่กำลังใจทำการผลิตทำให้การผลิต
 จะถึงกับนายทาสต้องมอบที่ดินได้เป็นรางวัลแก่ทาส โดยได้ทาสผลิตผืนดินนั้น
 แล้วส่งส่วนแบ่งมาให้ตนเป็นภาษีหรือส่วน ประการหนึ่ง และการรุกรานของชนเผ่า
 เวนรันที่หลายรัฐทาสลง ปลกทาสออกเป็นเสรีชน ซึ่งเสรีชนนี้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน
 ทำการผลิตผืนดินของตน แต่ต้องส่งส่วยให้แก่ผู้มีสิทธิพลอีกประการหนึ่ง โดยเหตุ
 นี้รูปแบบของการผลิตแบบศักดินาที่มีผู้มีสิทธิพลเหนือที่ดิน มหาศาลบังคับเก็บส่วนจากเสรี
 ชนก็เกิดขึ้น และเสรีชนที่เสียส่วยต้องทำงานชวเอนานนักก็ก่อไฟ

เมื่อสังคมศักดินาได้ปรากฏตัวขึ้นเช่นนี้แล้ว ศิลปในยุคของมันก็ถือการสะท้อน
 ภาพภาพถาวรวิวัฒนาการของชีวิตที่ได้รับจากการต่อสู้ทางสังคมของยุคนั้นอีกทางแถบ
 ในการต่อสู้กับพวกไพร่ ชนชั้นศักดินาจะต้องใจกลเม็ดต่าง ๆ แบบเกี่ยวกับที่

นายทาสได้เก็บไช้มาแล้วในคุกทาส ก็พบว่ามีไม้เสกได้ลมมอมเมาให้บัวชน
ผู้ใดมองข้างความดำกัของตนเอง มองไปเห็นว่าการใดนาของคนที่ถือการผิด
สิ่งที่ได้ถูกเอาออกเสียมีชีวิตและ 'โลก' โอบมิตเป็นองเท่งหนึ่งสื่อให้กล่าวถึงพระเกษพระฤ
ของชนชั้นปกครองผู้เป็นเจ้าของสิ่งกินและอนู ชาติได้ชานาแบ่งที่กินไปค่านาข้าง บิด
เป็นความจริงโอบไ้ช้ชานาเป็นข้าแผ่นดิน จวนชนชั้นปกครองก็ "ผู้บำรุงรักษาเสียง
โลก" ... (ลก. 159 - 172) ในสังกตศึกษา ความขัดแย้งขั้นพื้นฐานของ
สังคมก็คือความขัดแย้งระหว่างชนชั้นศักดินาทำการ ชุกรีกและถือกรรมสิทธิ์ในที่ดินทั้ง
มวลอันเป็นมัวจับแห่งการผิดฝ่ายหนึ่ง กับประวณรวมข้างบาคอันใดแก่ไพร่หรือเล
ผู้ท่งทำงานเป็นทาสสิกรรมบนที่ดินของศักดินาอีกฝ่ายหนึ่ง พูง่าย ๆ ก็คือเป็น ความ
ขัดแย้งระหว่าง เจ้า กับ ไพร

คราวนี้ในฝ่ายประชาชนส่วนข้างมากนั้น ไ้ไม่ชนชั้นกลางอันถือกำเนิดขึ้นใหม่โดย
การพัฒนาทางการค้าและการอุตสาหกรรมรวมอยู่ด้วย โดยที่จริงแล้วชนชั้นกลางกับ
ไพร่ก็มีความขัดแย้งกันอยู่ด้วย ทั้งนี้เพราะชนชั้นกลางได้ทำการ ชุกรีกพวกไพร่ด้วย เน
เกี่ยวกับศักดินา แลการ ชุกรีกของชนชั้นกลางก็กระทำต่อไพร่ในระบะนั้นยังไปหนักตมวง
เพราะเขายังไม่ไ้เสวอำนาจในทางการ เมืองอย่างเต็มที่ การ ชุกรีกของชนชั้นกลาง
จึงยังเบาบางกว่าการ ชุกรีกของศักดินา (หมายถึงเฉพาะในยุคกันของชนชั้นกลางเท่านั้น)
และอีกประการหนึ่ง ชนชั้นกลางมีค่าที่จะทำลายล้าระบบการผิดและการ ชุกรีกของ
ศักดินาอง ซึ่งค่านี้ก็เป็นค่าที่ประชาชนชาวนาถึงมวลผู้เอื่อมระอาเก็กิ เขายินดีที่จะรับ
ด้วยความภักใจ ฉะนั้น ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางกับไพร่ทั้งมวล จึงเป็นเพียง
ความขัดแย้งภายใน ของประชาชน (Inner Contradiction) หรือ อีกนัยหนึ่ง
เป็นความขัดแย้งระหว่างชนสองชั้นที่ยังพอประนีประนอมกันอยู่ได้ในระกัยหนึ่ง นี่คือ
เอกภาพของสิ่งขัดแย้ง (The Unity of Opposites) อีกประการหนึ่ง ชนชั้น
ชาวนาหรือประชาชนส่วนมากขาดการนำอันถูกต้องและกันตัว พวกเขาจึงยอมรับการ

นำของชนชั้นกลาง และกลายเป็นแนวร่วมหรือเครื่องมือของชนชั้นกลางในการต่อสู้กับศักดินา ... โดยสภาพเข้มนั้นชนชั้นกลางจึงทำหน้าที่เป็นตัวนำในการปฏิวัติภายในระบบศักดินา และแน่นอนในก้นกิมและวรรณคดี กิมและวรรณคดีที่ทำการนำในการต่อสู้จึงได้แก่กิมและวรรณคดีของชนชั้นกลาง หรืออีกนัยหนึ่งกิมและวรรณคดีที่รับอิทธิพลของชนชั้นกลาง กิมและวรรณคดีของชนชั้นกลางในสมัยนี้มีลักษณะเป็นกิมที่ไม่ประโยชน์เพื่อชนชั้นกลาง (Bourgeois Utilitarian Art) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ กิมเพื่อชีวิตของชนชั้นกลาง นั่นเอง

ถึงตอนนี้จิตรโก้มักจะ有一部分เขียนที่ร่างกิมเพื่อชีวิตของชนชั้นกลาง ขึ้นไปแต่ เติมนวรรณ, ทรูเตย (เจ้าพระยาธรรมรักษาบดี) และได้อธิบายคำว่า

(สน. : 165) วรรณคดีและกิมประเภทอื่น ๆ ในรัชกาลที่ 6 ที่ 7 เริ่มมีลักษณะในการแต่งงานโดยไม่ยอมรับอิทธิพลของชนชั้นดี โดยไม่ว่าจนถึงขั้นนั้นว่าเป็นผู้ดี เป็นไพร่ที่ดี มีงอบบู๊ตก็เห็น หรือพวกวรรณคดีที่แต่งมาสะท้อนภาพชีวิตของสามัญชนหรือปราชญ์ที่ดี ล้วนเป็นวรรณคดีของชนชั้นกลางที่สร้างขึ้นเพื่อรับใช้ชนชั้นกลางหรือกล่าวเพื่อประมาณโน้มน้าวทางของชนชั้นกลางทั้งสิ้น

จิตรโก้มักกล่าวถึงลักษณะของกิมตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงเวลาที่จิตรเขียนกิมเพื่อชีวิต กิมเพื่อประชาชน ไว้ในสมรภูมิ ดังนี้

(สน. : 165 - 174) หลังจากที่ได้กล่าวถึงแนวทางการเมืองของศักดินา ลงเมื่อ พ.ศ. 2475 โดยการปฏิวัติประชาธิปไตยของชนชั้นกลาง (Bourgeois - Democratic Revolution) แล้วชนชั้นกลางก็เข้ากุมอำนาจทั้งในทางเศรษฐกิจ

การเมือง และวัฒนธรรมบางอย่างที่ ศิลปะของชนชั้นกลางในยุคนี้จึงต้องใช้นวสารวกรเร็ว นวนิยายส่วนมากจึงเป็นนวนิยายที่กล่าวถึงชีวิตของชนชั้นกลางเกือบเป็นส่วนใหญ่นั่นเอง บางส่วนก็มักจะสะท้อนด้วยการคล้อยตัวของทัศนคติและการเร่ร่อนตามตาสักของชนชั้นกลางประเภทนายทุน ผอค่า เงิน ความงามของ "ดอกไม้งาม" ของ "อรรณพ" ของ "ป. อินทรปาลิต ฯลฯ" นวนิยายประเภทนี้ที่พูดถึงเรื่องราวลูกสาวอันเกิดจากเป็นน้องของชนนางทาสที่หนีออกมาจากบ้านไปตกกระดำคำมากเป็นแบกชาตินิยม เป็นพรรคเนอโรโนมาร์ แล้วจึงเอื้อเฟื้อยอมเอาเสียใจที่ หรือผู้จัดการบริษัทที่มีมนุษยธรรมเกิดขึ้นราวกับดอกเห็ดในฤดูฝน ในยุคก่อน ๆ มา ศิลปะทุกแขนงก็ยึดลักษณะสะท้อนชีวิตและแนวคิดของชนชั้นกลางโดยสมบูรณ์ เรื่องของผู้จัดการบริษัทของเพื่อนต่าง ของนายทุนใหญ่ เบียดเบียนแรงงาน ของบาร์เทนเนอร์ ฯลฯ ได้กลายมาเป็นหัวข้อเรื่อง (subject) ของศิลปะทุกแขนงเรื่องราวของเจ้าขุนมูลนายศักดินาจะโคจรตัวหรือไรก็ตาม จะโคจรวงใจหรือในวงใจก็เท่าที่ ศิลปะเป็นผลิตผลศิลปะขึ้นมาในลักษณะนี้ ได้นำศิลปะของเขามาปรับใช้ชีวิตชนชั้นกลางเข้าให้แล้วอย่างโจ่งแจ้งแก่ทั่วไค ๆ

การขูดรีดของชนชั้นกลางได้ดำเนินไปอย่างหนักและทวีความทารุณขึ้นทุกขณะประชาชนส่วนมากจึงมองเป็นพันธมิตรกับชนชั้นกลางในการต่อสู้กับศักดินาจึงได้เริ่มโหมกัวขึ้น ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางกับ ประชาชนผู้ทำงานและชาวนาจึงได้ปรากฏเด่นชัดขึ้นเป็นความขัดแย้งหลัก (Main contradiction) ศิลปะและวรรณคดีที่รับใช้ชีวิตประจำวันจึงเริ่มเกิดขึ้นเมื่อปรมาณกับศิลปะและวรรณคดีของชนชั้นกลางอย่างเปิดเผย อีกด้านหนึ่งของชนชั้นกลางก็ได้เสนอว่าแนวทางการเมืองได้กลับสัจยหันเข้าประนีประนอมกับชนชั้นศักดินา ขนัตติชาวนาที่เคยถูกขูดรีดมาในยุคศักดินาก็ยังงดถูกขูดรีดต่อไปในลักษณะของการขูดรีดทางที่ดิแฉฉะ และ ข้างยังถูกรีดซ้ำเติมโดยมาจกพ่อค้าอีกฝ่ายหนึ่ง ความขัดแย้งของสังคม จึงกลายมาเป็นความขัดแย้งของประชาชนชาวนาและ มากรรมมาชีพฝ่ายหนึ่ง กับ ชนชั้นศักดินาและชนชั้น

กลางอีกฝ่ายหนึ่ง และขณะเดียวกันนั้นชนชั้นกลางที่ก้าวหน้าสุดก็ได้ทำการเปิดโปง
ล้มล้างมากจนมองกวาบทกและวิธีพิพทางเศรษฐกิจของศักดินาออกไปด้วย นวนิยาย
เรื่อง "จนกว่าเราจะพบกันอีก" ของ "กร็อบรพ" ก็มีกำเนิดและบทบาทอยู่ในข่ายการ
ต่อสู้กับมากเณของศักดินาของชนชั้นกลาง ดูก้าวหน้าถึงกลาวัน

ในระหว่างชนชั้นกลาง ชนชั้นศักดินา และประชาชนกำลังต่อสู้กันอยู่นี้เอง
วิหิตพลของลัทธิฟาสซิสต์แผ่ร่ขึ้นเหนือสังกปโลก ระบบเผด็จการทหารและนายทุน
ขุนนางซึ่งในอำนาจทางการเมืองผูกขาดการเศรษฐกิจแห่งชาติได้พักตัวขึ้นและเก็บโก
อย่างรวกเร็ว ความรู้สึกรักชาติแบบที่เรียกว่า "ชาตินิยมบูญมฟี" (Bourgeois
Nationalism) ได้ถูกปลุกเร้าขึ้นอย่างแข็งขัน กล่าวคือประชาชนถูกมอบมาให้
หลงชาติ เห็นว่าชาติตนเวลานั้นที่วิเศษสุด ชาติอื่น ๆ ล้วนเลวทราม เป็นศัตรูที่ไม่
พึงไว้วางใจ ศิลปะและวรรณคดีได้ทำหน้าที่ในการรับใช้ความนิยมของเผด็จการสมบูรณ
ศิลปะวรรณคดีประเภทปลุกใจให้รักชาติคนทำลายชาติอื่น, ยอดรับการนำของผู้นำเผด็จการ
ทหารของฟาสซิสต์ แผนแหรรูปแบบของชีวิตใหม่ตามแนวทางของกิติฟาสซิสต์ ฯลฯ
ได้เกิดขึ้นอย่างพรพั้ง ในขณะเดียวกัน ศักดินาได้เริ่มเคลื่อนไหวเพื่อถักถักนระบบ
ใหญ่ของฟาสซิสต์ กวามเคลื่อนไหวของศักดินานี้ บางส่วนก็เป็นการ เรืองกร้อยให้กลับ
ไปสู่ชนชั้นเก่า ๆ บางส่วนก็ก้าว น้าวออกไปโดยการ เรืองกร้องวิญญูของประชานิไทย
อันสมบูรณ์และถักถักนอุดมคติเผด็จการ มิ่งโยประการหลังนี้ ผิดรคล้องกับความเคลื่อนไหว
ทางศิลปะของประชาชนที่ทำการโค่นล้มระแแสของลัทธิเผด็จการ เพื่อก้าวไปสู่ประชานิไทย
ที่แท้จริงและสมบูรณ์ แก่นหมาทการณ์ต่อสู้ครั้งนี้ได้มีได้คกอยในมือศักดินาถึงเช่นในยุคกรัง
กระโม่อีกต่อไปแล้ว ประชาชนได้มีบทบาทนำในการต่อสู้กับนายกำลังของเขาเอง ชน
ชั้นกลางส่วนที่ชักบั้งกับฝ่ายชนตีกฟาสซิสต์ และศักดินาที่ก้าวหน้าและชิงชิงฟาสซิสต์ ได้ปี
สภาพเป็นเสียงโถมมิกรของกำลังฝ่ายประชาชนในการต่อสู้กับฟาสซิสต์เท่านั้น หากสามารถ
ทำการนำขบวนการของประชาชนให้เข้มในสมัยก่อน ๆ ไม่ ทั้งนี้เพราะประชาชนได้เริ่ม

คืนตัวและมองเห็นมิตรและศัตรูของประชาชนที่แท้จริงแล้วบ้างแจ่มชัด โดยเหตุนี้งาน
ด้านศิลปะและวรรณคดีของชนชั้นกลางที่ทำการโกหกวันลัทธิฟาสซิสต์ งานทางด้านศิลปะ
และวรรณคดีของักกิกิเาที่กักกันระบบเผด็จการทหารของเหอานาบทุนขุนนางฟาสซิสต์ก็
จึงมิได้มีความสำคัญยิ่งยวดเกินไปกว่างานทางศิลปะและวรรณคดีของกำลังฝ่ายประชาชน
สำนักพิมพ์ "เบทาซ" ได้สนับสนุนทางศิลปะและวรรณคดีที่รับใช้ชีวิตของมวลประชาชน
ให้เห็นได้อย่างแจ่มชัดที่สุดในขณะนี้

สงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายไปเงินทุนผูกขาด
ของจักรวรรดินิยมเข้าครอบงำการเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของมวล
ประชาชนไทย

นายทุนขุนนางได้แปรสภาพไปเป็นนายของจักรวรรดินิยม ทั้งนี้เพราะได้รับการ
สนับสนุนทางการเงินและกำลังเพื่อให้สามารถครอบครองอำนาจทางการเมืองอยู่ได้
ต่อไป ชนชั้นกลางส่วนหนึ่งได้พัฒนาขึ้นเป็นนายคนชั้นกลาง ซึ่งทำการแสวงหาผล
กำไรโดยอาศัยการผูกขาดของจักรวรรดินิยมต่างประเทศ พวกนายทุนนายหนาเหล่านี้
นี้เป็นส่วนที่ข้อดีอีกส่วนหนึ่งของจักรวรรดินิยมต่างประเทศ ด้วยความไขว่คว้าใจ
นายทุนขุนนางและชนชั้นกลางทางการเมืองจักรวรรดินิยมได้เข้าสนับสนุนชนชั้นศักดินาจาก
เกาะอันด็อกฝ่ายหนึ่ง ชนชั้นศักดินากำลังถล่มถล่มอย่างสิ้นเชิงโดยพยายามถอน
จักรวรรดินิยม ทั้งนี้เพื่อที่จะอาศัยกำลังจักรวรรดินิยมมาฟื้นฟูอำนาจทางเศรษฐกิจ
การเมืองและวัฒนธรรมของตน โดยสภาพความเป็นจริงเช่นกลาวันนี้ ศิลปะและวรรณคดี
ของสังคมไทยในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงมีสิ่งที่ได้รับใช้จักรวรรดินิยม ทั้งที่รับใช้
สมุนจักรวรรดินิยมคือนายทุนขุนนาง นายทุนนายหนา และศักดินาจากเกาะอันด็อก

จากนั้น จิตรได้ยกตัวอย่างและแสดงลักษณะศิลปะที่รับใช้จักรวรรดินิยม และศิลปะ
ที่รับใช้ชีวิตนายทุน : ถึงที่นั่นเขินได้แสดงไว้ข้างต้นแล้ว

จิตรเชื่อว่าศิลปินต้องรับอิทธิพลของสังคมโลกกลุ่มหนึ่ง หรือชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้น การที่จะให้ศิลปินมีคุณภาพสูง ก็ต้องได้ศิลปรับไว้วิถีของกลุ่มคนที่จำนวน มากหรือชนส่วนใหญ่ และชนส่วนใหญ่ก็คือชาวนาและกรรมกรอันเป็นชนชั้นที่ถูกกดขี่ ในสังคมยุค "ศักดินาถึงเงืองขึ้น" เช่นนี้ จิตรเชื่อว่าศิลปินของประชาชนควรผลิตงานศิลปะ ที่ปลุกปลอบใจ เช่นนี้ คือ (ลค. 236 - 254)

1. สะท้อนภาพวิถีการจริงของประชาชน

การสะท้อนภาพวิถีการจริงของประชาชน จะต้องเข้าใจในความทุกข์ยาก ที่ประชาชนได้รับอยู่ และชี้แนะแนวทางในการต่อสู้แก่ประชาชน ศิลปินควรสร้าง ผลงานเกี่ยวกับ

ก. ชาวนา

ข. กรรมกร

ค. ผู้ไร้ภูมิลำเนา

ง. สตรี

จ. เบาชน

ฉ. ความขัดแย้งของสังคม

2. แสดงคุณค่าของประชาชน

ศิลปินควรแสดงคุณค่าของประชาชนในทางต่าง ๆ ดังนี้

ก. คุณค่าในการทำงาน

ข. คุณค่าแห่งโลกทรรศน์ : แสดงให้เห็นถึงโลกทรรศน์ทางมนุษยธรรม ของประชาชน แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีมนุษยธรรมมากกว่าผู้กดขี่ทั้งหลาย พร้อม ทั้งชี้แนะและแสดงโลกทรรศน์ในทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของประชาชน

ในการเสนอแนะ จิตรได้ยกตัวอย่างผลงานของศิลปินต่าง ๆ พร้อมทั้งอธิบาย ลักษณะของการแสดงออกอย่างชัดเจน เป็นที่น่าสังเกตว่า จิตรเองก็ยึดถือหลักการ

แสดงออกเหล่านี้เป็นแนวทางในการสร้างวรรณกรรมของคน เพราะงานของจิตรในระยะนี้และระยะก่อนมีลักษณะการแสดงออกเหล่านี้ครบถ้วน

ในการยกตัวอย่าง "ศิลปะเพื่อประชาชน" จิตรได้นำผลงานของตนเองมายกเป็นตัวอย่างด้วย โดยนำผลงานของจิตรในนามปากกา ขวัญรา, ศรีนาคร, ศิลป พัทธบัณฑิต, สมชาย ปรีชาเจริญ, และ สมสมัย ศรีสุทธรพรรณมาแสดง การที่จิตรยกผลงานของตนเองมาเป็นตัวอย่างก็เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า จิตรพยายามหาวรรณกรรมที่เขียน "เพื่อประชาชน" ให้ครบตามแนวทางที่วางไว้ แต่งานจากนักเขียนทั่วไปที่ปรากฏอยู่ในระยะนั้น ไม่มีครบทุกแนวทางการที่จิตรต้องการ

งานของนักเขียนไทยที่จิตรนำมายกย่องไว้ใน "วรรณกรรมเพื่อชีวิตวรรณกรรมเพื่อประชาชน" ได้แก่งานประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นของ ศรีบูรพา, อิศรา อมันตกุล, รมย์ รัตวัน, วัชระ วโรดม, อ. ไชยวรศิลป์, ศรี สารกาบ, ส. ธรรมยศ, เมืองปราณ, เสนีย์ เสาวพงศ์, ทวี เกษะวันดี และ โรม รัตนา บทกวีที่จิตรยกย่องได้แก่ของ นายผี, ทวีปวร, อุชเชณี, เปสียง วรรณศรี ส่วนบทวิจารณ์และข้อกักเกี่ยวกับศิลปะและวรรณคดีที่จิตรยกย่อง ได้แก่งานของ พ. เบื้องามพ, โม่ บางบัว, กนก ธานี, เสนีย์ เสาวพงศ์, อินทรายุธ, นารียา, นิโก นรารักษ์, บรรจง บรรเจอดศิลป์, แสน เสือศิลป์, ประสาน ส่วนกวาบกิดเห็นของครูในเมืองไทยที่จิตรนำมาอ้างอิงหลายครั้งในหนังสือเล่มนี้ ได้แก่ความคิดเห็นของพระยาอรรณพราชชน และศาสตราจารย์ ศิลป พีระศรี ส่วนกวีโบราณที่จิตรกล่าวถึงในเชิงยกย่องก็ว่าได้แก่ ศรีปราชญ์ และพระมหามนตรี (ทวีป) สำหรับสุนทรภู่ จิตรแสดงความชื่นชมในกาพย์และโคลงสุริยา แต่ไม่นิยมงานชิ้นอื่นของท่าน แนวการเขียนของนักเขียนไทยที่จิตรยกย่องว่าเป็นนักกวีในอดีต ก็คือแนวการเขียนของเทียนวรรณ และครูเทพ แต่จิตรก็เห็นว่า เป็นนักกวีเพื่อประชาธิปไตยของชนชั้นกลางเท่านั้น ซึ่งในยุคที่จิตรเขียน "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" แนวการกวีก็เปลี่ยนไปจากสมัยของเทียนวรรณและครูเทพเสียแล้ว

งานของนักเขียนไทยที่จึกรยกตัวอย่างมาว่าเป็นศิลปะเพื่อรับใช้ชนชั้นศักดินา" ได้แก่งานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, ก. สุรางค์วงศ์, ว. ณ ประมวลมารภพ รวมทั้งวรรณคดีโบราณ เช่น สังข์ทอง, อิเหนา และเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆทั้งหลาย

นักเขียนไทยที่จึกรยกตัวอย่างมา เป็นนักเขียนที่สร้างผลงานขึ้นรับใช้ชีวิตนายทุน ได้แก่ ชอว์บ มีอุพรพงศ์ และนักเขียนเรื่องรักโรเจอร์เหอตันทั่วไป รวมทั้งนักเขียนเรื่องประเภทอาชญากรรมระคนกาบารมดี เช่น พนมเทียน วรรณกรรมที่จึกรยกมาว่า ไม่ใช่ศิลปะ แต่เป็นอนาจาร คือ (ลค. . 21) "หนังสือไป ประเภทสงครามพิงโอง สงครามไต้สะก็๊อ สาวน้อยในท้องน้ำ ฯลฯ" ส่วนตัวอย่างภาพยนตร์ที่จึกรยกมาให้เห็นว่า เป็นศิลปะของนายทุนเสรีนิยม คือจักรวรรดินิยม ได้แก่ภาพยนตร์เรื่องเสรีชนธนา และโรงเบรบนรก

เกี่ยวกับเพลงไทยเดิม จักรเห็นว่า เป็นดนตรีที่สะท้อนภาพชีวิตของ เจ้าขุนมูลนาย เป็นส่วนใหญ่

(ลค. 230) ... ภาพชีวิตของประชาชนจมหายไปกับดนตรีที่สะท้อนภาพชีวิตของชนชั้นศักดินา ดนตรีของชนชั้นศักดินาย่อมมุ่งสะท้อนภาพชีวิตของเจ้าขุนมูลนายด้วยกันเป็นส่วนใหญ่ เช่น เพลงพระยาโลก พระยาฝัน พระยาขนิ เขมรทรงพระคาเนน ของทรงเกรือง เขมรละออองค์ จอมสุรางค์ วินน้ำเสด็จเทพนิมิตร์ เทพลีลา ประชุมเควราช ประพาสมหรณพ ฯลฯ หรือมิฉะนั้นก็จะเป็นเพลงรับใช้ชีวิตของพวกเขาเจ้าขุนมูลนาย เช่น เพลงภิรมย์สุรางค์ - นางกราย นางเปื้อง พระอาทิตย์ชิงดวง คอปรป ขันไม้ถนทาจะว ฯลฯ เพลงที่จะสะท้อนภาพชีวิตของประชาชนแทบจะหาไม่เจอเลย แม้จะบ่อยบ้างก็มักจะถูกดัดแปลงไปรับใช้ชีวิตชนชั้นศักดินาเสียทั้งสิ้น และบางทีถ้าจะเอ่ยถึงประชาชน มันก็จะมาในรูปแบบเพลงจำพวก ลูกทุ่งราดเนียบบกรวด ไบ้กลิ้ง ไล่เถื่อนฉกกระทัก ฯลฯ

ในด้านศิลปินผู้สร้างงานประเภทจิตรกรรมนั้น จิตรได้กล่าวถึงขรัวอินโข่งว่า

(ลต. 232) ... ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีศิลปินทางจิตรศิลป์ฝีมือดีอยู่คนหนึ่ง คือ พระอาจารย์ขรัวอินโข่ง ท่านนี้ได้วาดภาพเหมือนของรัชกาลที่ 4 ขึ้นภาพหนึ่งซึ่งเคยนี้ เก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ต่อมาท่านได้วาดภาพสุนทรภู่ กวีกลอนตลาด ขวัญใจประชาชนยุคนั้นขึ้นอีกภาพหนึ่ง เป็นภาพเหมือนตัวจริง แต่ภาพสุนทรภู่ท่านได้ถูกทำลาย ทั้งนี้เพราะเหตุผลเพียงว่าไฟร คือสุนทรภู่จะมาวาดภาพเหมือนดีเสมอเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ไม่ได้

นอกจากนั้นจิตรได้ยกงานฝีมือศิลปะของมนตรี โบราณานนท์ ผู้เขียนภาพ "ศิลป์เพื่อศิลป์" มาชี้แจงให้เห็นว่า วลี "ศิลป์เพื่อศิลป์" ของมนตรี โบราณานนท์นั้นแตกต่างกับ "ศิลป์เพื่อศิลป์" ที่จิตรหมายถึง อย่างไร

(ลต. 127 - 129) เคยมีศิลปินแห่งยุคปัจจุบันของเราคนหนึ่ง คือ มंत्री โบราณานนท์ ได้แดงออก ... ไว้ในภาพเขียนที่ประดิษฐานมากภาพหนึ่ง ในภาพนั้นมีชายหนุ่มผาดกเขมร - เพราะความยากจนไม่มีผ้าดี ๆ จะนุ่งห่ม ห่อหุ้มคอคกั้ว - เพราะความอดอยากอดอยากติดต่อกันเป็นเวลานาน ผมเผ้ายุ่งเหยิง - เพราะขาดความเอาใจใส่และขาดปัจจัยในการหวีและตัด ชายผู้นี้กำลังนั่งประดิษฐ์จิตรศิลป์อยู่ท่ามกลางความบิวสลับของตะเกียงน้ำมันดวงเล็ก ๆ ในมือข้างซ้าย ตรงหน้ามีภาพหนึ่งให้เขื่อยมมาจากฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่สอง เบื้องหลังภาพมีควันพวยพุ่งเป็นรูปร่างละคร ภาพนี้ได้ลงพิมพ์เป็นภาพหน้าปกของนิตยสาร "กะดิ่งทอง" เมื่อปี 2496 ผู้เขียนให้ชื่อภาพนี้ว่า "ศิลป์เพื่อศิลป์" และมีคำอธิบายภายในปกว่า :

"ท่ามกลางความทุกข์ยากจากภายนอก ย่อมไม่สามารถทำให้ศิลปินต้องท้อถอย ถ้าหากความมั่นคงในบรรพเจตน์ที่จะปฏิบัติศิลปะยังคงอยู่"

การแสดงออกของภาพนี้ ควรแก่การได้รับความยกย่องสรรเสริญในวิถีสถาแห่งศิลปินที่แท้จริงของเขา ทั้งนี้เพราะเขายืนยันว่า ศิลปินจักต้องอุทิศชีวิตเพื่องานด้านศิลปะอย่างแท้จริงโดยไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากอันสาหัสและไม่คำนึงถึงผลตอบแทนใด ๆ เลย แต่ก็มีโชคที่ศิลปินเพื่อศิลปะ หากเป็นคติ "ศิลปินเพื่อศิลปะ" นั่นคือเป็นคติที่ว่า ศิลปินจักต้องอุทิศชีวิตเพื่องานด้านศิลปะ

ที่จิตรกล่าวถึงความเข้าใจของมนตรี โปราณานนท์ เรานั้น เพราะจิตรได้ศึกษาแนวคิดของศิลปินฝ่าย "ศิลปินเพื่อศิลปะ" จากตะวันตกมาแล้ว และได้แสดงให้เห็นในตอนต้นของข้อเขียน "ศิลปินเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" แล้วว่า ศิลปินกลุ่มนี้หมายถึงการสร้างศิลปะตามความพอใจของศิลปิน จะสร้างอย่างไรก็ได้ มิได้กำหนดไว้ว่า ศิลปินควรอุทิศตนเพื่อศิลปะหรือไม่ อย่างไร เพียงแต่ยืนยันความพอใจและแรงบันดาลใจของศิลปินเป็นหลัก

ความเห็นของนักวิจารณ์ศิลปะชาวไทยที่จิตรประมาณอย่างรุนแรง คือ ผู้ที่ใช้นามปากกาว่า ท.จ.

นักเขียนต่างประเทศที่จิตรกล่าวถึงในเชิงยกย่องมีหลายคน เช่น คอลอสคอย และแมกซิม กอร์กี ชาวรัสเซีย, หลู่ซิ่น ชาวจีน, ภาพนี ภักดาจารย์ะ ชาวอินเดีย, เฮนรี ฟิลดิง และวิลเลียม มอร์ริส ชาวอังกฤษ, หม่องคิม ชาวกัมพูชา, มูราต ชาวอียิปต์, อาเวติก อีสากยัน ชาวอาร์เมเนีย, โรแมง โรลลง, มงแตสกีเยอร์, วอลแตร์ และ รัสโซ ชาวฝรั่งเศส เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเห็นของนักคิดหลายคนที่จิตรนามยกเป็นตัวอย่างโดยไม่เอ่ยชื่อ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชื่อของนักเขียนเหล่านั้นเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับสังคมไทยในยุคนั้น

เมื่อจิตรอ้างคำพูดโดยไม่เอ่ยชื่อ จิตรมักใช้วิธีเขียนดังนี้

(ลต. 243) รัฐบาลคนสำคัญของโลกคนหนึ่ง ได้เคยกล่าวไว้ถึงวรรณคดีที่ทำหน้าที่
เช่นนี้ว่า

"มันจะเป็นวรรณคดีอิสระเพราะมันรับใช้ใช้ในวงพวงนางเอกที่มีชีวิต การกินอยู่
อย่างอุดมสมบูรณ์ หรือวนชั้นสูง เพียงเรือนหนึ่งที่อยู่บนชายตึกอันอันน้อยน้อย หากทว่า
มันรับใช้ประชาชนผู้ทำงานนับจำนวนล้านและสิบ ๆ ล้าน ผู้สรรค์สร้างความสะดวกแห่ง
ประเทศชาติ ความเข้มแข็งและอนาคต"

เกี่ยวกับความเห็นทางศิลปะของ เซอร์ เฮอเบิร์ต ริต ชาวอังกฤษนั้น จิตรได้ยอมรับ
ความเห็นในข้อที่นักวิจารณ์ศิลปะผู้นี้กล่าวว่า (ลต. 124) "เราไปยืนยันในการศึกษา
โดยผ่านทางศิลปะเพื่อศิลปะ หากโดยผ่านทางศิลปะเพื่อชีวิตโดยแท้" แต่จิตรก็เห็นว่า
(ลต. 124) "เซอร์ เฮอเบิร์ต ริต เป็นตัวแทนของชนชั้นกลาง หรือนัยหนึ่งคือนักวิจารณ์
ศิลปะกลุ่มที่"

ศิลปินและนักวิจารณ์ศิลปะชาวต่างประเทศที่จิตรยกมากล่าวถึงในเชิงลบก็มี วิกตอร์
กูแม็ง ชาวฝรั่งเศส, จีโน เซเวรีนี ชาวอิตาลี เป็นต้น

ลักษณะที่เด่นของ "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" อีกอย่างหนึ่งก็คือ ในการ
กล่าวถึงศิลปินและบุคคลสำคัญบางคน จิตรได้ทำเชิงอรรถอธิบายไว้ให้ด้วย เช่น

ในการกล่าวถึง จีโน เซเวรีนี จิตรอธิบายไว้ในเชิงอรรถว่า

(ลต. 74) จีโน เซเวรีนี ผู้นี้ เป็นผู้นำสำคัญของศิลปะกลุ่มที่แห่งอิตาลีใน
ปัจจุบัน เป็นผู้มีบทบาทต่อต้านศิลปะของประชาชนอย่างแข็งขัน เขาเริ่มต้นด้วยการเป็น
ศิลปินของคคิ อนาคนิยม (anacanism) คือผลิตศิลปะไว้ให้คนอื่นหันไปข้างหน้าเข้าใจ
ต่อมาหันมาเล่น บาศกนิยม (Cubism) ในสมัยที่ฟาสซิสต์ครองอิตาลี เขาคือผู้วาง

ทฤษฎีและผลิตศิลป์ออกเป็นตัวอย่างให้แก่คตินิยมใหม่ของฟาสซิสต์ (Fascist neo - Classicism) ปัจจุบันเขาคือเสาหินหมัมาของคตินิยม นามธรรม (Abstractionism)

และให้เชิงอรรถอธิบายถึงชรัอินโซง ไว้ว่า

(ลค. 232) ชรัอินโซง เป็นชาวเมืองเพชรบุรี มาบวชเป็นเณรอยู่ ณ วัดราชบูรณะ (วัดเลียบ) บวชเป็นเณรอยู่จนแก่ คือเป็นเณรโคง ไม่ยอมบวชพระ เรียกกันว่า เณรอินโคง แต่ภายหลังมาเปลี่ยนเป็น อินโซง ท่านผู้นี้เป็นศิลปินไทยคนแรกๆ ที่เริ่มศึกษารูปการวาดภาพเหมือน และเริ่มศึกษารูปการใช้เงา และส่วนลึกของภาพ นับได้ว่าเป็นปรมาจารย์ทางศิลปะประเภทเหมือนจริง

นอกจากนั้น วิจารณ์ยังได้ยกเอาพุทธโอวาทและความในคัมภีร์ทุกเวทมาใช้อ้างอิงสนับสนุนความคิดเห็นของตนด้วย แสดงถึงการค้นคว้าและความรอบรู้อย่างกว้างขวางในเรื่องนี้ ศัพท์เฉพาะปะปนอยู่มาก ทั้งศัพท์ทางศิลปะและศัพท์ทางการเมือง แต่จิตรก็สามารถเขียนให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย นับว่าเป็นความสามารถประการหนึ่ง ศัพท์บางคำจิตรก็อธิบายกำกับไว้ให้ เช่น

(ลค. 218) "การขูดรีด คือการที่ผู้เป็นเจ้าของปัจจัยแห่งการผลิตเข้าครอบครองผลิตผลจากแรงงานของผู้อื่น"

(Exploitation is the appropriation of the results of other people's labour by the owner of the means of production)

บางครั้งก็ใช้วิธีตั้งคำถามแล้วอธิบาย เช่นเมื่ออธิบายถึงศัพท์ "ประชาชน"

(ลค. 223) คราวนี้ในฝ่ายประชาชนเล่า ได้แก่ใคร

ในยุคศักดินากึ่งเมืองขึ้นเช่นนี้ ประชาชนไทยก็คือมวลชนชาวนาผู้ถูกกดขี่เป็นเบี้ย และถูกขูดรีดโดยศักดินาเจ้าที่ดิน คือมวลชนผู้ทำงานด้วยการขายแรงซึ่งถูกขูดรีดโดยพวก นายทุนอุตสาหกรรมและนายทุนพอกา ขณะเดียวกันนั้นทั้งมหาชนชาวนาและมหาชนผู้ทำงาน ก็ถูกขูดรีดอีกชั้นหนึ่งโดยพวกนายทุน นายหน้าผูกขาด นายทุนขุนนาง นายทุนอภิสิทธิ์ และ จักรวรรดินิยมตะวันตก

การแทรกซึมทั้งไปในเนื้อความของจิตร ทำได้อย่างสละสลวย ทำให้เข้าใจความหมายของศัพท์เหล่านั้นได้โดยง่าย

(ลค. 93) ... สังคมมนุษย์กำลังต้องการระบบผลิตใหม่อันกระทำด้วยเครื่องจักรกล นั่นก็คือ การอุตสาหกรรม การผลิตเพื่อให้พอกินพอใช้ของระบบศักดินาได้ ก้าวมาจนถึงขีดสุดหาของมันแล้ว การเติบโตของสังคมมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องการแลกเปลี่ยนค้าขายสิ่งผลิตอย่างกว้างขวางกว่าเดิม ระบบการค้าของชนชั้นกลางที่เรียกว่า สัทธิพาณิชย์นิยม (Morchantilism) ซึ่งกำลังเติบโตและกลายเป็นระบบทุนนิยม

(Capitalism) ในที่สุดนี้ ได้สอนให้ชนชั้นกลางทั้งมวลรู้ดีว่าการค้าขายและอุตสาหกรรมของตนจะดำเนินไปได้อย่างเสรีและปลอดภัยก็ต่อเมื่อพวกตนเองได้อำนาจที่จะรักษาและดูแลผลประโยชน์ของตนเองอย่างเต็มที่ ...

ในด้านข้อคิดต่าง ๆ ที่ได้รับจากวรรณกรรมชิ้นนี้ ข้อคิดบางประการที่จิตรแสดงไว้ช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นสาเหตุและที่มาของพฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดี แต่ก็มีข้อคิดบางประการที่น่าจะคิดว่า จิตร ภูมิศักดิ์ ตั้งใจจะตีความเพื่อให้เป็นประโยชน์กับแนวคิด

ของตบเขมกเกินไป

ส่วนที่เป็นเชตติยภเวณีในใจก็มีหลายตอน เช่น

(ลก. ๒๒๐) ... ในการต่อสู้ของประชาชนนี้ นอกจากกำลังของ
ประชาชนจะทำการต่อสู้กับศัตรูของเขาด้วยตนเองแล้ว ยังมีวิธีอื่น ๆ อีก ที่
ไถ่ไม่เหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อประชาชน หรือไถ่เห็นใจประชาชน สละทิ้งชนชั้น
ตนเสียและเขารวมในขบวนการต่อสู้ของประชาชน ... ฉะนั้น เขาจึง เป็นแนว
รวมอันไถ่ผลของประชาชน และไถ่ถูกนับเนื่องเขาไว้ในขบวนการของ "ฝ่าย
ประชาชน" ด้วย

แนวคิดที่วิกรมยิมมกนาสกรนี้ ทำให้เราเข้าใจถึงการที่ชนชั้นนายทุนและ
เจ้าของที่ดินบางคน ไถ่คิดการต่อสู้ร่วมกับประชาชนอย่างจริงจัง
เกี่ยวกับความผิดของกิลปีเบางกลุ่มที่มักแสดงออกด้วยการบ่อนทำลายกิลปี
เป็นเหตุอภัย ประชาชนมองไปเห็นคุณค่า วิตรโคสกรถึงสาเหตุไว้อย่างแจ่มชัด

(ลก. ๑๑๑ - ๑๑๔) ... เมื่อกิลปีประ เภทที่ชั่วร้ายอยู่กับการ เทคนิคแต่
ฝ่ายเดียว และปราศจากเหตุอภัย เกี่ยวข้องกับชีวิตของมวลประชาชน มีจึง
เห็นทางออกจากประชาชนมากขึ้นทุกขณะ ในข้อ เกี่ยวกับการ เทคนิคทางรูปแบบ
ของมันก็ยิ่งยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้นทุกขณะจนสามารถเข้าใจได้แต่ในหมู่กิลปีเบางกลุ่ม
หรือบางกรังกิลปีเบางกลุ่มเองก็เข้าใจไม่ได้ ... โดยเหตุที่เองปรากฏการณ์
อันหนึ่งจึงได้เกิดขึ้น นั่นคือ เขาไปถึงกิลปี เบางคือ ประชาชนสามารถหาทาง
มาก ไม่สามารถเข้าใจและชื่นชมกิลปีเบางไรก็ตามเหล่านี้ ของวาระระหว่าง
กิลปีเบางประชาชนจึงวางออกไปทุกขณะ จนในที่สุด ประชาชนก็เลยมองไปเห็น
คุณค่าของกิลปีเบางกลุ่มนี้ ทั้งนี้เพราะงานของกิลปีเบางกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับความ

เป็นจริงในชีวิตของเรา ทางฝ่ายกิลปีก็เลิกรู้สึกถูกเหยียดหยามประชาชนว่า
เป็นพวกไม่มีความรู้ทางศิลปะเป็นพวกตาคำ หูคำ ฯลฯ ความไม่เข้าใจกันและกัน
ระหว่างกิลปีกับกลุ่มไกรลาสกับประชาชนจึงทวีขึ้นทุกขณะจิต ทางฝ่ายกิลปีนั้นใน
ตอนแรกก็แยกตนเองออกไปสร้างโลกใหม่โดยความทรนงในความสูงส่งและศักดิ์ศรี
อันโอเคิลิกของตน แต่มา ๆ เขาก็รู้สึกว่าเหว รู้สึกว่าประชาชนทอดทิ้ง
ไม่เอาใจใส่งานของตนและพวกตน จึงมีก็มีเสียงอุทธรณ์ออกจากรวงขึ้นเสมอว่า
กิลปีเป็นพวกที่ชั่วชีวิตอากัฟ ประชาชนเองไม่เข้าใจเขา แล้วก็เลยเชื่อว่าชาตา
ชีวิตของกิลปีนั้นจะวอดวายอีกสักเมื่อใด ๆ ทั้หมด ก็หันไปโศกโศกชะตาว่าศาสนา
เวรกรรม ...

นอกจากข้อคิดที่สมเหตุสมผลดังนี้แล้ว ก็ยังมีข้อคิดอีกบางตอนที่น่าคิดว่ามีแง่
มุมอันที่สามารถตีความหรือหาเหตุผลอันเป็นการพิจารณาเหตุผลได้ แต่ที่ตรงเพียงแง่
มุมที่ตรงต้องการ ถึงเธอจะมองว่าบางแห่งของวรรณกรรมเรื่องนี้ว่า

(ฉก. ๑๒ - ๑๔) ... ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ผู้เคยรักก็ไต่ถามสาธกหน้า
ศรีปราชญ์โดยกล่าวประจานศรีปราชญ์ตะเยอตะยาน ทัวเป็นกระต่าย จะตะยาน
จนจันทน์ใบเขียนตัวว่าตอบคำ "ข้าพเจ้าเป็นตัวน้อย คำเตี้ยเกียรณาน" ...
นั่นคือ จมื่นตักศิลาเตี้ยดีใจเกิน ไพร่รวมเป็นคิ้วเกียรณาน หากวรสืบตัว
ว่าเมื่อนี้ตัวแล้วก็ตะเยอตะยานไป ศรีปราชญ์ตอบโต้ด้วยกวางสามีกินเกียรณ
ของกาบในไพร่ ยดะสำนักในคุกของกวางเป็นนกเขา

ทะ หายกระต่ายแทน	ชมเชย
สูงลงสู่กตาแล	ดูว่า
ถุกรก็บอก	ก็ทำส ก็น่า
อธิบายเราเราเรา	ลยพิน เกียวก้น

กวาาหมายอันเหลือลิกของคำตอบนี้ ก็คือกระต่ายที่ปรากฏอยู่ในดวงจันทร์นั้น
 มันก็เป็นกระต่ายเช่นเดียวกับตัวที่อยู่ในพื้นดิน เมื่อถึงฤดูที่จะผสมพันธุ์กันแล้ว
 มันก็ยอมผสมพันธุ์กันไ้ตั้งนั้น กันก็เช่นกัน ถึงจะสงสัยก็ทำกัก็ได้อย่างไร มัน
 ก็กินดินกินหญ้ากับ เมื่อถึงคราวที่ดวงใจเกิดกวางของการขึ้นแล้ว ทำไมจะรวม
 รักกันไม่ได้

ข้อความที่เด่นที่สุดของคำตอบนี้โดยตรงที่บาทสุดท้ายของโคลงที่ว่า :

อย่าว่าเราเจ้าข้า อย่พ้นเคียวกัน

นั่นก็คือ พวก เจ้านาย ก็คือ พวก ข้า ก็คือ ล้วนเป็นชนนย์เกินดิน
 บนดินปรุพังด้วยกันทั้งสิ้น ไ้มีใครจะวิเศษวิโสมาแก้ก่าเน็ดกว่าใครเลย ขอให้สังเกต
 ว่า คำว่า เจ้า และ ข้า ในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ตัวเจ้า และ ตัวข้า หากหมายถึง
ชนชั้นเจ้าชนมลนายคักกิดา กับ ชนชั้นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

การที่วิรยภักของท้าวศรีจุฬาลักษณ์ที่ว่า "มันบ่เจ็บถ้วนน้อย คำเคี้ยเคี้ยรฉาน"
 แปลกความว่า "ชนชั้นคักกิดาเท่านั้นที่เป็นคน ไ้รรายเป็นสัตว์เคี้ยรฉาน" นั้น เป็นการ
 ที่ความที่วงใจจะแสดงถึงลักษณะการแบ่งแยะระหว่าง "ชนชั้น" มากเกินไป ที่จริงแล้ว
 โกลงของท้าวศรีจุฬาลักษณ์ไม่ได้มีความหมายรุนแรงถึงเพียงนั้น โกลงขบนี้ข้อความทั้ง
 หมควา

หะหายกระต่ายเกิน
 มันบ่เจ็บถ้วนมัน
 นกยงตากกระสัน
 มันบ่เจ็บถ้วนน้อย

ชมวันพร
 คำตอบ
 ถึงแมว
 คำเคี้ยเคี้ยรฉาน

เป็นเนื้อความที่ใช้สำนวนเปรียบเทียบว่า กระต่ายที่หมายจันทร์ และนกยูง ที่หมายเมฆนั้น เป็นการหมายปองสิ่งที่เกินความสามารถของมัน คำว่า "มัน" ไว้แทน "กระต่าย" และ "นกยูง" จริงอยู่ โกลงบทนี้ไขในความหมายที่แสดงถึงความ "แตกต่าง" ระหว่างชนชั้น แต่ก็ไขหมายไปถึงกับจะแบ่งแยกว่าชนกลุ่มหนึ่งเป็นกมลกลุ่มหนึ่ง เป็นสัตว์แก่งแย่งกัน สำนวนเปรียบเทียบนี้ใช้บ่อยมากในภาษาไทย แม้จนสำนวนไทย ปัจจุบันที่กล่าวกันรุนแรงถึงขนาดว่า "คอพอกกับหมาวัด" ก็ไม่ได้มีความหมายถึงกับจะแบ่งแยกให้ฝ่ายหนึ่งเป็นกมลฝ่ายหนึ่งเป็นสัตว์ เพียงแสดงถึงความแตกต่างระหว่าง "คน" กับ "คน" เท่านั้นเอง

และแบ่แตกตอนที่จิตรเน้นเป็นพิเศษ ก็คือ "อย่าว่าเราเจ้าข้า อยู่พื้นเดียวกัน" และย้ำว่า (ลก. 154) "ขอให้สังเกตคำว่า เจ้า และ ข้า ในที่นี้มีไวยากรณ์ถึง ตัวเจ้า และ ตัวข้า หากขยายถึง ชนชั้นเจ้าชนมลนายถักกินา กับ ชนชั้นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน" ครุ่นนี้ก็ยังมีจุดให้ถกเถียงว่า อาจหมายถึง "ตัวเจ้า" และ "ตัวข้า" ก็ได้ เพราะถ้าปราศจาก ถิ่นฐานเป็นท่านองว่า เมื่อถึงจุด สัตว์ก็จรมุสกัน ดังนั้น เมื่อเรา ตัวเจ้าและตัวข้า ยังอยู่ บนพื้นดินเดียวกัน จะเปรียบเป็นกระต่ายหมายจันทร์เห็นจะไม่ได้ หรือแม้จะตีความง่าย ๆ ถึงเพียงว่า "เจ้าข้า" เป็นคำสร้อยบท ไว้ในความหมายเยาะเย้ยหรือแสดงอารมณ์ด้อย่างอื่นเช่นเดียวกับ "ช่วยด้วยเจ้าข้า" ก็ยังได้ และการตีความแต่ละแง่ ก็มีเหตุผลเพียงพอที่จะวิจารณ์ถกเถียงกันได้ทั้งสิ้น

หรืออีกตอนหนึ่งที่จิตรกล่าวถึงวรรณคดีเรื่อง "ระเคณลันไค" ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ว่า

(ลก. 156 – 157) ... เขาได้สะท้อนด้ายชีวิตจริง ๆ ของขอทานลงใน ศิลปะของเขา ขอทานผู้นี้กักตัวเอกของเรื่อง – กันไธ และเมื่อที่เขายะเยาะเย้ยเพิ่มเติม แหม่เรื่องเจ้า ๆ นาย ๆ ของศักดินา เขาจึงได้อุปโลกให้สันไคมีบศเป็นเจ้า ก็คือ

เป็น ระเณ เรียกนามเต็มว่า ระเณลันไค ..."

ผู้เขียนเห็นว่า การที่วิกรใช้คำ "เภาะเบ๊ยเหน็บแนม" อารมณ์แรงเกินไปบ้าง
เรื่องนี้มีลักษณะเพียงล้อเลียน (Parody) เท่านั้น ไม่ถึงกับถากถาง (Satire)
ถ้อยคำไป

อีกตอนหนึ่งจิกรก็กล่าวหาว่า

(ลก. 158) ในการขมนามงาม นางงามของกั๊กกีนางจะท้องงามอบ้าง
เล็กตอยตามความก่อก่นในอกมกกี และพรรณนากันไว้อบบางละเอียกละเอียดราวกับ
ไม้นุ่นว่า พระมหามนตรีโกษมนางงามของเขาเสียใหม่ เช่น ในการชมคิ้ว แทน
ที่เขาจะชมว่าโก่งราวกันตรพระรามอันเรียวเสลา เขามองไปเห็นว่าทำไมจึงท้อง
หายใจเป็นอาวุธของกั๊กกีนัย ทำไปจึงจะต้องตีความว่าการยกย่ายกิ้วของสตรี ก็คือ
การเอาอารมณ์เทพยดาไปเขาได้เสนอการเปรียบเทียบคิ้วสตรีเสียใหม่
ก็เทียบเข้ากับก่อก่นฝ่าย อันเป็นเครื่องมือในการทำงานและผลิตสิ่งที่มีคุณค่าของ
ประชาชน (ก่อก่นฝ่ายมีลักษณะคล้ายกันตร ใช้สำหรับตีฝ้ายออกจากเมล็ด) ใน
การชมขมกั๊กกีนางมักจะชมว่าโก่งจนราวกับขอกงาม แต่พระมหามนตรี กลับนำเอา
มาเปรียบกับ พร้าขอ ที่ประชาชนใช้ในการทำงานประจำวัน ...

ข้อความที่วิกรกล่าวหาเช่นนี้ ผู้เขียนมีภาพเห็นว่าพระมหามนตรี (ทรัพย์)
ได้เปรียบเทียบด้วยอารมณ์สนุกสนานมากกว่าจะมุ่งหมายเน้นถึงคุณค่าของ "... เครื่อง-
มือในการทำงานและผลิตสิ่งที่มีคุณค่าของประชาชน"

อย่างไรก็ดี ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ของวิกร ภูมิศักดิ์ ที่แสดงออกใน "ศิลปะเพื่อ
ชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" ไม่มีข้อผิดพลาดแก่อย่างใด ข้อขัดแย้งที่ผู้เขียนนำมาแสดง

บางวุกก็เป็นเพียงการที่ความที่จิตรมองในแง่หนึ่งขณะที่คนอื่นอาจมองไปในแง่อื่น ๆ อีกก็ได้

"ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่ามากเล่มหนึ่งที่
ก็เกินทั้งรูปแบบและเนื้อหา วรรณกรรมเรื่องนี้จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงหลักการวิเคราะห์
ศิลปะตามแนวคิดที่มากขึ้นในขั้นพื้นฐานได้เป็นอย่างดี

ในระหว่างที่จิตรถูกหักการเรียนนี้ จิตรได้เขียนบทความเกี่ยวกับวรรณกรรม
และนักเขียนลงในวารสารของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีก ผลงานที่เด่นมากขึ้นหนึ่งของ
จิตรก็คือ "โมราวีอาและนวนิยายท่องเที่ยว" ซึ่งตีพิมพ์ลงในหนังสือ

กฤษณาสวัสดิ์ 2498 ในการเขียนเรื่องนี้จิตร ภูมิศักดิ์ ใช้นามปากกาว่า "ทีปกร"
เช่นเดียวกับที่ใช้ในการเขียน "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน"

"ทีปกร" หมายถึง "ผู้ให้แสงสว่าง" ผู้เขียนเข้าใจว่าจิตรใช้นามปากกานี้
โดยได้แรงบันดาลใจจากบทกวีของวิกเตอร์ ฮิวโก ตอนหนึ่ง ซึ่งจิตรได้แปลมาว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ 6, 2517 : 55) ... โคมไฟกำลังถึงกำหนดและเป็นขอ
เปรียบเสมือนคนทำนาที่เหงา
จังกองกระทำสิ่งที่ระมัดระวังให้แจ่ม
เสมือนหนึ่งโคมไฟในมืออันอาจรองรับสรรพสิ่งของเขา
ซึ่งกวัดไกวว่าอยู่เหนือที่ระบะของมวลชนทุกกาลสมัย

ข้อความนี้ ได้เป็นคำขวัญที่จิตรยึดมั่นเป็นอุดมการณ์ในการสร้างวรรณกรรม
ตลอดมา

"โมราวีอาและนวนิยายท่องเที่ยว" เป็นสารคดีเกี่ยวกับชีวิตและงานของ
อัลแบร์โต โมราวีอา (Aberlo Moravia) นักเขียนนวนิยายชาวอิตาลี ซึ่ง

(จิตร ภูมิศักดิ์ 1, 2518 : 3) ... ในยุโรปและในอเมริกา ชื่อเสียงของ โมราวีอาเป็นที่รู้จักกันทั่วไป นวนิยายของเขาได้รับความนิยมมากถึงกับได้รับการแปล ตายออกเป็นภาษากาง ๆ สิบกว่าภาษา และยิ่งกว่านั้นในขณะเดียวกันก็ถูกประณาม อย่างหนักโดยสันคปาปาประมุขของนิกายโรมันคาทอลิก ถึงกับได้ออกประกาศิห้ามชาว โรมันคาทอลิกทั้งหลายทั่วโลกอ่านหนังสือของ โมราวีอา ทุกเล่มอย่างเด็ดขาด

จิตรพยายามแสดงให้เห็นความขัดแย้งในกานศิลปะระหว่างศาสนจักรกับประชาชน ถึงความว

(ด. 3) เรื่องความขัดแย้งของฝ่ายศาสนจักรกับฝ่ายอาณาจักรในกานศิลปะทาง วรรณกรรมนี้ ถ้าหากันตามความรู้สึกของคนไทย ก็อาจจะเป็นเรื่องแปลกประหลาด ใหญ่โต บอกว่ากันในช่วงวรรณกรรมของอิทาลี่แล้ว เรื่องทำนองนี้เป็นเรื่องเล็กที่ ไกร ๆ เห็นเป็นของธรรมดาไม่กอบกอกอกกใจอะไรกันนัก ทั้งนี้ก็เพราะในประเทศ อิตาลีนั้น ความขัดแย้งระหว่างความปรารถนา ของฝ่ายศาสนอารามกับศิลปะของ ชาวบ้านเกิดขึ้นเสมอมาเป็นประเพณีนิยมนับก้วยศวรรษ ๆ มาแล้วที่เกี่ยวข้อง ในวง การรัฐบาลของประเทศวาติกัน ซึ่งเป็นประเทศกระวุ่มกระวี่ม บงสันคปาปา ประมุขนิกาย โรมันคาทอลิก อันคังเป็นอิสสรรัฐอยู่ในกรุงโรมนครหลวงของประเทศอิตาลีนั้น ปราบกฐาการอันหนึ่งก็คือ การทำคณกราบชื่อหนังสือคองห้าม รายการหนังสือคอง ห้ามสำหรับชาวโรมันคาทอลิกทั่วสากล เท่าที่ช้อยในรัฐกฐินั้นเคยมีผู้ได้สิทธิตัวเลขถึง ราวห้าพันเล่ม และในปี 1952 ก็เมื่อสามปีที่แล้วมานี้เอง รัฐบาลของกาศาสน จักรวาติกันก็ได้ออกคณประกาศิคณรรายชื่อนวนิยายของอัลแบร์โตโมราวีอา ทั้งหมด ลงไปในรายการนั้น ...

(ลก. 4) ถ้าจะว่ากันไปแล้ว การที่ลัทธิลัทธิปาลาบรรว หนังสือของเขาเข้าไปใน
รายการทองห้านั้น ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจเสียด้วยซ้ำไป ทั้งนี้เพราะหนังสือ
ในรายการนั้นล้วนเป็นวรรณคดีชั้นเยี่ยมของโลก เพราะเป็นหนังสือที่บรรดานักเขียน
ผู้ยิ่งใหญ่แห่งทั้งสิ้น เป็นก่นว่า Sohn Milton, Leo Tolstoy, Alexandre
Dumas Father and Son, Gustave Flaubert, Victor Hugo, Emile Zola
และ Voltaire ทำไมโมราวีอาจะต้องเกิดก่อนเล่า ในเมื่อหนังสือของเขาถูก
จัดเอาไว้ในพวกเดียวกับวรรณคดีของโลกเช่นนั้น ...

(ลก. 10 - 11) ปัญหาใหม่ซึ่งเป็นปัญหาสุดท้ายในบัดนี้ ก็คือ La Romana
หรือ The Women of Rome ได้รับการดัดแปลงสร้างเป็นภาพยนตร์ขึ้นแล้ว โดย
บริษัทภาพยนตร์อิตาลีเลียน การาดึงผู้แสดงเป็นอากรียานา โสเลอีดาวร่างกาย
ราวกับ Madonna ก็คือ จีนา ลอดโลบริจิกา (Gina Lollobrigida)
ซึ่งเป็นการวางเด่นที่สุดของโลกภาพยนตร์อิตาลีเลียน และเป็นที่ขามเกรงของ
ฮอลลีวูด ปรากฏว่าเป็นการบังเอิญอย่างหนึ่งเหมือนกันในการที่บริษัทภาพยนตร์
เลือกจีนา ลอดโลบริจิกาเป็นกวีแสดง เพราะจีนาผู้นั้นทางฮอลลีวูดทั้งในความงาม
ก็เรียกว่าความงามของจีนาว่า Madonna Like Beauty ขางพอเหมาะแก่อากรียา
นาผู้มีร่างกายเหมือน Madonna เสียเป็นกระไร

ชาวการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้ ทำให้เป็นที่สงสัยกันทั่วไปว่า สำนึกวาทิกันจะ
กว่าภาพยนตร์เรื่องนี้ด้วยหรือไม่ ทางอังกฤษนั้นถึงแม้ว่านักวิจารณ์กันว่าจะมี
ใครบ้างไหมที่จะเชื่อฟังฝ่ายอาราม ในเมื่อจีนาการาตรงเสนอ ผู้ครองใจชาวยุโรป
ทั้งหมดตลอดถึงอเมริกาเป็นผู้แสดงเช่นนี้ ...

เอาละมีระหว่างลอดโลบริจิกา กับสันตปาปา ...

ผู้เขียนเห็นว่า แรงบันดาลใจที่ทำให้วิเคราเรื่องนำเรื่องราวของโมราวีอา
มาเขียน นอกจากสาเหตุที่ อัลแบร์โก โมราวีอา เป็นนักสร้างวรรณกรรมกามแนว

ที่จิตรชื่นชอบแล้ว โมราวีบายังมีเรื่องขัดแย้งกับศาสนจักรอีกด้วย ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้อาจกระทบใจจิตร ภูมิศักดิ์ เพราะคล้ายคลึงกับกรณีที่ถูกพักการเรียนเนื่องจากเขียนบทความพาดพิงถึงพฤติกรรมของผู้นำที่เกี่ยวข้องอยู่กับศาสนา

จิตรได้เน้นถึงนวนิยายเรื่อง *La Romana* ของโมราวีบาเป็นพิเศษ ซึ่งนวนิยายเรื่องนี้เองที่ (ลก. 3) " ... มีเนื้อหาไม่ชอบด้วยกติกของวาติกันเป็นอย่างยิ่ง"

(ลก. 4) *La Romana* เป็นนวนิยายขนาดยาว (แต่ยังไม่ตีพิมพ์) ที่แสดงและสะท้อนภาพความเป็นจริงของชีวิตหญิงสาวที่ปากจนชาวกรุงโรมส่วนใหญ่ โอบอ้อมโลกให้ *Adriano* เป็นตัวแทนของหญิงสาวเหล่านั้น และก็โอบอ้อมหญิงสาวเหล่านี้ที่ชาวกรุงโรมขายเพื่อเลี้ยงครอบครัว ... *Adriano* เป็นผู้เล่าถึงชีวิตของเธอด้วยตนเอง โอบอ้อมสรพนามว่า "ฉัน" ตลอดเรื่อง ...

จิตรได้เล่าเรื่องย่อของ *La Romana* ไว้บ้างถึงเวณพอดสมทรวง บางตอนเป็นการถอดข้อความจากในเรื่องเป็นภาษาไทยแสดงไว้ด้วย และโดยลักษณะของโมราวีบาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนี้หลายตอน เกี่ยวกับทัศนะนี้ จิตรได้ยกภาษาอังกฤษมาโดยไม่แปลภาษาไทยกำกับไว้ คงเป็นเพราะ "โมราวีบา และนวนิยายทั้งหมด" ที่พิมพ์ในหนังสือของมหาวิทยาลัย ซึ่งผู้อ่านสามารถเข้าใจข้อความภาษาอังกฤษได้

(ลก. 121 — 13) หากหนังสือที่เรากล่าวถึงคือ *La Romana* เราจะวิจัยไปถึงทฤษฎีของเมทาลาประการ เป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับความรัก โมราวีบาได้แสดงไว้ว่า

"Never as that moment I had understood so well that everything depends on love. This love either was, or was not. If there was love then one loved not only one's own lover, but all people and all things, as I did, but if there was no love one loved nobody and nothing as in his case. And the lack of love in the end causes incapacity ^{or} impotence"

ความรักกระทบกับหญิงเล่า แทนที่จะรักกันถึงกวางงาน - งาน - และงาน หรือ ความสุขพึงเพื่อ โมราวิทยา กลับประกาศพรทนะของเขาคงจากบางท่าทางโลกอันไกลกว้าง

"She paints her nails, I know but it's the hand of a working girl - big, strong unaffected, like her hair - its curly, but rebellious, coarse at the roots. Adriana in fact, is in everything and everywhere a worthy representative of our fine, healthy and-vigorous people"

ในก้นกวมมีสมบัติที่ โมราวิทยาได้คำนึงถึงกันไว้ด้วยกัน และก็ไปเวียนเวียนในสันดานอันดีของนักเลาใจแห่งพรทนะของนาง

"I have said he was well-mannered, cultured intelligent delicate, serious. But he despised his intelligence, manners, culture, delicacy, seriousness, merely because he suspected that he owed them to the million and the family into which he had been born and where he had grown up."

จิตรใจแห่งรายชื่องานเด่น ๆ ของโมราวิทยาไว้ด้วย เช่น

(ลค. 11 - 12) Indifferenti 1929

(The Time of Indifference แปล 1953)

Le maschera 1941

(The Trance Dress Party แปล 1948)

Agostina 1944

(แปลใหม่เมื่อเก็บ 1947) ...

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งกำลังจัดพิมพ์ในปี 1955 นี้ ก็คือ นวนิยายยาวเหยียด A 1

Ghost Woon.

นอกจากจะได้ออกถึงรายนิตงานเด่น ๆ ของโบราวีมาไว้แล้ว จิตรยังได้ออก
รายละเอียดเกี่ยวกับตัว อัลแบร์โต โบราวีมา ไว้พอสมควร เช่น

(ลค. 11) อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๆ ที่ทางสำนักข่าวก็กันประกาศว่ามารโบราวีมา
แต่ในปีเดียวกันนั่นเอง (1952) โบราวีมาก็ได้รับเกียรตินิยมจากรัฐบาลฝรั่งเศส กล่าว
คือได้รับอิสริยาภรณ์ *Légion d' honneur*

โบราวีมาเป็นกวีเอกกวี กวีเขียนสมัยวิว เกิดในกรุงโรมเมื่อวันที่ 23
พฤศจิกายน 1907 เป็นบุตรของ Carlo นายช่างสถาปนิกและ Teresa de
Ferberich ทั้งแก่อายุ 3 จนถึง 20 ปี โบราวีมาเริ่มชอบและคลั่งใคล้
ละครและเรื่องมา จากการที่พ่อ โบราวีมาเห็นว่าโง่ ๆ เพราะได้เรียนถึงภาษา
ฝรั่งเศส เยอรมัน และอังกฤษ มาตั้งแต่ยังเล็ก โบราวีมาเริ่มงานประพันธ์ของ
เขาก็คงแต่ยังเด็กเช่นเดียวกัน นวนิยายเรื่องแรกที่เขาริเริ่มเขียนนั้น ปรากฏว่าเริ่ม
เขียนตั้งแต่เมื่ออายุ 16 (1925) และขณะแก่อายุก็ไ้เป็นกวีที่หนุ่มผู้ช้าวร่าเริง
ทั้งที่อพยพต่างประเทศ ในลอนดอนและปารีส และอื่น ๆ อีกด้วย เป็นกวี

หนังสือพิมพ์ Le Imp. และ L. Gazzetta do People of Turin

โพรวิซาเป็นหนังสือพิมพ์ซึ่งเผยแพร่การให้สัมภาษณ์ของมูสโสลินี ถึงนั้นยังไม่เป็นปัญหาว่าหนังสือของเขาวะไปถูกทางการฟาสซิสต์รังควาณอย่างรุนแรง แต่กระนั้นโพรวิซาก็ยังเขียนหนังสือเล่มและเรื่องสั้นและบทความต่าง ๆ อย่างเปิดเผยอย่างตรงต่อโดยใช้ความแฝงในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เพื่ออิทธิพลแก่กิจการนาซีเยอรมันภายใต้การนำของฮิตเลอร์เข้าครอบครอง โพรวิซาเอง เติบโตออกไปจนตัวอยู่ในหุบเขา และอยู่ที่นั่นตลอดมาจนกระทั่งขบวนการไทป์อิตาเลียนและสันนิบาตฟาสซิสต์ของกองกำลังประชาชนร่วมกันขับไล่เขาออกไป เมื่อเดือนพฤษภาคม 1944

กล่าวหาของการเป็นของโพรวิซาเป็นทางแห่งอิตาลีเดิมแท้ คือได้สะท้อนภาพความจริงไว้ทุกแห่งทุกหน ทั้งความจริงที่ดีและความจริงที่เลวทรามใช้ไม่ได้ บรรยายและเปิดเผยความรู้สึกอย่างกว้าง ๆ แก่คนรุ่นและชาติ ๆ ปราศจากภาษา ...

ปรกติโพรวิซาเป็นชนชั้น นักข่าว ค้าโลกเป็นนิสัย ...

จิตร ภูมิศักดิ์ จบ "โพรวิซาและวรรณกรรมแห่งหุบเขา" ดังดังนี้

(สธ. 13) เรามักคิดว่าสองเกลียวแดงของโพรวิซาไปครองภูเขายุ่งใหญ่
คอกของโพรวิซาในปัจจุบัน ก็คือ Viadell' Oce 27 Rome Italy วาง ๆ
จะเขียนนวนิยายไปคุยกับเขาน่าก็ยังไม่ ห่วงถ้าออกไปถึง Italy ก็เขียน
โทรถึง โทร. 350287 ให้เขาได้เดี๋ยว.

น่าจะว่า ลักษณะวรรณกรรมและวิธีการของโพรวิซา คงประจักษ์ใจของ
จิตร ภูมิศักดิ์ อยู่ไม่น้อย เพราะวิธีการของ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ต่อต้านรัฐบาลปฏิวัติของ
จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์อย่างแข็งกร้าว และการที่จิตรเขียนทางเข้ามาร่วมปฏิวัติการกับ

"เหตุการณ์ร้ายกอมมิวนิสต์" ในบันปลายของชีวิต ก็เป็นการดำเนินชีวิตที่กล้ำกลืนกับวิถีชีวิตของ วัด"บรโต โมราวียา อยู่ไม่ถ้อยทีถ้อยวา.

วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วงปี 2499 - 2500 มีลักษณะต่อเนื่อง กับ "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" อย่างเห็นได้ชัด บทวิเคราะห์วิจารณ์จิตร ภูมิศักดิ์ในหนังสือ กวีนิพนธ์ เป็นประจำในขณะนี้ ก็เป็นไปตามแนวทางที่จิตรเขียนไว้ใน "ศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน"

นามปากกาที่จิตรใช้เมื่อวิจารณ์ศิลปะลงใน กวีนิพนธ์ คือ "ศิลปิน หิโตะบุรุษ" ซึ่งนามปากกานี้เขียนทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งโคลงกลอนและกาพย์ การกล่าวในมีใหม่มองศิลปิน" วิจารณ์จิตรลงใน กวีนิพนธ์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 39 วันจันทร์ ที่ 7 มกราคม 2500 โดยจิตรเขียนว่า

เมื่อสองสามวันมานี้ เพื่อนของข้าพเจ้าคนหนึ่งซึ่งของวิญญูเป็นมาได้ สิ่งซึ่งมาก็คือรูปถ่ายขนาดใหญ่ของข้าพเจ้า นักเขียนและนักปฏิวัติคนสำคัญของประชาชนวันรูปตามแผนนั้นประกอบแผนกระดานแข็ง มีตัวอักษรวัน เขียนอยู่เบื้องล่างสองแถว แถวละเจ็ดตัว อักษรวันทั้ง สองแถวนี้เป็นกลอนที่คัดลอกออกมาจากรื่อง ข้าพเจ้าหัวเราะเขาะตัวเอง" ในหนังสือรวมงานเขียนของข้าพเจ้า ฉบับถึงภาษาจีนเล่ม 7 กลอนสองบรรทัดนี้เป็นกลอนที่มีใจเส่งแสร้งหลายกองถึงงานไปทั่วพื้นโลกกว้าง เคยมีแปลออกเป็นภาษาอังกฤษไว้ว่า

'Frown coldly toward the thousand men pointing at you,
Bow your head willingly and work like an ox for young children
ซึ่งแปลเป็นร้อยกรองอธิบายไว้อีกทอดหนึ่งว่า Ignore all accusation
and work for the next generation เพื่อได้เป็นกลอนอย่างไทย ๆ
ข้าพเจ้าขอแปลเอาความเป็นกลอนว่า

"แม่มกนตันมีงูเข้าขี้น้ำเย็บ

จงขวางกั้นเป็นขานเฉยเถิดคอย

ทอดมองเหล่านวชนเกลือกกลมราย

จงน้อมกายก้มตัวเป็นงัวงาม"

นั่นคือ "จงขวางกั้นทำเป็นขานเฉยคอยกั้นกัน ๆ ที่ขี้น้ำดำและขี้น้ำขาว ก้มตัวลงด้วยความเกรงใจ เพื่อที่จะเป็นวิไลงามสำหรับดวงนวชน" นวชน ในที่นี้ บ่งถึงชนชั้นต่างงาน มีเป็นชนชั้นใหม่ที่เกิดขึ้นเพราะรูปแบบเศรษฐกิจทุนนิยม และและหมายรวมถึงประชาชนที่ถูกกดขี่ทั้งหลาย ...

จิตรโก้วเขียนความเรียงเกี่ยวกับชีวิตของศิลปินชาวสเปนคนหนึ่ง ชื่อ ปาโบล ปิกัสโซ แต่เรื่องนี้จิตรเขียนไปจบ และไปให้การสัมภาษณ์ (คำจาร อนุพงษ์ศรี, 2519 : 63) "ก่อนฉบับชนนี้ให้ถึงค.ศ. 52 เขา ไปออกวันเดือนปีที่เขียนว่า" ผู้เขียน เข้าใจว่า บรรณกรรับเรื่องนี้คงสร้างชั้ในเวลาใกล้เคียงกับศิลปินเพื่อชีวิตศิลปินเพื่อประชาชน

(พ.ศ. 2498 - 2501) เพราะระยะนี้จิตรสนใจกันศิลปินมาก ทั้งยังเป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2501

วรรณกรรมที่เก็บจากอีกชิ้นหนึ่งของจิตร ภูวนัยก็ ในฉบับนี้ ก็คือ "บทกวีทางวรรณคดีของพระมหากษัตริย์" ซึ่งก็พิมพ์ลงในหนังสือ สายธาร จิตรได้นำมาแปลกาในการเขียนเรื่องนี้ว่า ติปกร :

แนวการวิเคราะห์วรรณกรรมของพระมหากษัตริย์ (ภริย์) ที่จิตรเขียนครั้งนี้ เป็นแนวเดียวกับที่ควรเขียนไว้ใน "ศิลปินเพื่อชีวิต ศิลปินเพื่อประชาชน" ต่างกันแต่เพียงว่า "บทกวีทางวรรณคดีของพระมหากษัตริย์" มีเนื้อหากที่ละเอียดกว่า จิตรได้วิเคราะห์ทั้ง "ระเด่นไก่ไก่" และ "เพลงยาวมิตร นพรัตน์แก้วว่า จมื่นราชามาตย์" อย่างละเอียดทุกบาททุกวรรค มีการนำความเรียงจากภริย์และประวัติการกวีมาอธิบาย

ความอย่างถนัดนั้น เป็นบทวิเคราะห์วรรณกรรมที่มีคุณค่ามากขึ้นหนึ่ง
จิตร ภูมิศักดิ์ ได้สรุปลักษณะของพระมหามนตรี (ทรัพย์) จากวรรณกรรม
ว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ 3,2517:103) ความดีเด่นของพระมหามนตรี (ทรัพย์) นั้น
มีข้ออยู่ที่เขาเป็นนักเก่งขบถละครกลก หากเขาเป็นมากกว่านั้น

เขาก็ ผนึกความคลกขบถประเภทเลี้ยกเลี้ยวเลี้ยวขึ้นมา ในทางกลางวงการ
วรรณคดี และ วิถีทางศักดิ์ และเก็บไปแต่ง เป็นแบบแผน กึ่งศักดิ์นา

เขาก็ ผนึกเปิดกรรขทางใต้ "อารมณ์ขัน" ในจักรวาลแห่งวรรณคดีไทยถูกดะ
แมจะมีโชคนแรกสัก แต่เขาก็เป็นผู้ที่กระทำใ้มองสิ่งที่ผิดในภพสมัยนั้น

เขาก็ ผู้พิ่งทลายวงล้อมและกรอบอันกับของวรรณคดีศักดิ์นาที่วนเวียนอยู่
แต่เฉพาะชีวิตและเรื่องราวของชนชั้นศักดิ์ นาเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน เขาก็วรรณคดี
จากขอบนอกอย่างข้าง ลงมาด้านก้นเข้ากับชีวิตของชนชั้นทาส โพร วิถี
ที่ต่ำที่สุดของสังคมยุคนั้น จวบจนเขาไปไม่กลดปรกที่ไว้ พังทลายกรอบประเพณี
แต่ทว่าเขาก็เป็นผู้หนึ่งไม่ว่ามองถึงถิ่นที่กระทำ และก็กระทำใ้มองทำทาย

เขาก็อยู่ใ้วรรณคดีเป็นเครื่องมือเนการกักกัน โต้แย้ง และเปิดโปงความ
อยุติธรรมของสังคมในขณะที่เขาได้มองเห็นและรู้ดีออกมาอย่างองอาจ จวบจน
เขาจะเปิดกระดำอะไร มากไปทำการ เปิดโปงประจักษ์ แต่สำหรับยุคสมัย
"มะพร้าวตัวยักษ์ปาก" เช่นนั้น การกระทำของเขาก็ควรที่จะได้รับการดรร เจริญ
อย่างมีโชหรือ

นี่แหละคือ พระมหามนตรี (ทรัพย์) ที่เราเคยรู้จักเขาในฐานะนักเก่งขบถละคร
กลกราวมาแห่งยุคศักดิ์นา

จิตร ภูมิศักดิ์ สำเร็จการศึกษาระดับอักษรศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ. 2500 โดยไม่เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร

ชเกียรติ อุทกะพันธุ์ (2515 : 41) กล่าวถึงจิตร ภูมิศักดิ์ว่า "แม่สมัยข้าพเจ้าเขาเรียนในจุฬา ฯ อาจารย์เจ้าคุณอนันตราชชน ก็ยังเอ่ยชื่อจิตร ภูมิศักดิ์เสมอในฐานะนักปฎิบัติ หากแต่ในฐานะลูกศิษย์เปรี๊ยะปราดในภานาแฉะวรรณคดีไทย"

โฉมหน้าก๊กก๊กไทย

วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วงหลังจากได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว มีลักษณะ ที่แสดงออกถึงความเชื่อมั่นในลัทธิมากเกินรักยิ่งขึ้น วรรณกรรมคำกึ่งอีกชิ้นหนึ่งของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่สำราญออกมาในช่วงนี้ก็คือ โฉมหน้าก๊กก๊กไทย

การเขียนเรื่องนี้ จิตรพยายามเขียนให้เป็นเอกสารทางวิชาการที่อาจใช้โจมตีอย่างจริงจัง ข้อเขียนแต่ละตอนมีหลักฐานอ้างอิงอย่าง มบูรณ์ มีทั้งหลักฐานที่เป็นเอกสารและศิลาจารึก แม้กระทั่งคำเขียนที่เป็นพระวัชรกษัตริย์ของทางภาคเหนือ ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ได้วิเคราะห์และได้เหตุผลทางวิชาการไว้อย่างเป็นนัย

ท่วงทำนองการเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ ในโฉมหน้าก๊กก๊กไทย ไม่แตกต่างไปจากการเขียนเรื่อง กตัญญู และ กตัญญูกับข้าวน้ำ ที่เคยเขียนมาแล้ว นัก ก่อถึงถึงลักษณะการใช้อักษรเป็นแบบภาษาเขียน มีเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ และมีความแสดงความรู้สึกตามอารมณ์อย่างรุนแรงแทรกอยู่เป็นบางตอน เช่น

(จิตร ภูมิศักดิ์ 5, 2517 : 249) การเก็บอาหารกำนันนั้น แทนที่เก็บอย่างรีบร้อน เป็นข้าวเปลือก ประชาชนจะต้องส่งข้าวเปลือกได้เกลี้ยงหลวทุกปี ข้าวที่เก็บนี้เรียกว่า "หางข้าว" หางข้าวจะเก็บขึ้นกลางหลวนี้ ประชาชนจะต้องขม่งกาย

เครื่องปั้นและกำลังของตนเองไปจนถึงฉางหลวง เจ้าพนักงานประจำฉางมีหน้าที่
นั่งกระดิกก้นจนยวบียับทางซ้าย อยู่กับที่เฝ้าตนเอง มีหน้าที่ยังให้อำนาจบาปใหญ่
 เอาแก่ประชาชนเสียอีกชั้นหนึ่งตามธรรมเนียมเหยียบเคบามประชาชนของวัฒนธรรม
 กักตุนอีกด้วย

(ฉก. 298) ถึงสมัย ร.6 เมื่อกลืนใจของประมาธิปไตยกรุ่นขึ้นทั่วไป ร.6
 ก็พยายามระดมไพร่ประชาชนหันไปเกลียดกษัตริย์กันมากขึ้น ซึ่งได้ประชาชนเห็นว่าต้อง
 ลำบากยากแค้นทุกวันนี้ เป็นเพราะกษัตริย์ในเบื้องเดิม ไม่ใช่ระบบกักตุน การบดไข
 มีโทษที่เปลี่ยนจากกักตุนเป็นประมาธิปไตยตลอด หากอยู่ที่ช่วยกันข่มขู่พวกอื่น แล้วทาง
 ก็นักวางแผนการศึกก็ขึ้นเกลียดกษัตริย์จนเกินไป

บางท่อนก็มีการยกเอาประกาศต่าง ๆ ของทางราชการมาเป็นเอกสารอ้างอิง
 แล้วจึงก็แสดงความรู้สึกของชนออกมา ถึงเช่นการที่วิจารณ์การปกครองล้มเหลว
 เดือน 11 แรม 11 ค่ำ ปีวอก จักรวรรดิ ร.ศ.1214 (พ.ศ.2395) ในลัทธิธรรมเป็น
 ทาง ๆ ภาคที่ 16 ถิ่นนาแคว้นอากรบางอย่างของกรมพระมารการฯ หน้า 12 มาใช้
 ไว้ว่า

(ฉก.275) “ปริกษาพริ้งกันว่า ... มีบรรณการทำการปาณาภิทยาภิธานสประโสม
 เลี้ยงชีวิต โภณมิจลาภิณะไต่ตองเสียดำอากรน้ำนั้น เป็นว่าเพื่อบริณหนึ่งป็นที่ก่อกวน
 ทำปาณาภิทยาภิธานสประโสม มีพระกฤษณาน ทำเรื่องราวน่าจะขอรับพระราชนาน
 ทำอากรกาน้ำนั้นชอนชอนแล้ว”

เป็นอันว่าการที่ประชาชนตกเป็นเหยื่อปลาถิ่นนั้นเป็นการเกิดข้อ 1 ว่าด้วยการ
 สาส์ควักชีวิต ถ้าไม่เก็บภาษีอากรก็จะกลายเป็นเจ้ากวนพวกอำมาตย์มิจลาภิธาน จึงต้อง

เก็บภาษีอากรเสียให้เรื่ไค์ นีค็ือเหตุผลในการที่อั้งอิงเอาศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือในการขูดรีดของชนชั้นศักดินา

ในการอธิบายความหมายของคำต่าง ๆ จิตรได้อธิบายอย่างชัดเจนและละเอียดลออ เช่นเดียวกับบทความทางวิชาการอื่น ๆ ของจิตร ภูมิศักดิ์ เช่นการอธิบายความหมายของคำว่า "ศักดินา"

(ธ. 33 - 36) "ศักดินา" โดยรูปคำแปลว่า "อำนาจในการครอบครองที่นา" และถ้าจะแปลขยายความออกให้แจ่มแจ้งขึ้นแล้ว ศักดินาก็หมายถึง "อำนาจในการครอบครองที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการทำไร่และการทำนาอันเป็นอาชีพหลักของประชาชนในยุคนั้น" นั่นเอง จากการแปลความหมายของศัพท์เช่นนี้ เราก็พอจะมองเห็นได้คร่าว ๆ แล้วว่า ระบบศักดินาเป็นระบบที่พัวพันอยู่กับ "ที่ดิน"

ตามหลักเศรษฐศาสตร์ "ที่ดิน" ถือว่าเป็นปัจจัยในการผลิต (Means of production) อย่างหนึ่ง พูดย่างง่าย ๆ ก็คือ ที่ดินเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการทำมาหากินของมนุษย์ ในสังคมของมนุษย์ก่อนสมัยทุนนิยมซึ่งเครื่องจักรกลถือกำเนิดขึ้นมาเป็นเครื่องมือ การทำมาหากินนั้น เครื่องมือสำคัญในการทำกินของมนุษย์ก็คือที่ดิน ทั้งนี้เพราะมนุษย์ยังชีพด้วยการเพาะปลูกซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า กสิกรรม เป็นความผาสุกของมนุษย์แต่ละคนจะมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับข้อที่ว่าเขามีที่ดินมากหรือน้อยหรือไม่มีเลย ผู้ที่มีที่ดินมากก็มีความผาสุกมาก ผู้ที่มีที่ดินน้อยก็มีความผาสุกน้อยลดหลั่นลงมา และผู้ที่ไม่มียเลยก็ย่อมประสบกับความยากลำบากในการครองชีพ เพราะต้องเช่าที่ดินเขาทำมาหากินเสียค่าเช่า เสียส่วนแบ่ง หรือไม่ก็ต้องเป็นคนงานในไร่นาของเจ้าของที่ดิน ซึ่งเรียกกันว่า ทาสกสิกร (serf) ที่ไทยโบราณเรียกว่าไพร่ หรือ เลก ถ้าจะเทียบกับระบบการผลิต

ทุนนิยม ผู้ที่มีที่ดินมากก็เทียบได้กับนายทุนใหญ่ที่มีโรงงานมีกิจการค้าในกำมือมากมาย พวกนี้ยอมเสวยความผาสุกว่ารวยเป็นพวกมีบุญ ผู้ที่มีที่ดินน้อยก็เทียบได้กับนายทุนขนาดเล็กยอมหรือนายทุนน้อย ซึ่งมีความผาสุกลดหลั่นลงมา พวกที่ไม่มีที่ดินก็เทียบได้กับพวกที่ไม่มีโรงงาน มีกิจการค้าใด ๆ ต้องเป็นคนงานขายแรงได้รับค่าจ้างพอประทังชีวิตไปชั่ววันหนึ่ง ๆ ตาม "วาสนาและเวรกรรมของสัตว์"

นอกจากความผาสุกของมนุษย์ จะต้องอยู่กับเครื่องมือในการทำมาหากิน หรือปัจจัยแห่งการผลิตแล้ว อำนาจของมนุษย์ก็ขึ้นอยู่กับขนาดของปริมาณและเครื่องมือในการทำมาหากินด้วยเช่นกัน เจ้าของที่ดินใหญ่มีไพร่มีเลขหรือนัยหนึ่งบุคคลที่ทำงานภายใต้บังคับบัญชา มากก็ย่อมมีอิทธิพลและอำนาจมากเป็นเงาตามตัว ทั้งนี้เพราะเขากำเอาชีวิตของคนจำนวนมากไว้ในกำมือ คนที่ทำงานอยู่ภายใต้การมีของเจ้าของที่ดินใหญ่จะอด จะอึด จะสุข ขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าของที่ดินเป็นเกณฑ์

ตามที่กล่าวมานี้ ศักดินา จึงมิได้มีความหมายตามรูปศัพท์ว่า "อำนาจในการครอบครองที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหากิน" แต่เพียงอย่างเดียว หากโดยความเป็นจริงแล้วมันได้หมายรวมถึง "อำนาจและอิทธิพลของมนุษย์ที่มีมากหรือน้อยตามขนาดหรือปริมาณของที่ดินอันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหากิน" อีกโสดหนึ่งด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น เจ้าของที่ดินทั้งปวงผู้มีอำนาจสูงสุดในสังคม ยังได้พยายามสั่งสอนอบรมพวกไพร่เอกให้มองเห็นว่าตนเป็นผู้ประเสริฐ เป็นเจ้าของชีวิตประเพณีนิยมต่าง ๆ ของพวกตนก็ดี รูปแบบชีวิตของพวกตน เป็นต้นว่ากิริยามารยาท การพูดจา ฯลฯ กิตติ การบันเทิง เริงใจของพวกตนไม่ว่าจะเป็นการร้องเพลง บรรเลงดนตรี ละคร วรรณคดี ฯลฯ กิตติ เป็นสิ่งที่ไพร่และเอกควรถือเป็นแบบฉบับ ควรยกย่องและตามอย่าง ทั้งนี้ก็เพื่อจะได้ข่มขู่จิตใจของพวกไพร่พวกเอกให้นิยมชมชอบพวกตน และยอมรับสถาบันของพวกตนตลอดไป โดยถือว่าเป็นของถูกต้องและเป็นธรรม นั่นก็หมายถึงว่า ผู้ที่มีอำนาจ

ในการกำหนดรูปแบบชีวิต อันเป็นปัญหาทางวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่ง

ดังนั้น ศักดินา จึงนอกจากจะหมายถึง "อำนาจในการครอบครองที่ดินอันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหากิน" ซึ่งเป็นความหมายด้านเศรษฐกิจ และนอกจากจะหมายถึง "อำนาจอิทธิพลของมนุษย์ที่มีมากหรือน้อยตามขนาดหรือปริมาณของที่ดินอันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหากิน" ซึ่งเป็นความหมายทางด้าน การเมือง แล้วยังหมายคลุมไปถึง "อำนาจที่กำหนดรูปแบบของชีวิตซึ่งขึ้นอยู่กับอำนาจในที่ดินอันเป็นปัจจัยสำคัญในการทำมาหากิน" ซึ่งเป็นความหมายในด้านวัฒนธรรมอีกด้วย

อำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจทางการเมือง และอำนาจทางวัฒนธรรม ที่ขึ้นอยู่กับและพัวพันกับที่ดินดังกล่าวนี้แหละคือความหมายอันสมบูรณ์แท้จริงของคำว่า "ศักดินา"

จิตร ภูมิศักดิ์ ได้พยายามอธิบายขั้นตอนของวิวัฒนาการของสังคมไทยอย่างน่าสนใจว่า ไทยคงผ่านจากสังคมพทาลมาสู่สังคมทาสเมื่อราว ๆ 400 ปี ก่อนการตั้งกรุงสุโขทัย การที่จิตรพยายามอธิบายดังนี้ เพราะมุ่งหมายจะชี้ให้เห็นวิวัฒนาการของสังคมไทยเป็นไปตาม ธัญวิทย์ เกษตรศิริ, 2517 : 6) " ... หลักของ Friedrich Engels ว่าด้วย The origin of the Family Private Property and the State ซึ่งกล่าวถึง วิวัฒนาการของสังคมจาก Primitive Society เป็น Slave Society เป็น Feudal society เป็น Capitalist Society และจะดำเนินไปถึง Socialist Society ในที่สุด" (จิตร ภูมิศักดิ์ 5, 2517 : 107)

จิตร ได้เขียนลงไปอย่างมั่นใจว่า "ถ้าไม่มีระบบทาสเป็นพื้นฐานเสียก่อนแล้ว ระบบศักดินาย่อมจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยเป็นอันขาด" และแสดงแนวคิดของมาร์กซ์ - แองเกลส์ไว้อย่างชัดเจนว่า

(ลท. 108 - 109) พัฒนาการแห่งการผลิตเท่านั้นที่กำหนดสภาพการเปลี่ยนแปลงระบบผลิตของสังคม ชาติกุลของชุมชนบุพพกาลต้องรบพุ่งแย่งชิงอาหาร ที่ทางทำกินกัน และกันอยู่นานเสียก่อน เมื่อชาติกุลหนึ่งชนะอีกชาติกุลหนึ่งก็ฆ่าทิ้งเสียทั้งหมด เพื่อให้สิ้นเสียชนนาม ต่อมาภายหลังเกิดความคิดที่จะเก็บเอาพวกเชลยศึกไว้ใช้งานเพื่อให้ทำการผลิตแทนตน จึงได้เลิกฆ่าเชลยศึก พวกเชลยศึกจึงตกเป็นทาส เป็นเครื่องมือหรือปัจจัยแห่งการผลิตอันสำคัญ ชนชั้นนายทาสกับชนชนทาสจึงเกิดขึ้น นายทาสคือนายทาสเกิด รบพุ่งชิงที่ทางทำมาหากินและชิงทาสกันและกันอีกนาน จึงเกิดนายทาสขนาดใหญ่ เกิดกลุ่มนายทาส เกิดรัฐทาส ซึ่งทาสทั้งหมดในรัฐทาสนี้แหละ จะกลายมาเป็น เลกของยุคกักดินาเมื่อรัฐทาสหลายลง

จิตรได้แสดงให้เห็นว่า ชนชาติไทย มีการใช้ทาสมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยอ้างหลักฐานจากศิลาจารึก

(ลท. 109 - 115) / ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงท่อนหนึ่งบรรยายถึงลักษณะของการสืบบรรกว่า "ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใด" เกิดล้มหายตายจากลง สมบัติของพ่อไม่ว่าจะเป็นเหย้าเรือนก็ดี ข้าวก็ดี ขอลับหัวช้างก็ดี ลูกเมียก็ดี นางข้าวกดี "ไพร่ฟ้า ข้าไท ป่าหมาก ป่าพลู" กดี ย่อมตกทอดไปเป็นสมบัติของลูกทั้งสิ้น ขอให้สังเกตคำว่า "ไพร่ฟ้า ข้าไท" ในที่นี้ให้ใกล้ชิด "ไพร่ฟ้า" ในที่นี้มิได้แปลว่า "ประชาชน" อย่างที่เราเข้าใจในภาษาปัจจุบันแต่ขาด จารึกเล่าชัดไว้ว่า พ่อมันตายให้ยกไพร่ฟ้าของพ่อมันให้ลูกรับมรดกไป พ่อมันจะมี "ประชาชน" เป็นสมบัติได้อย่างไร ไพร่ฟ้าในที่นี้ก็คือพวก ไพร่สม ไพร่หลวง หรือ พวกเอกสัถสมกำลังในสังกัดของพ่อ เมื่อพ่อตาย "เลก" ก็ต้องโอนไปเข้าสังกัดของลูกพ่อไปตามธรรมเนียม ขอให้สังเกตด้วยว่า

ศิลาจารึกนี้ใช้คำว่า ไฟรฟ้า ในความหมายดังกล่าว พยานอีกอย่างหนึ่งก็คือ ตอนที่จารึกกล่าวถึงการรบระหว่างขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดกับพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ตอนที่กล่าวไว้ว่า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาตีเมืองตาก "พ่อขุนไปรบขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดหัวซ้าย (คือ โอบเข้าทางปีกซ้าย) ขุนสามชนขับมาหัวขวา ขุนสามชนเกลื่อน (คือกระจายกำลังล้อมเข้ามา) พ่อขุนหนีอยู่ซ้าย ไฟรฟ้า หน้าใส่พ่ายจะแจ (คือหนีกระจัดกระจาย)" ในที่นี้ ไฟรฟ้าหน้าใส่ ก็คือ ไฟรหลวง หรือ ทหาร ในระบบศักดินานั้นเอง หาได้แปลว่า ประชาชน อย่างในภาษาปัจจุบันไม่ ในกฎหมายลักษณะลักพาสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1899) ก็เรียกพวกนี้ว่า "ไฟรฟ้าข้าหลวง" บ้าง หรือ "ไฟรฟ้าข้าหลวง" บ้าง หรือ "ไฟรฟ้าคนหลวง" บ้าง อันหมายถึงพวกไฟรพวก เอก ที่สังกัดมือลงสังกัดเป็นคนของหลวง ซึ่งปกติก็อยู่ในบังคับของพวกเจ้าขุนมูลนาย

การตีความหมายคำว่า ไฟรฟ้า ในที่นี้ เป็นข้อพิพาททางภาษาที่จะแสดงถึงระบบศักดินาของสุโขทัย ยังไม่เกี่ยวกับร่องรอยของทาสที่พวกนักปราชญ์ทางประวัติศาสตร์ของระบบศักดินาปรารภว่า ร่องรอยของการมีทาสอยู่ที่คำว่า "ข้าไท"

พ่อขุนรามคำแหงเล่าเอาไว้ว่า พ่อมันตายให้ยกไฟรข้าข้าไท ให้ลูกมันไป ข้าไทย นี่คืออะไร ไฟรฟ้า ก็คือไฟรของฟ้า และแน่นอน ข้าไท ก็คือ ข้าของไทยนั่นก็คือ ทาส นั่นเอง ข้าไท ก็คือ ทาส ของเสรีชน

การพิพาทว่า ข้า ก็คือ ทาส โดยใช้เหตุผลเพียงเท่านี้ บางทีจะยังไม่จุใจ พวกนักพงศาวดารศักดินา จึงขอเสนอด้วยหลักฐานอีกอันหนึ่ง นั่นก็คือกฎหมายลักษณะโจรสมัยสุโขทัยซึ่งเข้าใจว่าได้จารึกลงในปี พ.ศ. 1916 ในกฎหมายนั้น มีตอนหนึ่งว่าด้วยการยกยอก "ข้า" ซึ่งจะคัดมาให้อ่านและพิจารณากันดังนี้

"ครั้นรู้ว่าข้าท่านไปสู่ตนวันนั้นจนคว่ำ และบั้นส่งคืนข้าท่าน ... บ่เร่งเอาไปเวน (คืน) แก่เจ้า ในรุ่งนั้นเจ้าข้าสู่สภาพดีท่านหากรู้ (จงติดตาม) ไปหา (ข้า) ให้แก่ เจ้า เจ้า

หากจะเปิดไว้และไว้ชาท่านพันสามวัน ... ท่านจักไ้ปรับใหม่วันละหมื่นพัน ..."

ตามที่ปรากฏในกฎหมายนี้ ข้า ก็คือ ทาส อย่างไม่ต้องสงสัย เจ้าข้า ก็คือพวกที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการควบคุมดูแลทาส และ เจ้าข้า ก็คือ เจ้าทาส กฎหมายตอนนี้ ก็คือกฎหมายว่าด้วยการละเมิดทรัพย์สิน นั่นก็คือการลักยอกทาสโดยแท้

ตามความชัดเจนเท่าที่ได้ผ่านมา พอยกหลักฐานอันนี้ พวกนักพงศาวดารของศักดินาก็ได้กลับมาว่ากฎหมายนี้เป็นกฎหมายของกรุงสุโขทัยชั้นหลัง ทาสที่มีกล่าวถึงนั้นอาจเป็นการมีทาสที่รับเอาแบบอย่างขึ้นไปจากทาสอยุธยาได้ เขาได้เน้นจริงๆ

เมื่อเช่นนั้น ก็ขอพิสูจน์อีกครั้งหนึ่ง เอกสารที่จะพิสูจน์ก็คือ ศิลาจารึกครั้งสุโขทัยที่เพิ่งพบใหม่ อันเป็นจารึกที่ทำขึ้นเมื่อ พ.ศ.1935 ตอนหนึ่งในจารึกนั้นมีว่า

"ฉิ (แล้ว) ไพร่ไท ข้า มา ข้า ... (จารึกจบ) ..."

ประโยคนี้แม้จะไม่จบแต่มันก็บอกเราว่าในสุโขทัย มีทั้ง ไพร่ ทั้ง ข้า สองอย่างและอย่างที่สามคือ ไท (เสรีชน) ไพร่ นั้นต้องเป็นคนละอย่างกับ ข้า เมื่อ ไพร่ ก็คือเอ็งได้พิสูจน์มาแล้ว ข้า มันก็ต้องเป็น ทาส จะเป็นอื่นไม่ได้ จริงอยู่เอกสารชิ้นนี้เป็นเอกสารยุคปลายสุโขทัยลงมากจริง โดยตัวของมันเองแล้ว พวกศักดินา ก็แย้งได้ตามเคยว่าระบบข้าหรือทาสในที่นี้ สุโขทัยรับขึ้นไปจากอยุธยา แต่สิ่งที่เราต้องการพิสูจน์ให้พวกพงศาวดารศักดินาเห็นประจักษ์ก็คือ ในภาษาสมัยสุโขทัย นั้น ไพร่ กับ ข้า แปลเหมือนกันแน่นอน ที่ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงอันทำขึ้นตอนต้นยุคสุโขทัยกล่าวถึง ไพร่ ด้วย ข้า ด้วย นั้นมันต้องหมายถึง เอ็ง และ ทาส ความคำแปลสมัยนั้นอย่างไม่มีข้อเถียง เมืองสุโขทัยสมัยพ่อขุนรามคำแหงก็ปรากฏว่ามีทาสอย่างถึงยิ่งไม่ขึ้น

เมืองสุโขทัยที่ปรากฏฝ่ายศักดินาพออ้างว่ามีแต่ ไท นั้น มี ทาส อยู่ด้วยอย่างไม่ต้องสงสัย ข้า ก็คือ ทาส และ ทาส ก็คือ ข้า ข้า เป็นภาษาไทย ทาส เป็นภาษามาลี เคี้ยวนี้เราก็นึกกันว่า "ข้าทาสบริวาร"

สรรพนามของไทยเรามีคำคู่กันสองคำคือ ข้า (กู) และ เจ้า (มึง) ผู้พูดเรียกตัวเองว่าข้า ก็เพราะเป็นการพูดเพื่ออวดตนเองว่าตนเองเป็นทาส เป็นข้า ผู้ต่ำต้อยและขณะเดียวกันก็ยกย่องผู้ที่เราพูดด้วยว่า "เจ้า" อันหมายถึงผู้เป็นนายเป็นเจ้าของทาส จะพูดกันอย่างภราดรภาพว่ากูว่ามึงก็เกรงใจกันเต็มที่ ไม่รู้ว่าคนที่ตนพูดด้วยนั้นเป็นใครแน่ถ้ารู้ได้แน่ว่าเป็นชนชั้นทาสด้วยกัน เขาเป็นซัดกัน ด้วยคำกู่คำมึงอย่างไม่มีปัญหา ส่วนคำตอบรับว่าเจ้าข้า พระเจ้าข้า (ซึ่งเลื่อนมาเป็นคำเจ้าคะ พะยะคะ) ก็แปลได้ว่า นายทาส อีกนั่นเอง เช่นพูดว่า "ไม่กินเจ้าข้า" ก็เท่ากับ "ผมไม่กินดอกท่านนายทาส" (เทียบ I don't eat, my lord คำว่าเจ้าข้านี้ได้ใช้ในกฎหมายลักษณะลักพา (พ.ศ. 1899) ด้วยความหมายตรงกับคำว่าเจ้าทาส (เจ้าของทาส)

ถึงในภาษาของประชาชนลาวก็เช่นกัน ลาวเรียกทาสว่าซ้อย เช่น "อนึ่งซ้อยหาของเจ้านันลักหนี" ซ้อยในที่นี้ก็คือ ทาส และ เจ้า ในที่นี้คือ นายทาส เวลาพูดประชาชนลาวก็นิยมเรียกตัวเองว่าซ้อย เรียกผู้ที่ตนพูดด้วยว่าเจ้า ถ้าหากจะให้อำนาจภาษาเขมรด้วย พวกเขมรเรียกตัวเองว่า ซอญ ซึ่งก็แปลว่าทาส ที่ว่า ซอญของเขมรแปลว่าทาสนี้ มิได้แยกแยะเอาค้อย ๆ พวกเขมรปัจจุบันยังใช้คำนี้เรียกทาสอยู่แม้ในศิลาจารึก สมัยสังคมทาสของเขมรเพื่อพันปีก่อนหรือกว่านั้นก็เรียกพวกทาสด้วยคำนี้ทั้งนั้น

ร่องรอยของระบบสังคมที่กล่าวมานี้ เป็นร่องรอยที่เหลืออยู่ในภาษา แน่นนอนมันเป็นระเบียบวิธีพูดที่ตกทอดมาตั้งแต่ยุคทาสอย่างไม่ต้องสงสัย ถ้าไทยไม่ผ่านระบบทาสมาก่อน สรรพนามเรานี้ก็คงไม่เกิดขึ้น

๕ จุดสำคัญที่จิตรเน้นในการเขียน โฉมหน้าศักดินาไทย นั่นก็คือ จิตรได้ (สุภา ศิริมานนท์, 2517 : 37) "วิเคราะห์ไว้เกี่ยวกับสังคมศักดินา เขาก็ชี้แจงไว้ชัดแจ้งว่าพวกที่เป็นเจ้าของนา หรือพวกที่เป็นฝ่ายมีอำนาจเหนือ "นา" นั้นมีอำนาจครอบงำและดำเนินการขูดรีดต่อฝ่ายประชาชน

ผู้ผลิตอย่างไร กฎหมายทุกฉบับไม่ว่าจะเป็นกฎหมายเล็กกฎหมายน้อย ล้วนแต่มีอยู่และเป็นไปเพื่อประโยชน์ของฝ่ายชุกวิธ"

จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เสนอความคิดอย่างมั่นใจว่าระบบศักดินาเป็นการแบ่งสับปันส่วนที่ดินกันอย่างแท้จริง (จิตร ภูมิศักดิ์ 5, 2517 : 162 - 163) การแบ่งสับปันส่วนที่ดินที่เห็นได้ชัดก็ได้แก่มัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แต่ในชั้นหลัง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลง คือ (จิตร 2517 : 177) "ถึงในชั้นหลังศักดินาจะมีได้แจกจ่ายที่ดินให้แก่ผู้ได้รับยศถาบรรดาศักดิ์จริง ๆ แต่มันก็ได้ควบคุมปริมาณที่ดินของพวกไพร่ไว้ และเปิดช่องทางให้พวกเจ้าขุนมูลนายชุกวิธครอบครองที่ดินได้ตามอำเภอใจ" และได้แย้งความเห็นของนักคิดที่เห็นว่า ศักดินา เป็นเพียง "นาแห่งศักดิ์" คือเป็นเกียรติและเป็นศักดิ์โดยไม่มีที่นาจริง ๆ นั้น จิตรให้ความเห็นว่ากฎหมายนี้มีใช้กฎหมายที่เป็นอุดมคติหรือกฎหมายลมแต่อย่างใด (ลค. 188) "แม้มาในชั้นหลังที่มิได้มีการพระราชทานที่ดินกันจริงจัง ศักดินาก็ยังเป็นเครื่องมืออันหนึ่งของชนชั้นศักดินาที่จะจำกัดขนาดและปริมาณที่ดินของพวกไพร่ไว้ และเป็นช่องทางที่พวกตนจะได้รวบรวมกรรมสิทธิ์ที่ดินได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นเจ้าที่ดินใหญ่ "มีข้าไทใช้สอยคอยสบาย" ถึงอย่างไรเสียกฎหมายนี้ก็มิใช่กฎหมายลมอยู่ดี"

✍ แม้ว่า จิตรจะชี้ทัศนะของลัทธิมากซ์ในการเขียน โฉมหน้าศักดินาไทย แต่ก็ดูเหมือนว่า จิตรยังไม่ได้ฝึกฝนศึกษาลัทธิมากซ์อย่างลึกซึ้ง ดังนั้นบางครั้งจึงอาจมีการคลาดเคลื่อนในการมองถึง เหตุและผลของปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ตามแนวของลัทธิมากซ์ ดังที่ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2519 : 15 - 17) ตั้งข้อสังเกตว่า

"คำอธิบาย ... เกี่ยวกับการเปลี่ยนจากระบบทาส มาสู่ระบบศักดินาของสังคมไทย ดูออกจะสับสนอยู่มาก จุดสำคัญไม่ได้อยู่ที่ข้อสันนิษฐานของเขาที่ว่าไทยผ่านระบบทาส และเข้าสู่ระบบศักดินาก่อนตั้งอาณาจักรสุโขทัยจะเป็นการเถา โดยยังไม่มีหลักฐานเพียงพอ

ถึงที่ตัวเขาเองยอมรับ แต่อยู่ที่การให้หลักฐานอะไรที่ เขาเห็นว่าการเปลี่ยนแปลง
จากระบบทาส ไปเป็นระบบศักดินา ... ซึ่งไม่สอดคล้องกับทฤษฎีทฤษฎีทาง
ประวัติศาสตร์ และกว้างขวางยิ่งภายในตามหลักไวยากรณ์เล็ก ๆ ... ให้
เหตุผลว่า ไทยเรามาจากระบบทาสไประบบศักดินา เพราะเจ้าทาสไทยถูกเขมรรัน
ไล่จนหมด และทำให้พวกทาสหลุดเป็นไท จึงต่างเข้าพึ่งอิงผู้นำอำนาจเหนือกว่าและ
เกิดความสัมพันธ์ในรูปแบบศักดินา

เหตุผลนี้ไม่ใช่การอาศัยหลักว่าความขัดแย้งภายในระบบอธิบายการเปลี่ยนแปลง
เอง การที่เจ้าทาสไทยถูกเจ้าทาสเขมรรันไล่จนหมดอำนาจ ไม่ใช่เป็นการขัดแย้ง
ภายในโครงสร้างเศรษฐกิจ (ความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตกับความสัมพันธ์ทาง
การผลิต) หากเป็นความขัดแย้งทางการเมืองเมืองหนึ่งเป็นโครงสร้างเบื้องต้นของรัฐของรัฐ...
... ไก่ก๊ากหัวกลับทางทฤษฎีของมาร์กซว่าการกล่าวว่า ผลที่เกิดจากความขัดแย้ง
ระหว่างโครงสร้างเบื้องต้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเบื้องต้นของรัฐของไทย
นอกจากนี้ความขัดแย้งผลิตของสังคมที่กล่าวถึงในขณะนั้นก็เป็นความขัดแย้ง
ระหว่างนายทาสเขมรรันกับทาสไทยที่ล้มละลายจากระบบทาส โดยที่เขาไม่ได้กล่าว
ไว้เลยว่าในสมัยนั้น พลังการผลิตและการกีดกันทางด้านการผลิตภายในระบบทาสได้
ขัดแย้งกันอย่างไร จึงก่อให้เกิดการเลิกลาจากสังคมทาสไปสังคมศักดินา ...

✖ โฉมหน้าศักดินาไทยเป็นหนังสือที่ให้ภาพใหม่แก่ประวัติศาสตร์ไทย ด้วยการ
เสนอประวัติศาสตร์ไทยบ้านนี้ก่อนมองว่าพัฒนาการตามแบบฉบับของมาร์กซ และได้
บรรยายบางลักษณะของสังคมทาสและสังคมศักดินา โฉมหน้าล้มละลายแห่ง ทั้งที่เป็น
ข้อสรุปและข้อถกเถียงมีมาตั้งแต่บัดนั้นว่า เป็นได้เป็นอย่างไร แต่โฉมหน้าศักดินาไทย
ไม่ได้ทำอะไรที่ใหม่สำหรับคนเราที่จะนำความวิเศษ มาจากวิเคราะห์สังคมไทย
เนื่องจาก ... ไม่พูดถึงเฉพาะลักษณะของสังคม แต่ไปใช้อธิบายเหตุผลที่นำเขมรรัน
ถึงการเปลี่ยนแปลงจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งว่าเกิดจากอะไร หรือแม้ว่าเขาจะ

ใบเตยผลไวกั๊กตาบ แต่เตยผลนั้นทำให้การวิเคราะห์สังคมไทย ... มีลักษณะหัวเบงกอล
ท้ายมังกร คือในขณะที่นำเอาขั้นตอนการแบ่งประวัติศาสตร์ขอ มากมาใช้ เขากลับ
ละทิ้ง การท้าวความขัดแย้งภายในอันแยกออกไม่ได้ อีกหนึ่ง ในสิ่งที่เขาใช้
วิถีมโนทางประวัติศาสตร์วิเคราะห์ประเทศไทย แต่ไม่ได้นำเอาท้าวความด้วยการ
ขัดแย้งมาใช้ร่วม ๆ กันไปด้วย ถึงแม้จะเห็นได้ว่าในส่วนอื่น ๆ ของโฉมหน้าทักษิณ
ไทย จิตรมีความสับสนในการนำทฤษฎีมาจับมาใช้ในบางเรื่อง เช่นในการอธิบายถึง
สาเหตุที่บังคับให้ทักษิณบุตรมาต้องแจกบ้านที่ดิน เขาอ้างเหตุผลเกี่ยวกับความขัดแย้ง
ทางเศรษฐกิจ และกฎทางกาวิสัยของความไม่เหมาะสมการผลิต

กฎทางกาวิสัยของความไม่เหมาะสมผลิตนี้แยกกฎแห่งความขัดแย้งระหว่าง
พลังการผลิตกับความสัมพันธ์ทางการผลิตภายในระบบเศรษฐกิจ เป็นโครงสร้าง
ส่วนล่างของสังคมที่มากกว่าจริง ... สาเหตุสำคัญของกฎนี้ก็คือการอธิบายการ
เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการจากระบบหนึ่งไปสู่อีกระบบหนึ่งว่าเกิดขึ้นเพราะพลังการผลิต
ได้ก้าวหน้าไปไกลกว่าความสัมพันธ์ทางการผลิต จนทำให้ระบบต้องเปลี่ยนไปเพื่อปรับ
ความสัมพันธ์ทางการผลิตเสียใหม่ให้สอดคล้องกับพลังการผลิต

แต่สงสัย (จิตร ภูมิศักดิ์) ไม่ได้กล่าวถึงความขัดแย้งภายในระบบผลิตของ
สังคมไทย จึงก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ มากมาย ...

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2517 : 13) ได้กล่าวเห็นว่า "ถึงแม้จิตร ภูมิศักดิ์
จะเน้นการมองประวัติศาสตร์ด้วยการ "วิเคราะห์ทางชนชั้น" (class analysis)
ก็ตาม เขาก็ยังมิได้เสนอไกลถึง "การต่อสู้ทางชนชั้น" (class struggle) จึง
เป็นหัวใจของการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ของลัทธิมากซ์ซิสม์"

แล กิลลวิตตัน (2517 : 22 - 23) ให้ความเห็นเกี่ยวกับ โฉมหน้า -
ทักษิณไทย ไว้ว่า

กล่าวโดยสรุป ไม่ว่าเราจะยอมหรือไม่ ผลการวิเคราะห์ระบบทัศนคติไทย ของจิตร ภูมิศักดิ์ ก็มีให้ชักนำรับฟัง และผลงานนี้จะเป็นการปฏิบัติประวัติศาสตร์ ไทย ทั้งในแง่เนื้อหาและวิธีการมอง ในแง่เนื้อหา จิตรไปไกลกว่านักประวัติศาสตร์ ก่อนหน้าเขา ตรงที่นักประวัติศาสตร์เหล่านั้นมองระบบทัศนคติอย่างลอย ๆ ก็มองไปที่โครงสร้างส่วนบน เช่น ชนชั้นประเพณี วัฒนธรรม คีลไม วรรคตฤ์ การปกครอง และกฎหมาย ส่วนจิตรนั้นมองอีกลงไปถึงกว้างสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลง ของเงื่อนไขทางการผลิตอันเป็นรากแก้วของระบบสังคม สำหรับวิธีการมองประวัติศาสตร์นั้น จิตรปลุกตัวออกจากกรอบความสนใจอยู่แต่การเปลี่ยนแปลงในรั้ววัง ออกไปสู่โลกภายนอกคือโลกของมวลประชาชนเป็นฐานราก การวิเคราะห์ของเขาเป็นไปทางทฤษฎีจึงเป็นศาสตร์ ... และทฤษฎีนั้นก็คือ ทฤษฎีวิวัฒนาการ ของสังคมนิยมของชาวกี - แองเกลส์ นี่เป็นคาอิมิมาว่า ทำไมเขาจึงต้องไขความพยายามเป็นอย่างมากในการ ไน้นำส่งที่นักประวัติศาสตร์ ในอดีตปฏิเสธได้เห็นว่า ก่อนหน้าที่จะมาเป็นสังคมทัศนคติ นั้น ไทยเราตามสังคมทาสมาาก่อนบ้างแน่นอน ทั้งนี้เพื่อไ้การอธิบายประวัติศาสตร์ไทย เข้าไ้กับร่องรอยวิวัฒนาการต่อเนื่องจากชุมชนยุคแรก ทา และทัศนคติเป็นลำดับนี้เอง

สุภา ศิริมานนท์ (2517 : 42 - 43) กล่าวว่า "ความตั้งใจของจิตร ภูมิศักดิ์ ในการเขียนหนังสือเรื่องนี้ เขาไ้วางโครงร่างไว้ว่าจะเขียนไ้ละแว้งก ละอดัดตามประมาณสัก 5 ตอน แต่เขาก็เขียนไม่จบตามที่ถึงวางปรารภมาเอาไว้ทั้ง เขียนออกมาไ้เพียงตอนเดียว ... เนื่องจากการก่อตัวทาง ๆ ในชีวิตของเขา เขา ไ้ไ้บอกไ้ในวิสัยที่จะเขียนไ้จบไ้ ..."

จิตรไ้นามปากกาในการเขียน โฉมหน้าทัศนคติไทย ว่า เจบสชัย กรัฏฐบรรณ ซึ่งเจบสชัยเป็นนามปากกาที่เขาใช้นวนการเขียนบ้างเล่มชัก (ชาญวิทย์ เกนตรศิริ, 2517 : 15) "กล่าวถึงบุตรกบฏเป็นบุตรกบฏของเขา เพราะศัทรนอกจากจะเป็นบรรพชนที่ 4 ของอินเียนแล้ว ยังไ้มีความหมายแทนถึงชาวนาในอินเียนอีกเลย"

โฉมหน้าทักษิณไทย ศิริมังกรครั้งแรกใน นิติศาสตร์ ฉบับรับกตวรรมใหม่

พ.ศ.2500 และหนังสือนิติศาสตร์ 2500 เล่มนี้ (จรรบเก็บรึก ก้นอริ.2517 : 2441)

"... ถูกสั่งเก็บในฐานะหนังสือต้องห้าม..." ภายหลังขมรมแสงตะวัน ได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้ง ใน พ.ศ.2517 โฉมหน้าทักษิณไทย แพร่หลายไปในหมู่ประชาชนเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งถูกสั่งเก็บและทำลาย หลังจากการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินใน พ.ศ.2519

ในวารสาร นิติศาสตร์ 2500 จิตรไค้เขียนบทร้อยกรองลงขึ้น โดยใช้นามปากกาว่า "ศรีมาคร" เขียนกลอนชื่อ "สร้างสวรรค์ขึ้นที่ในโลกด้วยมือ" และใช้นามปากกาว่า "ขวัญมรา" เขียนกลอนชื่อ "การทำบุญเพื่อตัวกู" ขอบกล

"สร้างสวรรค์ขึ้นที่ในโลกด้วยมือ" เป็นกลอนสุภาพได้มีลักษณะแตกต่างจากต้นฉบับที่อย่างหนึ่งคือจิตรไค้ได้เกรงกรักในลีลากลอนแบบฉบับมากนัก ต่างกับกลอนอื่น ๆ ที่จิตรไค้แต่งมา

"สร้างสวรรค์ขึ้นที่ในโลกด้วยมือ" เป็นกลอนที่ไม่เกรงกรักในจำนวนคำ จิตรไค้เขียนตามสบาย มีกลอนหลายวรรคที่ไม่กำกับ 10 วรรค ซึ่งโดยปกตินักกลอนไม่บ่งไว้กัน ผู้เขียนปริญาพิพนธ์ฉบับนี้เข้าใจว่า อาจเป็นเพราะการเขียนกลอนโดยไม่เกรงต้นฉบับเริ่มเป็นที่นิยมกัน ในช่วง พ.ศ.2500 อันเป็นที่อึ้งการ ถัดมาแต่ก็ นักกลอนที่ไม่ได้รูปแบบต้นฉบับเริ่มมีชื่อเฟื่อง

จิตรไค้เริ่มกลอนขึ้นนี้โดยแสดงกว้างไปเชื่อดังใน "สวรรค์" ตามกติกากฎาว่าโดยวันต้นว่า

"อนิจจาเราหัวเราะเยาะจริงเหว

เพราะเคยล่ดถุเคยปั่นมาขึ้น

หวังชาติหน้าจะเกิดมีที่ไค้กัน

หวังสวรรค์ที่ว่างโหวงโคงเกลอ

แล้วจิตรก็เฆาะหยั้นการไว้โทษของ "ผู้เลื่อมใสศาสนา" ที่ขอใช้ภิราชขง
เมื่อโก้เก็บงกับน้อมไค่อย่างสะใจ

นั่นคือคำที่ผมเกาะเกาะเข้าให้
ผมอโกรทไหญ่แตกปากกรอกร้อง "หนอยหนอย"
มีชีวะ ! ชะโอ้เือกนี้เสือกตะบอย
ผมรีบตอบหลังกรุกปรุกเพราะกลัว
"ขอโทษครับ ขอโทษครับ" (ผมขยับเข้านั้น)
"ผมนะมันคนเขื่อนมันคนตาถั่ว
มองสวรรค์ไม่ยักกะเห็นเมื่อก่อนแล้ว
เลยถามกไมโซ้วหรือกรับกุด"

ในกลอนชิ้นนี้ จิตรใช้คำแปลกกว่ากลอนชิ้นอื่นของตนเอง นอกจากเป็นคำที่ใช้
ในภาษาพูดเช่น "เลยถามกไมโซ้วหรือกรับกุด" หรือ "ขอโทษครับ" แล้ว ถ้าหากคำ
ยังเป็นคำเก่า เช่น "โอ้เือก" "เสือก" "แตกปาก" ดูเหมือนจะเป็นการจงใจใช้คำ
ให้เหมาะสมกับความรู้สึกและเนื้อหาของเรื่องกรอกร้อง ทอสา จิตรได้แสดงความรู้สึกเกี่ยวกับ
เมืองสวรรค์ของชาวพุทธเป็นภาษาพูด พร้อมทั้งเขียนเฆาะเขียนไค่อย่างเจ็บแสบ

"อ้อนั่นหรือ" (เออ ! โลงใจไปไค่กัน)
หมอดักดักตายังเขี้ยวเพราะเวียวคุณ
"เออะโอ้เือกจะบอกให้โอ้เือกบุญ
เมืองสวรรค์นั้นงามละมุนไค่โอ้เือก
เมืองสวรรค์นั้นก็เมืองประเทืองสุข"

ไร้วานทุกซ์" ผมแก้งก้ง "วรั้งจรั้งเทรอ ?
 เหวกาเหวโง้งโง้งโตบเออ ? "
 "ทุดไ้เเ ! โกรวะโง้งเกี้ยวโง้งนะนี่"
 ผมหลบขยับ "กรับคทานันนาอู
 เพราะกจะรุ่งเรืองกว่าเมืองนี้
 การขกรักนี่เเดาวะไม้อักกะมี ? "
 "และนี่" เหวยี่นััน "มีเสขจรั้งจรั้ง"
 เหวพินโทออกอพนเื่องเมืองสวรรค
 พิลิกพิลันวากันนงงานยังชิง
 มีนางผ่านบโกโกโปเ็นอนดิง
 เหวเภางผมก็ศน (วากันกนละที)

การใช้เครื่องหมายวรรคตอนบนเครื่องหมายชนิดิตลงในบทร้อง ' ก็เป็น
 ลักษณะแปลกก็อบางหนึ่งของร้องบทรนี้ ถอดจากนั้น จิตรก็ไ้แสดงความคิดเฝ้าเฝ้า
 สังกมเทวคาของกนดอกลาว่า

เมืองสวรรคถ้าปีไม้กัแ
 ญูหึงเเอกมกักกบองแล้วจิกกระจิ
 วงสังกบงปอนเปะอะเก้มก
 การขกรักกัเฝ้าเฝ้าเฝ้าเฝ้า
 เหวกาขึ้นญูใหญ่ไ้ทำงาน
 อยู่วังนทวังโกโกโกกัเฝ้า...
 เหวกเทวคาขึ้นแล้วดอกลา

รัชชูปการเหมือนน้ำตาสฟากขาวกะเกลือ
 สันตภาพในสวรรค์นั้นไม่มีเงอะ
 รบกันเลอะตังปีเือนเหมือนกงไฉ่เห็ด
 เคี้ยวรบกับเคี้ยวรบจนจนเหลือเฟือ
 เทวดาทายเป็นเบือแทบทุกวัน
 ข้างเจ้าขุนภาดิกขิมะโห
 ชอบเหวบเลือดชามโกโก.... บร้าว พิลิกพิดัน
 กองราชพระและกษัตริย์
 ยิงลูกไคยมัน พิลิกแะ
 กวางนาสโกไปเห็นมีสักขีได้
 เมดเป็นเว็บไม้เอนกันทุกทีแะ
 ความก้าวหน้า หรือ ? อวามองไปช่องแะ
 โกรท้าวหน้าก็โจนแะและโจน
 กิกกิดไปกิกกิดมานานสงสัย
 มันจะเป็นเป็องอะไร สวรรค์หรือสวะ ?
 เมืองเองนวยอดกองบางเฝ้าโกรท้าวกัน
 เมืองมุนษย์เฝ้าแะแะดังจะก็

ก่อนจะมา จิตรไยตงทแะเกี่ยวกับสวรรค์ว่าเป็นสิ่งที่ผู้กรีกพยายามสร้าง
 ภาพพจน์ขึ้นเพื่อที่ตนจะได้เอาเปรียบคนยากจนได้แก่

เขาโคทกไฉวเราไวทั้งนั้น
 ให้เราม้าหวังสวรรค์อันสกปรก

ยอมอดอบากหิวโหยไปไกลก็
 ในชาติหน้าอาจจะมีความสุขกระมัง
 เราก็ดวัง หวัง หวัง หวังกันไป
 เขาก็รัก รัก รักใจจนมั่งกั่ง
 เรายิ่งหลงเขายิ่งชกตกประดัง
 เราก็กังเหมือนตกฝันสิ้นบุญชู
 ไก่แตกทอดอวใจไปวันวัน
 เมื่อไหร่หนอสว่างสวรรค์จะโปรกษา
 นั่งจอนั่งอมัก เจอนี้หรือโชคชากา
 เขาก็นอนหัวร่อรา พวกอ้วนมันวาสนาก็ ! "

ก่อนสรุปของกลอนบทนี้ จิตรโกชี้แนะให้มีการก่อสร้างระหว่างชั้น อันเป็นลวดเสาศักดิ์
 ส่วนหนึ่งของวรรค เกรณทางกถาของลัทธิวิภาว

นี่แหละก่อศาเหตุใหญ่ได้ใหญ่หาย
 รวมทำลายพวกตากปลิงทิ้งไปได้มี
 การชกรัก การรักเลือก เนื้อกวี
 ถ้าไม่มีเมืองมณเฑียรสหาย
 ศันตภาสที่ไปไกลไปเมืองสวรรค์
 เราสร้างมันขึ้นด้วยมือไถ่อย่างง่าย
 ขอปางเก็บวอบาดหัวเอาแตกล้นตาย
 ขอให้สหายเข้าช่วงชิงไฉน และ รอ
 สงครามก่อการชิงแย่งแย่งกัน

กลอนของ "ขวัญนา" ที่ชื่อว่า "การทำบุญเพื่อตัวกู'กูเธอจบกล" จิตรเขียน
อย่างเกรงกรังในชั้นหลักขัณฑ์ตามสมควร เพื่อหาที่เข้าใจงาน ส่วนการไขคำ ได้ภาษา
ง่าย ๆ แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นภาษาพูดหรือมีคำเก่าแก่มาก เป็นข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดเมื่อเทียบกับ
กับ "สร้างสวรรค์ขึ้นในโลกแก้วมณี"

"การทำบุญ เพื่อตัวกู'กูเธอจบกล" เริ่มต้นโดยโจมตีวิธีการทำบุญที่ชาวพุทธส่วน
มากนิยมปฏิบัติกัน ดังนี้

ทำบุญ
เชิญคุณครูช่วยกับภักษัณิณเณ
หาของไรคือทำบุญน่ะกล... เออ
ผมถามเมื่อทวงถามเรื่อยเรื่อยเรื่อยไป
"การ ขำโกไปวัดวัดเป็นบุญ"
จริงเรอกล... ผมถึงงอออกกลัย
ก็ด่าตนเข้ามาสาหัสด้วยใจ
โง่สาโกตัวเมอเรอ...เฮอ...นิจจา
บางชนของนามากมายดวาทระ
เพราะดวงลากศัการะเวียวิธินา
เชื้อชาติอื่นใดเกมนงเปรูอเมริกา
แข็งสู้ญเห็บน้อคากำไร

จิตร ได้แสดงแนวทางตามฤดูกาลที่เหมาะสมของถนัดว่า

การทำบุญที่เน้นแพ้เสีย
คือทำดีที่เกมนงเปรูถึงน้อยได้

ก็ช่วยเหลือ ก็กลั่นแกล้งกันไป
ก็ปลุกใจ เขาฟันทุกซี่ที่กรรณ

กลอนแปดนี้ไป สว่างแวบ ไม่กล่าวถึงนายคนที่ผู้เร่ร่อน คดเคี้ยวจากจนไปทำบุญ

เก็บดอกไม้ที่เจิมปรี่สูง
นอนที่ทุ่งกรอกตัวขาวเป็นขน
เจ้าไผ่บาตร เป็นตร วัวน้ำตราสาวกนต์
นั่นหรือคนทำบุญ...บุญ...นิจจา

จิตรได้แสดงทัศนะและใจเหตุผลเกี่ยวกับการทำบุญทางจิตใจ มองเห็นว่า

สร้างบารมีทำะมาการกุศล
สร้างกนแบบำรงการกักนา
เพื่อมวลชนตัวทำไปให้ผิงหา
จักได้บุญเสียดึงกว่าเราสาวกนต์
การสร้างพระสร้างเจดีย์โตโต
เห็นจะช่วยสังคมไทยวังเหตุผล
เรามีจักมากจนเกินเกินแดนจน
ระกักบุญสมทนด้วยตัวกัน
บาเกิดมาทำบุญสุนทรทาน
ช่วยเผยแผ่ศาสนาได้สัจอันดี
เขายังทุกข์มิได้มองมรรคสัพเพ

เป็นภาระที่สำคัญกว่าเจกีย
 เมื่อทุกคนไข้อยู่ถึงกลางดึก
 เขายอมมีใจผูกพันกันเต็มปรี
 ยอมรักสร้างวัดหลากหลายมากทวี
 สมกับที่เป็นแคว้นพุทธศุภวิมล
 นี่แหละคือขอกิดอันนิรันดร์
 บุญที่เขาก่อนยังกอบอยู่ทุกหน
 การทำบุญ เพื่อตัวกู กวอบกอด
 เจริญกิดหม่อมเธอจะทุกกิดทำบุญ

“การทำบุญ เพื่อตัวกู” กวอบกอด” แสดงถึงแนวคิดที่ต้องการได้คนจึงมีเชื้อเพื่อถว
 กษมาทจน ซึ่งเป็นแนวคิดประนีประนอม กวกับ “สร้างศรัทธาอันดีในโลกด้วยมือ” มึง
 ไตชีณะไปถึงการต่อสู้ทางชนชั้น.

บรรณกรรณรอบครองของจักรในช่วงนี้ มีลักษณะที่บ่งชี้ถึงแนวคิดในการเขียน
 กลอนจิตรสมายามตามแนวทางใหม่ที่จะให้กลอนมีวางปึกแผ่นเพื่อที่จะใช้ทำให้ความ
 พอใจ โดยไม่เกรงรักในฉันทลักษณ์นัก กลอนของจักรที่ลงพิมพ์ในหนังสือ เอื้องบัว
 ฉบับรับนักศึกษาคณะ ของคณะบุรีศรีพรรณพิพิธภณ 2500 ชื่อ งานเก่าได้แก่เป็นกวีเป็น
 กน” โดยจักรใช้นามปากกาว่า “ศรีนาค” ที่มีลักษณะที่แสดงถึงการแสวงหาแนวทาง
 ใหม่ มึงจักรได้เขียนดังนี้

โอ้งานหนัก น่ะหนักเท่าไร ผมไม่ตอบ
 เมื่อแต่โอ้เรื่องกอบ ผมแก้ ไปรู้จักจนถึง
 จำเริญ จะทุกข์อะไร ผมก็โอดระบิง
 โลโอทัย เคืองอึ้งอึ้ง เกียวกี่เสียวในพริบตา

เจ้า^๒รอง^๒เรียม,

มา^๑เถาะ^๒มา,

มา^๑เร็ว^๒มา,

อย่า^๑ชัก^๒ชวน^๒าร^๒อง^๒เพลง^๒กัน

ร^๒อง^๒เถาะ^๒ร^๒อง^๒, ไท^๒ก^๒ัง^๒วาน

ร^๒อง^๒เถาะ^๒ร^๒อง^๒, ไท^๒เบ^๒ิก^๒บาน

พิ^๑ร^๑า^๑บ^๑ข^๑า^๑ว,

เจ้า^๑ก^๑ลา^๑ห^๑า^๑ญ,

ไผ^๑รัก^๑ป^๑า^๑น,

เส^๑ียง^๑ป^๑ระ^๑ส^๑าน^๑ก^๑ัง^๑ว^๑าน กร^๒ - กร^๒

ป^๑า^๑ก^๑ข^๑ม^๑พ, ร^๒อง^๒กร^๒ - กร^๒

ป^๑า^๑ก^๑ข^๑ม^๑พ, ร^๒อง^๒กร^๒ - กร^๒

พิ^๑ร^๑า^๑บ^๑ข^๑า^๑ว,

อ^๑ย^๑น^๑อ^๑ก^๑ห^๑ม,

ก^๑ร^๑ิ^๑ก,

จ^๑ง^๑บ^๑ิน^๑ไป^๑เ^๑ว^๑า^๑ห^๑ม - ไป

พิ^๑ร^๑า^๑บ^๑ข^๑า^๑ว, ไน^๑ท^๑ว^๑ง^๑ไ^๑ว

พ^๑ร^๑า^๑บ^๑ข^๑า^๑ว, ไป^๑เร^๑็ว^๑ไ^๑ว

ก^๑ั^๑น^๑เ^๑อ^๑บ^๑ก^๑ั^๑ย,

มา^๑จาก^๑ไ^๑ต^๑น,

มา^๑ว^๑าก^๑ไ^๑กร,

จะ^๑มา^๑ก^๑ำ^๑ร^๑าย^๑พิ^๑ร^๑า^๑บ^๑ข^๑ั^๑ย

เราประชา, ขอมไปไค้
เราทั้งหลาย, ขอมไมไค้

เพลงเอ๋ยเพลง,
เพลงแห่งชัย,
กองสกล
ต. แห่งโลกก็ยังไค้ผล

สัณนิภาพ, ชุบกว่าณ
สัณนิภาพ, อายใจน

จิกรไค้เรืประพันธ์เพลงไว้หลายบทใน พ.ศ.2500 ก็เพลง วีรชนปฏิวัติ.
มาร์ชเขาวงไทย, มาร์ชกรรมกรไทย และไค้รวมประพันธ์เพลง ธรรมศาสตร์ – จุฬ
ก้วยเนื้อเพลง มาร์ชเขาวงไทย มีดังนี้

มาร์ชเขาวงไทย

กันเถิด เขาวงไทยทั้งผองพี่น้อง
สามัคคีรักรวงน้ำใจ
เขาวงท้ออาทิตย์อุทัย
สากแสงกำวามเรืองรองแหล่งหล้า

ปลดวิถีและสร้างอนาคตเบิกจ้า
เพื่ออนาคตของเพื่อนไทย
ชาติประจรรอผลังเราเกรียงไกร
ท้วมทวงใจอันรณเรืกรอง

มากุมิและประชาชนก็ดวงใจ
 จักพิทักษ์รับใช้เพื่อบวงวิญญา
 รวบรวมพลังสร้างสรรค์พัฒนา
 ทั้งชาติและประชาไทยมุ่งสู่ความไพบูรณ์

ถ้อยคำที่ใช้ในเพลงนี้ เป็นภาษาร้อยกรองที่งดงามและมีพลัง จิตรแสดงความคิดเห็นในพลังเขาวรรณว่าเหนือ... อาทิคุณุทัย สากแสงกำจายเรื่องรองแหล่งหล้า" และทำให้เขาวรรณเข้าใจถึงภาระที่คนมีอยู่คือชาติและประชาชนว่า "ชาติประชารอพลัง เราเกรียงไกร" แล้วจิตรก็แสดงถึงความมุ่งมั่นของคนที่มีต่อเขาวรรณและชาติไทยว่า เขาวรรณกร "รวมพลังสร้างสรรค์พัฒนา ทั้งชาติและประชาไทยมุ่งสู่ความไพบูรณ์" ข้อความตอนนั้นแสดงถึงความรักชาติที่จิตร ภูมิศักดิ์ มีอยู่ในขณะที่ถูกประณามว่าเป็นคอมมิวนิสต์

นอกจากแสดงความคิดเห็นในพลังรองเขาวรรณแล้ว จิตรยังเขียนถึงพลังของสตรี จิตรได้ยกย่องสตรีไว้แบบทศวรรษ "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย" โดยใช้นามปากกาว่า "สขชาย ปรีชาเจริญ" ข้อเขียนชิ้นนี้มีความยาวถึง 76 หน้ากระดาษขนาด 8 หน้ายก ซึ่งเขียนได้ศึกษาจากการพิมพ์ครั้งที่ 3 โยบข้อเขียนชิ้นนี้ได้รวมอยู่ใน ประวัติศาสตร์สตรีไทย ชมรมหนังสือแสงดาว, 2519 หนังสือเล่มนี้ให้เบาะแสว่าทศวรรษชิ้นนี้ (2519 : 83) "เขียนและพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2500"

การเขียน "อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย" มีลักษณะคล้ายกับ "โฉมหน้าศักดินาไทย" มาก ทั้งการใช้ภาษาและการอ้างอิงโดยใช้อรรถาธิบายหลายแหล่ง รวมทั้งประกาศของทางราชการและกฎหมายเก่า ๆ ข้อความบางตอนนั้นได้เห็นถึงการที่สตรีต้อง "ต่อสู้" เพื่อสังคมที่ดีกว่า เช่น

(จิตร ภูมิศักดิ์ 4.2519 - 144) หญิงไทยในโรงงานหลายแห่งได้เริ่มการต่อสู้

ของเธอ ... เริ่มการต่อสู้เพื่อถอนฐานะทางเศรษฐกิจของเธอแล้ว และนั่นแหละ
คือวิถีทางที่จะนำเธอไปสู่ชัยชนะ ในการต่อสู้เพื่อฐานะอันดีกว่าของประชาชน
ผู้ทำงานในสังคมนั้น เราต้องการวีรสตรีหญิงจำนวนมากมายืนเคียงกับวีรบุรุษ

ในช่วง พ.ศ.2500 - 2501 นี้ เป็นระยะที่จิตร ภูมิศักดิ์ ประสบความสุขและ
ความสำเร็จในชีวิตมากกว่าช่วงอื่นเกือบทุกด้าน เช่น ในด้านวรรณกรรม ชื่อเสียงของ
จิตรเริ่มเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย จิตรได้เขียนกลอนฉันประจาลงในหนังสือพิมพ์ถึงสองฉบับ
คือ กลอนฉันวิจารณ์ศิลปะลงในหนังสือพิมพ์ ปิฎกภูมิ โดยใช้นามปากกาว่า "กิลป์ พัทธกัณฐ" และ
ใช้นามปากกาว่า "สมชาย ปรีชาเจริญ" เขียนกลอนฉัน "ชีวิตและกิลป์" ลงในหนังสือ
พิมพ์ สารเสรี วรรณกรรมของจิตรที่ได้รับการตีพิมพ์เล่มแรกคือ กิลป์เพื่อชีวิต กิลป์เพื่อ
ประชาชน ก็ได้รับการตีพิมพ์ใน พ.ศ.2500 ในด้านการศึกษา จิตรได้มีโอกาสศึกษาต่อ
ในระดับปริญญาโทที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ในสาขาจิตวิทยาพัฒนาการ เมื่อ
วันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2501 ในตำแหน่งอาจารย์ จิตรมีงานประจำเป็นหลักแหล่ง คือ
เป็นอาจารย์ประจำที่วิทยาลัยการเพชมนรุฒวิทยาลัย นอกระดานนั้นจิตรยังได้เป็นอาจารย์
พิเศษสอนวิชาภาษาอังกฤษที่คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร นับได้ว่า ชีวิตของ
จิตรเริ่มมีหลักฐานมั่นคงและมีภาพหวังในอนาคต

สิริอัสสา พลจันทร์ (2519 : 5 - 22) ได้เล่าถึงชีวิตของจิตรในระยะนี้ไว้ว่า
จิตรได้สมัครเป็นอาจารย์พิเศษสอนภาษาอังกฤษในคณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัย
ศิลปากร พระพรตมพิจิตต ซึ่งเป็นคณบดีคณะสถาปัตยกรรมในเวลานั้น ได้รับจิตร ภูมิศักดิ์
เข้าสอนวิชาภาษาอังกฤษให้แก่ นักศึกษา คณะสถาปัตยกรรมทุกชั้น . คือทั้งชั้นปีที่ 2,2 และ
3 จิตรสอนสัปดาห์ละ 6 ชั่วโมง ได้เงินเดือน ขณต้นชั่วโมงละ 30 บาท นักศึกษาศีกษา
การสอนของจิตรมาก จิตรมักให้นักศึกษาวิจารณ์การสอนของตนเองอยู่เสมอ จิตรมักสวม
ชุดขาวทำงาน นักศึกษาส่วนใหญ่ชอบจิตร แต่มีนักศึกษาคณะสถาปัตย์กลุ่มหนึ่ง เมื่อ

เห็นจิตรมา มักจะโกนว่า "ไวก้อมบุญนิมมาแล้ว ๆ ๆ" แต่จิตรก็ไม่แสดงอาการกอบโกย
อย่างไ้

จิตรมีส่วนในการจัดทำ หนังสือรับน้องใหม่ของศิลปากร ปี 2500 และได้นำ
ข้อเขียนของหนลงไปด้วย โดยใช้นามปากกาว่า "ทีปกร" ซึ่งต่อมา ข้อเขียนชิ้นนี้ก็ได้ให้นำ
ลงตีพิมพ์ใน "ศิลปเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" วิกิกรังหนึ่ง ผลปรากฏว่า หนังสือรับ
น้องใหม่ของศิลปากร ปี 2500 ถูกนักศึกษากลุ่มหนึ่งเก็บและทำลาย มีการสอบสวนว่า
"ทีปกร" คือใคร ผลที่สุคนธ์ศึกษากณะจิตรกรรมคนหนึ่งยอมรับสำอ้างว่าคนคือ "ทีปกร"
เรื่องจึงไขว้

เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์ในช่วงนี้ก็คือ (ไทบน้อย,
2517 : 223) "20 ตุลาคม 2501 ... จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด,
ในสมัยของ พล.อ.ถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรี" ได้ลุกขึ้นคัดค้านการปกครองของ
ประเทศไทยไว้ในคำมือ โดยเหตุผลที่ว่าเนื่องจากภัยคอมมิวนิสต์คุกคามประเทศไทย
อย่างรุนแรง ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงวิธีการไปแก้ไขโดยประการอื่นได้ ... " มีการ
จับกุมกวาดล้างบุคคลอาชีพต่าง ๆ (สิริวิธา พลจันทร์, 2519 : 19) จิตร ภูมิศักดิ์ได้ถูก
จับกุมในข้อหากระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์และได้เข้าไปคุมขังไว้ที่กองกำกับการสันติบาล
(บริเวณโรงพยาบาลตำรวจปัจจุบัน) ในวันที่ 21 ตุลาคม 2501

วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ. 2497 - พ.ศ. 2501

1. วรรณกรรมร้อยแก้ว

1.1 บทกวีเกี่ยวกับศิลป วรรณคดี และวัฒนธรรม

ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน, ความเรียงศิลปะ, ทีปกร, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ. 2500 สำนักพิมพ์เทวเวอร์. พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2515 สำนักพิมพ์
หนังสือ. พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2517 พรรคพลังธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4

พ.ศ.2518 สำนักพิมพ์แสงตะวัน

ศิลปะวิจารณ์, บทความวิจารณ์ศิลปะ, ศิลป์ พิทักษ์ชน, ปิฎกภูมิ, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2499 – 2500,
บทวิพากษ์ว่าด้วยศิลปะวัฒนธรรมของจิตร ภูมิศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517 ฝ่าย
ศิลปะวัฒนธรรม ธรรม. บทความในคอลัมน์ ศิลปะวิจารณ์ มีข้อดังนี้

ศิลปะของใคร

การต่อสู้เพื่ออิสรภาพทางศิลปะ

"ศิลปะเพื่อชีวิต" ของกรรมกร

ภาพเขียนแสดงวีรกรรมของกรรมกรจีน คือศิลปะสื่อกิจการต่อสู้ของชนกรมาชีพ

ชัยชนะของศิลปะเพื่อชีวิตของประชาชน

เมื่อขบวนการ "4 พฤษภาคม" หลลายวรรณคดีศักดินาของจีน

แะ . . . สันติภาพถาวรของมวลมนุษยชาติ

วรรณคดีใหม่ของประชาชนเอเปก

วรรณคดีและศิลปะของ เยาวชน

การต่อสู้เพื่อทลายระบบทาสในสหรัฐอเมริกา

ภารกิจใหม่ของศิลปิน

กวีประชาชน

กวีโรแมนติกและกวีกึ่งกา

ศิลปินจะเป็นอิสระไร้แท่งหรือ

ภาพยนตร์ไทยในสายตาประชาชน

สัปดาห์ภาพยนตร์แห่งเอเซีย

ความสัมพันธ์ทางศิลปะและวัฒนธรรม

ความพ่ายแพ้ของภาพยนตร์จักรพรรดินิยม

ใคร เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์

เพลงขอประชาชน

อีสานกำสรวล

แก่นักศึกษาไทยผู้แหวก "มานคอดลาร์" ไปสู่กรุงมอศควา

เทพที่ประชาชนปรารธนา

ชา — ชา — ชา — บบ

ชีวิตและกวี, บทวิจารณ์ศิลปวรรณคดีและวัฒนธรรม, สมชาย ปรีชาเจริญ, สารเสรี,
พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500 — 2501. กวีการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517
แนวร่วมนักศึกษามช. บทความที่จิตรเขียนในคอลัมน์นี้ มีชื่อว่า
คนครึ่งเมืองในประเทศไทยที่จำปา
แกกิดที่เนื่องมาจากคนครึ่งเมือง
แกน ... คนครึ่งแห่งการต่อสู้ของวีวิค
แกน ... พยานแห่งความสามารถของบรรพชน
อิก้านับแสนแสนสิจจะพายนไคณอ
ลาวแพน เพลงที่สะท้อนวิญญูแห่งการต่อสู้ของบรรพชน
เพลงพื้นบ้าน คนครึ่งของมวลชน
ศิลปะของชนชาติส่วนน้อยกับการเหยียดหยาม
เปรตคนกองเพื่อความเกลียดชัง
แถบรรคาศักกีนาทรากเคน
ภาพยนตร์เรื่องศรีปราชู และช่อนากิก
ภาพยนตร์เรื่องศรีปราชูอีกกรัง
วันวรรณคดี
ศิลปะและการทำงาน

เมื่อข้าพเจ้าไปคโยน
 ปรากฏการณ์ใหม่ในวงการศิลปของประชาชนไทย
 สภาพอันแท้จริงของมหาวิทยาลัยศิลปากร
 เปียว่าเปีย เปียคนจน
 อิศราภาพของศิลปิน
 ศิลปินกับความพ่ายแพ้
 ชีวิต ... ความนิคหัง ... ความอ้างว้าง
 เพื่อศิลปินต่อสู้บนเวทีชีวิต
 เมื่อจักรพรรดินิพนธ์กษัตริย์ศิลปิน
 สาเหตุของความนิยมจักรพรรดินิยม
 เล่ห์เหลี่ยมใหม่ของศิลปแห่งจักรพรรดินิยม
 เพลงรักๆใคร่ ๆ
 การต่อสู้ทางศิลปะและวัฒนธรรม
 วรรณคดีใหม่ของประชาชนอีปป์

ชีวิตและงานของปิยโส, ความเรียงศิลปะ, จิตร ภูมิศักดิ์, ไม่จบ, ยังไม่เคยเผยแพร่.

1.2 บทความกานภาษาศาสตร์และวรรณคดี

กระลาโหม, บทความวิชาการภาษาศาสตร์, อภิธานศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ.2497. จิตร ภูมิศักดิ์ — อัจฉริยะของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2

พ.ศ.2519 โครงการหนังสือเล่ม สำนักพิมพ์สังคมศาสตร์ปริทัศน์

คอลเลกชัน กับชนปัญญาของเขาวาน, ความเรียงวรรณคดี, ที่ปกร, รัฐศาสตร์ —

ธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2498. ที่ปกร — ศิลปินนักรบของ

ประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2518 สำนักพิมพ์แสงตะวัน

โมราวิยาและนวนิยายท้องถิ่น, ความเรียงวรรณคดี, ที่ปกร, รัชนีงใหม่ 98,

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2498. ห้างเทวาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2518.

จิตร ภูมิศักดิ์ — อวัลิปะของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2519

โครงการหนังสือเล่ม สำนักพิมพ์สังคมนาศาสตร์บริษัท.

บทบาททางวรรณคดีของพระนางมณี, วิจัยวรรณคดี, ที่ปกร, สายธาร, พิมพ์

ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500. บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคกติกานาของจิตร ภูมิศักดิ์,

พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517. ไชยอเกิ, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2518

สำนักพิมพ์แสงตะวัน, ที่ปกร — ศิลปินนกรบของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 4

พ.ศ.2519 สำนักพิมพ์แสงตะวัน

โครงการแข่งขัน, วิจัยวรรณคดี, กิลป์ พิตักษณ, ปิฎกนิ, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ.2500. มถรรณกรรมยุคกติกานาของจิตร ภูมิศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 2

พ.ศ.2517 สำนักพิมพ์แสงตะวัน, ไขว้เคิม, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2518

สำนักพิมพ์แสงตะวัน. ที่ปกร — ศิลปินนกรบของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 4

พ.ศ.2519 สำนักพิมพ์แสงตะวัน

เปรมวันตร์ วิภากรผู้สร้างวิญญานมนุษย์แห่งดินเคีย, ความเรียงวรรณคดี, ที่ปกร,

สายธาร, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500. ที่ปกร — ศิลปินนกรบของประชาชน,

พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2519 สำนักพิมพ์แสงตะวัน

วรรณกรรมของชนนิวกา, ความเรียงวรรณคดี, กิลป์ พิตักษณ, วันกร,

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500. ที่ปกร — ศิลปินนกรบของประชาชน, พิมพ์

ครั้งที่ 2 พ.ศ.2518 สำนักพิมพ์แสงตะวัน

บทวิจารณ์หนังสือ หนังสือพิมพ์ไทยใหม่, บุ๊กแจน, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2497

1.3 บทกวีการทางสังคมวิทยา

โฉมหน้าศักดินาไทย, วิจัยประวัติศาสตร์, สบชัย ทรัพย์ธรรม, นิติศาสตร์

ฉบับรับศตวรรษใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500. พิมพ์ครั้งที่ 2
พ.ศ.2517 สภาหน้าโคม สภากาแฟ มก. แนวรวมนักศึกษา มช.
ชมรมคนรุ่นใหม่ มช.. พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2517 สำนักพิมพ์แสงตะวัน.
พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ.2518 สำนักพิมพ์แสงตะวัน. พิมพ์ครั้งที่ 5 พ.ศ.2519
สำนักพิมพ์แสงตะวัน

อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของสตรีไทย, วิจัยสังคมวิทยา, สมชาย ปรีชาเจริญ,

สารเสรี, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2501. บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินา
จิกร ภูมิศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517 สำนักพิมพ์แสงตะวัน.
ไขข้อเถียง, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2518 สำนักพิมพ์แสงตะวัน, ประวัติศาสตร์
สตรีไทย, พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ.2519 ชมรมหนังสือแสงดาว

1.4 บททวามทางปรัชญา

กฎแห่งมหาทวาร, ความเรียงปรัชญาการศึกษา, สมชาย ปรีชาเจริญ,

วันครู, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500. วันระพี, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2518.
พิมพ์กร — ศิลปินกรของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2518 สำนักพิมพ์
แสงตะวัน

2. วรรณกรรมร้อยกรอง

2.1 บทกวีนิพนธ์

กิลปทั้งดวงกองเกอเพื่อชีวิต, กลอน, กรีนاجر, กระดังทอง, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ.2498. รวมบทกวีที่สรรแล้วกับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517
สำนักพิมพ์กลุมวรรณกรรมธรรมศาสตร์

ลอบบางไร ? นักปรัชญานอกชาติ, กลอน, กรีนاجر, กระดังทอง, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ.2498. รวมบทกวีที่สรรแล้ว กับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2

พ.ศ.2517 กลุมวรรณกรรมธรรมศาสตร์

เรือนใช้เพื่อตนเองโหม่งหนึ่งไป, กลอน, ศรีนาคร, สารเสรี, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ.2500

สร้างสวรรค์ขึ้นในโลกด้วยมือ, กลอน, ศรีนาคร, นิติศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ.2500. รวมบทกวีที่สรรแล้ว กวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2

พ.ศ.2517 สำนักพิมพ์กลุ่มนวรรณกรรมบรรณศาสตร์

การทํายู "เพื่อแก้ว" กุซอบกล, กลอน, ขวัญนา, นิติศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 1

พ.ศ.2500. รวมบทกวีที่สรรแล้ว กวีประชาชน พิมพ์ครั้งที่ 8 พ.ศ.2517

กลุ่มนวรรณกรรมบรรณศาสตร์

งานทำไ้คนมีกว่าเป็นคน, กลอน, ศรีนาคร, เอื้องฟ้า ฉบับรับนักศึกษาใหม่,

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500

พินิจขาว, ร้อยกรอง, ขวัญใจ, สารเสรี, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2500.

รวมบทกวีที่สรรแล้ว กวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517 กลุ่มนวรรณกรรม

บรรณศาสตร์

2.2 เพลง

บารขเยาวชนไทย

วีระชนปฎิวัติ

ธรรมศาสตร์ — จุฬา ฯ

มาร์ชกรรมกรไทย

สรุปลักษณะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2497 - 2501

1. รูปแบบ

1.1 วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว ในช่วงนี้จิตรเขียนร้อยแก้วในรูปของ บทกวีความประเภทลารคี่เป็นส่วนใหญ่ สารกิต্ত์ที่จิตรเขียนมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับ ศิลป วรรณคดี และการเมือง วรรณกรรมประเภทร้อยแก้วของจิตรระยะนี้ เป็นข้อเขียน

ที่มีรูปแบบงดงามพร้อม ทั้งในด้านการจัดลำดับข้อความ สัมพันธภาพของเนื้อหาแต่ละ
ก่อน และความเป็นเอกภาพของเนื้อหาตลอดเรื่อง นับได้ว่า ระยะเวลา นี้ ความสามารถ
ในการเขียนร้อยแก้วของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้พัฒนาขึ้นสู่จุดสูงสุด งานเขียนเหล่านี้จึง
ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้งในระยะเวลาต่อมา

1.2 วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง

ในช่วง พ.ศ.2497 – 2501 นี้ เป็นช่วงที่จิตรพยายามหารูปแบบใหม่ทางฉันทลักษณ์
เพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่ต้องการ เขียน โดยพยายามคัดเลือกรูปแบบของกลอนสุภาพให้
ยืดหยุ่นได้แก่เนื้อหาที่ต้องการแสดงออก นอกจากนั้น จิตรยังได้พยายามนำรูปแบบของ
ร้อยกรองที่มีลักษณะแปลกใหม่มาเขียนไว้ จิตร เริ่มแต่งเพลงซึ่งนับได้ว่า เป็นวรรณกรรม
ร้อยกรองประเภทหนึ่ง

2. ลักษณะเฉพาะตัว

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมร้อยแก้วที่จิตร เขียนในช่วงนี้ก็ยังเห็นเนื่องกับการ เขียน
ในช่วง พ.ศ.2493 – 2496 คือ การพิสดารข้อเท็จจริงในข้อเขียนทางวิชาการอย่างละเอียด
จริงจัง จนข้อคิดแต่ละข้อเกือบไม่มีแง่มุมที่จะโต้แย้ง การให้ข้อคิดของจิตร แต่ละครั้งมัก
ประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ มาสนับสนุนอย่างมากมาย คงกับข้อสัน
นิษฐานของนักวิชาการส่วนมาก ส่วนการใช้ภาษาของจิตรในช่วงนี้ ก็ขึ้นกว่าช่วงแรก
เป็นงานเขียนทางวิชาการที่ให้อารมณ์ได้อย่างดี

ลักษณะเฉพาะตัวของจิตร ในการ เขียนร้อยกรองก็คือจิตรมักใช้ภาษาพูดลงใน
บทกลอน บางทีก็ใช้คำคำและคำพยาน

จิตรนิยมใช้เกร็ดหมายวรรคตอน เช่น . ' ; () ลงในวรรณกรรมของ
ตนเองเสมอ

3. ประสิทธิภาพ

วิกรมพยายามแสวงหาฉันทลักษณ์ใหม่ที่ตนพอใจในการเขียนร้อยกรอง มีการนำรูปแบบร้อยกรองใหม่ ๆ มาใช้เพื่อให้เหมาะกับเนื้อหาที่ตนต้องการแสดง

4. กลวิธี

ในการเขียนร้อยแก้ว จิตรมักใช้วิธีเร้าความสนใจของผู้อ่าน โดยยกข้อสันนิษฐานของผู้อื่นมาแสดง แล้วจึงยกข้อคิดเห็นของตนกล่าวแบ่งพรอมด้วยหลักฐานสนับสนุน มีการเน้นให้เห็นใจของปัญหาก่อนที่จะอธิบายข้อสันนิษฐานของตน เพื่อให้ผู้อ่านจับใจของสิ่งที่จะอธิบายให้ชัดเจน ส่วนในการเขียนร้อยกรองนั้น จิตรได้นำเรื่องราวมาวรรคตอน มาเป็นเครื่องเร้าความรู้สึกของผู้อ่าน

5. ทักษะ

จิตรมีความเห็นว่า การแก้ไขปัญหของสังคมต้องใช้วิธีการของลัทธิมากซ์ และวรรณกรรมเป็นเครื่องมือในการปลุกฝังแนวคิดตามคตินิยมของตน บทกวีหลายชิ้นแสดงให้เห็นถึงความมอยกิริรมที่คนยากจนได้รับ และมีข้อเขียนหลายชิ้นที่ชักจูงให้มีการต่อสู้ทางชนชั้น ในขณะนี้ จิตรมีทักษะแบบนักเขียนสังคมนิยมอย่างเต็มตัว.

จิตรได้แสดงทักษะของกวีว่า ศิลปินทุกสาขา (รวมทั้งนักเขียนด้วย) ควรให้วรรณกรรมของตนแสดงถึงเรื่องเหล่านี้ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2517 : 236 — 268)

1) สะท้อนภาพชีวิตจริงของประชาชน อันได้แก่

- ก. ชาวนา
- ข. กรรมกร
- ค. ผู้ไร้ความหวัง
- ง. สตรี

จ. เขาวงกต

ฉ. ความขัดแย้งของสังคม

2) แสดงคุณค่าของประชาชน อันได้แก่

ก. คุณค่าในการทำงาน

ข. คุณค่าแห่งโลกทัศน์ของประชาชน ในก้านมนุษยธรรม และ
ในก้านเศรษฐกิจการ เมือง รวมทั้งวัฒนธรรม

และศิลปินมีภารกิจเฉพาะหน้าที่ต้องเปี่ยมด้วยประชาชนในการต่อสู้ทางชนชั้น

จิตรได้สร้างวรรณกรรมของกนกโดยมีทัศนะเช่นนี้เป็นพื้นฐาน นอกจากนั้นเกี่ยวกับการทำลายหรือกีดขวางวรรณคดีเก่า ๆ จิตรแสดงความเห็นไว้อย่างตรงไปตรงมาว่า "โครงการ
แข่งน้ำ" (จิตร ภูมิศักดิ์, 2517 : 150) ซึ่งได้ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ ปัญญา เมื่อ
พ.ศ. 2500 ว่า

การที่จะกำวักคิทธิพลและบทบาทไว้ใช้กีดกันของวรรณคดี ... มีประโยชน์ที่ทำลาย
ล้างมันออกไปจากวรรณคดีไทย ... หากอยู่ที่การกีดกันมันด้วยทัศนะใหม่ เราไม่ควร
ปฏิเสธการมีอยู่ของมันได้ เราจำเป็นต้องรับความมีอยู่ของมัน และยอมรับว่ามันมีบทบาทใน
จักรวาลแห่งวรรณคดีไทย ปัญหาสำคัญอยู่ที่เราจะศึกษามันโดยทัศนะอย่างไร และ
ชี้ให้เห็นบทบาทอันแท้จริงของมันออกมาว่ามีลักษณะก้าวหน้าในอีกและถอยหลังในปัจจุบัน
อย่างไรเท่านั้น.

บทที่ ๘,
วรรณกรรมช่วงจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๑- พ.ศ. ๒๕๐๔

หลังจากจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ถูกขับออกมาเมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ แล้ว จิตรก็ถูกส่งตัวไปสอบสวน ห้องโขน ห้องปาก (๒๕๐๑, : ๔๖-๔๘) ใกล้ เลาวา

... การสอบสวนจิตร ภูมิศักดิ์ ทำให้เป็นที่ส่อสันนิษฐานทั่วไปว่าถูกตั้งข้อสงสัยว่า เพราะเขาไม่ยอมยอมตัวแก่ตำรวจการเมืองที่สอบสวนเขา ๑. การสอบสวนอย่างนี้ เขาไม่ยอม เมื่อไม่ยอมก็โทษเถียงกัน ๑. การสอบสวนนี้ไม่ยอมเพราะ ไม่เขาประเคี้ยว เขาใจยังต้องวาทะที่เขาได้การ เขาเลวว่าตำรวจที่สอบสวนเขาเกินที่เป็นตำรวจฝ่ายปราบปรามที่วิพากษ์เขาว่าเจตนา "อาชญากร" จึง ไร้วุฒิกฎเกณฑ์ในการสอบสวนและการสอบสวนของเผด็จการ เมือง นี้นิ่ง ไปด้วยกันในใจ ที่จนถึงกับเปลี่ยนพนักงานสอบสวนใหม่

เขาเลวว่าเรื่องที่เขาถูกสอบสวน ก็คือเรื่องเก่า ๆ ที่เขาเคยเขียนไว้ จะถูกสอบสวนแล้วสมัย เป็นทิสิตจะถูกขับไล่ออกไปของตัวเอง โดยตำรวจ ไปรื้อหาทำโทษและต่อมา เขาก็ถูกฟ้องว่ากระทำความผิดต่อกฎหมายคอมมิวนิสต์ และถูกควบคุมความมั่นคงของราชอาณาจักรในและภายหลังการอาชญากรรม เพราะ เรื่องเหล่านี้ ...

ก่อนจะถูกย้ายไปคุมขังที่ตากยาว เขาจึงถูกโยกย้ายบ่อยครั้ง เคยย้ายไปซึ่งอยู่ที่ห้องวังทองปราสาทสามยอดก็เคย แคว้นก็ย้อนกลับไปอยู่ห้องวังทอง ปราสาทสามยอด ที่ถูกก็ถูกส่ง เขาตากยาวเกือบจะเป็นแรก ...

ขณะอยู่ในตากยาว จิตรได้ร่างวรรณกรรมไว้เป็นจำนวนไม่มากนัก มีทั้ง

ความเรียงว่าด้วยภาษา ของ ยวรงค์ พลเสน เรื่องที่พิมพ์ครั้งที่ ๑
 เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยสำนักพิมพ์ดวงตะวัน
 นอกจากนั้น ยังมีเรื่องแปลอีก คายเรื่องที่ยังไม่ได้เผยแพร่ คือ
โบราณ ของ เปรมวัณห์, อนุชา การวิภา และ กวีสี่แถว ของภาพที่
 ภักดาจารย์

เนื้อหาของเรื่องแปลทุกเรื่องล้วนแปลจากเรื่องที่เกิดความสำคัญในแง่ชั้นและ
 สันนิบาตการกตสุระดวงตะวัน มีลักษณะที่ดูในแง่มีอยู่ในลักษณะ
 ตรีปี วรวิลา (๒๕๑๕ : ๕๐ - ๕๑) โลกกว้างถึงลักษณะงานแปลของ
 จิตรวา

... ยังคิดว่าถึงโดยคำหลายคำที่จิตรหมั่นยกขึ้นมาอีก เคียงกับข้าพเจ้า
 เนื่องจากการให้โลกคำภาษาไทยที่ตรงกันเขียง เน้นๆ เหนือ บางครั้ง
 เมื่อหัวใจก็มี คุณลักษณะสำคัญของจิตรประการหนึ่งไม่ว่าจะงานเขียนหรือ
 งานแปล - ไม่่ว่าจะเป็นบทความหรือการวิพากษ์ จิตรจะพยายามไขโดยคำ
 ในทางที่สุดเท่าที่จะง่ายได้ โดยเฉพาะถ้อยคำที่มาจากของจิตร การที่เรื่อง
 จิตรจะพยายามไม่ได้เป็นภาษาพูดที่สามัญเขาใจในทางที่สุด ... ยิ่งกว่าที่
 จิตรจะพยายามอธิบายสำนวนหรือถ้อยคำทางประเพณีและภาษาของประเพณี ...
 ที่แตกต่างจากกับโลกสมัยใหม่และวิถีชีวิตของประชาชนไทยเรา

สำนวนแปลของจิตร ภูมิศักดิ์ในช่วงนี้ ยังคงลักษณะที่เด่นชัดเกี่ยวกับ
 สำนวนเขียนใน ศิลปเพื่อชีวิต ศิลปเพื่อประชาชน จึงอาจกล่าวได้ว่างานแปล
 เรื่องต่าง ๆ ของเขาเป็นเพียงบางตอน เช่น
 จากเรื่อง การดู นก ซึ่งจัดพิมพ์โดย ชมรมหนังสือและวรรณกรรม

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๒, ๒๕๑๘ : ๑๙) ป้ายเดือนสิงหาคม ๑๙๕๕ กองเกตุสโกลมาตีปาริช ๓ ที่ตั้งของการขบวนการปฏิวัติครั้งสำคัญแห่งประวัติศาสตร์ระหว่างเอง เกตุสโกลมาตี, ซึ่งได้เคยให้ชื่อว่าพรรคประชาชนมุกกอลทั้งกลาง เป็นลักษณะอันเดียวกันโดยสิ้นเชิง, ที่โคอัมภิตัน นั้นเอง ก็คือการ เริ่มการขบวนการรวบรวมที่มีลักษณะสร้างสรรกระหว่างมากกับเอง เกตุส ซึ่งใจใจก็เคยเห็นเคยกับโคเคยในประวัติศาสตร์ "นิยายโบราณมีค่าถึงตัวอย่างอันว่ามิอาจลงมือกระทำไว้เป็นเจ้าความมากมาย จนจนกระทั่งมิอาจรู้ปาวากควาไรว่า วิทยาการ ตรีของถนนนั้นสร้างโดยนักปราชญ์และนักทอสุกกงทาน, จึงกล่าวสืบพันธุต่อกันระหว่างมุกกอลทั้งสอง เล็ก เจอการบรรดาภิบาลด้วยใจที่สุกซึ่งกล่าวถึงนิมิตภาพระหว่างมุกกอลของมุกกอลในสมัยโบราณทั้งปวง

จาก การเรียงว่าด้วยศาสนา

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๑, ๒๕๑๘ : ๑๙) ลักษณะเฉพาะตัวของศาสนาเกิดจากความเชื่อในเรื่อง เป็นเราเองก็เกิดมาหรือตายลงก็ การสวดมนต์หรือขอพรและเซ่นสรวงบูชา. การป่าวเคราะห์ที่ต่ำที่สุดเท่าที่เราจะรู้ในปัจจุบันนี้ก็คือในเรื่องเราและใบเรือของการสวดมนต์หรือขอพรเซ่นสรวงบูชาเลย, เราเหมือนกัน, ไปว่าในทีไรเราอาจบอกกล่าวออกไปถึงสัจยของประวัติศาสตร์ของชาติที่การยะแหวใด เราจะไม่ประกับซ้ำแต่ไม่มีพระเจ้าและไม่มีการสวดมนต์หรือเซ่นสรวงบูชาอีกเหมือนกัน. สิ่งที่เราพบในระบอบนี้ก็คือการรวบวิทยา

จาก การชี้แจง ซึ่งจิตรนำเอาตอนหนึ่งมาอ้างไว้ใน ศิลปะเพื่อประชาชน

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๒, ๒๕๑๘ : ๒๔๔ - ๒๔๕) เด็กชายตัวเล็ก ๆ คนหนึ่งวิ่งวิ่งไปยังแถวอาหารที่ระกอบนเปกกับอยู่ในดังถึงหะตรงมุมมุกกอล ช่วยเหลือคนป่วยต่าง ๆ จนมาถึงหน้าหน้า เราหยุดอยู่ ๆ เลียนอย่างช้า ๆ จะเลี่ยนกิริยาอย่าง

ทุกคนชอบ ที่ว่าไว้จะได้โกนโกน... เราคิดว่าแค่ครึ่งก็พอแล้ว ออกจันทวาง
... ว่า รดเห็นเด็กสี่ขวบ ชื่อน้ำเงินกับนางกัเหงิ่ง เกือบจะออกมาหาชีวิต
ก็รัก เด็กผู้หญิงสองครึ่งวัย เกือบจะยังถูกรังแกกว่าเป็นอยู่... ภาพในรถเข็น
ก็เลยคิดถึงถึงวัยเลย ๆ ค่ายว่ามา... ส่วนเรื่องระโงรงก็คิดว่าได้เขียนด้วยผาหินอย่าง
งดงามวิจิตรบรรจงน่าเอ็ง เวทเขมรก็ดูน่ามหัศจรรย์... มากก็ไปดูรูปของสมเด็จ
จากหลวง... รูปไปรงสีมก็ดูก็ดูเลยไปเป็นฉากจากนั้นก็ดูด้วยคำหายไป... เจ้า
หนูช่วยคิดอะไรแบบนี้เอง แต่วัยคงถึงถึง... และจงมองดูรูปไปรงอย่างก็จรรบีใจ
(คำแปลก็ว่ากตลันมีแปลของ สหาย ปรีชา เวชิต)

ความสามารถในทางภาษาของจิตร ภูมิศักดิ์ นั้น มีผู้ยกย่องอยู่มาก
แม้ สิริธนา พดรัศ (๒๕๑๕ : ๑๐) เขียนถึงคำพูดของเรขยาอนุมาธราชาน
ที่กล่าวถึงจิตรว่า

"... เด็กคนนี้เป็นบุรุษมาก ผู้รักก็ เกยสละ เขาที่คณะอักษรศาสตร์
สอบวิชาภาษาไทยได้เต็มร้อย ผมคงหักออกเสียสามคะแนน ถัดเขาวะเหิง
แต่ก็ไปบอกเขาตรง ๆ ะ... เขาเป็นพยานเคียง บางครั้งก็เคียงเราจิ
แต่ก็รอบ เพราะความกตัญญูใจกว้างขวางออกไป ... ผมไม่เชื่อว่าเขา
จิตร หัวรั้นจริง แต่มีความรู้สึกวาทศิลป์เขาจะไขเขาไวเขา ฉะนั้นกว่าเด็ก
รุ่นหลังใจมีความกตัญญูใจกว้างไกลก็ไปถามเขา"

ทวีป วรดิศ (๒๕๖๕ : ๔๕) กล่าวถึงจิตร ภูมิศักดิ์ ว่า

... คุณวุฒิอีกประการหนึ่งของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่มีผู้ยอมรับโดยทั่วกัน
วุฒิทาง ๆ ถึงกล่าวมาแล้ว ก็คือความสามารถในการคิดแปลทั้งนัยยะและ

บทวิจารณ์ต่างประเทศ กล่าวถึงประการข้อวัตร เป็นลัทธิที่แปลกประหลาด เป็นลักษณะที่ผิดวิสัย
ที่สามารถดึงดูดคนทั้งมวลของไทย เพื่อดูเขาพาไปโดยเห็นว่าเป็นการช่วยตนเอง ไปว่า
จิตรจะสนใจศึกษาภาษาต่างประเทศ ภาษาใดเขาจะสนใจจะศึกษาไปโดยภายในเวลา
อันรวดเร็วอย่างเหลือเชื่อ แบบของการาจิตร เป็นเพียงรับกันเข้ามาอย่างง่ายจิตร
ก็ยังศึกษาไปอย่างผละผายไปเอง แบบแต่ตัวอักษรจีน เขาก็ยัง เวียนไปช่วยเขาตามผู้รู้
การาจิตรอย่างถนัดจนปากหมดยศดี เกียรา

ความสามารถทางภาษาของวิกรมี่เพียงไม่กี่ตัว จะเต็มไปด้วยงานเขียน
ระบอบแรก ๆ ของเขาซึ่งเราสามารถใช้วลีการอธิบายของชาวอาณานิคมได้
โดยบังเอิญ แม้แต่คำจารึกของศตวรรษแรกแห่ง เขาก็ยังสามารถพิสูจน์ได้ว่า
ยอร์ช เขาคิดว่านี่คือไวยากรณ์ ...

ทองใบ ทองเป่า (๒๕๑๖ : ๒๕๒๖ - ๒๕๓๖) กล่าวถึงความสามารถ
ทางทางภาษาดงจิตร และกลอุบายการวาง

สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ในหมวกร เราได้ถูกคุณหญิงใจจากยารัก มี
พวกมูเซอร์มาถูกคุณหญิงอุทัยองคมนตรี ทั้งเบกหญิงหม่อม ทั้งสองคนก็ไว้อย่าง
หนึ่งอโห เพราะพวกนางาไทยไม่ได เกลียดนางาแต่จะกลัวว่านางาหาบ
ในภูเข่า ปรากฏว่าจิตรของเรากลับเขากลับมูเซอร์ทั้งข้างไถ่ยังกว่าไม่กี่ชั่วย
อีก ผลภายหลังปรากฏว่าเขากำลังทำพวกรามรณนางาไทยกับมูเซอร์ ซึ่งเขา
ไถ่รับคนไว้มากแล้ว แต่ภายหลังมูเซอร์ทั้งสองไถ่รับการปกครองทั่วไปเสียก่อน
พวกรามรณของเขายังยังไม่เสร็จ แต่สิ่งหนึ่งที่มูเซอร์ผูกใจรับ ก็ เมื่อ
เขาออกไปเห็นเขาสามารถเขียนแปล วาภาษาไทยได้แล้ว ๆ ปลา ๆ ซึ่งก่อน
นั้นเขาไม่รู้อะไรเลย และยังสาบรณพวกรามาไทยได้เล็กน้อย ผู้ที่พาไปเขา
นายไม่ว่า จิตร ภูมิศักดิ์

ด้วยคุณลักษณะของทักษะอย่าง เล็กนี้เอง ที่ทำให้งานแปลของจิตร
เป็นงานแปลที่มีคุณค่าสูง

ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๐๔ จิตรได้สร้างวรรณกรรมที่มีคุณค่ายิ่งขึ้น
มาอีกชิ้นหนึ่ง คือ นิราศหนองคาย วรรณคดีที่ถูกลืม จิตรได้หาปากกาในการ
เขียนเรื่องนี้ว่า "สีหิ ตรีขยา"

จิตรลงวันที่ "๒ เมษายน ๑๘๖๑" ไว้ในตอนจบของการวิเคราะห์
นิราศหนองคาย วรรณคดีที่ถูกลืม แสดงว่าจิตร เขียนเรื่องนี้ไว้เร็วใน พ.ศ.
๒๔๐๔ กับเป็นเวลาที่จิตรอยู่ในลาวยาว วรรณกรรมเรื่องนี้ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ใน
ขณะที่จิตร ภูมิศักดิ์ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อได้รับการตีพิมพ์ครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๔๑๘ โดย
สำนักพิมพ์ภาณุกิจการบางกอกแดง แล้วได้รับการตีพิมพ์ครั้งที่ ๒ ในปีเดียวกัน โดย
สำนักพิมพ์แผ่นทองแดงธรรม และได้รับการตีพิมพ์ครั้งที่ ๓ ใน พ.ศ. ๒๔๑๙ โดยรวม
อยู่ในหนังสือชื่อ พิมพ์กร - ศิลปะการเขียนของประชาชน ซึ่งสำนักพิมพ์แสงตะวันเป็นผู้
จัดพิมพ์

แนววรรณกรรมเรื่องนี้จะไขแพรหลายกว้างขวางเหนือ ศิลปะเพื่อชีวิต
ศิลปะเพื่อประชาชน หรือ โฉมหน้าศักดินาไทย แต่วรรณกรรมเรื่องนี้ก็มีคุณค่าสูง
นอกจากจะแสดงถึงภูมิปัญญาและแนวคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ แล้ว ยังแสดงถึงความ
เกลียดชังสังคมในขณะนั้นของจิตร ได้อย่างเคยชัด

เนื่องจากวรรณกรรมที่จิตรสร้างขึ้นมาหลายเรื่องถูกลืม เก็บและทำลาย
ซ้ำจิตรเองก็ถูกกล่าวหาและถูกจองจำเพราะวรรณกรรมเหล่านี้เป็นเหตุ ทำให้
จิตรเห็นว่าสังคมไทยในขณะนั้นกดขี่ชนบทมาก จิตรจึงยกวีรกรรมเรื่องหนึ่งมาวิเคราะห์
เพราะวีรกรรมเรื่องนี้ส่งผลกระทบต่อชีวิตเขาเกี่ยวกับที่จิตรได้รับ วรรณกรรมเรื่องนี้
คือ

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๓, ๒๕๑๔ : ๑๔) "นิราศทางกาย" ของนายพิมพ์
 พุทธยงค์ ได้รับดวงพระแสงภักดิ์ ซึ่งทรงพระนามองค์พิทักษ์อาณา เมื่อ พ.ศ.
 ๒๔๑๒ ในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และบรรดากษัตริย์สืบต่อมา
 พิมพ์หนังสือเล่มแรกและยังมิได้พิมพ์เล่มที่ ๒ เพราะเคยคิดจะประพันธ์มาครั้ง
 จากอวสานนายโกเสียงใจที่วัง พิมพ์ซ้ำ ตัวทวิ ยังถูกโทษ ๕๐ แล้วถูก
 นิราศว่าถูกตัดโทษไป ทรงมอบดวงพระแสง

การวิจารณ์ นิราศทางกาย วรรณคดีที่ถูกต้องแล้ว มีความยาวถึง
 ๑๑๖ หน้ากระดาษพิมพ์ขนาด ๑๒ หน้ากระดาษ จิตร ภูมิศักดิ์ เมื่อออกเล่มที่ ๑๑ ตอน
 ที่ ๑ จิตรกล่าวถึงความจำเป็นและลักษณะของวรรณกรรมนิราศ
 ตอนที่ ๒ กล่าวถึงเนื้อหาของนิราศทางกาย และกรณีพิพาทที่ทำให้
 วรรณคดีเรื่องนี้ตกถึงเก็บแค้นเจ้าชาย
 ตอนที่ ๓ กล่าวถึงข้อสงสัยของสังคมเกี่ยวกับเรื่องนิราศทางกายที่
 เรื่องนิราศทางกายตามความเป็นจริงแล้วเรื่องจริงของนิราศทางกาย
 ตอนที่ ๔ กล่าวถึงเนื้อหาของนิราศทางกายที่ถูกต้อง
 ตอนที่ ๕ กล่าวถึงการเก็บแค้นเจ้าชายระยองและนิราศทางกายของนาย
 พุทธยงค์ และนิราศทางกายที่ได้รับโทษทั้งนาย พุทธยงค์เพียงถูกโทษ ๕๐
 แล้วถูกจำคุก ๕ เดือน เพราะนายพิมพ์ได้รับอนุญาตจากกรมวังว่าพระยามหิธร
 กิติยวงศ์ ซึ่งมีสายสัมพันธ์กับกรมวังและราชสำนักเจ้าพระยาอภัยภูธร
 ตอนที่ ๖ กล่าวถึงชาวกรุง เก็บแค้นเจ้าชายนิราศทางกายจากหนังสือ
 พิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕
 ตอนที่ ๗ กล่าวถึงพฤติกรรมฉ้อราษฎร์บังหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ปรากฏ
 ในนิราศทางกาย

ตอนที่ ๕ กล่าวถึงเรื่องราวการไร้ค่าแห่งชีวิตที่กลืนแห่งประชาชาติ ไพร
ทาส การชิงปล้นชาติทั้ง เทาที่ปรากฏในนิราศหนองคาย

ตอนที่ ๖ แสดงจิตวิตรัสนึกถึงภาพและ เกือบครึ่งสักราชของญวนแห่งนิราศ
หนองคาย

ตอนที่ ๑๐ กล่าวถึงกวีที่ไม่รู้อริของทหารและประชาชน ที่ไม่ทราบว่
ศัตรูของชาติคืออะไร จิตรโกเวยะ เยยถึงการจับนกขมิ้น แล้วไปสามารถมากไปว่า
สอนนี้เป็นอย่างไร หรือทั้งวิจารณ์การ เขียนบทกลอนของหลวงเพียรหมักกักก็

ตอนที่ ๑๑ เป็นภาพคนแคว จิตรโกเวยะกล่าวถึงนายเจิ้งวรรณของกรม
ศิลปากรไว้ ๔ แห่ง โด่ใจเห็นว่า กรมศิลปากรมีนายฝึกหัดอย่างไร และที่
ถูกควรเป็นอย่างไร

ขอเขียนทั้ง ๑๑ ตอนที่ เต็มไปด้วยเหตุอันน่าเศร้าหมอง จิตรโกเวยะ
ในเรื่องวิวัฒนาการทางหนังสือของเขาคือเป็นหลัก แล้วว่าเขารู้สึกกับแก่นใจที่
เกิดขึ้นกับตัวเองมา มาของใจเขามานเขียน และได้เหตุผลความหมายสามารถ
ความหมายของตนเอง วรรณกรรมชิ้นนี้ จึงเป็นเรื่องที่แสดงถึงแนววิถี, ศักยภาพ
และความรู้ทางวิชาการของจิตรโกเวยะ อย่าง เด็ดขาด

จิตรโกเวยะได้เกี่ยวข้องกับลักษณะการ เขียนของนิราศ หนองคาย ว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๓, ๒๕๑๔ : ๑๔ - ๑๕) "นิราศหนองคาย" เป็นนิราศ
ในแนวทางอัตถิภาสที่หายาก ๕ อย่างก็ ครีวหลวงเพียรหมักกักที่แต่งขึ้นในกรุงที่
ยังสมบูรณ์ อายุ ๕ ปี ทำความที่เป็นทนายความจนเขาจะระยาศติเมตรก็
ขำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ซึ่งได้ศึกษาเขาจะระยาศติเมตร ๕ แห่งถึง ไปในกอง
ทัพที่ยกไปปราบฮ่อ ซึ่งกองกานอยู่ทางนครหลวงพระบาง อันนี้ เป็นประวัติ- เลิศรา
ของไทยอยู่ในครั้งนั้น

(ฉก. ๒๑)... มีเป้าหมายที่จะเล่าเรื่องราวของการ เกิดตัวที่ไม่ดีขึ้นมา
เป็นฝ่ายในทางการเมือง และมีเป้าหมายที่จะบันทึกผลกระทบจากชีวิตที่ไม่จริง
ของสังคมทั้งในแง่การศึกษา และในแง่โครงสร้างในนิราศบางเขน เปิดโปงการ
ฉ้อราษฎร์บังหลวง การคอร์รัปชันที่พวกเขาชอบดู รวยท่ามกลางไฟ... นิราศ
ของเขาส่งบอก หัวข้อเกี่ยวกับโคตาเคอานี้เช่นกัน เป้าหมายแรกคือเล่าเกี่ยวกับเรื่องราว
ที่ถึงความรักความกตัญญูตามกรรมประเพณีอันดีของนิราศ

เหตุการณ์ต่างประวัติดูที่เข้าใจได้คือการลดทอนเรื่องราวของนิราศลง
ซ้ำ ก็คือ (ฉก. ๑๔) "... มีคน สักตึก ๑.๕.๒๔๑๔ เวลาประมาณสิบ
โมงครึ่ง ใต้เป็นบ่อที่ขุดกองไฟกลางเทศาภิบาล ซึ่งจะถูกไฟรอบตัวที่เมือง
หนองคาย เวลาบ่ายเป็นไฟกลางกองไฟกลาง" และได้อธิบายความขัดแย้งกัน
กับประธานการวิจัย คือ คนเก็บเวลาประมาณหมากฝรั่งวิญวณ วิตรไ้เขียน
ลงไว้ว่า

(ฉก. ๒๓) ส่วนใหญ่จะมีความขัดแย้งระหว่างตระกูลบางเขนกับฝ่ายเจ้า
พระยาภิรมย์ฯ นี้ มีมาหลายครั้งอย่างยี่สิบ แต่ในเวลานี้ เรื่องนิราศของ
ฝ่ายเจ้าขัดแย้งกันให้แก่วงในตระกูลของการยกกองไฟ เป็นความขัดแย้งที่
เกิดขึ้นระหว่างประธานการวิจัยหนึ่งซึ่งงานอยู่ในกรุง ก็คือคนเก็บเวลาประมาณ
หมากฝรั่งวิญวณ กับคนที่ผู้รับกำลังไปบันทึกตามเงาไฟที่ไม่จริง ก็คือเจ้า
พระยาภิรมย์วิญวณ

ความขัดแย้งนี้เป็นความขัดแย้งที่ซึ่ง เกิดใจว่าชนชั้นอย่างสูงที่เกี่ยว ข้อง
กับ สุขยางค์ ทนายของเจ้าพระยาภิรมย์ฯ ที่เดิมโตมาในรั้วบ้านของเจ้า
พระยาภิรมย์ฯ เป็นว่าเขาเคยเลี้ยงกับเขาตั้งแต่ครั้งพ่อใจเขาเป็นฝ่ายปลง
เลี้ยงแบบเจ้าพระยาภิรมย์ฯ ความเกลียดชัง ความเกลียดชังฝ่ายตรงกันข้าม

ฝึกได้ เพราะการฝึกแปลงอรรถพรมาให้เป็นคำกับทศกวน และกระทำ
โดยเคารพ ย่อมเป็นสิ่งที่ธรรมดาทั่วไป ย่อมทำได้โดยใจฝึก ที่ผมเถิดเจ้า
พระยาฯ นำนางอองฟองไปขอให้ ให้ใจว่าเป็นการยกเรื่องขึ้นเพื่อให้เห็นว่า
รัชกาลที่ ๕ ก็มีความเสียพระทัยถึงพระทัยและทศกวน จะไปโกรธโกรธ
เรื่องที่จะส่งของของทศกวนไป เป็นการนำเอาความมีกษัตริย์มาเป็น "กษัตริย์
ละมัยมิงดา" (ส่วนวลาว) เพื่ออาศัยยกคำโทษนายเดิมเท่านั้น วิธีการ
ยกเอาความมีกษัตริย์มาใช้ประโยชน์เมื่อเขาหาทางการเมืองเขาขึ้น เป็นของ
ธรรมดาที่สุดในวงการเมืองของไทย แม้ในยุคปัจจุบัน

ในใจของนายพิณนั้น ใจเขายังพระนางของรัชกาลที่ ๕ โดยทศกวนรู้สึก
การจะ และยกมาให้เห็นถึงเจตนาที่รักใคร่ เป็นการเชิดชูพระเกียรติยศ
หาใจฝึกใจว่า การกระทำโดยมีจิตใจอันดีนี้ จะถูกนำไปฝึกเป็นใจกลับมา
ประหัตประหารตนเอง

ในวงการ เมืองของยุคสมัยที่จิตใจมนุษย์ยังแถบโดยมุ่งแต่จะรักษาผลประโยชน์
ของตนผู้เดียวนั้นยกย่องเข้าไปด้วยการลดทอนโอกาส เช่นนี้เอง

(อก. ๘๖ - ๘๘) สมัยที่ออก มุกเข้ามาทางเขตหัวเมืองลาวของไทยนั้น
ทางกรุงเทพฯ ทั่วทุกทางจะดี ๆ กันมาก ภายไม่เข้าใจเรื่องราวอะไรแต่
ฝึกไม่อดความหาความ เป็นอย่างไร จะมีเจียมมิงาหรือไป ? จะเป็นกษัตริย์หรือ
เป็นกษัตริย์ เป็นกษัตริย์ที่หาความหา อก เห็นความนี้ เห็นความเขาไปเล่นเมือง
หาพระสงฆ์องค์เจ้า และอะไรก็อะไรอีกมาก จนกระทั่งเข้าใจกันว่าอองฟอง
หาชาติใจพิณพิณชาตินักแล้วเป็นที่สุด หาเขาใจไปว่าพวกอองฟองก็ชาวจีนใน
มณฑลยูนนานที่แยกที่การปราบปรามของรัฐบาลกลางเวลานั้นเอง จนถึงกับมีเรื่อง
เล่ากันว่า พ่อเถิดดวงไฟ ขุนนางอองจะบาจับตัวเท่านั้น ก็หยุดดวงไฟเจียม
เป็นปกติทั้ง

พวกที่ไปในทางที่ผิดที่จะไปรบกวนเขา ส่วนใหญ่ก็ไปรบกวนด้วยความรักกันนักกะสับ
ที่ไหน หนากาเป็นอย่างไร จะนี้ พ่อโคขวาวจวบใจโก จึงพากันเข้าบ้านตัว
ที่เรียกว่าอว ... เรื่องนี้เคยไปรู้จักอวนี้ ทำให้เกิดเรื่องซ้ำขึ้นอีกในพื้นหลัง
คือเรื่องหาตัวอวไปพบ ส่วนส่วนใหญ่ไปสอมสวามักไม่ไปเจอตัวอว ... ตกงกก็เคย
หาอวไม่พบ หรือว่าที่จับมาส่งสาบคนนั้น เมื่อการจับเขาถูกส่ง เกออย่างไม่รับ
ผิดชอบ ไม่ถูกตัวอวเคยสักกษาเกี่ยว ทั้งสามคนอาจจะเป็นการรับบาป เพราะ
จากการใจอำมาจวบาง เหวียงแหของพวก เขา เมื่อกรรมการก็ไป

เรื่องอวนี้ เมื่อมาถึงถึงสภาพการณ์บางอย่างในปัจจุบันนี้แล้ว ก็ดูข้าง
กลางดลิ่งกันเขียวจริง ๆ วนิจา

ขอความตอนนี้เป็นแสดงถึงความรู้สึกของจิตร เป็นอย่างนี้ ถ้า วนิจา
ที่จิตรใช้ไปขอเขียนตอนนี้มีกวางหมายอุกฉิ่ง จิตรคงเปรียบเทียบถึงการจับอวกับ
การที่ตัวเองถูกจับกุม เมื่อมีการกวาดล้างคอมมิวนิสต์ใน พ.ศ. ๒๕๐๐

จิตรใช้คำบรรยายอย่าง เว้นแสมหลายตอน เมื่อกล่าวถึงการจรวานารบั้งหลวง
และก๊กอิทธิพล เช่น

(๕๕. ๒๕) พ่อจะสรุปไว้ว่า ในการยกทัพจากกรุงเทพ ฯ ไปรบกวน
ณ เมืองหนองคายกรวเข้า ถ้ามีการประมุข การซื้อ การเกอที่กันกรังใจ
เป็นทองมีการ กิณ กันเขาไปโดยทุกครั้ง สภาพของการจรวานารบั้งหลวง
ในยุคนั้น ก็คือจิตรจะใจติดกับ "การกกรับชั้" ในสมัยปัจจุบันนี้เท่าที่นึก
จะเข้า การที่พวก โบริกตียะ (Conspirative) ผู้มีจนถึงวันเก่า เกา ๆ
อวอาจอยู่เสมอ ๆ ว่าในสมัยกักกิดินา ขาน เบื้องไปมีการจรวานารบั้งหลวง
พวกขุนนางทางมาวากชั้แต่ก็มีตระกูล มั่งมีศรีสุขแล้ว ไป กองจรวานารบั้ง
หลวงกัน เช่นนี้ จึง เป็นการกล่าวถึงโอกาสการขึ้นโดยที่เห็นว่าเป็นเอกสารที่

ไม่มาขายหลายคนแต่ประมาณ จะทำบ้านปลูกไม้สักเลย

สายตาของนายทิมใบเรื่งมาง เห็นผลประโยชน์ของการจัดตั้งท่าอุตสาหกรรม
หิน ไปคงใจให้ฝรั่งแล้วครั้งนี้นี้ เป็นสายตาของชนชั้นกลางที่กำลังมองหา
หนทางแผ่ขยายตัว ทางท่ามาหาหินของชนชั้นตน และ เป็นการมองกวยทรภะแบบ
นายทุนแห่งชาติที่วางจะผลักดันการทิ้งหินนายทุนทางประเพณีโดยแท้

เมื่อเราก็กถึงสมุทรภูมิ เมื่อเขาเรียนถึงอิทธิพลการยิงธนูครั้งละ ๘ คอก
พร้อมกับ นักศึกษาทางวรรณคดีของ เราแตกอนก็มักจะเข้ามาละ เลิกนะ เลิกกัน เป็น
ตุเป็นคะ ว่าสมุทรภูมิกายยาวไกล มองถึงบางกังกาละในอนาคตกว้างที่ "เป็นกล"
เมื่อสมุทรภูมิถึง เวียดนามก็เรียกฝน พวกนักศึกษาวรรณคดีชั้นสูงของ เราก็ก็นำ
บารว้างรำพันว่า สมุทรภูมิกายยาวไกล มองเห็นกาลในอนาคตกว้างมีเพียงวิทยา
ศาสตร์จะยังมิได้ไว้ก็เลยละเลยละเลย ๗ สมุทรภูมิเลย กลายเป็นศาสนาแยกต่าง
เอาที่เดียวที่จริงที่สมุทรภูมิเขียนนั้นลางเป็นความพอมีแถม ๆ แล่ง ๆ ที่ไหนเจอ
ก็ไปบอกไปบนแผ่นรองของเวทย์มนต์การค้า ใสยศาสตร์ทั้งสี่ มีชื่อเป็นการภาค
การต่อหรือละ เบิกจากดาวเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์เลย

บทความนี้ ผู้ที่กระทำเป็นพ่อค้า มีพรภะอย่างชนชั้นกลางอยู่ไร ๆ ที่
เขามองกวยทรภะในเขตระบรี กวยสายตาแบบชนชั้นกลาง และกิดฝันไปจาก
ความเป็นจริงแบบวิทยาศาสตร์ และกาวกิดฝันไปจากความจริงแท้ที่เว
ที่ท่าให้ชนชั้นกลางที่ชั่วช้าไปในสังคมกักตุน และกลายมาเป็นเงื่อนไขนายทุนผู้
ครองโลกในเขตหนึ่ง ที่เราชมนายทิม ที่มีพรภะอุตสาหกรรม จึง เป็นการชม
จากพื้นฐานที่เป็นจริง มีใจยกย่องชมกักตุนเลย เลิกแบบสมุทรภูมิการถึงกาว

และพิจารณาที่นายทิมฝันไปไว้นั้นเอง ที่มีคำ ไว้มีโรงงานอุตสาหกรรม
หินอันของ เรา กิดฝัน เป็นความจริงขึ้นแล้ว.

ตอนสุดท้ายจิตรใจยังกำกวมใจเงอรรธของกรมศิลปากร จึงยังคงถึง

ความรอบรู้ของจิกร เป็นอย่างนี้ ผู้เขียนจะนำตัวอย่างมาแสดง เพียง ๒ ตอน ก็

(ตล. ๑๐๔ - ๑๐๖) กรมศิลปากรลงแจ้งอรรถอธิบายไว้ในหน้า ๙๔ ไว้งี้

"กระดานพล" ที่ช่วยขุนศรีกระดานพล ไม่เข้าใจว่าจะถูกตั้งนี้ กวระจะเป็น "ขุนศรีกระดานพล" มากกว่า แต่ไปกันช่วยกักกักนายทหารสมัยรัตนโกสินทร์ก็มีชื่อนี้กล่าวไว้เรื่องขุนนายทหารผู้นี้ ในนิราศหลวงกายเขียนว่า "ขุนศรีกระดานพล" ... ที่ไปส่งสัยของเขาวาณิก แคว้นนิมมานวากวระเป็น "กะการพล" นั้นดูจากจะตัดสินเร็วไปหน่อย

ความจริงชื่อ ศรีกระดานพล นั้น ในหนังสือเก่า ๆ และในทำเนียบกักกักกฎหมายตราสามดวงก็มีเลยถึงบ่อย ๆ มีทั้ง เป็นตัวบรรดาศักดิ์ ก็เป็น ขุนศรีกระดานพล และมีทั้ง เป็นชื่อของบรรดาศักดิ์ เช่น กุมภางง จุลเทพภักดี ศรีกระดานพล หรือ กุมภางงเสนาภูษาคีรี ศรีกระดานพล ฯลฯ ส่วนบรรดาศักดิ์เหล่านี้ล้วนเป็นข้าราชการในกรมศักดินี้ทั้งนั้น เฉพาะตัวบรรดาศักดิ์ ขุนศรีกระดานพล เป็นปลัดกรมศักดินี้กลาง ตำแหน่งที่จึงมีพาดพิงกันในศาลประจำกรม ขุนศรีกระดานพล ของนิราศหลวงกายก็พาดพิงที่ตัดสินความอยู่ในกองทัพ ... "สั่งขุนศรีกระดานพลคนหน้าตา เป็นกระลากรว่าระแวงตามชัก" คำที่เขียนกันต่าง ๆ เป็นกระดาน กรมการ และ กระลากร นั้น เป็นคำเดียวกัน คำเดิมที่ถูกต้องคือ "กัณธาค" ถึงปรากฏอยู่ในหนังสือเก่าบางแห่ง ชื่อยศ "ศรีกัณธาคพล" นี้ เป็นชื่อยกย่องาเขมร และ เป็นชื่อยศที่ให้อยู่ในกองเวรจักร เขมรโบราณยุคพระนครหลวงกองหน้าสุโขทัยมาแล้วแน่นอน ในนิลาจารึกภาษาเขมรโบราณที่นครพนม นครวัด และอื่น ๆ ก็มีคำ "กัณธาคพล" ปรากฏอยู่บ่อย ๆ ที่ลายจำหลักขบวเพนุหยาศราพิศของพระเจ้าอริยวงวรมันต์ ๒ ซึ่งจำหลักไว้ที่ระเบียงนครวัด ก็มีนายทหาร

ตำแหน่ง "กัณทาลพล" อยู่ในกองทัพอ้ายเหมือนกัน

กัณทาลพล ถ้าเรา แปลง่าย ๆ ว่า "กลางพล" (กัณทาล - กลาง)
เท่านั้นเอง

ตำแหน่งขุนทริภักทาลพล ในกรมพระสีหิของเรา และสร้อยของตำแหน่ง
อื่น ๆ ในกรมสีหิ เป็นคำว่า "กุ่มภาแกลงจุลาเทภักทิกัณทาลพล" เป็น
ตำแหน่งที่มีรากเหง้ามาจากทำเนียบยศของเขมรโบราณนี้เอง มีชื่ออื่น (และ
ตำแหน่งกุ่มภาแกลงให้ เดากี่เลอะเลือนมาจาก กัมรแกลง หรือ กมรแกลง ของเขมร
อีกเช่นกัน) เราใช้กันยาว ๆ แปลไม่ออก ก็เลยเขียนกัณทาลพลไป

ที่ปรากฏหนองคายออกชื่อขุนทริภักทาลพล เป็นตำแหน่งที่พิพาทมากที่สุดในกองทัพนั่น
คือ ขุนทริภักทาลพลในกรมสีหิกลาง ทำหน้าที่ปลัดวังศาล มีศักดินา ๒๐๐
กุ่มขุณวิสูตร เสีมี มีใจเลอะเลือนมาจาก กัณทาลพล แควอย่างใด

(ลค. ๑๑๔ - ๑๑๕) เรื่อง กรวชาณกยาง นายทิมเล่าถึงตอน อีพุ่ม
แม่อื่อ ถูกพระยาโกราชเจ้ากรวชา -

"แล้วใส่กรวชาณกยางลูกยางโก... ทำลรวมโงกแล้วจะจิ้นหลนทีนหาย"

กรมกิลปากรคำเชิงอรรถไว้ว่า -

"กรวชาณกยาง ชื่อกรวที่มีลูกยาง ๒ อี" ลูกยาง คือ ลูกโซ่กรวนท์
คำเป็นหางยาว ๆ สำรับพอกาวใด (น.๑๑)

คำอธิบายนี้ รู้จักว่าถึงจากพราหมณ์กรณัมโบราณมัตถิตยสถาน เพราะ
ถอยคำกรงกัณทาลเป็นพยาน คำอธิบายนี้ไม่ผิด แต่ไม่ชัดเจน

กรว โดยปกติใช้ โง เหล็ก ลูกโงแตกละลูก เด็ก ๆ สับ ๆ ร้อยกันก่อ
เป็นฝาย งล พับ พับ โง

แต่กรวชาณกยางเป็นกรวพิเศษ ใช้โครงค้ำด้วย โง เหล็ก หากคำด้วย
ทอง เหล็กยาวประมาณกัมเกยหรือสองกัม ใจกลางทองเตาไฟ ปลายของทองเหล็ก

ข้างหนึ่งทำเป็นหวงกลองติดกับวงแหวนที่สวมข้อเท้า แล้วปลายอีกข้างหนึ่งทำเป็น
 หวงกลองติดกับเอง นั่นคือ ท่อนเหล็กยาวสองท่อนทำปลายเป็นหวงกลองติดกัน
 เป็นเคียวเกี่ยว แทะไม้ไผ่ แล้วเอาไปตีตึงกับวงแหวนข้อเท้า คราวอย่างนี้
 แข็งท้อง งอไม้ไผ่ พับไม้ไผ่ พับโครงกลางแหงเกี่ยว ต้องเอาเชือกผูกหวง
 กลองกรวยโยงไว้กับเอว ยกกลางตรวนให้เหล็กขึ้นจึงจะเกี่ยวได้ ผูกกับตรวนที่
 ทำด้วย โซ่ ซึ่งไปคล้องโยงกับเคียวได้ ตรวนขาเกยางนี้ ถ้าขาเกียวยาก ต้อง
 ทอขาเกียวยาวไปต่อ ๆ กันขาไม้ไผ่ เวลาเกี่ยวยาวเกยางเหมือนขาเกียวยาง
 จึงเรียกตรวนขาเกียวยาง และท่อนเหล็กแต่ละท่อนนี้เรียกว่า "ลูกยาง" (ไขเรียก
ลูกโซ่) ยาง นั่นคือ เคียว เป็นภาษาไทยเดิมที่เกี่ยวที่เรายังรักษาไว้ในคำว่า
ยางเท้าเกียวเกี่ยว พี่ชายผมเขียนว่า -

"แล้วใส่กรวยขาเกียวยางลูกยางโต ทำสรวมโกลดัววะลือลอบหนีหาย"
 นั่น ถ้าว่าลูกยางโต ก็คือ ลูกยางโต ที่พิมพ์เป็น ลูกยาง นั่น บางทีกรมศิลปากร
 จะบอกไขเสียโดยเห็นว่า ลูกยาง จะผิดหรืออย่างไรไม่ทราบชัด แต่เชื่อว่า
 นายพิมพ์ ผู้เคยอยู่ในทัพ เคยคิดถูก คงจะไม่ใจหัดทุกผิด ๆ ถ้าพิมพ์ ถูกจากตรวน
 ขาเกียวยาง ที่ในลูกยางขาเกียวยางโต และร่ายยังถูกสรวมรัดควายโซ่ ... โซ่ กับ ตรวน
 เป็นของอย่างฉะนี้

การอธิบายเช่นนี้ เป็นลักษณะเฉพาะตัวของวิกรมกัลป์โดยแท้ ก็อธิบาย
 อย่างแจ่มแจ้ง ประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐานอ้างอิงทางวิชาการครบถ้วน ชัดแจ้ง

เรื่องราวอย่างละเอียด

นิราศหนองคาย วรรณคดีที่ถูกลืมเลือน เป็นวรรณกรรมที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะตัว กลวิธีการเขียน และทัศนคติของจิตร ภูมิศักดิ์ อย่างเด่นชัด

บางแสงเงา ภูมิศักดิ์ เถาว์ว่า เมื่อจิตรยังเด็กอยู่ จิตรไม่ชอบทางานหนักประเภทไขก้างปากนัก แต่เมื่อจิตรต้องนั่งอยู่ในลาคยาว (นิกร รุชมรบ, ๒๕๑๔ : ๘๒) "เขาเป็นผู้นำในการทำสวนครัว, การจับปลา และการชกมวยปลามวยสาว, และเป็นผู้นำคำกล่าที่เสนอให้มีการถวาทวาทกันระหว่างบุตรของนา, นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำลักษณะที่สาคัญหนึ่งที่มีการยื่นการรองทอดคำให้พิจารณาถึงของ "กษัตริย์วิถี" ที่สั่งซึ่งอย่างไม่มีกำหนด" กวามรู้สึกไม่ถึงใจกอสภาสังคมขณะนั้น ทำให้จิตรมีความเลื่อมใสในลัทธิมากยิ่งขึ้น

(ลก. ๔๐ - ๔๑) ... เขาได้พบหนังสือที่กลายไปในการรักมาลัทธิ
บวรกร - เลิขะ และความนึกเลมเภาเวทอย่างแท้จริง โลกก็กลายมาจากรัก
คำราที่สามารรถก็กลดลงเขาไปได้ ... เณร สรรพพันธ์ของเณรเวทอย่าง
ภามาอังกฤษ ๔ เลม, "มัทลาลัทธิเลิขะ" ของสตาลิน, "วัตรอุบายวิภาณ" "วัตร
อุบายเปร วัตรกาลกร" และ "ทฤษฎีแห่งการบวร" ของบวรวิศ กอนฟอรัค, "ลัทธิ
บวรกรก็อะไร" (โดยเขียนชาวอังกฤษจำชื่อไม่ได้), "ประวัติพรรคคอมมิวนิสต์
สหภาพโซเวียต" ฉบับลัทธิสูตรสั้น, "บทพาทของเอนกนเปปรีชาตีสากล" ของ
เอนกนเปป, และ "การพังทลายของสากลที่ลอม" ของ วี. ไอ. เลิขะ เป็นตา
เอนกนเปปในที่สุดที่ส่งเขาไป "ลัทธิวิวัฒนาการของลัทธิวิวัฒนาการวิถี"
... เอนกนเปปวิเคราะห์สถานการณ์ภายในประเทศหลังการยึดอำนาจของลัทธิ,
... "ลัทธิเลิขะแห่งเวท" เป็นบทพาทของทั้งสี่ลัทธิ "หงฉ" ของภาณกรรมกร
กลางพรรคคอมมิวนิสต์กร ... นอกจากที่มีทั้งสี่ลัทธิ "รักชาติ" จึงออกให้
อยู่ในเวลานี้ ... ก็กลายมาจากรักมากยิ่งและ "เลิขะประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย"

อย่างไรก็ตาม จิตรก็ยังมีความสนใจในการนิรุกติศาสตร์โดยไม่ละทิ้ง จิตร
ได้เขียน "ชอภิกทางนิรุกติศาสตร์" ส่งไปยังอาจารย์สุทิวรค์ พงศ์ไพมูลย์ใน พ.ศ.
๒๕๐๕ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ในหมู่ผู้ที่มีความสนใจอย่างเดียวกัน จิตรเขียน
อธิบายเกี่ยวกับเรื่องคำ "กบร เองอ๊ต" อย่างละเอียด ชอภิกที่จิตรเขียนนั้นเพื่อ
ถกเป็นคำพิพัตต์แล้วยาวถึง ๑๒ หน้ากระดาษพิมพ์อย่างดี การอธิบายก็เข้าไปตาม
ลักษณะเฉพาะตัวของจิตร ภูมิศักดิ์ ก็อธิบายอย่างละเอียดถี่ถ้วน และก็นั่งถึงสาย
ที่กำเหลาที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ด้วย

จิตรโดยกยของหมู่ที่มีความรู้ความนิรุกติศาสตร์เสนอ โดยเริ่มทำการเขียนว่า

ในคอลัมน์ "ภาษาของใคร" ของนิตรกร ปีที่ ๔ (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๕)
อาจารย์สุทิวรค์ พงศ์ไพมูลย์ ได้เขียนเล่าถึงคำ กบร เองอ๊ต ของภาษาเขมร
โบราณไว้อย่างน่าสนใจทั้งในด้านการหมายและรากเหง้าที่มาของคำ
คำนี้ในบทความนั้นเขียนไว้เป็น ๔ รูป คือ กบร เองอ๊ต, กบร เองอ๊ต,
กบร เองอ๊ต และ กบร เองอ๊ต อีกรูปหนึ่ง ...

ในข้อเขียนชิ้นนี้ จิตรได้อธิบายถึงคำศัพท์และรากเหง้าที่มาของคำ พร้อม
ทั้งอธิบายไปถึงคำที่เป็นแนวเดียวกันอย่างกรมกานา" จิตรบอกว่า คำที่การอ่านอย่าง
ไทยว่า "กบ - ระ - เอง" โดยในเหตุผลไว้อย่างชัดเจน คือเป็นความหมายนั้น
จิตรกล่าวว่า "ที่อาจารย์สุทิวรค์ พงศ์ไพมูลย์อธิบายไว้ว่า กบร เอง แปลว่า เจ้า
และ อ๊ต แปลว่า กู รวมแปลว่า เจ้า กู นั่นถูกต้องที่สุด" คำนี้อาจารย์สุทิวรค์
เห็นว่าเกี่ยวข้องกับภาษาชาวโบราณ เรื่องที่จิตรให้ความเห็นของตนไว้อย่างน่าคิดว่า

ผมไม่มีความรู้ทางภาษาวรรณคดีเลย แต่เท่าที่ได้เขียนมาแล้ว ได้ชี้ให้
เห็นว่ารากเหง้าของคำ เอง หรือ แง ซึ่งตรงกับคำว่า ๑๐๐๑๒ (แกง) ที่

อาจารย์สุวิงก์กล่าวไว้พอดี, จะเป็นคำรากเดิมที่มาจากภาษาชาวโบราณหรือไม่
ก็ว่าที่ละไค้ก็มากที่ทะเลเฉียดละออกต่อไป ทั้งนี้โดยสืบสาวว่า daeng ใต้
ยอนไปให้ถึงฉะยิหารงสมัยกัน

ก็ความเป็นไปไค้หรือไค้ ที่ภาษาชาวโบราณจะเข้านาอยู่ภาษาเขมรแต่
โบราณ ทอเต็มของกอนวามีนาคที่เกี่ยว ทั้งนี้เพราะกบฏริยเขมรโบราณมีหลายองค์
ที่มาจากโกตรตระกูลทางขวา เช่น ชัยวรรมณ์ที่ ๒ ผู้รกกักราชธานีลง ณ
บริเวณเหนือทะเลสาบ และกบฏริยวรรมณ์ที่ ๑ ผู้เคยมาตั้งทัพหาคอย ณ เมือง
ละโว้ ก่อนจะไปไค้ดำน้ำจรรูในกรุงศรีอยุธยา (นครธม)

เฉพาะกบฏริยวรรมณ์ที่ ๑ นั้น เมื่อไค้เคยราชเป็นกษัตริย์แล้ว ไค้พาเอา
กษัตริย์มาแบบขวามาไค้ควม กล่าวคือไค้พาเอาคำว่า "ดาว" ซึ่งหมายถึงผู้
เป็นนายหรือเป็นเจ้าของ (แห่งทาส) มาลงอุปสรรกแบบเขมร เป็น คำทวน (คำทวน
(คำทวน) แล้วมาเขาแทรกในคำนำหน้าพระนามแบบเขมร เดิมเป็น "พระบาท
กษัตริย์" - อัคริยวรรมณ์ที่ ๑" คือใช้ทวนทั้ง กษัตริย์และคำทวน
เป็นการทรงเครื่องแพรวพราว ช่างทาสยักยังมีคำศัพท์สกฤตมากมายว่า เตวะ
อีกชั้นหนึ่งด้วย

ควมที่ไค้แสดงถึงวิถีคิดคนทหารกษัตริย์ของคำว่าวิธีการอธิบายของ
จิตรไค้เป็นอย่างดี

(ทองใบ ทองเปาะ, ๒๕๖๓ : ๑๔๕ - ๑๔๖) ในงานฉลองปีใหม่ ปี ๒๕๖๐
ผู้ทองซึ่งที่ลาถยาวไค้ในงานนี้เรึงกัน จิตรไค้ก็ชวนรวบในงานนี้ได้อย่างล่งคัก ก็คือจิตร
ไค้แต่งละคร เพลงขึ้นเรื่องใหม่ บทรักจากเสียงกริ่ง โดยนำภาษาแต่งในการ
แต่งเรื่องที่ว่า "สุวรรณ์ บุตร" ผู้ควบคุมการแสดงละคร เพลงนี้ ก็คือ สุวรรณ์ บุตร
ทำนอง เพลงที่จิตรไค้มาบอกไค้ในละคร เพลงนี้ก็เป็นทำนอง เพลงที่ไค้มาจากเพลง
พื้นเมืองของชาวฉะยิหารง เช่น เพลงสาวเก็บผักหวาน เสียงกระดังงาจากฉะยิหารง อันเป็น

เพลงแห่งการทำงาน เพลงแห่งชีวิตของชาวชนบทธรรมดา ๆ ที่เข้ามาช่วยครองชีวิ้อย่าง
ใจเราเพราะพรุ่งนี้และปีความงามมากมายยิ่ง

ละครเรื่องสิบสองตอน ก่อ ตอน ๑ พบ และ ตอน ๒ พราง ทั้งตอนที่ ๑
และตอนที่ ๒ ใจจากเกี่ยวกับ ความถี่เวลา คือเวลาเขาคูเฒ่าตอนที่ ๑ กับ เวลาเย็น
ในตอน ๒ -

ตัวละครในเรื่องนี้ ถูกรวบรวมจากเสียงกระดังงาถึงมีดังนี้ คือ

๑. กำนัน หงษ์เลี้ยงวัว
๒. อุงกำ ชาวแอ่นเก็บผักหวาน
๓. แอ่น แอ่นของอุงกำ
๔. ชายสูงอายุ ผูกนายปองอุงกำ
๕. กบของชายสูงอายุ ๓ - ๔ คน

เนื้อเรื่องของละคร เรื่องนี้ให้ได้ว่า อุงกำจึงเป็นสาวน้อยไปพบกับคำคือ
หงษ์เลี้ยงวัว แล้วได้รักกัน แต่ก็มีอุปสรรคเพราะมีชายสูงอายุที่ไปร่ำรวยมารัก
อุงกำ ทั้งแบ แอ่น เป็นแม่ของอุงกำ เป็นใจกับชายสูงอายุนี้ ในที่สุด ชายสูงอายุก็พา
เธอออกจากบ้านไป คำคือพยายามชักชวนแต่ถูกกลืนของนายคนนั้นที่ร้ายกาจไปลง
ต่อจนคำคือถูกขังไว้ในหมกขังความ เขื่อนนั้นว่าความหวังยังไม่สิ้น (คธ. ๑๒๐) นิยม
สุดความหวังที่พลังแห่งความหวังที่ยัง จักยอมอุทิศชีวิตเป็นธรรม ให้
ฟ้าและดินนิรันดร์

ในละครเพลงเรื่องนี้ จิตรใจใจทรนัยกรองอันอ่อนหวานปรกอบเสกกับ
เนื้อหาทั้ง เหตุผลแรงงานใจอย่างไฟเรา จิตร เริ่มบทละครว่า

(คธ. ๑๔๔)

๑. พบ

เวลา : เขาคูเฒ่า

ฉาก : เจริญเขาเถี่ย ๆ มีพุ่มไม้เถี่ย ๆ ที่บางนางวาง เป็นหย่อม ๆ

ที่ผู้พิมพ์พิมพ์ไม่ให้ออกหนังสือ หลังนี้เป็นดวงอาทิตย์แดงกลบกลบ ๆ โผล่
ขึ้น มีนกบินไปมา

กาเหว่า : ทำเพลงแบกกราว ๆ ปางนางฉันทน์เก็บผักหวานตอน ๑ - ๒" ใช้
แม่โกลิ้นำให้ (บทเหวี่ยง) วิถีเกาะคอเผยเบา

สูงกา : (ร้องหยอ ๆ ชั่วครู่ มองรายชวาทผัดหวาน สักครู่ เหวี่ยงเปลี่ยน
เพลงบรรเลงเพลง "แม่กรีกจากเสียงกระดัง" สูงการ้องเพลงที่
กองหลยตา)

เรือ รวง รุ่งแสงตะวัน นกน้อยก็ผัดไถ่ยก เริงตะกั่วโถม
ปร คูสาวงาม พิกาวอดโถม เหวี่ยงเริงโถมมาวใจให้ผัดเก็ง
เจ้าเคียว หยอ ๆ ชั่วครู่ ยางนอยราดู แสงงามเองแล้วตะลึง
แซ่ไกวทั้งสอง ที่กลมตัวคัง ช่างงามเหนือหนึ่ง ร่ายรำในเสียง
กระดัง กิ่ง กิ่ง กิ่ง กิ่ง กิ่ง คอ โอหือ

(ถ้าคือก่อนวันเราเหิงเขา เสียงกระดังก้องทั่วทั้งรักเขา เขาก็จึงหา
เพลงเป็นกรังกราว สูงกายังร้องเพลงต่อไป ถ้าคือหยกของขึ้นไป

บท)

เจ้าเทียวมอง มอง หุไม่ทุก หุ หุ
เจ้าเทียวดู ดู โยโยทุกโย โย
เจ้าเลื้อกถึง ถึง ผักหวานทุกถึง ถึง
งามจริง ๆ มือนอยเจ้าเกาะไว คอ
โอหือ

ในการแต่งบทละคร เพลง เรื่องไว้ตรพยายามแสดงให้เห็นการงามของการ
ทำงาน ซึ่งก็ทำได้อย่างดี และแบบการของการทำงานในหลายตอน เขา ตอน
ถ้าคือภรรยาก็สูงกาว่า

(ลก. ๑๔๐)	โอหะเอ	เจ้าเอ๋ย
	พี่	แต่ตัว
	ทำงานเลี้ยงตัว	พึ่งเลี้ยงกระมัง
	โอหนอ	เจ้าเอ๋ย
	พี่	ยากจริง
	มีงานเป็นสิ่งหมั่นไถ่ทางใจ	อา.....

และ

(ลก. ๑๔๒)	รักข่อย	ที่รักข่อยกลัว
	รักภัยหนีอาเจี้ยว	ทำงานเพื่อเจ้าเวรตาย

ละครเพลงเรื่องนี้ มีเพลงหนึ่งว่า "กักกิ๊วของกษัตริย์" ซึ่งเนื้อร้อง
ตอนต้นว่า

(ลก. ๑๔๖) ไกรหน่อเหี้ยมคดหยามหนีเงาว่าแสงพราย
มองเห็นเงารุ่งอรุณเดอเลิพิไล
แต่เงาเป็นมาจากเงาจากเงาว่าแรงเงอไกล
เมื่อเงาเป็นหนึ่งแล้วโย ใจหมื่นเจ้าใจของกษัตริย์
กษัตริย์ทรงเมตตาจากโลกก็ไป
มีผู้ใดหาแบบถนอมของงาน
จะมีผู้ใดสร้างเงิน ใจตนชั่วชชเมตตา
โลกที่ได้ดูสาราณ ล้วนแต่เมตตาของกษัตริย์

ขณะที่ถูกกักจึงอยู่ในศาลาขาวที่เอง จิตรไว้แต่งเพลงนี้หลายเพลง โดย
ใจบางปากกาว่า "สุพรรณ บุตุง" คือเพลงบารมีจากยา, งารัณขาวไทย,

เทิดทูนมิหยาเบศร, ฟ้าใหม่, ความหวังยังไขส้น, แสงดาวแห่งภริยา,
ศักดิ์ศรีของแรงงาน, เสียงเรียกร้องจากสามัญ ร่ำวงว๊านเบย์เคย์ และ อินเทอร์
เนชั่นแนล

อาจจำแนกเนื้อหาเพลงของจิตร ภูมิศักดิ์ ขณะอยู่ในคุกยาวได้ดังนี้

๑. แสดงความเชื่อมั่นในอุดมการณ์ของตน และปลุกใจให้มีความหวัง
เพลงหลายเพลงของจิตร มีเนื้อร้องที่อธิบายในหลักการสังคมนิยม
ทุกเพลง เกี่ยวเนื่องด้วยความเป็นจริง ไม่เคยปรากฏความรู้สึกท้อแท้อยู่ในเพลงของจิตรเลย
เช่น เพลง "เสียงเรียกร้องจากสามัญ" แม้เนื้อร้องบางตอนจะมีท่วงเทรา
และเหงาเปล่าๆอยู่ แต่ก็ยังมีข้อความที่แสดงถึงความหวังโดยไม่ทอดถอย

(ลก. ๑๓๓) เพลง เสียงเรียกร้องจากสามัญ
เนื้อร้องและทำนอง ของ สุพรรณ นุการ
ขานเพลงอย่างกล้า ถึงขนาดกล้า มาแย่งความร่ำรวย บน เปรียบเทือน
ดวงใจ มีกัมปประพณ พายแสนวามรเม ธิดพรากมาเบา กอญกัญกับกะฉันทิเสรี
ภูมิศักดิ์และศรีโสภณ

จิ. ลัทธิมาโลด หังไวโรยรา จะร้างร้างไปอยู่นับปี เกศศิรินทร์เริงคัง
เรกเริงลม กออาจยั้งยั้งมอย่างมีเสรี แดกรอยวัง วิจารณ์ดีมี มิเทียมเทียม
ปราณีศรีรักษ์

ความฝันฝันแสร้งวาม แดกรั้งเคยเบา ฟ้าหาวาใจใจเรา อนุมิเวณจัน
ความหวังยังไขส้นไขส้น ไขส้นไขส้นไขส้นไขส้น ไขส้นไขส้นไขส้นไขส้น
แววเสียงกลองกู วาจากขอบฟ้าไกล แว่วคังวากโพชนก ฟ้าเบย์เคย์เคย์
ถึงวามกรากมา รอกอยเรียกหา อยู่ทุกวัน

จิตร เขียนเพลงที่ถ่ายทอดความรู้สึกไปให้ถึงอิสรภาพ สึกถึงมาร ระบายความรู้สึกลงในเพลงได้อย่างซาบซึ้ง แม้จะถูกกมขัง แต่ ความหวังยังไม่เคยไหวหวั่น ยืนยันว่ารักโลกนี้เหนือหน้าพิชิตา เพลงที่เป็นการปลุกปลอบใจความรู้สึกด้านของจิตร สอดคล้องไปมากที่ผู้ถูก ปลุกปลอบใจ ๆ มักเกี่ยวข้องกับความรักในชาติและรัก

เพลง "แสงดาวแห่งอิสรภาพ" เป็นอีกเพลงหนึ่งที่มีเนื้อร้องให้เวลายารู้สึก ใจก็มาก

(อุก. ๑๒๗) เพลง แสงดาวแห่งอิสรภาพ

เนื้อร้องและทำนอง โดย : สุธรรม นุการุณ

พร่างพราย แสงดาว นกยศดาว	สว่างจ้าแสงดาว ราวไกลแสนไกล
ถึงโถงทอง แสงเรืองรุ่งโรจน์	เห็นแวบแวบใจดวง ราวากหวนทุกซอก
ผายปีกปรี่ชมลูกนก	เกือบดับยามนกเงือกเงิบ
ดาวอิสรภาพยังส่องแสง เบื้องบน	ปลุกหัวใจปลุกทุกขมขื่น
ขอเฝ้า เฝ้าทุกซอกทุกด้านว่าเกิด	ก็ยังคงยืนเฝ้าโดยตาข่าย
แม้เย็นฟ้ามีคลื่น เกือบดับใจจะวาย	ดาวยังพรายอิสรภาพ แสงฟ้าเงิน
	ดาวยังพรายอยู่ ราวรุ่งราง

จิตรใช้คำใดก็ตาม ถึงจุดใจใช้เกิดความรู้สึกและอิสรภาพในสถานการณ์ เนื้อร้องบางส่วนของเพลง "แสงดาวแห่งอิสรภาพ" ก็แสดงถึงความรักในอิสรภาพ และปลุกหัวใจให้มีความหวังได้เป็นอย่างดี

(อุก. ๑๒๘) ... อย่าเหยียบเหยียบเรา สักลมแสบเรา

แม้เราพบกางเขนเราคร่ำ

โอบอุ้มความหวัง สิ้นพลัง

แฉกหายใจ สองเขยเียง
จะกอบกู้ฟื้นผดึกความเป็นธรรม
ไฟฟ้าและกีฬา ชื่นชอบ

เพลง "ฟ้าใหม่" แสดงถึงความหวังของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่ต้องการจะเห็น
สังคม มีสภาพเป็นสังคมในอุดมคติของสังคมนิยม

(ฉก. ๑๒๒) โปะซ่อมฟ้า เรืองรอง ทานาถงคำไฟ
ใส่ดวงตาตา ถักฟ้าใหม่ โกลมา
นำมวลทาสเป็นไท อามควยบสง เสรี
ภราดรธรรม ฟุ้งเฟื่อง ประจำ
งามล้ำ กว่าก่อนไกล ชีวสกลใส เรืองร้น
เร็วลุกขึ้นเกิด เร็วลุกขึ้นเกิด ทุกชั้นชาวไทย
ชนผู้รักชาติ รักความเป็นไทย วงสามัคคี
เร็วลุกขึ้นเกิด เร็วลุกขึ้นเกิด ทุกชั้นชาวไทย
พร้อมใจกัน ก้าวตรงไป สู่ไทยเสรี

เนื้อร้องบางท่อนในเพลง "มาร์ชภาคขาว" ก็มีท่วงทำนองที่ปลุกใจ ให้
ความหวังที่จะต่อสู้เพื่ออุดมการณ์โดยไม่ย่อมน้าว

(ฉก. ๑๑๔) ถึงกับยังโดยมุ่งหวังให้เราทร้น
ก็จะยืนหยัดถึงอุดมการณ์
เรายืนและก้าวต่อไป เรายืนและสู้ต่อไป
รวมใจชาวไทย ประชาธิปไตย

พร้อมใจไม่ย่อท้อว่า...

๒. เทคนิคการใช้แรงงาน

เพลงของจิตรลักษ์ เพลงที่กล่าวถึงการใช้แรงงานและการใช้แรงงาน จะกล่าวถึงอย่างยกย่องเสมอ เขา เติบโตมาทางถนนของเพลง "รักก็รักของแรงงาน"

(ฉก. ๑๒๔) โกรธหรือเหยียดหยามหน้เงาว่า ศพธรรม
งกเงกเห็นเงินรุ่งอรุณเดอเคอเคอใจ
แต่เงินเข้าจากตา - วาถงวาเงาแรงเหงื่อโลก
เมื่อเงาเงาเหงื่อแลวีย โฉมหน้าหัวใจของกรรมกรงาน

...
ศพธรรมร่างกายเราแข็งแรงแกร่งไกร
งานก็อเก็บรอยยิ้มให้ดีกว่าเงาหน้าเรา
งานค่าก็ให้มีคุณค่าทุก
สง เรายามเบกเงาหมรรคว่าโลก

เห็นร้องต่อ ทั้งของเพลง "ร่าง จีเบย์เคอ" ฟ้า

(ฉก. ๑๓๓) โลกที่เราร่มเย็น (โยน ๆ)

เป็นกวยเงาเงาใจ
โลกที่เราร่มเย็น (โยน ๆ) เป็นกวยเงาเงาใจ
หากเงาเงาเงาเงาเรา
หากเงาเงาเงาเงาเรา

๓. นี่แหละให้เหาะไปหาทางสังคมของผู้ใจแรงงาน และสลับกันไปกับการทอสู เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม

จิตร เห็นว่า ปักหมุดทางสังคมของผู้ใจแรงงาน เกิดวาระหมักหมักจิตวิจิตรวรรณนิยม และจิตวิเผด็จการ จึงฉีกแฉะไว้ในบทเพลงหลายกบ เช่นในเพลง "บาร์ชวาวาไทย"

(ลก. ๑๑๕) ชวาวาไทยผู้ทุกข์จำเริญ

ชีวิตเห็นเพียงการขมขื่น

ดองร่างกายไว้ถ้ำกรำหน

ผลึกขาว เปื้อนผลเลือดโลกเสมอมา

สิ่งทอแป้นทอเขากคี่

เหยียดถักถักรีราวทาสไรกา

อนจะลายลาหลัง เรื่อยมา

ข้าจักรพรรดินิยมลารุกราน...

และจาก เนื้อเพลง "เทิดศัทธิมนุษยชน" บางตอน

(ลก. ๑๑๕) .. เหลียวแล คุมวอดชา ในผืนดินไทย

ไทนทีไร เบื่อไค ที่สมักคา

ราววันทศ โศครวน กรังตรา

ถักถัก ทานา มาหลังเราที่

จักรพรรดินิยมย่ำยี

เผด็จการผลาญชีวิตเสรีชน ...

ในการสนับสนุนให้เกิดการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมนี้ จิตรใช้วิธีการ
ปลูกเรา โดยชี้ให้เห็นกำลังสหภาพภาคของผู้นำแรงงานในสังคมและเรียกร้องให้
ฉวณากับกรรมกรรวมกันต่อสู้

เนื้อร้องตอนหนึ่งของเพลง "ร่ำว ร่ำวันเบย์เบย์" ชี้ให้เห็นพลังอันยิ่งใหญ่ของ
เหล่ากรรมกร

(ดก. ๑๓๕) เราร่ำววันเบย์เบย์ ขาร้องฮาเอให้ระร่ำเข้าเขาม
กนงาน กนงาน กนงาน
พวกเราหาตถวยพลังยิ่งใหญ่
(ปะโทม ๆ ปะโทม ๆ) ...

และเนื้อร้องบางตอนของเพลง "มาร์ชชาวนาไทย" ก็มีลักษณะที่สนับสนุน
การต่อสู้ โดยให้ชาวนารวมพลังกับกรรมกร

(ดก. ๑๑๕ - ๑๑๗) มวลชาวนาอย่าหยาบพิ้งตน
รวมสามัคคีกันขึ้นขู่กนงานกว้างใหญ่
เราสู้หัดขานาเป็นไกล
ถิ่นเกิดต่อสู้โดยจนจนกรรกรเรา
รวมใจมือหัดเคยใจเกี่ยวชาวนาไร
พลังเกรียงไกรไกร เจาจักตายน
เกี่ยวที่คบวาววาม
โลกที่เราขาดชัย เกี่ยวศัตรูไป
โลกแผนกไทย สร้างชีวิตใหม่ในสุสานศักดิ์

๔. แสดงถึงความรักชาติไทย

ในระบอบของการแต่งเพลงมาจากยาว จิตรยังถึงความรักชาติบ่อยครั้ง และอย่างจริงใจ ความรักชาติและความรักของจิตรอาจแตกต่างกันออกไป โดยจิตร มีความเห็นว่า ชาติไทย เป็นชาติที่เรารักการที่เราได้รักตัวเองให้ดีกว่าผู้อื่น เราของสังคม ก็อาจหาและกรรมกรมีฐานะต่าง เกเรกว่าคนอื่น ทั้งที่ต้อง เปลี่ยนแปลงระบบสังคม เสียใหม่ แล้วคนส่วนใหญ่จะมีฐานะดีขึ้น เมื่อคนส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ชาติ ก็จะเจริญรุ่งเรืองได้ ความเห็นเช่นนี้ไม่ว่าจะถูกหรือผิด แต่ก็ไม่แปลกให้เห็นว่า จิตรก็มีความรักชาติเหมือนคนอื่น ๆ จากการวิเคราะห์ผลงานของจิตรในช่วงที่ผ่านมา จิตรแสดงให้เห็นว่าเขามีความรักชาติจริง ๆ ทีเดียว, ชอบธรรมชาติไทย กับเป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างดี

ใน "มารชลาถยา" จิตรเขียนว่า

(ลก. ๑๑๓) ... แดไทยระไกรรุ่งเรือง แดไทยระไกรรุ่งเรือง
ชาติไทยประเพณีรุ่งเรืองนิรันดร์
บรรดาภิเษกเจ้าเอชรรณ
เราชาวชลาถยา
เราสามัคคีอุทิศชีวิตเนื้อเป็นพลเมืองไทย
เอกราชเราบูชาเหนือกว่าสิ่งใด
ไม่ยอมให้ศัตรูร้ายมาทำลาย

จิตรบอกว่าเอกราชเสมอ เพราะจิตรเห็นว่าไทยอยู่เป็นอิสรภาพของ
ประเทศมหาอำนาจประเทศอื่น ในเพลง "ฟ้าใหม่" จิตรเขียนว่า

(อุ. 121) ... ชนุรักชาติ รักความเป็นไทย จงสามัคคี
 เร็วลุกขึ้นเด็ก เร็วลุกขึ้นเด็ก ทุกชั้นคนไทย
 พร้อมใจกัน ก้าวตรงไป สู่ไทยเสรี

เพลง "เด็กสิทธิมนุษยชน" จิตร ให้นอร์วอคอนหนึ่งว่า

(อุ. 120) ... ก็นาง ร่มมองไทย
 จงสามัคคี มาสู่สุคติศรี
 วิถีของกนชนใหม่
 ทำจางว่างทุกซีกให้สู่สันติไทย
 เพื่อสร้างชีวิตใหม่ ไซโย.

5. แสดงถึงลักษณะความเป็นสากลของมนุษยชาติ

ในการแต่งเพลงช่วงหัวาง จิตร เริ่มเปลี่ยนแปลงจากการรักชาติไทยไปสู่การ
 รักมนุษยชาติ เปลี่ยนแปลงลักษณะชาตินิยมไปสู่ลักษณะสากลนิยม ลักษณะนี้ก็เป็นผล
 มาจากการศึกษาคติธรรมทางจริงจังระหว่างอยู่ในคุก ในเพลง "เด็กสิทธิ
 มนุษยชน" มีเนื้อร้องตอนหนึ่งกล่าววว่า (อุ. 11๖) "ซูโม่ไฟ สัจธรรม ถัดพิภพ"
 ส่วนเพลงที่เน้นถึงแนวคิดสากลนิยมของจิตรอย่างชัดเจนได้แก่เพลง "อินเทอร์เนชันแนล"
 จิตร เขียนว่า

(อุ. 161) ต้นเด็กพี่น้องกนชนอยู่ทุกซีก
 โลกมั่งคั่งมั่งการ กตวี
 ต้นเด็กพี่น้องผู้ไร้สิทธิเสรี

นักทดลองทั้งหลายลงมือไปใช้รูปแบบการประพันธ์อันบาง ๆ รวดเร็วว่องไวที่ความ
 ภาพลักษณ์ของไทยเรานี้เป็นรูปแบบการประพันธ์ทั้งที่เป็นโคลงกาพย์ และแบบกลอน
 อื่น ๆ อย่างอุดมคติเดียว และบางอย่างก็อาจเข้าใจได้ง่าย แสงความรู้สึก
 เมื่อเกิดใจกระฉับกระชวย กลอนแปด" เสียหลายชั่ว

รูปแบบการประพันธ์ที่มีอยู่มากมายหลายชนิดนี้ ก็เกี่ยวข้องกับจังหวะของ เพลง
 ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ สมมุติการร่าย "เปรียบวังหน้า" เพลงประเภท ๔/๔ แตกกับ
 กลอนแปด การที่นักแต่งเพลงจะใช้ จังหวะ ๔/๔ เป็นรูปแบบเกือบ และคง
 ความรู้สึกและการจดจำติดตัวไปหมดนั้น จะเห็นได้ว่าได้เกิดความรู้สึกจริง ๆ
 ไถยากนักนัก การที่นักทดลองใช้กลอนแปดเพียงรูปเดียวแสดงความรู้สึกและ
 ทุกอารมณ์ได้ใจได้เกินขีดความจริง ๆ ทุกความรู้สึกและทุกอารมณ์ทั่วไปหมด ก็ย่อม
 ทำไถยากนักนัก เป็นไปไถยากนักนัก ด้วยเหตุนี้เราจึงจะเกิดความรู้สึกถึงเพลงที่
 มีทางเข้าใจได้ชัดเจนเฉพาะของเพลงแต่ละจังหวะ จึงจึงจำแนก แยกต่างกันใน
 ในการแต่งอารมณ์ที่ต่างกัน เป็นเหตุว่าใช้จังหวะวอลซ์ ดร่า ๓/๔ เมื่อแสดง
 อารมณ์ระทึกใจ กระชุ่มกระชวย เพราะรูปแบบของวอลซ์มีลักษณะเฉพาะพิเศษ
 ประจักษ์ของนักเต้นรำที่เห็นทิศทางและการเคลื่อนไหวของ เพลง เพิ่มความรู้สึกขึ้น
 อย่างสมบูรณ์ ... ด้วยความเป็นจริงดังกล่าวนี้นี้ เราจึงนิยมใช้ ... จึง
 เราจะไม่ลองยกไปใช้การร่ายกลอนกาพย์กลอนของไทยในอดีต และใช้รูปแบบ
 การประพันธ์ที่มีอยู่มากมาย มาใช้แสดงความรู้สึกและอารมณ์ที่ต่างกันต่าง ๆ ซึ่งก็
 การหนึ่งอาจช่วยให้เกิดความรู้สึกที่ประจักษ์แก่ใจเร็วใจตาบดนักนัก และอีก
 การหนึ่งก็จะช่วยกอบกู้การวรรณกรรมกาพย์กลอนของไทยไว้ให้พ้นจากภาวะ
 "ร่ายยากและมอดมิด" ที่จะคงเกิดขึ้นในอนาคตกาลต่อไป (ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลง
 หรือไหวติงไว้) ไถอีกด้วย ...

นอกจากนี้เรายังเกี่ยวข้องกับรูปแบบการร้องไว้อย่างชัดเจนด้วย

โกลงหา ปรากฏทางวรรณคดีไทย จิตรยังได้วิเคราะห์ลักษณะของโกลงหาที่ปรากฏอยู่ใน โครงการขงเขา ซึ่งเป็นวรรณกรรมเก่าแก่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ออกมาได้อีกด้วย นับว่าเป็นความสามารถอย่างยิ่ง เพราะตัวละครชื่อของโกลงหาเป็นที่สืบทอดมาในวรรณกรรมเก่า

(ลค. ๑๖๒ - ๑๖๓) ... ได้ผูกพันมาแต่ชาติก่อนกันไปต่าง ๆ นานา บางทีว่าเป็นโกลงกันกลมท บางทีว่าเป็นรายโดยทองงามคงชาติคระแก้ว ฯลฯ คำราชาศัพท์ ของกรมตำรวจ กระทรวงยุติธรรม และ ชาติตลัคน์ ของ พระยาอุปถัมภ์คิลาจารย์ ยืนยันว่าเป็นโกลงหา เรื่อยเรื่อยอีกอย่างว่า ... "เชษฐกตติ" (แปลว่า กบฏ) แต่ในสาบารตแห่งลักษณะของโกลงออกมาก็เห็นแวบชัด ไกรวิจิตร จึงบรรยาย ๆ ก็คือผู้แต่งคำราชันตลัคน์ทั้งสองนี้ก็ยังกล่าวไม่แจ้งชื่อของ โกลงหาที่แท้จริงในพบ คำอธิบายที่ในใจจึงยุ่งยากยิ่ง (ตามที่สืบทอดจะเปิดดูได้จากหนังสือดังกล่าว และการดูความเห็น ของสมเด็จฯ ฯ รัชกาลที่ ๖ รวม พังของ พ.ศ. ประ เวณการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย) ...

จิตรสามารถวิเคราะห์และนำลักษณะชื่อของโกลงหา มาเชื่อมโยงเป็นแผนผังได้ พร้อมทั้งอธิบายลักษณะนิสัยของตัวละครไว้อย่างถูกต้อง มีหลักฐานและเหตุผลในการวิเคราะห์อย่างสมบูรณ์ ยิ่งไปกว่า จิตรเป็นผู้รู้หนังสือของวรรณคดีไทย เพราะถ้าไม่ศึกษาวรรณคดีอย่างแตกฉานแล้ว ก็คงไม่สามารถทำได้ จิตรได้บอกไว้ตอนหนึ่งว่า (ลค. ๑๖๓) "อันที่จริงแล้วโกลงหา ก็คือโกลงกัณฐิกหนึ่ง แต่เรียกชื่อตามคำที่เป็นอาทลหาคำ ต่างกับโกลงสีหนึ่ง เรียกตามจำนวนบาทที่เป็นกลอนว่ากลอนโกลงชกิติเป็นโกลงที่นิยมแต่งกันในอาณาจักรล้านช้างยุคโบราณ" จิตรบอกกล่าวว่า ราชัน ตลัคน์ ของโกลงหาโบราณมาไว้ในยุคปัจจุบัน ก็ตามเกมทั้งๆ ก็ยังไปเอามาเทียบกับยุคปัจจุบัน จึงต้องมีการกลั่นกรองบ้าง (ลค. ๑๖๔) "ซึ่งนี่เองถือเป็นการเล่นทลลภมรกด

ของบรรพบุรุษ และให้รางวัลที่ถึงามิถึงกงามยิ่งขึ้น เป็นการขับทอดกมลจักรณะ
วิพากษ์วิจารณ์" แล้ววิตรก็ให้ทัศนะของตนเกี่ยวกับพรรคเก่าแก่ของชาติว่า

(คณ. ๑๒๔ - ๑๓๒) พรรคเก่าที่เฝ้าตอบรถเก่าแก่ของชาติที่มีอยู่สองอย่าง
อย่างหนึ่ง เห็นว่าพรรคเก่าแก่เป็นของกรำกราลาคนัย ไข่ม่อไร้วร่าหาใน
ใจอีกแล้ว และการตั้งมาไม่เสียโดยสิ้นเชิง เมื่อถึงถึงที่แล้ว ก็ให้ แลวงหา
ของใหม่จากทางปร เสด็จให้เวาดีเยี่ยม และเลือก มาจากของชาติใหม่บาง
ชาติใหม่บาง ตามกว่าเพื่อใจส่วนตัวของตน ... เมื่อเลือกมาใดแล้วก็ถือว่านั่น
เป็นของสาครณะก็ว่าตนเป็นอยู่ มงมายอยู่กับของเก่าวันกับคืน ไม่คิดของ
อยู่กับเรื่องชาติ ว่ากเป็นอีก "ยากเย็น" ... ความยากเย็นนี้ ชาติ
"สาครณียม" หากถ้อยความอีกแบบ "สาครณียม" หรือ "ฐภาพแห่งชาติ"
นี่ก็ต่อสละทิ้งกิดปวัณชรร วามีลักษณะ เฉพาะแห่งชาติของตน แล้วรับเอา
ลักษณะ เฉพาะของชาติใหม่เกิด ชาติใหม่เลย บารับพระชนกและพระบรมม คุมมา เป็น
ของตน ...

พรรคเฝ้าตอบรถเก่าแก่ของชาติอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ มีควาเห็น ว่าจะต้องนำ
มาสู้มาอด แต่ในความเป็นจริงว่ามาสู้มาอดนั้นเอง ก็ยังแบ่งออกได้เป็นสองพวก
พวกหนึ่ง เห็นว่าพรรคของ เฝ้านี้มีกรอมกับกับมาอดอีก และจะต้องแหวกกรอบ
นั้นออกมาอย่าง เป็นอิสระเสรี (แต่ยังไม่ถึงที่แหวกกรอบดังเดิมแล้วไปรับเอา
ของชาติใหม่มา) พวกที่มีพรรคเฝ้านี้ โดยทางปฏิบัติจะนำเอาพรรคของ เฝ้า
มาฝึกฝนฝึกฝน เอาเอาใจของตนอย่างเสรี และก็เป็นการกระทำที่เสรีจริงๆ
ก็จริงที่เขาฝึกฝน แล้วนั้น เป็นสิ่งที่หากก เกณฑ์หรือระ เมียบบ่อนไขไม่ไกลเลย...
ความกิดเฝ้านี้ เป็นการแสดงออกอย่างสุดซึ้งของ "ชาติเสรีนิยม" ก่อเสรีก็อย่าง
เทศกเปิดโปงและ ฟงษา การแสดงออกทางความเพียรพยายามของผู้ที่ถือว่ากิด
เสรีประ เภทกเกิดคือ เขียนก ลงทาง ๆ โดยไม่ต้องมีกฎเกณฑ์ใด ๆ พรรคใหม่

มันจะโสดไปก็ถ้าก็โสดไปเท่านั้น จะว่าเมื่อกาเกณฑ์เก่าขาดพัฒนาสิ่งใหม่ขึ้น ก็ไปใหม่ เพราะสิ่งใหม่ที่สร้างขึ้นมาไม่มีกฎเกณฑ์แบบเก่าที่อธิบายได้

ธรรมชาติในการสืบทอดมรดกเก่าแก่ของชาติก็อีกแนวหนึ่งนี้ เริ่มทบทวนการ ถิ่นมากกฎเกณฑ์ของ เกาไห้ เขาใจดวงแท้ เมื่อได้พบว่ากฎเกณฑ์เก่าๆที่มีทรงไท้ ไ้เหมาะสมกับชีวิตหรือวิถีชีวิตในปัจจุบันนี้เพียงไร ก็ศึกษาทางคิดแปลง แปลขยายเหตุผล มีชีวิตอยู่อารมณ์เฉพาะตัว ผิดกับ เหตุผล ที่ประเพณีแบบสรุป มาจากสภาพชีวิต การบริโภคบริโภค และระบอบโดยทั่วไปของกาทั้งสังคม จากนี้เราก็จะสามารถสร้างกฎเกณฑ์ใหม่ของเราขึ้นได้ สิ่งที่เป็นมรดกเก่า แก่ของชาติจึงยังทรงการอยู่สืบต่อไป แต่ดำรงอยู่โดยมี กฎเกณฑ์ใหม่ อันเหมาะสมกับยุคสมัย

กฎเกณฑ์ใหม่อันเหมาะสมนี้จะมีหรือไม่ เป็นสิ่งที่ยังกับแบบวิถีวิถีเก่า ผิดกับ เปิด ทางใหม่อันกว้างขวาง เจิดจรัสความมรดกเก่าแก่ของชาติ นี้ ๆ ในวิถีที่จะพัฒนา รุ่งเรืองสืบไป และ เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงสมัยที่ความก้าวหน้าจริงของชีวิต วิทยาศาสตร์พัฒนา ก้าวหน้าไปอีกร กับหนึ่งแล้ว ในขณะนั้น กฎเกณฑ์ใหม่ที่เราสร้าง ขึ้นถึงกาลอวสานก็เริ่มจะไม่เพียงพอที่จะรับใช้ความต้องการของชีวิตได้ กาใหม่ยุคใหม่ จะพัฒนาขึ้นกับแบบเกิดใหม่ เขาจึงจะ คิดคิดแปลงสร้างกาเกณฑ์ใหม่ขึ้นใหม่อีก หนึ่ง ตัวอย่างที่เก่าแก่ เป็นอย่าง ๆ เราก็สามารถสืบมรดกเก่าแก่ของชาติไว้ได้ โดยไม่ลบล้างลักษณะเฉพาะแห่งของชาติเรา และขอ เกี่ยวข้องกับทำให้กฎเกณฑ์ ของสิ่งที่เป็นมรดกเก่าแก่เป็นอนุสรณ์แก่ชาติ หรือเป็นมรดกชีวิตอีก ...

เกี่ยวกับเรื่องรูปแบบของรอยกร่อน จิตรกรได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะ ยังกับของชาติไว้ในเขารอยกร่อนชื่อ จึงเหินห่าง ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์รายวัน ชาติไทย เมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๐๗ โดยจิตร เขียนเป็นคำอธิบาย ภายหลังว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์, ๒๕๑๓ : ๒๙ - ๓๘) คำชี้แจง : กุศุฏวิภังค์จิตต์แท้ไช
 ยึดถือหลักกร-อุทุ หรือคำเสียงแท้กับ ๖ เสียง มาตามการแปลงเสียงพยางค์ในวิถีจริง
 แบบเกี่ยวกับการอ-เสียงพยางค์แท้กับ ๖ อย่างกับเขาในภาษาอังกฤษ ผู้แต่งนิโค
 ยึดหลักกร-อุทุแบบผู้ครูปาวังอักษร เป็น เกณฑ์ถึงที่นิยมกับในยุคหลัง ๆ นี้ ทั้งที่เพราะ
 คำชี้แจงมีวัตถุประสงค์เพื่อแต่งไว้ให้อ่านออกจึง ะหนักเบาโดยออกเสียง มีใจแต่ง
 ไว้ครูปออักษร เคยไปไหนมาเป็นแถว ๆ ภายหลัง เกณฑ์ที่ผู้แต่งยึดถือนี้เป็นของ
 เกาแดง เล่นในนครกวรนครของเรา คือเคยเป็นหลักที่ยึดถือियมาแต่ใน
 หมู่ที่สำคัญ ๆ สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นคนว่า สมุทรโสมคำฉันท ซึ่งนัก
 รุณปัจจุบันที่รู้จัก เรื่องธรรมชาติของเสียงในภาษาไทยโดยยอกว่าเขาแก้ว เหล่านั้น
 มักกล่าวหาไม่ เขาว่าเขาหาแก้วที่กรุงศรีอยุธยาแต่งฉันทุข ๆ ไวเครงครัก
 คอ กร-อุทุ อนาคตเขา

จากขอเขียนถึงกล่าว พอจะสรุปเรื่องราวเกี่ยวกับจิตต์แท้และการเปลี่ยนแปลง
 แปลงรูปแบบของจิตต์แท้ในทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์ ได้ดังนี้

๑. รูปแบบของรอยกรองและชนิกที่ทรงท่าทาง เป็นของตนเองที่เหมาะสม
 จะแสดงอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เว้นแต่คนสุภาพมักจะแสดงอารมณ์รัก, อ่อนหวาน, โกรธ
 เป็นคน ผู้เขียนบทรอยกรองควรพยายามเลือกจิตต์แท้ที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่ต้องการ
 การแสดงออก เพราะจะคำใหม่บทรอยกรองไม่ดังมากนัก

๒. การดัดแปลงจิตต์แท้เป็นสิ่งที่สามารถทำได้ แต่การดัดแปลงนั้นต้องมี
 กฎเกณฑ์ โดยยึดแบบจิตต์แท้กับโบราณเป็นหลัก แล้วดัดแปลงเอาส่วนที่ไม่เหมาะ
 สมออกหรือเพิ่มเติมส่วนที่เหมาะสมเข้าไป การตัดสินใจเหมาะสมหรือไม่เพียงใด
 คงพิจารณาจากความเห็นของชนส่วนใหญ่ในสังคม ไม่ใช่ถ้าสืบทอดตนเอง จิตรโบ
 ยอมรับการดัดแปลงจิตต์แท้โบราณโดยไม่มีการหักทศเกณฑ์ใหม่มาแต่ที่ และ เกียก
 ซึ่งผู้แต่งสิ่งที่เป็นปรกของชาติ โดยไปรับเอาจากตะวันตก ๆ ของชาติอื่นที่เขาเห็นว่า

เป็น ลากมาแต่ลักษณะเด่นของชาติ จิตร วิจารณ์การกระทำดังที่ว่าเป็นการ
"สำส่อนชาติ"

๓. จิตรมีความเข้าใจในแนวทางตนเองของชนชั้นกลางอย่างลึกซึ้ง โดยไม่ติด
กับรูปแบบที่เป็นอวัจน จิตรจึงทราบใ้ความวิสัยกรุงกรืออยุธยาตงชั้นใดถูกของ
ตามฉันทลักษณ์โดยยักเยาะเสียดหยม เบาตามธรรมชาติของภาษาไทยเป็นเกณฑ์ จิตร
กล่าวถึงอยุธยาตามทัศนะความวิสัยกรุงกรืออยุธยาในเกรงฉันทลักษณ์ด้วยคำสั้น ๆ เพียง
ว่า "อาณาจักร"

การสร้างวรรณกรรมร้อยแก้วของจิตรได้พัฒนาถึงจุดสุดยอดตั้งแต่ช่วง
พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๕๐๑ โดยการเขียนร้อยกรองนั้นได้พัฒนาถึงจุดสุดยอดในระยะที่
ถูกคุมขังนี้เอง ร้อยกรองของจิตรในช่วงนี้เต็มไปด้วยพลัง รูปแบบและเนื้อหา
ผสมผสานกันอย่างเหมาะสม

จิตรได้พัฒนาการร้อยกรองในลักษณะต่าง ๆ มากมายในวรรณกรรมของตน และ
สามารถเขียนได้ทุกแบบ ซึ่งเป็นความสามารถในระดับอัจฉริยะ ผู้เขียนจะนำ
ตัวอย่างบทร้อยกรองของจิตร ภูมิศักดิ์ มาแสดงดังต่อไปนี้

๑. กาพย์

๑.๑ กาพย์ยานี

จากบทกวีในบทร้อยกรองชื่อ "วิญญูชนนึ่งสือฉิมพ์" ลงในหนังสือฉิมพ์
ปร. ราชบัณฑิตย เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๗

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๑, ๒๕๑๗ : ๑๓ - ๑๔)

...เป็นชาวทุกราวก่า	จงสุจำเป็นวาจิด
เหิงอถักถัก	จึงกอเกิดมาเป็นกบ
ชาวที่นี้มีรส	โศกวิญญูชนนึ่ง
เบื่องหลังสิทุกข์	แถมขมิ้นเจียวขาว

จากบรณภาเป็นรวง	ระยะทางนี้เคยยาว
จากรวงเป็นเกี๋ยพราร	สวนรุกขียากล้าวก เชื้อ
เหงอหยกคึกคักหยาก	ทุกหยกหยากควายาก เบ้า
มีโกปาก็เคยเชื้อ	จึงแปรรวงเราเป็นกีน
น้ำเหงอที่เรือแดง	และน้ำแรงฉวีห้วงริน
สายเคือกกู่ทั้งถิ่น	ก็ชุกค้ำวามฟ้า ...

๑.๒ กาพย์ฉมัง

จาก "โคลงสรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานครยุคไทยวัฒนา" ตอนที่ ๓ ซึ่งมีข้อความว่า "หนุมานอมลพิลา" ลงในหนังสือฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๐๗

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๒, ๒๕๑๗ : ๑๙)

จา ... กรุงเทพนคร	ยุควัฒนา
ขอจะบอกเล่าพัฒนาการ	
พัฒนาอาชีพเชื้อชาติ	ไทยเจ้าอาตม
อาชีพแจ่มแจ้งจักรวาล	
ช่วยชาติสืบสายศักดิ์	ยังแย่งแข่งกัน
"กิตติแห่งระบาคำบอก"	
ใจเมื่อกถูกปะทะปลก	จึงแลกระดอ
รองชาย "เรียงเบอร์ ... เรียงเบอร์"	
เขาเห็นเขินเจอะคำจ้อ	ชายก็จริงเอด
เรียงเบอร์ - กิตติแห่งโยนิ	...

จิตรนิยมใช้เครื่องหมายวรรคตอนต่าง ๆ ลงในบทร้อยกรองของตน เพื่อ

ช่วยแก้ไขความรูสึกของผู้อ่าน

๒. กออา

๒.๑ กออาหก

จากตอนหนึ่งของ "ดาวกลางคืน" ลงในหนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย พ.ศ.๒๕๐๗

(ลก. ๓๕)

กออาหก	ชุกเปรต เป็ดอียเบะ และแก
กออาหก — จอแปะ และ เบะแปะ	ชะบง งอนหงาย (ก่ายก)
กออาหก ... เก็ก เก็กออก	ไกรบวค กุณ (มะตู)
"ไปเร็ว เลือป่า มาก (มาก ๆ ๆ...) ของหนู อามวบพี่ ทุมถึง"	
หนากาย งามๆ บุษวะ	ขาวจั๊ว งามะ อัด
อาว ทาโลค โยคคัง	เขอซัง จอวาง กาง ...โอย
เก็กเขวก มิกคก คนไฟ	เก็กใหม่ สะโศก (โศกโศก)
สึง หิงดา ทาโรย	หิวโหย หินรัก หักดา

๒.๒ กออาแปดหรือกออาศุภา

จาก "โกลงสร เสริตเกียรติกรุง เทพมหานกรยุคไทยพิทยา" ตอนที่ ๒ ซึ่งมีชื่อตอนว่า "หิรัณย์กับมวนแปะเก็ก" ลงในหนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย พ.ศ.๒๕๐๗

(ลก. ๑๖) กวามหวัง	"รวมรังพรารว เื่อเอ็ง เกือนฉาย
กึ่งน้ำพิพลิมชะโคมโพยมพราย	เป็นฝาปรายหยาดน้ำเบนนิจ
ถึงความตลกขบขันอาวจากกั้ง	แก่ความหวังสียงนึ่งไปทั่วใจ
กวยความหวังถึงโสมโสมหทัย	ก็โกลบไกร จางจากจางราตรี
ถึงไรคินเก็กของ เป็นของชา	จะมุดตาหาตุ๊กตาทองกั๊กกั๊ก
ระดางกงพงชัญไชย	ชุมเจ้าป่าไชย เป็นเป็นนา

จิตรได้นำรูปแบบของเพลงพื้นบ้านมาบรรจุไว้ในบทช่วยกรองของตน จิตร
เลือกที่ใช้ได้เหมาะสมมาก เนื้อหาที่จิตรบรรจุลงไปในเพลงกลอนยาวนั้น มีข้อความที่
"ถึงอกถึงใจ" ซึ่งถ้าใครค้นหลักฐานที่กล่าวไปนี้มีไข้อยู่ก็จะไม่ไ้ความรู้สึกถึงเพียงนั้น
จากตอนหนึ่งของ "คารวกลางคืน" ลงในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย พ.ศ.2507

(ลก. 38)

บ้อง ... บ้อง ... บ้อง ...

เอามาละไหวย เอามาละวา ฟลอร์โซ้วจากนอก สยอยคอกเข้ามา ตะละลา
เอาเตนกระคุม เอาบุบักกระดก แมสาวทรงโต ยงโยยงหยก เสือป่าเมือง
ไทย นำลายไหลชก ตะละลา
เอามาละไหวย เอามาละวา มาเตนแมงมุม ก็ขุมหลังกา ตำรวทองที่
โหงไม่มีลูกตา หรือว่าเพื่อนั่งหลับ จับอะไรเสียวละวา ตะละลา

2.5 กลอนเพลงฉ่อย

จาก "โคลงสรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานครมหานครบุไทยพัฒนา" ตอนที่ 3
ซึ่งมีชื่อตอนว่า "หนุมานอมพลับพลา" ลงในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย พ.ศ.2507

(ลก. 22)

... โอแวนแคว้นแคนไทย	วากว้างใหญ่เน้นจริงหรือ
โหงมีที่เท่าฝ่ามือ	ให้รักบา
โอเวาคอกขจร	คอนรุง
หอมหวลแต่ในมุง	หุยา
โอวาเงินสวัสดิการ	ฉลาณสิน

กฐิตาม เพ่งวาง
ถึงถักถักแผ่นฟ้า

ผลากที่แผดหา
บิณบอยสีกอยกาง เภาแสว

มีรอยกรงหลายตอนที่จิตร เขียนถ่ายคำภาวนาขึ้น หรือคำเทศน์ หรือคำ
สะแลง คำพวกนี้จิตรจะอธิบายไว้ให้ เขา

(ลก. ๑-๕) กัณฑ์ที่ ๑ ถึงว่า - ถึงแป่ว, สยงหยาก - บูระลงมา,
ในดงไผ่ - ในดงเตาไผ่, สี - จะ, โสกาย - สยงกาย, เพ่งวาง - ทำ
กายวาง, ผด - ผด, ถึงถักถักแผ่นฟ้า - ถึงจะมีแผ่นฟ้าที่ถักวาง

๓.๘ โองคำคำนี้

จิตรก็แปลลงมาจากฉบับสันสกฤตที่โองคำในโองการแห่งเรา ก็คือโองการจะหา
บ้างกับเราโคธะ เกี่ยวกันกับโองการของโองการแห่งเรา แต่เปลี่ยนกับพระสันต
คือโองการถึงสงฆ์สันตแบบโอง คำนี้บางกฤษ แต่โองการของจิตร ภูมิกฤษี สงฆ์
สันตแบบโองการ

จาก "โองการสรรเสริญเกียรติคุณเทพางคนกรยุคโดยพิณนา" ตอนที่ ๓
ซึ่งมีข้อความว่า "...ภาวนา" ลงในหนังสือ "ประชาธิปไตย พ.ศ. ๒๕๐๓

(๑. ๕๓) กฤษีคำ
เกียรติคำกล
โองการยาค
ภูมิกฤษี

กฤษี
เกริกคำ
หลาญหาย
จักกะมา

๘. ฉันท

๔.๑ วิถีสังฆทัต

จาก "วิภาษายาม" ลงในหนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย พ.ศ.๒๕๐๗

(ลก. ๒๗) วิถีสังฆทัต ๒๐

กรู - อรุ ถัดจากน้ำหนัก เสียงหนักแล. เมื่อก่อนก็คิดว่ากายกรรมชาติของ เสียง,
มีก่อดอกกรรมวัฏจักร

อาสยาม ด. ยามวสันตยา

กระนั้นหมัน ๗ พืชนภา ยะเยียมเย็น

กิริถ์เกิดแกว่ เกิดก่ศากกระเหิน

ทั้งล็กก็กวากิณากกระเหิน กะโกรมกรีน

ผู้กระหายและทรายกระเหินจะก่

กวยชั่วที่โลกกายโหลที่นั้น และผิวไทย

เมื่อก่กวะววะหวะวไว

ศทาเว แววฉะแฉฉะโผย ศพรันจิ่ง

ก่าก่เกิดแกว่ เกิดก่กวยหมัน

ทั้งก่เกิดแกว่เกิดก่กวยหมัน แฉฉะฉะฉะ

ก่เกิดกวยววะววะวไว

ก่เกิดกวยววะววะวไว ที่แกว่แกว่

เอว ที่แกว่แกว่ ด. สะสะ

..... เกิดก่แกว่แกว่

แกว่แกว่

๔.๒ วิถีสมาคาณทัต, ๑๘

จาก "แนว นม ใจ" ลงในหนังสือพิมพ์ ประชาธิปไตย พ.ศ.๒๕๐๗

(อุก. ๘๔) สรวนทุกข์ความจำ แง่ง่างอนหงาย จังกายาผาย กังถึงนงลง
 รักทิวทิวเกาะ ทุมเปาะ เป้าปม แฉ่นโสมม กังถกกร้าเกรง
 เนื้อหนึ่งจ้งสา แรราแฉฉวก เช็ดชายดำรวจ ก็... ใจักเลง
 เถาอย่างบะรึก้า กั้ เฉิมโง่งเพง วาวูแฉแฉง ไตยเวย .. อฐ
 แฝฟ้าเฝห่มใหม่ ทองไต้ยทองหรั้ง ครุโง่งโง่งกั้ บากูบากู
 "บำรุงการกั้การ" โทษเทากอบนุ ดางช่อหนูหนู ดาง... การกุดล
 กึกขามุคใหม่ ยุคไต้ยฟ้าเฝ้า เมื่อผากกรากรา ถ้าวายเยาวช
 แฉแพรอาแพท ชุคเปรคัปกา เกอเทเฝ้าเกอ! กลหยักคัค — —อา

๘.๓ กั้ตฤวิกั้กั้กั้ ๑๔

จาก "จิงเหอเกรง" ลงในหนังสือพิมพ์ ราชกิจจานุเบกษา ๒๕.๑.๒๕๐๓

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๑, ๒๕๐๓ : ๒๗)

มีฎากูจะกั้กั้กั้กั้กั้กั้กั้

มามือจะกั้กั้

มะผ่า

ถึงผองผี่จะกระเหิมกระเมินแฉจะช้ำ

มือกนจะกั้กั้

มะผาง

ผี่แฉนระปร ลอญแฉไกรกั้กั้

ไกรเหวจะวอดวาง

กั้กา

ไทยปี่วัฒนธรรมและไทยกั้กั้

ไทยหรีวจะสุทธากั้

อหา

.. คูกากั้ .. สุธากั้ .. ไทยหรีวจะคูกากั้ .. อหา !

๕. ร่าย

๕.๑ ร่ายพิณนา

จาก "โคลงสรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานครยุคไทยสิ้นเรา" ตอนที่ ๑
 "สรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานคร" ลงในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติไทย พ.ศ. ๒๕๐๗

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๑, ๑๙๗๑ : ๘) โอบ ... ชาติประจักษ์ แผ่นดินไทย
 กิ่งก้านเกิด ฟ้าสีเกิดก่อการผดุง เกียรติกระด้างด้างข้าะมัด ภา ...
 ยุคพิณนาการ งามอันเชลยคเณลถึงอำนาจ ปวงประชาราษฎร์อาภะ เมรต
 กองรงตระเนม กรวยเหิมแหลมลิ้นอยู่ระวาวระวาม แดะเหี่ยวเหี่ยวอาบ
 อยู่วันวัน จัสมนเชือกเลือกสดสกล ซออันแอมแปรบแปรบรองรองโอกรือ
 มืดถืงสากปากถืงคเณลที่กระเทียม กิ่งก้านกอกกอกก๊อป หน้โลกโลกชาติ ... อา
 หน้กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ ภา ... เมืองอินทรีหยากฟ้า
 มีเปรตย่ำหยามชา จักฆ่าธาไฉน

๕.๒ ร่ายจารึก

จาก "เนื้อ นม ไข่" ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ประชาชาติไทย พ.ศ. ๒๕๐๗

(ลก. ๔๖) โอบ ... เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยก็
 ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เจ้าเมืองมอเอ จะทวนในไฟระยต่าง

สำหรับร่ายจารึกนี้ จิตรคัดกอนมาจากข้อความในศิลาจารึกของพ่อขุนราม
 คำแหงว่า "เนื้อ นม ไข่" เขาขางหยาวอความ เตาตีญี่เขียนถนน จิตรใช้
 นำเรื่อง "เนื้อ นม ไข่" นี้เพียงแห่งเดียว เป็นกลวิธีสำหรับชี้ให้เห็นตนบทรอยกรอง
 ที่น่าสนใจไม่ว่า

“อังก์” เกิดเกี่ยวกับรูปแบบ, การใช้คำ, ลักษณะเฉพาะตัวและกลวิธีการเขียน
ในการเขียนวรรณกรรมร้อยกรองของจิตร ภูมิศักดิ์ ระหว่างช่วง พ.ศ. ๒๕๐๑ – ๒๕๐๗

๑. จิตร เขียนร้อยกรองเป็นชุด แต่จะชุดมีฉันทลักษณ์ตายแบบ เช่น บท
ร้อยกรองที่ชื่อว่า “โคลงสรรเสริญเกียรติคุณเทพมหาเกรยุกไทยพัฒนา” จิตรได้แบ่ง
ร้อยกรองชุดนี้ออกเป็น ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ สรรเสริญเกียรติคุณเทพมหาเกรยุก,
ตอนที่ ๒ หารัตนนิมิตหมายอันดี, ตอนที่ ๓ อนุสรณ์อภินิหาร ทั้งสามตอนประกอบด้วย
รูปแบบร้อยกรองหลายชนิด “โคลงสรรเสริญเกียรติคุณเทพมหาเกรยุกไทยพัฒนา”
มีราย ๒ แห่ง, โคลงสี่สุภาพ ๑๐ บท, โคลงห้าสุภาพ ๔ บท, วิชชุมาคำฉันท์ ๔ บท,
กาพย์ยานี ๔๖ บท, กาพย์มัจฉา ๑๑ บท, กลอนหก ๑๐ บท, กลอนแปด ๑๓ บท,
กลอนแปดกร ๒ บท, เพลงกลอนยาว ๓ ตอน และกลอนเพลงฉ่อย ๑๔ ตอน นับ
ได้ว่าเป็นวรรณกรรมร้อยกรองที่มีความยาวพอสมควร ส่วนบทร้อยกรองชุดอื่น ๆ เช่น
วิธิตาตสยาม, กาวกุดกั้น, เนื่อนใจ, จิ้งเหลนกรุง และ วิธิตาตหนึ่งสี่พิมพ์
ก็มีลักษณะการแต่งเช่นเดียวกัน แตกต่างกับ “โคลงสรรเสริญเกียรติคุณเทพมหา
เกรยุกไทยพัฒนา” ตรงที่บทร้อยกรองเหล่านี้ไม่มีการแบ่งเป็นตอน ๆ
บทร้อยกรองที่จิตรเขียนระยะนี้เป็นร่ายยาว ๆ เรียบโดยมาก ที่สั้นกว่าเรื่องอื่นก็มี “จึงนุ
เขาเคยดาโอใบพรองพญไทย” ซึ่งจิตรใช้นามปากกาว่า “ขวัญนรา” เขียนเป็นโคลง
สี่สุภาพ ๗ บท และ “กำเคื่อน ... จากเพื่อนเก่า” ซึ่งจิตรใช้นามปากกาว่า
“เพื่อนเก่า” เขียนกาพย์ยานี ๑๕ บท ถ้าจะเทียบกับบทร้อยกรองที่ตีพิมพ์ลงในวาร
สารและหนังสือพิมพ์ทั่ว ๆ ไปแล้ว จะเห็นได้ชัดเลยว่า วรรณกรรมร้อยกรองของจิตร
ภูมิศักดิ์ เห็นอากัฏฐ์ร้อยกรองทั่ว ๆ ไป ทั้งการกะทัดรัดและปริมาณ

๒. จิตร เขียนบทร้อยกรองไปอย่างเขาคิดว่าพอเหมาะของกำลังประพันธ์ทุก
แบบ ทว่ากับวิถีโดยทั่วไปที่เขามีแบบกำลังประพันธ์ที่เขียนไปก็คิดเพียงอย่างเดีย
วรองศาสตราจารย์สมพงษ์ สิริยกิจ (ในขณะสอนวิชาวรรณกรรมฝ่ายร้อยกรองในภา
กีสิตยปริชชาโต วิชาเอกภาษาไทยและภาษาตะวันตก ปีที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๐๔)

กล่าวว่า " เมื่อสุพรรณภูมิกองโกคงมีกายกอลาขึ้น เต็มไปหมด เป็นคน เด็ดพระมหา-
สมณเจ้ากรรมพร ปรมาณุชิตวิโรธมกอลาก็มีกายโกคงขึ้น เต็มไปหมด" ซึ่งจักกระ-
การแต่งบทละครของจิตรแต่ละแบบก็แสดงไว้ในตัวอย่างแล้ว

๓. จิตรนิพนธ์ภาพย่นาใช้ในการเขียนรอยกรองมากกว่าฉลุแต่ลักษณะที่ค่อนข้าง
ภาพย่นาของจิตรมีลักษณะการแสดงออกที่แปลกกว่าวิจิตรภาพ กล่าวคือวิจิตรภาพมัก
ใช้ภาพย่นาที่แสดงข้อความที่ดำเนินไปเรื่อย ๆ เป็นการเล่าเรื่อง หรือใช้ในความที่
ไพเราะอ่อนหวาน เช่น เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์เขียนภาพย่นาเหวว่า

เรื่อย เรื่อยมารอนรอน
เรื่องรองสองศรีจันทร์
ฉิวฉิวจันทร์แจ่มฟ้า
คู่สวณรายรูปทรง
เวทกอลาของเองก
หาไหนไม่เต็มทัน

สรวจร เจ้าสายัณห์
ส่งแสงกวาวาพิวง
เห็นณพักตราหนานวงจง
ลงสี่เจ้าเท่าสี่จันทร์
โฉมกาเงกตรงสาวสวรรค์
ชาตเนตรพินนารัก

แต่ภาพย่นาของจิตร ภูมิศักดิ์ มีลักษณะกราว เต็มไปด้ายพลึง เช่น

(จิตร ภูมิศักดิ์ ๑, ๒๕๑๓ : ๑๔)

ไกรภพเหง้าพิมพ์
มรดกขอมขมใจ
ไกรภพเหง้าพิมพ์
เสียงแวงจะยาวนาน
ไกรภพเหง้าพิมพ์
ชื่อเสียงร กงตน

ที่ทรงเงาขาวไปด้าย
แคว้นเงาในผลงาน
ที่ทรงกอดกบการ
เมื่อเงาปากของปลวงรา
ที่ทรงเงาขาวกน
กังกรงดาบเงา ... น

โครงการหนังสือพิมพ์
จารึกบนหน้าผา

ที่ขายตัวเพื่อเงินตรา
ประจวบเจอนถึงหลาบ หลอน

๔. จิตรรู้จักกำบาก สามารถใจกำหัดยประ เภทลงในวรรณกรรมของตน
เช่น

๔.๑ คำศัพท์และคำสุภาพ
(จิตร ภูมิศักดิ์ ๑, ๒๕๓๗ : ๑๒)

ฉับจักแยบ
แสงสุริยวัน
อุบวิวัน
งามล้ำหนา

ยังกิน
เรือฟ้า
วามอัน
หลากสวรค์

๔.๑ คำคำและคำพยาน

(ลก. ๕๔) ดึงกวายเซาะระฟ้า
ปลอยาหมันตายคาม
กำเก็กเวจาก เพื่อนมิตร
ขึ้นรับกับตุรัง

อาชฎากรที่ปากาม
ยถากรรมแต่ลำพัง
ขอจงกิดอญา เที่ยงทั้ง
จะพออยมาตามหนา เอย

๔.๓ ภาษาสะแลง

(ลก. ๓๔) ขาวเณอมีกลกอ้าง

อ.ศ.

แฉะป.ป.ก.ม.	กลิ้งไกล
อินเียนกุเฒ่าขอ	ก็ชอบ
เปรี้ยวปากกรากรานไส้	สู้ชีวิต ... ออสอ

จิตรมีคำอธิบายไว้ว่า

อ.ส. — แสดงขอมมาจากอนุภรรยาสาวก็

ป.ก.ม. — แสดงขอมมาจาก "เป่ากระหม่อม" อันเป็นพิธีแต่งงานฉบับประหยัดเวลา
แต่ใบประหยัดเงินแบบล่าสุดของเมืองไทย

4.4 ภาษาเก่า ในกรณีที่จิตรมีคำอธิบายไว้

(ดถ. 37) ฟลอร์โซว์รำนรอนยั่ว	ยานกระสือ
แฉะเอกโกยกามกระหือ	พินใหม่
สยิวกรางรูปชกานกือ	แฉะแฉะ โอยแม่
(เสนอภาพแพร่พันธุ์ไว้	ยั่วยอมเขาวาน)

ชกานกือ : หมายถึงบริเวณหน้าท้องที่ราบเหมือนแผ่นกระดาน นับแต่บริเวณ
สะดือลงไป กานี้เป็นศัพท์สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น มีใช้ในโคลง
กำสรวลและทวาทศมาส, ขอยืมมาไว้เพราะเห็นว่าเหมาะสมดีกว่า
ก้าน

5. จิตรได้ละทิ้งความศรัทธาตั้งเดิมของกวีโบราณที่เชื่อว่าเทพยดกลอนเป็น
ของสูง โดยเฉพาะรายนำในการขึ้นตอนยกย่องนั้นต้องเลือกคำที่เป็นมงคลมาใช้
และคำที่เขียนนั้นต้องมีลักษณะสูงส่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น กล่าวถึงพระพุทธรูปหรือความ
เจริญของบ้านเมือง

เมื่อพระมหาราชครูแต่งสมุทรโฆษก้านทุกโกขึ้นตนเรื่อว่า

พระศรีศรีศาสดา มีพระมหา
เนืองนาคอสุกษัตรีย์ โอนมโหสิ บำบวงในบาทมด
โปรคโลกทั้งภวณทล ...

เมื่อศรีปราชญ์แต่งบทวรรณกรรมเรื่องกำสรวล ไคขึ้นตนเรื่องว่า

ศรีดิถีวิวิธวร นครกวม ไกรพรหมรังสรรค์ สวรรค์แห่งแถม
แย้มพินแดนพสุธา มหาภิรมย์ นพรัตนราชธานี ...
จิตรขึ้นตบรายของตนา

(จิตร ภูมิศักดิ์ 2, 2517 : 9)

โอม...ครุฑประลัย แดนดินไทยคังคินเคือก ข้าส่เลือกค่างคราง
เกียรติกะกลางลือสะบัด อา... ยุคพัฒนาการ จอมอันธเวดเถลิงอาณา
ปวงประชาราษฎร์อาภะ เประถูกองรองพระเมม กระหายเหิมแลลั่นอยู่วาว
วาว แสยะเขี้ยวเขี้ยวปลาบอยู่วาวะวับ จัปนเขือกเลือกสกสก ซดอิมแอม
เปรมแประทองรองโอกอ้อ มือถือสาปปากถือศีลคันทะที่ กีบก็หอกศอกก็ปืน หิน
โหดโหดชาติ ... อนาคตนอกกรุงเทพมหานคร อมรัตนโกสินทร์ เมืองอินทร์
หยาดฟ้า ใต้เปรคยาหยาบชาจกชาดาโฉม

และ

(ฉก. 12) โอม...ละลายมหาละลายควายเขาระฟ้า ข้าเลือกเคือกค
ตาประทุเป็นเปลวเพลิง เกี้ยวกินกระเจิงอยู่คึกคึก เขม็อบปลาก้อยู่โครม
โครม โฉมหน้าขมสามชาติหิรัณย์ แหกหักมหาเวจี ถูกปรุพม่าเกิด
พื้นกำเนิดจากรามเกียรติ์ จากภาพเขียนกลียุค มุกมูมบวมทวมทวมทวม

ป่าวชุมนุมไพร่พล ขนสมุนมาระวี ปริ่มาระรัง คังโห้สามลา บา...ภูจะราญ
มลาญพระนคร อมรรัตนโกสินทร์สยาม สวาปามแผ่นดินไทย ...โอม...

จิตรใช้คำที่เป็นอุปมาอุปไมยขึ้นต้นวรรณกรรมร้อยกรองของตน เช่น "ครุฑีประ
ลัย" หรือ "ละลวยมหาละลวย" ทั้งความที่เขียนนั้นเป็นข้อความที่แสดงถึงความตกต่ำ
ความพินาศ กล่าวถึงสิ่งที่น่าขยะแขยง น่าสยดสยอง การเขียนเช่นนี้ ให้ความรู้สึก
กระทบใจผู้อ่านอย่างรุนแรงมาก

6. จิตรมักใช้ภาษาพูดเป็นวลีสั้น ๆ แทรกย่นลงไปในบทร้อยกรองของตน
เพื่อเร้าความรู้สึกของผู้อ่าน

ทัศนะของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่ปรากฏในวรรณกรรมร้อยกรอง ระหว่างช่วงปี

พ.ศ.2501 - 2507

ขณะจิตรอยู่ในลาคยวานั้น ภาวะการเมืองภายนอกได้เปลี่ยนแปลงไป
เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ถึงแก่อสัญกรรม เวลาต่อมา หนังสือพิมพ์ทุกฉบับ
ก็ได้ตีพิมพ์ข่าวเกี่ยวกับมรณกรรมและอนุกรรมาชของทนายชวกริกโกรม พลเอกถนอม
กิตติขจร ได้ (ไทยน้อย, 2517 : 2518) "... บริหารประเทศในรอบที่สอง ตั้งแต่
วันที่ 9 ธันวาคม 2506 ... ไขมาตรา 17 ในการยึดทรัพย์สินจอมพลสฤษดิ์ ..."
วรรณกรรมร้อยกรองของจิตรได้สะท้อนภาพสังคมไทยในระบอบที่ตนถูกคุมขังอยู่ที่ลาคยว
ไว้อย่างแจ่มชัด จิตรมองเห็นสภาพสังคมในระบอบนั้นไปในทางลบแทบทั้งสิ้น

ทัศนะของจิตรที่ปรากฏในวรรณกรรม จำแนกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้
ดังนี้คือ

1. เกี่ยวกับการบริหารประเทศ

ผู้บริหารประเทศผู้เป็นเป้าหมายที่จิตรโจมตีในวรรณกรรมร้อยกรองของตน
ได้แก่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แลวรรณกรรมของจิตรได้เผยแพร่ในปี พ.ศ.2507

อันเป็นปีที่จอมพลสฤษดิ์ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว จิตร กล่าวถึงการบริหารประเทศไว้อย่าง
แจ่มชัด

1.1 การใช้อำนาจของผู้บริหารประเทศ

จิตร ภูมิศักดิ์ 2, 2517 : 10)

อำนาจบาตใหญ่เหี้ยม
ย่ำระบบยุติธรรมขึ้น
ป็นคือกฎหมาย ... ป็น
"δικσονόμοςตัวเองเขา"
คือ ม.ล.สิบเจ็ดไซ
เหมือนหนึ่งหมากลางถนน
เห็นคนบ่เป็นคน ...
กดขี่ให้เขยหน้า

โหดเหี้ยม
เหยียบเย็บ
ประกาศิต
"ชาตินั้นคือกฎ"
ประการชน
หนักหนา
ควายโง่ (โอยพ้อ)
"นิ่งไว้อยู่ ... มายตาย"

1.2 การฉ้อราษฎร์บังหลวงและความฟุ่มเฟือยของผู้บริหารประเทศ

(ลก. 10) "กษัตริย์และสร้างชาติ
ฝากชื่อให้ลือชา
ก่อสร้างกรุงรับเหมา
โครงการทุกกองกรม
บริษัทยักษ์
ประมูลอย่างขมหม
ชาติเลื้อยคองไว้อย่าง
กูเลื้อยในครัว ... สือ

ประวัติศาสตร์ผู้พัฒนา
ให้ปวงชนได้ชื่นชม
ทั้งหนักเบาทุกใจ
ยอมกวาดก่าในมือกู
ผูกขาดปึกทุกประตู
เขมือบเมื่อจบมันเมื่อ
และชาติชายคองไว้อย่าง
เป็นชาติเลื้อยคองนอนกิน

(ลก.14) ไร่'นา ป่า'คง พง'พฤษ'
 หุง'นา ปา'รัฐ ภู'ริบ'
 หว'คชา'ย ปาย'ขวา อา'ปึก'
 สม'บัติ รั'ฐถาย ยาย'ยก'

.....

ถนน' ชล'ประ'ทาน งาน'ใหญ่'
 เงิน'หลวง เงิน'ราษฎ'ร ชา'คิ'อา'น'

ขุน'ศึก เข'มื่อ'บลิ'น กิ'นคิ'บ'
 โอน'กัน จุ'บจิบ งาน'งก'
 คน'หลื'ก กลั'วหง'อ คอ'คก'
 เขา'พก ขุน'ทัพ วั'บแวม'

เขา'เหมื่อ'ง เขา'ไร' "ทอง'ทาน"
 โกร'งการ ทั'ชณา เพื่'อถู'

(ลก.20) หนุ'มานกลับ'ชาติ'พื้น'
 ภู'ไป'อมพลั'บพลา'
 "ภู'ลึง'ยุค'พัฒนา'
 กอง'สลา'ก ฯ ตะ'หาก'เว'ญ ..."

ชน'มา มา'ฮา
 คอ'กเฮ'ย
 ภู'ทึ'มมาก (โอ'ยพ'อ)
 วา'เล'วอม'เสีย'

(ลก.21) อาง'รา'ชการ'ลับ'
 ให'คุด'หนุ'เล็ก'เล็ก'
 ให'เช'อนั'งเท'านุ'ส'
 แห'วนเพ'ชร เมื่'กั'ใหญ่'
 เงิน'นับ'รอย'รอย'ลาน'
 จาย'เพ'ลีน'จริง'เจี'ยว'พับ'
 โคว'ตา'ทั'พบก'
 ใ'โอ'เลื่อ'วิ'ตอม'ยั'ค'
 เงิน'สวั'สติก'การ'
 ไท'งถึง'ยั'กเอา'ไป'ยั'ค'

เส'วญ'ฉับ'เชื'นเชื'ก'
 ของ'ปา'
 มี'บ้าน'ซุก'คน'ไ'ซ'
 วา'วตา'
 รา'ชการ'ของ'ลับ'
 เอย'ฉา'
 เอา'ไป'กัก'เสี'ยส'บั'ค'
 เอย'วา'
 ของ'ทหาร'ซั'คซั'ค'
 เอย'ท ...

สวัสดิการของรัฐ
เป็นสร้อยเพชรสีชมพู

มาเป็นสวัสดิการ
ของเมียข้า

1.3 แสดงถึงความทุกข์ยากของประชาชน

(อุก. 15) หลายปีก็ถัก ในปลักเผด็จการ มวลชนจนอาบ นับล้านครอบครั
ไรที่ทำกิน ไรดินของตัว ไรที่ซุกหัว อา ... กังขุดดิน
โอดถอนาถ ชนชาติชื่อไทย เจ้าของชาติไร กรรมสิทธิ์ที่ดิน
ที่ทุกฝ่ามือ ชื่อไทยทั้งสิ้น แต่ไทยทำกิน ต้องเช่าที่ไทย
ไทยแทบทั้งชาติ เป็นพาสคาเช่า ชื่อไทยแต่เช่า กินเลาชื่อโค
คาเช่าแบ่งกริ่ง กูดคิงเอาไป อาณาไทย เป็นหาสที่ดิน
ถึงทุมแรงกาย กังควายกังวว คาเช่าคิกตัว บรูหมกลิน
จากทวคถึงปู ทอดูทำกิน คงไรที่ดิน เป็นหาสความจน

1.4 ชีวชนไพบารและประชาชนตอทานผู้นำที่เลว

(อุก. 25) พหารไทยบขายชื่อ มขายชาติและวิญญาก
เกียรติยศอุกการ บขายกินเป็นเงินตรา
เื่อมองประชาชาติ จะปลื้ใจให้ลื้อชา
ลบครามนำตา ... อา ที่อาบนองแถมเองชน
ผู้นำผู้ใดก็ จะรวมทางกายอดทน
ผู้นำที่เคคน จะคักกานไมเกรงใคร
เข้าใจนี้เคียวเค็ด กังเหล็กเพชรที่ทนไฟ
เนือรายคองคักไป ไม่ลั้งเลไคนแคลน

(ลก.31) ความทุกข์ที่เกินทน	จะหลอมคนให้ทนทาน
ยิ่งเนิ่นยิ่งยาวนาน	ยิ่งหลอมคนให้แกร่งไกร
ความขมที่แสนขม	จะขึ้นเก็บอยู่กลางใจ
ลูกโรจนเป็นเปลวไฟ	และเผาทุกคำแค้นแค้น
เหล็กกล้าจะพลันเกิด	จากเถ้าถ่านที่เถือคแค้น
เปลวเพลิงยิ่งพลุ่งแรง	ยิ่งหลอมคนให้ทนทาน
ใจนั้นจะพลันเกิด	พลังกลามหาศาล
หลอมหลอมเป็นวิญญาณ ...	วิญญาณชาติที่เฝ้าจง
วิญญาณสยามทา	เห็นอรรณพอย่างทรง
วิญญาณนี้ยิ่งยง	จะปลุกฤกษ์ ... จะเบิกทาง
มา ... เกิน. สยามเกิน	ควายแรงใจเบียดขวาง
ขุนเขาที่ซัดขวาง	ถึงเงื้อมส้ากัณฑ์ไพร
สายน้ำเป็นสีเลือด	จะแหงเหือกควายกลัวใจ
แสงทองที่อำไพ	จะหยาดควาลงมามือ
แล้วคนจะเป็นคน	และใจคนจะเลื่องลือ
นามไทยจักระปือ	วาคนจริงทั้งหญิงชาย

จิตรแสดงทัศนะของตนว่าทหารและประชาชนควรร่วมมือกับผู้นำที่ดี และต่อต้านความอยู่ยงคงกระพันต่าง ๆ อันมาจากผู้นำที่เลว จิตรมีความเชื่อมั่นในชาติไทย ซึ่งจิตรเรียกว่า "วิญญาณสยาม"

2. เกี่ยวกับสภาพชีวิตคนเมืองหลวง

2.1 จิตรมีความเห็นว่าเมืองไทยจะพินาศเพราะมัวเมาในกามารมณ์

(อุก. 34-35) อา ... คาวกลางคั่นคาว นั้นคาวกลิ้งกาวคาวปลา
 กรุงเทพฯ ชโลมทา ควยกลิ่นกาวที่กลิ้งคน
 กาวนั้นก็อากาวตาม ที่คั่นคาวกลางคั่นปรน
 ชุบยอมแกเยวชน ไทกลิ้งเ เออะเมวคาว
 กีนกามจนกามกลิ้ง กำซาบสันควยสาบสาว
 อาปากออกเปิกทาว เป็นกลิ้งพื้นเ เพราะพื้นหิว
 เปดงคาเป็นการม ลวนกามมันออกโปรยปลิว
 เขียนกำเป็นเทือกทิว ก็ลวนไต้ยวหลวงกาม
 อาไทย ... จะทรุกไทรม เสมือนโรมที่ทรุกทรม
 รานเหลิงในกามลาม จนลางชาติพันาฬหาย
 เปดวคามที่นกลิ้งโรม คังเปดวเพลิงที่พรานทราย
 อภัยศกวยยางอาย ชัวก็ปกลิป ... นับพันปี
 อาไทย ... เจ้าเมืองทอง ที่เร่องรอกวความดี
 กาวกามที่กาดี จะลามหมองหรือทอง ... อา

จิตร ชีโต้เห็นแดงยั่วยุกามารมณต่าง ๆ กันนี้

2.1.1 แดงคาประเวศ

(อุก. 35 - 36) กรุงสยามกาวกาวกลิ้ง คาวปลา
 จอมถอยกลิ้งกาษา เมื่อบนมาม
 "บังเงา" ทาสแมงคา เกียร กาค
 ภายนอกกฎหมายหาบ หุมเขาเงาแฝง

มีนางโทรศัพทเนื้อ
แม่บ้ายัวเฒ่าบาน
มีเรือเร่สาราว
แสนเสบแสนกามา

นวลหวาน
แบะกา
เริงสวาท
กลืนคลุกกาบครอง

บริการอาจนำนวก
สาวทนมุมนานกร ะสัน
กัณณบุคใหม่มัน
"คุณกัณณเลวนวคนัย ...

เนื่องนั้นแต่
แสนใส
สิ้นเมื่อย จริงเห
นวกมันหมอสาว "

เสริมสวยเสริมเสน่ห์เนื้อ
หลามหลากโรงเรียนมี
ครูสาวสามสาวยี่
ศิษย์หนุ่มออกหนาแปร

นารี
มากแท้
ยวนเสน่ห์
แปรละนโรงเรียน

.....
มี "อนุ" กำคักเกี้ยว
วัยรุนแรกหนุ่มกะเปาะ
ไทแกแม่เลาปะเหลาะ

ขบเฒาะ
ไซโป
ประโลมจ่อ (เงินแสน แหวนเพชร
เตาสุ าลา)

(อดีต)

ทูลอ้อนโกแกฮอ
อีสานเคยอุโฆษครีม
สาวแม่อาวยาวแสน
ทหารฝรั่งลึงกุ่มแพน
สาวออกเดินเสนอกา

หัดสาวนกอออย -
เพลงแกน
ซอนหนา
เงินฟาด
นางเนื้อแถมถนน

(ปัจจุบัน)

2.1.2 แห่ลงมั่วสุมในค่านกามารม

(อุก. 37) สมากม^๑นักหิ้ว^๒เหียน^๓ กระจาย^๔เหิน^๕
 แพ้น^๖ "คนกลาง^๗กีน"^๘ เชื่อง^๙โม^{๑๐}
 ระคาย^{๑๑}คารว^{๑๒}สุจิต^{๑๓}สิ้น^{๑๔} กรุงเทพฯ^{๑๕} โอย^{๑๖}พอ^{๑๗}
 แพ้น^{๑๘}สัง^{๑๙}คม^{๒๐}โก^{๒๑} เกียร^{๒๒}ติ^{๒๓}อง^{๒๔}กลาง^{๒๕}กร^{๒๖}ง

เสื่อ^{๒๗}ปา^{๒๘}แน^{๒๙}น^{๓๐}กลับ^{๓๑}กลาย^{๓๒} ชาร^{๓๓}กีน^{๓๔} กระจาย^{๓๕}แฮ^{๓๖}
 จับ^{๓๗}กลุ่ม^{๓๘}นั่ง^{๓๙}กระจาย^{๔๐}กิต^{๔๑}ตีน^{๔๒} "คอ^{๔๓}ตาน^{๔๔}"
 ปรา^{๔๕}ศร^{๔๖}ีย^{๔๗}ปาก^{๔๘}ถือ^{๔๙}ศีล^{๕๐} เสมอ^{๕๑} ... ฮวย^{๕๒}
 (มือ^{๕๓}ลี^{๕๔}ถือ^{๕๕}สา^{๕๖}ก^{๕๗}าน^{๕๘}) คอค^{๕๙}หิ้ว^{๖๐}ไถ^{๖๑}สาว^{๖๒})

พล^{๖๓}อ^{๖๔}ไร^{๖๕}ว^{๖๖}ร^{๖๗}าน^{๖๘}ร^{๖๙}อน^{๗๐}ย^{๗๑}ัว^{๗๒} ยวน^{๗๓}กระจาย^{๗๔}สือ^{๗๕}
 แอน^{๗๖}อก^{๗๗}โก^{๗๘}ย^{๗๙}ก^{๘๐}าม^{๘๑}กระจาย^{๘๒}หือ^{๘๓} หีน^{๘๔}ไหม^{๘๕}
 ส^{๘๖}ย^{๘๗}ว^{๘๘}คร^{๘๙}าง^{๙๐}ล^{๙๑}ูบ^{๙๒}ช^{๙๓}ค^{๙๔}าน^{๙๕}ค^{๙๖}ือ^{๙๗} เอา^{๙๘}แคะ^{๙๙} โอ^{๑๐๐}ย^{๑๐๑}แม่^{๑๐๒}
 (เสน^{๑๐๓}อ^{๑๐๔}ภาพ^{๑๐๕}แพ^{๑๐๖}ร^{๑๐๗}พัน^{๑๐๘}ช^{๑๐๙}ู^{๑๑๐}ไ^{๑๑๑}ว^{๑๑๒}) ยัว^{๑๑๓}ยอม^{๑๑๔}เ^{๑๑๕}าว^{๑๑๖}ชน^{๑๑๗})

2.1.3 ความประพฤติและชาวคราวของสาวสังคม

(อุก. 38) คาว^{๑๑๘}ยัว^{๑๑๙}หนา^{๑๒๐}คาน^{๑๒๑}เส^{๑๒๒}คา^{๑๒๓} ที่^{๑๒๔}เค^{๑๒๕}ค^{๑๒๖}
 ขา^{๑๒๗}ย^{๑๒๘}ูบ^{๑๒๙}แ^{๑๓๐}ม^{๑๓๑}เก^{๑๓๒}ีย^{๑๓๓}ว^{๑๓๔}เบ^{๑๓๕}็ค^{๑๓๖} บาค^{๑๓๗}ไ^{๑๓๘}ส^{๑๓๙}
 เป็น^{๑๔๐}ชา^{๑๔๑}ว^{๑๔๒}ป^{๑๔๓}าว^{๑๔๔}ป^{๑๔๕}ระ^{๑๔๖}ค^{๑๔๗}ม^{๑๔๘}เอ^{๑๔๙}็ค^{๑๕๐} ถึง^{๑๕๑}อร^{๑๕๒}อย^{๑๕๓}
 (หุ^{๑๕๔}ย^{๑๕๕}เ^{๑๕๖}ียว^{๑๕๗}หุ^{๑๕๘}น^{๑๕๙}ค^{๑๖๐}ล^{๑๖๑}บ^{๑๖๒}ไ^{๑๖๓}ว^{๑๖๔}) ฮี^{๑๖๕}ฮือ^{๑๖๖} ... ขอบ^{๑๖๗}ค^{๑๖๘}ุณ^{๑๖๙})

(อุก. 40) ชัน^{๑๖๙}เ^{๑๗๐}ย^{๑๗๑}ชัน^{๑๗๒}ชา^{๑๗๓}ว^{๑๗๔}เบ^{๑๗๕}้ม^{๑๗๖} โบ^{๑๗๗}ว^{๑๗๘}แ^{๑๗๙}ง^{๑๘๐}
 สัม^{๑๘๑}ภ^{๑๘๒}า^{๑๘๓}ษ^{๑๘๔}ณ^{๑๘๕}สาว^{๑๘๖}ไฟ^{๑๘๗}แ^{๑๘๘}ง^{๑๘๙} ร^{๑๙๐}าน^{๑๙๑}ไ^{๑๙๒}ส^{๑๙๓}

ถามยั้วจับจุกแยง
"หนูจะแคงมั่งมัย"

ล่อเหยื่อ (หนูเคย...)
พวกแมนมีมา "

"ทอปเลส วิเศษ ...โอ"
"หนูจะฉอดอกหนู ..."
ควายัวประกากฐ
"หนูไม่เห็นยีเจย ..."

(โอโยกู)
(โศกเว้ย-ย-ย-ย)
คางเช็ก
จักมัย ... โอเก)

2.1.4 การประกวดเทพี

(ลก. 49) ชุกขมงานประกวดแท
สอิ่งรางกลางเวที่
เนื้อนมไขรองกี
คังคำแยเยาใส่

เทพี แม่ เอย
(ฉาไฮ)
ควงเค็ก แม่ฮ้อ
แสบเยาขวกระลื้อ

2.1.5 แสดงความเชื่อมั่นว่าความเป็นไทยของคนไทยจะรักษาชาติไว้
มิให้ชาติเสื่อมทรามเพราะการารมณ

(ลก.45) ไทยไปแล้ง
วิญญานไทย
ฝักามไกล
คู่เบยฟ้า

พลังใจ
แกร่งกลา
กลีแซชาติ มีธา
ฝากนาบ

2.2 จิตรแสดงความเกลียดชังอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกที่

เขามาครอบงำจิตใจของเขาวชนไทย

จิตรพรรณาสภาพของวัยรุ่นขณะนั้นว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์ 1, 2517 : 22 - 25)

จิกเอ๋ยจิกโก

จึงเหคนกรุงฉายไขว้กันชุ่มฉ่ำ

แผ่นหนังหิ้งบาชาประจำ

ยุคน้ำอัครม (กินจนเรอ-อ-อ-อ)

นุ่งกางเกงเป่าพิศจนตึกชื่อ

เอวต่ำไคสะคือชาสันเกอ

หน้าไม้จีบรีบรักสับคเมอร์

กนชะเงวแฉ่งงามเหมือนงามตอ

กะเขี้ยวขางคุณเคนเป็นเส้นลวก

กระเป่าหลังปักดาวคัณษรยอ

เอช. เก. เอ. บี. บวมบอบอ

เหมือนไ้หายใจ ร.ส.พ.เบิกขอทาง

รองเท้างางปลายเรียวเพียวพิศ

สนสูงปากนิกิโหเวียงขวาง

เวลายืนสนอาจนชาทาง

ถูกคั่นกระกางวางลายเกื่องตา

(กระกางวาง - สัปทน, หยาบกาย)

เสื้อเชิ้ตลายจุกสับคช

พับแขนอวกขอ ... "ไกรมองหน้า "

ห้อยไ้แปะคิกกระเคือกเพียวเลือกมา
 เหมือนป้ายฉีกยาไอเกรยฮาวค
 แฟ้นออกก็กฮิกกระหาย
 ผูกป้ายนรณะขอมือขาว
 เกร็องประคับไ้คองเบลื่องมากเร็องราว
 คองแมนแมนทาวทาวเป็นชาวกิน

(แมน — ศัพท์แสดงของไทยยุคนี้ หมายถึงผู้ชายที่เป็น "ลูกผู้ชาย" เข้มตัว,
 เป็นอยู่ง่ายง่าย, ทรนงค์ ฯลฯ)

คัดณมทร งอเมริกันจา⁺
 เป็นแฟ้นเพียวลากวาไกร ลิน
 ขางหนางวากลางกบาลเหมือนลานบิน
 ทายทอยวินหักตรงเหมือนหัวคอ
 ทำตัวเป็นฝรั่งกลิ้งไกล
 เกลียกไทยโคคร งามมะขามหนอ
 พุกไทยไมชักชักลาคอ
 ฟคพิตไฟฟอจนเหลือเื่อ
 เวลาเกินคอเหนียงเอียงกระเท
 เหวทวิสต์ไหลเบเหมือนนาเหยื่อ
 หลังแข็งงอยากเหมือนสากกระเบือ
 ตะโปกยักอิหลักอิเหลือเหมือนเอ็นช็อค
 คีคมีองรองฮาย (Hi) ทักชายชวา
 บางพทหรานซิสเตอร์ เหวเพลงร็อก
 เหมือนหลคพลือกจากจอมมาไวไว

(ฮ่าย — การ ดึงตักร้อยอย่างสนิทสนมของชาวอเมริกัน)

เห็นก็วัยรุ่นนงน่าน

โฉบฉวยกานเขาจับไก

มาตาคอร์ที่เค็ดเมทธิลไทย

ออกเทนสูงถึงใจจริงจังใจ

(มาตาคอร์— นักข่าวในกีฬาฮั้วของสเปน ในภาษาแสดงของไทยหมายถึงสาวอวบ
อ้วนงอแงเก้งก้างคล้ายเหมือนตุ๊กแกร้องแตรกายของนักฮั้วสเปน และยังมีความหมาย
ลึกลงไปอีกชั้นหนึ่งควย ลองนึกเอาเอง: เมทธิลและออกเทน — เห็นจะไถ้นโน้มน้า
คุณภาพน้ำมัน เชื้อเพลิงกันคุณอยู่แล้วจึงไม่ขอโฆษณาสินค้าในที่นี้)

นงน่านเก้งก้างเหมือนนาหมาก

สุตปากวากภาพกำซาบเสียว

สามสิบหกยี่สิบสอง อล่องเทียว

ถาพอสเสดสะกัเปี้ยวว้าว ให้อินคาย

แลอแบะอกนิ้วโปงเกี้ยวกระเปา

ทอดเขาทวมทวมให้อึงน่าย

เหาะนิมเคียนทาคาราวาย

รองฮายตาหลิวหลิวกั้วเพลิม

"นี่ไอ เื่อเื่อเรือกเปี้ยกเปี้ยซี่

เพื่อนนอนชั้นกี .. อะฮะแอม "

ก็คอนเหาะหนาเหมือนทาแยม

ยูแถมกวมบา (บา ๆ ๆ ๆ) ถูกคาอาน

ทุกวันเทียวเตร เป็นเพลย์บอย

การ เรียนเรื่องขอยไมเอาถาน

(เพ็ญน้อย - หุ่นเจ้าสำราญ ชอบผู้หญิงเฒ่า และทวงทลายวงการพนัน)

กะหรืเฒ่าเฒ่าร่ำร่ำนาญ

ตั้งแก๊งค์ครั้งควาญอยู่กลางกรุง

จีป่ลนอดหมานนานเบิก

ยกพวกเว็กเกร็กเขาตลึง

โหมสาวกันร่ำมีกัฟุ้ง

กอเรื่องยับยั้งไม่เวยวัน

จิตรโกแสดงความรู้สึเกี่ยวกับเยาวชไทยว่า

(ลก. 26) โอ้ไปจ้งยับเป็น

แพ้นจะชอนไซ

ตัวไทยต้องใจไทย

ใจเทศน์นั้นเกษม

แมพอดองกอดสู

ดูจ้วงเจนใจ

แพ้นที่ไคมา

ลือฟี่ลางฉาว

เลื้อกไทยนั้นไคแกง

อย่าปลอยไคมองนี่

ดูไทยต้องเป็นไทย

อย่าปากแคปาวปาว

ชนไทยนี้มีชาติ

ชาติไทยจะลงนาม

นี้หนอเยาวชไทย

ให้เสียชาติเบ้าแรมชน

จ้งเมืองทองระงทน

บุญกรกัมาแหมไทย

จ้งไทยยืนมายาวไกล

เหมือนมนต์ไ้ฐนาร

จาแวมไทยดั่งทองธาร

จะสู้บเลื้อกให้เหือคส์

แะอุนแรงเหมือนปัดฟี่

มีบุญเลื้อควนเหือคขาว

พิทักษ์ไทยไ้ยืนยาว

วาญไทยแคใจทราม

ประเพณีนี้ค้งาม

ควมมีวัฒนธรรม

แพ้นที่เฒ่าชาติ
จงเฝ้าเรือนจำ

ถือปี่สาจ๋ดย่น่า
อปากลึงเพอะเมอเมา

จิตรยาให้เฝ้าเรือนตระหนักรว่า "ชาติไทยจะงดงาม ด้วยวัฒนธรรม" และให้คิดถึงความเป็นชาติไทยว่า "แพ่พอกองทอสู๋ จิงไทยยืนมาบาวโกศ" ข้อความสองตอนนี้กระชับและชัดเจนมาก จิตรแสดงความมั่นใจของตนเองเกี่ยวกับความเป็นไทย

(อุก. 27) ไทยมีวัฒนธรรมและไทยก็มีใช้ทาส
ไทยหรือจะสูญเสียชาติ อหา

จิตรนิยมเปรียบเทียบความเลวทรามและคาบเลื้อบโทรมต่าง ๆ ว่าเป็นปีศาจ

3. เกี่ยวกับวงการหนังสือพิมพ์

3.1 ประณามนักหนังสือพิมพ์ที่เน้นเผยแพร่ข่าวร้ายทุกามวิมณฑ์

(จิตร ภูมิศักดิ์ 2,2517 : 41)

คอเอยคอตาน

สะท้อนสังกมทรามกามกของ
เมืองไทยใหญ่โถมโหลาร
มังกั, ลำบาก, ยากจน
โยสะท้อนกับเฟื่องแคเรื่อกลัม
เสียกระงานหน้าหิกปากกา
หากินง่าย ๆ ชาญกระโปรง

มีไซงานคอเกมเสริมสมอง
กดับมาวชาวกระจ้องจ้องอย่าปะปน
ประชาชนคนงานเคลื่อนไหว
ออกตนถากไถไรนา
กอกาหนักจำหนัซัฒนา
เสียชาติคือชาวาเป็นชาย
เป็กตุงโอโถงออกกาชาย

ศิลปินสันตทานาไมอายุ

จะเสียดายไกรมังก็ข้างนั้น

หุยาฮา!... ฮา/ฮา!

3.2 ประณามนักหนังสือพิมพ์ที่ยอมอยู่ใต้อำนาจเงินของผู้มีอำนาจและร่ำรวย

จิตร ภูมิศักดิ์ 1, 2507 : 7)

ก้าวไทยแต่ใจหาส
ชื่อใดควยรากล
โคขาวที่เขาขุน
เหาโหงจนลืมน
ตัวคนบเป็นคน
ตัวคนแต่ใจควาย

เข้าเทียมแอกอนาถา
ฉนั้นหรือที่เรียกคน
และเสนมูญที่เปโรปรน
ถวายเป็นอย่างยอมตาย
ให้เขาสนเชือกกะพาย
ไคกินหุดากจนลืมนฟาง

(ลก. 8) เจ้าชื่อคอกคนคค
เพียงแบ้งกโมกโก
นายอยู่เจ้ารับไซ
คอกคเมื่อวายนม

แต่ทรยศคอกคนไทย
ก็ขายชาติเป็นทรชน
สมุนใหญ่ชมเหงค
กอยแกลแทนเป็นพัลวัน

3.3 ประณามนักหนังสือพิมพ์ที่โจมตีความคิดของจิตรว่าเป็นคอมมิวนิสต์

(ลก. 8) เคนกาจนหน้าเขี้ยว
"กอมมิวนิสต์มันปลุกปั่น
หมาบ้า พากะแรง

ควากเกรี้ยวอยู่เป็นต้น
มันป้ายเหม็น" เอา มุข...มุข...
เอาสีแสดเพียวซากฤษ

รายมนต้อย่างชยุชยุ

ผู้คนเขาเบิกโปง

ผู้แสดงสันดาน "ลึง"

ช่างเลวชาติน่าชิงชิง

เรื่องกินโกงตามความจริง

ว่า "แคง, แคง" ตะแบงเวียน

3.4 ที่แนะนำคุณการของนักหนังสือพิมพ์ตามแนวคิดของจิกร ภูมิศักดิ์

(อุค. 12) อาวุธหนังสือพิมพ์

เป็นทวนอันคมกล้า

คือปากและคือเสียง

เบิกโปงสิ่งเลวทราบ

สะท้อนความทุกข์ยาก

ชี้ทางเป็นแนวทาง

เขาร่วมในแนวรบ

ไขว่คว้าสิ่งเอกการณ

ทวนทองต้องเป็นทวน

เป็นทวนที่เขาช่าง

โคมทองดวงสองทาง

สาคแสงอันรอนรน

นี่ก็จรรยาบรรณ

คือเกียรติและศักดิ์ศรี

ก็เอื้ออื้ออันเคื้อคพลาบ

คือใจแคเคียวดวง

คือปลายนคมแห่งปากกา

และโคมทองอันวาววาม

ของมวลชนอยู่ทุกยาม

และเทิดทูนพิทักษ์ธรรม

และสาเหตุที่เงื่อนงำ

และเป้าหมายอันโอฬาร

ประชาชาติควมมือชาญ

เอาตัวรอดอยู่ริมทาง

ที่กล้าแกร่งเป็นกลาง

อยู่เคียงคู่กับมวลชน

และศีลธรรมแก่ใจคน

ให้มีสาวปากทหนี

คุณการทั้งมวลมี

อันสุกแสนจะแทนหาง

เป็นพรายผู้ไกลกลางทรวง

และวิญญาณหนังสือพิมพ์

นำสิ่งเกิดที่ชนะเกี่ยวกับภักทหนึ่งฝีมือของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่ว่า "ทวนทองต้องเป็นทวนที่กล้าแกร่งขบเป็นกลาง เป็นทวนที่เขาขวาง อยู่เคียงคู่กับมวลชน" ซึ่งเป็นทัศนะเช่นเดียวกับที่จิตรได้แสดงไว้ใน ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน ที่ว่า (จิตร ภูมิศักดิ์ 3, 2517 : 207) "ศิลปะเพื่อประชาชน ก็คือศิลปะที่มีจุดมุ่งเพื่อรับใช้ประชาชนในการต่อสู้กับความ جاهรามาของชีวิตและสร้างสรรค์ชีวิตใหม่อันถึงงามสกลีสงกว่าขึ้นแทนที่"

ขณะถูกคุมขังอยู่นั้น จิตรมีโอกาสดูสื่อกีฬาที่ถูกฟองคอศาลทหาร (ทองใบทองเปacock, 2517 : 105)1 ... กี่ที่เขาวางความเอง เขาชนะ ศาลทหารกระทรวงกลาโหมพิพากษายกฟ้องของโจทย์ปล่อยตัวเขาไปเมื่อปี 2507 หลังจากที่ถูกคุมขังมาเป็นเวลา 6 ปี"

(ขสธิรา กัดค้อย, 2517 : 148) ... เขาได้ไกลจากคุกคราวเคื่อน ธันวาคม 2507 โดยการอุทธรณ์ครั้งที่สอง ก็หลุดพ้นจากขอกกล่าวหาของการ การถูกคุมขัง 6 ปี ไม่ไก่อทำให้อุดมการของเขาเสื่อมคลายทั้งยังอาจจะทำให้มีความมุ่งมั่นยิ่งขึ้น มีความคิด "ล้ำยุค" ยิ่งขึ้น จนออกจะกลายเป็นความก้าวร้าว ไม่ไก่อริเริ่มการรับเขาทำงาน ความความนับคั่นกคคคทางสังคม ความยึดมั่นในอุดมการ ... เราจึงเขาป่า รวาคเมื่อ 2508

ในกรณีที่จิตร ภูมิศักดิ์ เดินทางไปปฏิบัติกรร่วมกับ "ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์" มีผู้ตั้งข้อสังเกตุว่า ก่อนจะเดินทางไปยังเทือกเขาภูพาน จิตรยังไม่ไก่อเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (แฉ กิลกวิทย์รัตน์, 2517 : 85) กล่าววว่า " ... ที่ทราบ คุณจิตรไม่ไก่อสังกัดพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และคุณจิตร เขาป่าไม่มีขบวนการ ... คุณจิตรตายงายกว่าที่นักยุทธศาสตร์การ เมืองตาย เขาไม่นิยมตายกันอย่างนี้ ตายงายเกินไป"

สุชาติ สวัสดิ์ศรี (2517 : 88 - 89) ให้ความเห็นว่า ... เขาคงไม่เคยรู้จักกับพร กอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแต่อย่างใด แต่ก็อาจจะมีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจร่วมกันในบางสิ่งบางอย่าง เพราะฉะนั้นการหายไปของเขาส่วนหนึ่งจึงเป็นลักษณะของ Revolutionary Romanticist ก็เป็นอย่างที่เรา นักคิด นักเขียนในยุโรปพากันไปตายในสงครามสเปนเป็นจำนวนมาก ... อิทธิพลอันนี้ก็มี ส่วนผลักดันให้ภูมิจิตร ตัดสินใจเขาไป

ก่อนจะเดินทางไปยังเพื่อหาเขาภูพาน จิตรได้ฝากบทความทางวิชาการ เรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ชื่อ ความเป็นมาของกบฏสยาม ไทย,ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาตินี้ ไว้เพื่อรอการพิมพ์เผยแพร่ บทความชิ้นนี้ เป็นวรรณกรรมรอยแก้วชิ้นสุดท้ายของจิตร ภูมิศักดิ์

(ชาญวิทย์ เกมศิริ, 2517 : คำนำ) งานชิ้นสุดท้ายชิ้นนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ได้ฝากไว้กับเพื่อนนักเขียนอาวุโสของเขา คือ สุภา ศิริมานนท์ โดยบอกฝากไว้เพียงสั้น ๆ ว่า "ถ้าหากมีทุนและมีโอกาสก็ขอให้จัดพิมพ์ให้ตาย รวมทั้งถ้าหากมีตรงไหนบกพร่องหรือไม่สมบูรณ์ก็ขอให้แก้ไขตกเติมให้ด้วย" คุณสุภา ศิริมานนท์ ได้เก็บต้นฉบับรักษาไว้เป็นอย่างดีเกือบ 10 ปี และเมื่อมรยาตการทางการเมืองเริ่มจะเอื้ออำนวย กอรปทั้งมีคนที่เริ่มสนใจใ้ในงานเขียนของจิตร ภูมิศักดิ์ มากขึ้น ภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516. งานของจิตร ภูมิศักดิ์จึงถูกเสนอมายังทางมูลนิธิโครงการการศึกษาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย โดยมีชลธิรา กักอยู่เป็นห่วงโซ่เปลาะสำคัญอีกเปลาะหนึ่งที่ทำให้หนังสือเล่มนี้ปรากฏออกมา ณ

ความเป็นมาของกำสยัม ไทย, ลาว และ ขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อ
ชนชาติ ซึ่งจัดพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคม
 ศาสตร์แห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2519 เป็นบทความทางนิรุกติศาสตร์ที่มีความยาวถึง
 615 กระดาษขนาด 16 หน้าก เป็นวรรณกรรมเรื่องยาวที่สุดของจิตร ภูมิศักดิ์ แต่
 (อุ. กำน่า) "ความเป็นมาของกำสยัม" เป็นงานที่ยังไม่จบของจิตร ภูมิศักดิ์ เหมือน
 กับงานหลายชิ้นของเขา" ถึงกระนั้นก็ บทความเรื่องนี้ก็เต็มไปด้วยคุณค่าสาระทาง
 วิชาการอย่างที่ยากจะหาบทความทางนิรุกติศาสตร์เรื่องใดมาเปรียบเทียบกับได้

(อุ. กำน่า) จิตร ภูมิศักดิ์ คงจะเริ่มเขียน ความเป็นมาของกำสยัม ...
 ในช่วง 6 ปีของการถูกจองจำ ... ทำให้เขามีเวลาก้นกว่าอาจจริงจังทั้งในคาน
 หลักฐานข้อมูล และในคานของภาษาต่าง ๆ จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นผู้ที่มีก้นตนเองจน
 ซำนาญทางคานภาษามาก่อนการถูกจองจำ ไม่ว่าจะเป็นภาษาอังกฤษ, ฝรั่งเศส
 และ เขมร ซึ่งจำเป็ อย่างยิ่งที่จะช่วยเบิกทางให้ออกัสของไทย, และเวลาที่อยู่ใน
 คุกเขาก็มีไค่ปล่อยไค่ไปในการที่จะเรียนภาษาเพิ่มทั้งจีน และมอญ - พม่า ใน
 บางส่วน ... ความก้นพัฒนาและความประณีตในการทางาน นี้แหละทำให้จิตร-
 ภูมิศักดิ์ สามารถเข้างถึงนิรุกติศาสตร์แห่งคานของออกัสไค่ไปไค่อย่างลึกซึ้ง

จิตรไค่นามจริงในการเขียนบทความเรื่องนี้ ในการก้นก้นนั้น จิตรไค้
 หลักฐานและเอกสารวางอิงมากมาย เป็นเอกสารภาษาไทย 66 ชิ้น เอกสารภาษา
 ต่างประเทศ 53 ชิ้น ที่น่าสนไค่มากก็ก้อจิตรไค่นำเอกสารโบราณประเภทคานานมาไค้
 เป็นหลักฐานอ้างอิง ซึ่งเอกสารเหล่านี้ก้อวิชาการไค้ทั่วไปมองไค้ไม่เห็นความสำคัญ
 เรื่องนี้จิตรไค้มีความเห็นไค้ว่า

(จิตร ภูมิศักดิ์, 2519 : 168 - 169) คำนำหนังสือหนังสือถึงเลาถึงกษัตริย์
 ราษฎรไทยเมืองลงมาถึงอาณาจักรโยนกนาคนครในบริเวณลุ่มแม่น้ำกก เมื่อราวต้น
 พุทธกาลและมีอาณาเขตทางใต้ลงมาถึงปากน้ำอิง (นครสวรรค์), เรามักจะไม่ยอม
 เชื่อกัน ทั้ง ๆ ที่ตำนานนั้นจกอย่างมีระเบียบติดต่อกันลงมาตามลำดับศักราช.
 เรื่องพงศาวดารของเชียงใหม่เริ่มตั้งแต่ปู่เจ้าลาลาจหรือลาวจักรราชตั้งราชวงศ์
 ลาวครองอาณาจักรเงินยางเมื่อ พ.ศ.1181 และจดคิดต่อกันลงมาไม่ขาดสาย,
 เราก็มักจะไม่ยอมเชื่อกันอีก ; จะเชื่อแต่บันทึกเขียนประวัติศาสตร์ฝรั่งแต่อย่างเดียวว่าไทย
 อพยพหนีภัยไล่จากพวกลาวลงมาจากหนานเจ้าเมื่อราว พ.ศ.1800 และก็ลงมา
 แสวงปฏิหารย์ตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นชั่วพริบตา. พุคตาย ๆ ก็คือ วงการนักประวัติ
 ศาสตร์ของไทยในอดีตกระทำผิดอย่างร้ายแรงอยู่อย่างหนึ่ง คือมอมเมาคนไทยให้
 ยอมรับรู้ รับเชื่อแต่เพียงเอกสารและตำนานของไทยใดเท่านั้น และถือแต่เรื่อง
 ราวของไทยใดเท่านั้นเป็นประวัติศาสตร์ของชาติ. ไม่ยอมรับรู้ รับเชื่อเอกสารคำ
 นานของไทยภาคเหนือซึ่งมีจดไว้อย่างอุดมและเรียบร้อย, ไม่ยอมรับเอาประวัติ
 การณ์ของนครรัฐต่าง ๆ ทางเหนือและประเทศโยนกอันรุ่งโรจน์ควยอารยธรรม
 รวมเข้าไว้ในประวัติศาสตร์แห่งชาติเลย

จิตรอธิบายสาเหตุของการเขียน ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาว
และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ไว้ 3 ประการ คือ

(ลูก. คำนำ) ประการที่หนึ่ง : นักปราชญ์ทางพงศาวดารและประวัติศาสตร์
 ในอดีตเริ่มสืบสาวที่มาและค้นหาความหมายของคำสยามโดยยึดเอาภาษาบาลีและ
 สันสกฤตเป็นจุดเริ่มต้น, ทั้งนี้ก็เพราะอุปาทานที่เชื่อว่าคำศัพท์สูง ๆ และสวย ๆ
 ทาง ๆ ในภาษาไทยจะต้องมีที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตทั้งสองนั้น. ข้าพเจ้าไม่เห็น
 พ้องด้วยกับวิธีเริ่มต้นที่ผูกมัดความคิดและจำกัดขอบเขตแห่งการค้นคว้าเช่นนี้ ;

การเริ่มต้นของข้าพเจ้าจึงมิได้เริ่มต้นจากจุดยืนเช่นนั้น, หากเริ่มต้นจากการสืบสาวতিকามรณรอยและขอเท็จจริงที่เป็นอยู่จริง แล้วก้าวเข้าไปหาคนคอของปัญหา

ประการที่สอง : ท่านผู้คนกว่าที่มาและความหมายของคำสยามในอีกคั่นสังเกตุไควาทุกทวนักเริ่มต้นควยยึดถือความรักชาติเป็นที่ตั้ง และพยายามอย่างนาชมเขยสรเสรีอยู่ในอันที่จะแสวงหากำเนิดและความหมายที่ดีและเป็นมงคลของคำสยาม, ฉะนั้น ท่านเหล่านั้นจึงมักยึดถือการแสวงหาความหมายที่ดีเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการคนกว่าเพียงคั่นเดียว. สำหรับข้าพเจ้า ความรู้สึกชาตินิยมกับขอเท็จจริงทางประวัติศาสตร์นั้นรู้สึกวบางครั้งก็อาจจะขัดกัน ; ในบทความนี้จึงเริ่มต้นจากขอเท็จจริงทางประวัติศาสตร์, มิได้เริ่มต้นจากความรู้สึกชาตินิยม, มิได้ปิดประตูตายสำหรับความหมายที่ร้าย และเปิดประตูต้อนรับเฉพาะความหมายที่ดีคั่นเดียว

ประการที่สาม : ท่านผู้คนกว่าในอีกคั่นก็จะเข้าสู่ปัญหานี้โดยเขาจับตัวปัญหาอย่างลอย ๆ ไม่สัมพันธ์กับพัฒนาการของชีวิตแห่งสังคมและพัฒนาการทางเศรษฐกิจของสังคมไทยและชนชาติที่เกี่ยวข้อง. ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า การวิเคราะห์ปัญหาทางอักษรศาสตร์และประวัติศาสตร์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับพัฒนาการของชีวิตแห่งสังคมและพัฒนาการทางเศรษฐกิจของสังคมทั้งของไทยและชนชาติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง, ถ้าเห็นทางจากสิ่งนี้เสียแล้ว เราจะไมอาจไกรับข้อสรุปที่ถูกคองแน่นอนเลยอย่างแก้ชาก

โดยจุดเริ่มสามประการดังกล่าวแล้ว งานคนกว่าขึ้นนี้ของข้าพเจ้าจึงอาจจะมิข้อคิกอะไรใหม่ ๆ อยู่บางแณที่สนใจศึกษาและคนกว่าวิชาอักษรศาสตร์และประวัติศาสตร์, กงจะไม่ถึงจิกชีกนาเบื้อเสียที่เดียว. ในอีกคั่นหนึ่งก็เป็นการแลกเปลี่ยนแง่คิกใหม่ ๆ กับบรรคาทานที่คนกว่าปัญหาเดียวกันนี้อยู่ควย.

ขอเขียนของข้าพเจ้าขึ้นนี้ กระทำในภาวะที่จำกัดและไรความสะดวกเป็นอย่าง ยิ่ง, แนนอน, ยอมคองมีที่บกพร่องฉิกพลาอันเกิดจากการศึกษาคนกว่าไม

รอบกานเพียงพอ. ท่านผู้อ่านหรือคุณกว่าอื่น ๆ ย่อมมีสิทธิเต็มที่จะวิจารณ์และ
ชี้ที่บกพร่องผิดพลาดอย่างตรงไปตรงมา, อันจะเป็นขอแก้แห่งความรู้ที่ถูกคอง.
ข้าพเจ้าเตรียมพร้อมอยู่แล้วที่จะรับผิดอย่างสิ้นคำในทุกแห่งที่มีการผิดพลาด และ
พร้อมที่จะแก้ไขที่ผิดใหญ่คองตามคำวิจารณ์หรือชี้แจงที่มีหลักฐานเหมาะสมนั้น ๆ.

บทความเรื่องนี้มีอยู่ 2 ภาค คือ

ภาคหนึ่ง : พื้นฐานทางนิรุกติศาสตร์และประวัติศาสตร์ ภาคนี้มีเนื้อหา
17 บท ความยาว 363 หน้า

ภาคสอง : ชื่อชนชาติและฐานะทางสังคม ภาคนี้มีเนื้อหา 10 บท
ความยาว 249 หน้า

นอกจากนั้น จิตรยังมีความตั้งใจจะเขียน ภาคผนวก อีกภาคหนึ่ง ซึ่งว่า
ด้วย ขอเท็จจริงว่าควยชนชาติขอม จิตรเขียนชื่อภาคนี้ไว้ในสารบัญ แต่ยังไม่ได้อ
เขียนเนื้อเรื่อง

จิตรมีความเห็นว่า คำดั้งเดิมของสยามนั้นคือ ขำ หรือซั้ม จากคำนี้เองที่
ค่อย ๆ พัฒนาไปเป็น ซาม, เขม, เขียม, ซยาม, สยาม ฯลฯ ในภาษาอื่น ๆ
โดยรอบ และไปไกลจนกระทั่งกลายเป็น อาโหม ในภาษาพื้นเมืองฮัสสัม ซึ่ง
ลักษณะการกลายคำเป็นรูปต่าง ๆ นั้น จิตรสามารถอธิบายให้เห็นไถอย่างละเอียด
ชัดเจนตามหลักวิชาการทางนิรุกติศาสตร์ โดยใช้ความรู้ทางประวัติศาสตร์และโบราณ
คดีเข้ามาประกอบ

จิตรได้สรุปแนวคิดของตนเกี่ยวกับคำว่า สยาม ไว้ดังนี้

(ลพ. 293 - 294) คำดั้งเดิมของ สยาม นั้นจะต้อง

1) เป็นคำคล้ายคลึงกับ ซาม - เขียม ที่ไ้ไว้เป็นมูลมุขฐานทางนิรุกติศาสตร์

2) ความหมายของมัน, ถ้าเชื่อว่าพงศาวดารราชวงศ์หยวนจกไว้ถูกต้อง, มันก็คงแปลว่าลุ่มแม่น้ำหรือเกี่ยวกับน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับสภาพชีวิตของสังคมชนมกลีกรรณในที่ราบลุ่มของชนชาติไต

3) ภาษาของคำนี้ ก็ ภาษาหนานเจา, ตามที่ระบุไว้ในพงศาวดารราชวงศ์หยวน เราจำเป็นต้องพิจารณาความแตกต่างของคำเป็นภาษาพื้นเมือง, ไม่ใช่คำภาษาจีน. แต่ภาษาพื้นเมืองหนานเจามีได้มีเฉพาะภาษาไตและหลอหลอ, ยังมีภาษาละว้า, กะฉิ่น ซึ่งล้วนเป็นชาติที่ใกล้เคียงกับ. และเฉพาะละว้านี้ครองเขตรัฐชานมากอนที่ไตจะเขามาปกครอง.

4) ที่เกิดของคำ สยาม ต้องอยู่ในบริเวณพะมาเหนือ ดังที่สืบสวนมาแล้ว การศึกษาหาต้นกำเนิดของมันคงไปศึกษาค้นหาจากภาษาและประวัติศาสตร์สังคมของชนชาติต่าง ๆ ที่นั่น, ไม่ใช่จากที่อื่น เป็นต้นว่า จากหน้ากระดาษของหนังสือพจนานุกรมสันสกฤต

5) เปิดโอกาสสำหรับความผิดพลาดของจีนผู้จดพงศาวดารราชวงศ์หยวน เช่น แปลคำว่า ส่าน โดยเข้าใจผิดในถ้อยคำภาษาพื้นเมืองที่คล้ายคลึงกัน เพราะเมื่อจดคำแปลของส่านใน พ.ศ.1800 นั้น ห่างไกลจาก พ.ศ.650 ที่ปรากฏชื่อประเทศส่านถึงกว่าพันปี

6) ข้อนี้เป็นข้อสำคัญ กล่าวคือไม่ควรไปเสาะหาคำที่คล้ายคลึงกับ ชาม - เขียม ในภาษาอื่น ๆ โดยละเลยการพิจารณาพัฒนาการของชีวิตทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตลอดจนสังคมของคนใด และไม่จำเป็นจะต้องเลือกหาแต่คำที่มีความหมายที่พิเศษเกินไป เพราะถ้าเราดำเนินตามแนวทางนั้น เราก็จะไต่ถามความหมายจากหลายภาษา เช่นในภาษา ซาสี หรือ กะลี (ตระกูลมอญ - เขมร) ในอัสสัมก็มีคำเขียม แปลว่า เจ้า, ประมุขชาติกุล : ในภาษาจามมีคำ เขียม แปลว่า ประเสริฐ, ถึงงาม เป็นต้น, และเราจะไม่ได้

ความจริงที่ปรากฏขึ้นภายในวิถีทางพัฒนาแห่งประวัติศาสตร์และสังคมเลย.

ขอสัมมุติฐานของจิตร ภูมิศักดิ์ มีลักษณะน่าสนใจมาก เพราะเป็นแนวคิดที่แตกต่างกับแนวคิดเดิมเกือบสิ้นเชิง

แม้ว่าจิตรจะไ้แสดงเนื้อหาสาระเกี่ยวกับความเป็นมาของคำสยามโดยละเอียดเกือบสมบูรณ์หมด แต่ก็มีแง่มุมบางตอนที่จิตรเห็นว่า ต้องการหลักฐานมาประกอบคำอธิบายเพิ่มเติมอีก จิตรจึงบอกไว้ว่า

(ลูก. 295) อนึ่ง ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า สัมมุติฐานที่ข้าพเจ้าเสนอเกี่ยวกับชา - ชาม - สยาม นี้ ข้าพเจ้ายังไม่ยืนยัน เพราะยังไม่มีโอกาสได้ศึกษาสภาพชีวิตของไ้ที่นั่นอย่างจุใจ และที่สำคัญก็ยังไม่มีโอกาสได้ศึกษา ภาษาวรรณคดี และเอกสารประวัติศาสตร์ของไ้แถบนั้น ที่เป็นคนฉมังภาษาพื้นเมืองอย่างรอบคอบและกว้างขวาง. จึงยังคงถือเป็นสัมมุติฐานที่ค้างขึ้นชั่วคราวเท่านั้น.

ส่วนความเป็นมาเกี่ยวกับชื่อชนชาติต่าง ๆ นั้น จิตรเห็นว่า มีที่มาสองทาง คือทางหนึ่งเป็นชื่อที่ชาติอื่นเรียก ซึ่งมักมีความหมายไปในทางดูถูก ส่วนอีกชื่อหนึ่งก็คือชื่อที่ชาตินั้น ๆ เรียกตัวเอง ซึ่งมักเป็นคำที่ยืนยันศักดิ์ศรีของตนเอง จิตรยกตัวอย่างชื่อของชนหลายเผ่ามาแสดง เช่น มีชนชาติอื่นเรียกชนเผ่าหนึ่งว่า "เซมิง" ซึ่งแปลว่าลิงหรือค่าง แต่ชนเผ่าเซมิงเรียกตัวเองว่า "เมนิก" ซึ่งแปลว่าคน เป็นต้น จิตรเห็นว่าชื่อสยาม และ ไทย ก็น่าจะมีที่มาเช่นเดียวกันนี้ คือมีชื่อหนึ่งเป็นชื่อที่ชาติอื่นเรียกและชื่อหนึ่งเป็นชื่อที่ชาติไทยเรียกตัวเอง

สำหรับวิธีการเขียนร้อยแก้วของจิตรในเรื่องนี้ ยังคงมีลักษณะเช่นเดียวกับบทความทางวิชาการ เรื่องก่อน ๆ ทั้งการใช้สำนวนภาษาและการจัดลำดับเนื้อความ แม้จิตรจะกล่าวว่า ตนเองศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่จุใจ แต่บทความชิ้นนี้

ก็เป็นบทความทางวิชาการด้านนิรุกติศาสตร์เกี่ยวกับคำว่า "สยาม" ที่มีเหตุผลและหลักฐานทางวิชาการมากที่สุด ไม่เคยมีผู้ใดคนกว่าอย่างจริงจังเท่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2519 : คำนำ) "... เป็นที่น่าเชื่อถือว่ายังไม่มีนักเขียนหรือนักวิชาการใดที่เกินกว่าใครรอบรู้เท่ากันจิตร ภูมิศักดิ์ ในประเด็นเหล่านี้"

เมื่อไคมอบตนฉบับ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาว และ ขอม และ ลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ไว้กับ สุภา ศิริमानนท์ แล้ว จิตรไค้ได้ออกเดินทางไปยังเพื่อหาเอกสาร (ครอง จันทวงษ์ และชีวิตบนเพื่อหาเอกสารของจิตร ภูมิศักดิ์, (2517 : 39) "... เขาไค้ไปถึงบริเวณคันทูพาน บ้านเหลาใหญ่ ตำบลคงแสนตอ เขตคงพะ อำเภอสว่างแดนดิน อันเป็นกองทัพบกเมื่อราวเดือนพฤศจิกายน 2508" และ จิตรไค้เขาร่วมปฏิบัติการกับขบวนการรายก่อนนิวินสค์

(จด. 40) "...จิตรไค้ดำเนินชีวิตเรียบง่าย ๆ ง่าย ๆ อยู่อย่างไค้ก็อยู่อย่างนั้น คุยกัน กินอย่างไรก็กินอย่างนั้นคุยกัน ทำงานอะไรก็ทำงานนั้น ๆ คุยกัน จิตรไค้สนใจศึกษาจากสหายและนักเรียน, อ่อนน้อมถ่อมตน, ขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือสหายและมวลชนที่นั่นทางคานวัฒนธรรม, ช่วยสอนหนังสือ, สอนเพลง, เสาประสม การไค้การ เมองไค้คนพบเห็นให้ทั้งอย่างไค้รู้เห็นคเห็น้อย ... ร้อมกันนั้นเขาไค้เข้ฝึกทหารอย่างเอาจริงเอาจัง ไค้กลัวเปื้อน ไค้กลัวเหน้อย ไค้กลัวเจ็บ ไค้กลัวหิว, ร้อมเสมอที่จะรับมื่อกับการปราบปราม ...

ในช่วงปี 2508 - 2509 จิตรไค้มีความเชื่อมั่นในลัทธิมากยิ่งขึ้น และขณะที่อยู่ในป่าแถบเพื่อหาเอกสารนี้เอง จิตรไค้แต่งเพลงขึ้นเพลงหนึ่ง เป็นเพลงเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวจิตรขณะนั้น เพลงนั้นชื่อ "ภูพานปฏิวัติ"

เพลงนี้ เป็นวรรณกรรมชิ้นสุดท้ายของจิตร ภูมิศักดิ์ เค้าที่ผู้เขียนก่นกว่าไค้มีเนื้อร้องว่า

ยื่นตระหง่านฟ้า

แผ่ไพศาลทิวาวัยออกสูงสง่า

ภูพานมิ่งขวัญภูหอแหล่งไทย

ขงแครงเคนของพร รสะบัคโปกพรวิวเหนือภู

สุพาญโหมหวิวหวิวไมเคยหวั่นไหว

ประทีปแห่งยุคเหมือนแสงอาทิตย์อุทัย

นำทางสู่ชัยมิไคหวั่นมันศรีทศา

นักรบเหนือภูพาน ทหารของมวลชน

เก็กเกี้ยว อคทน เลือดเนื้อพลีเพื่อประชา

ทุกกองคิมลำนาวาขุนเขาสูงเสียดฟ้า

พวกเราเฝ้าฝักคั่นคนทนทาน

เสี่ยงปืนกองกำรารม ถูกคามทั่วแครง

ระเบิดทุมลงปานฝนไมเคยสะท้าน

สงครามประชาชนทุกคนล้วนอาจุหาญ

ยื่นหยักตระหง่าน ค้งภูพานไมหวั่นมองภัย

มวลชนเกรียงไกร ชีชีชกชัยสงคราม

เพลิงปฏิวัติ แดสะพักโหมฮือเป็นเปลวลูกกลม

ขงแครงเคนงามโปกทายทา เติ้น้อยออกภูพาน

จากเนื้อร้องเพลงนี้ ทำให้เห็นได้ว่า จิตร ภูมิศักดิ์ ไก่หนุ่มเพื่อชีวิตจิตใจ
อยู่ในอุดมการณ์ของลัทธิมากซ์ และการที่จิตรอยู่ป่า ไม่ทำให้ความสามารถทาง
วรรณกรรมของจิตรลดลง คำที่จิตรใช้เป็นคำที่มีพลัง เราความรู้สึกไ้มาก

เอกสาร ครอง จันทวงศ์ และชีวิตบนเทือกเขาภูพานของจิตร ภูมิศักดิ์
(2517 : 47 - 49) ไกลลาถึงวาระสุดท้ายของจิตรว่า วันที่ 5 พฤษภาคม 2509 จิตร ภูมิศักดิ์ นำกำลังของพรรคการร้ายฉานไปยังหมู่บ้านหนองกุง อำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนคร เตรียมเขาไปสอยคนล้มสลายชีพในหมู่บ้าน แคว้นเขาไปไม่กี่เพราะไม่พบประชาชน เนื่องจากยังคุมสภาพโกโมคู้จิ จิตรจึงนำทหารไปชุมนุมที่จอมปลวกชายบ้านภูลาดเลาจนเวลาล่วงเลยไปมาก เสี่ยงอาหารที่นำมาทั้งหมดลงแล้ว การกอบกู้ที่จอมปลวกเป็นการกอบกู้ที่เนิ่นนาน คนที่ไปกับจิตร ก็เหนื่อยและเริ่มกระสับกระส่าย เพื่อให้บรรลุภาระหน้าที่ในการคุมสภาพของหมู่บ้าน จิตรจึงตัดสินใจเข้าไปสลายสภาพด้วยตนเอง ภายใต้สภาพการณ์ที่ไม่แจ่มชัดนี้ การเข้าหมู่บ้านเป็นการเสี่ยงอย่างยิ่ง คนที่ไปกับจิตรจึงไม่ยอมให้เขาเข้าไป จิตรได้ออกคำสั่งให้คนเหล่านั้นคอยอยู่ที่จอมปลวก ส่วนตัวเองก็เล็ดลอดเข้าไปในหมู่บ้านปฏิบัติการระทึกอันยากลำบากและเต็มไปด้วยอันตรายนี้แต่ลำพัง

เขาขึ้นไปที่บ้านหลังหนึ่ง ไกลความวุ่นวายกำลังของการอยู่ที่นี่ไม่น้อย เมื่อคุมสภาพไกลจนข้างจะเอื่อยแล้ว เขาก็เตรียมตัวกลับ แต่เนื่องจากเจ้าของบ้านกำลังเตรียมเสบียงให้เขาเอาติดตัวไปฝากเพื่อนรัก เขาจึงซาอยู่ ไม่ทันรู้ถึงความใกล้ไปถึงหูลูกเขยก้านแล้ว ลูกเขยก้านจึงนำกำลังของการเขาหลบมาหลังนั้นไว้อย่างรวดเร็ว จิตรเหล่ลงไปเห็น จึงฉวยเอาท่อขวาดอยลงจากเรือน แต่ไม่ทันเสียแล้ว เขาถูกระดมยิงอย่างหนัก

จิตร ถูกกระสุนหลายนัด, ลมลง

วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2501 - 2508

1. วรรณกรรมรวมแก้ว

1.1 เรื่องแปล

1.1.1 นวนิยายและเรื่องสั้นแปล

แม่ ของ แมกซิม กอร์กี้, เรื่องแปล (นวนิยาย) จิตร ภูมิศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2519, สำนักพิมพ์แสงตะวัน

แอนนา กวเรวินา, เรื่องแปล (นวนิยาย), ยังไม่เคยเผยแพร่.

โคซาน ของ เปรมจิตต์, เรื่องแปล (นวนิยาย), ไม่จบ, ยังไม่เคยเผยแพร่.

คนขี้เลื่อย ของ ภาณุ ภัคตาคารยะ, เรื่องแปล (นวนิยาย), ไม่จบ, ยังไม่เคยเผยแพร่

รวมเรื่องสั้นเวียตนาม ก๊วยเลือกและชีวิต, เรื่องแปล (เรื่องสั้น), พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2519, สำนักพิมพ์แสงตะวัน

1.1.2 บทความทางวิชาการแปล

คาร์ล มาร์กซ์, เรื่องแปล (วิชาการ), พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2518, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2518, สำนักพิมพ์เทอชรรบ.

ความเรียงว่าด้วยศาสนา ของยอร์ช ทอมสัน, กวาบเรียงแปล, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2519, สำนักพิมพ์แสงตะวัน.

1.2 บทความทางวิชาการ

นิราศหนองคาย วรรณคดีที่ถูกสั่งเผา, วิจัยวรรณคดี, สิทธิ ศรีสยาม, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2518, สำนักพิมพ์สถานศึกษารามคำแหง. ไซชื่อเดิม, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2518, สำนักพิมพ์หนองแสงธรรม. ที่ปรกร — กิลปินันกรบของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2519, สำนักพิมพ์แสงตะวัน

ข้อคิดทางนิรุกติศาสตร์, บทความวิชาการภาษาศาสตร์, ยังไม่เคยเผยแพร่

โคลงหา ... มรดกทางวรรณคดีไทย, วิจัยวรรณคดี, กวี ศรีสยาม, ประชาธิปไตย พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2507. บทความวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินาของจิตร ภูมิศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517, สำนักพิมพ์แสงตะวัน, บทความวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินาของจิตร ภูมิศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2518, สำนักพิมพ์แสงตะวัน.

ที่ปรกศิลป์นักรบของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ.2519, สำนักพิมพ์แสงตะวัน.

2. วรรณกรรมร่ายกรอง

2.1 บทกวีนิพนธ์

โคลงสรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานครยุคไทยพัฒนา พ.ศ.2507, กวีการเมือง, ประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2507, เศรษฐกร, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2514, รวมบทกวีและงานกลอนของกวีการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ 3 พ.ศ.2517, แนวร่วมนักศึกษาเชียงใหม่.

วิญญานสยาม สติติการพิมพ์เหมือนโคลงสรรเสริญเกียรติกรุงเทพมหานครยุคไทยพัฒนา

ถาวกลางคืน สติติการพิมพ์เหมือนวิญญานสยาม

เนื้อ นม ไช สติติการพิมพ์เหมือนวิญญานสยาม

กำเต๋อบจากเพื่อนเก่า, เพื่อนเก่า, สติติการพิมพ์เหมือนวิญญานสยาม, รวมบทกวีที่สรรเสริญของกวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 4 พ.ศ.2517, สำนักพิมพ์กลุ่มวรรณกรรมธรรมชาติ.

วิญญานหนังสือพิมพ์, กวีศรีสยาม, ประชาธิปไตย, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2507, รวมบทกวีที่สรรเสริญของกวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2517, สำนักพิมพ์กลุ่มวรรณกรรมธรรมชาติ.

จึงเหลนกรุง กวีการเมือง, สติติการพิมพ์เหมือนวิญญานหนังสือพิมพ์

2.2 เพลง

มาร์ชลวดยาว, สุธรรม บุญรุ่ง,

มาร์ชชวาวนาไทย, สุธรรม บุญรุ่ง

ฟ้าใหม่, สุธรรม บุญรุ่ง

แสงดาวแห่งศรัทธา, สุธรรม บุญรุ่ง

เสียงเพรียกจากมาตุภูมิ, สุธรรม บุญรุ่ง

เพลงว่าวันเมย์เกย์, สุธรรม บุญรุ่ง
มนตรีจากเสียงกระซิบ, สุธรรม บุญรุ่ง
ศักดิ์ศรีของแรงงาน, สุธรรม บุญรุ่ง
ความหวังยังไม่สิ้น, สุธรรม บุญรุ่ง
อินเทอร์เน็ตชนแดน, สุธรรม บุญรุ่ง
ภูพานปวิวิติ, จิตร ภูมิศักดิ์

2.3 บทละคร

มนตรีจากเสียงกระซิบ, บทละคร เพลง, กอมมิวนิสต์ลาคยาว, พิมพ์ครั้งที่ 1
พ.ศ.2517, สำนักพิมพ์คนหนุ่ม.

สรุปลักษณะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในช่วง พ.ศ.2501 – 2508

1. รูปแบบ

1.1 วรรณกรรมร้อยแก้ว ในช่วงนี้จิตรมีงานแปลมากกว่าช่วงอื่น ๆ แปลทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น และ บทความทางวิชาการ ส่วนวรรณกรรมที่จิตร เขียนเอง เป็นบทความวิชาการทางอักษร ศาสตร์ เช่นเดียวกับช่วงอื่น ๆ

1.2 วรรณกรรมร้อยกรอง จิตร เขียนร้อยกรองในรูปแบบต่าง ๆ กัน ในช่วงนี้จิตรใช้ฉันทลักษณ์หลายแบบไปอย่างมีประสิทธิภาพ เขียนร้อยกรองอย่างเคร่งครัดฉันทลักษณ์ แม้มีการดัดแปลงปรับปรุงฉันทลักษณ์ร้อยกรอง เช่น โคลงห้า และราย แต่การดัดแปลงนั้นก็มีรูปแบบค่อนข้าง มีการส่งสัมผัสที่แน่นอน มีจำนวนพยางค์คงตัวน่าสังเกตว่า จิตร เลิกเขียนกลอนแบบยี่สิบพยางค์ไปโดยสิ้นเชิงตามเนื้อความที่จิตร เคยเขียนอยู่ในช่วง พ.ศ.2500 – 2501 มีการนำรูปแบบเพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงเรือ เพลงฉ่อย มาบรรจุไว้ในวรรณกรรมร้อยกรอง บทกวีของจิตรได้มีความงดงามและลึกลับอย่างสมบูรณ์

ในช่วงนี้ วรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ มีคุณค่ามากขึ้นทั้งร้อยแก้วและร้อย

กร องทั้งคานปริมาณและคุณภาพ

2. ลักษณะเฉพาะตัว

ลักษณะเด่นของวรรณกรรมร้อยแก้วที่จิตร เขียนในช่วงนี้ก็ยังเหมือนกับการเขียนในช่วงก่อน ๆ คือการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในข้อเขียนทางวิชาการ อย่างละเอียดจริงจัง จนข้อกติกแต่ละข้อเกือบไม่มีแง่มุมที่จะโต้แย้ง การให้ข้อกติกของจิตรแต่ละครั้งประกอบด้วยเหตุผลและหลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ มาสนับสนุนอย่างมากมาย จิตร เน้นว่า ภาษา เป็นสิ่งที่พัฒนาการควบคู่กันไปกับพัฒนาการของชีวิตทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม ฉะนั้น การศึกษากาพย์จึงต้องนำหลักฐานจากสิ่งกึ่งกล่าวมาประกอบข้อกติกเห็น

ลักษณะเฉพาะตัวของจิตรในการเขียนร้อยกรองก็คือการเขียนร้อยกรองหลายรูปแบบลงในวรรณกรรมเรื่องเดียวกัน จิตรรู้จักคำมาก มีคำที่ไวยากรณ์ ตั้งแต่คำสูงถึงคำต่ำ คำเก่าถึงภาษาสะแลง จิตรมักศึกษาคำอยู่หลายคำ เช่น อา, บา, โอยพอ เป็นต้น มีการแทรกร้อยแก้วสั้น ๆ เพื่อย้ำความในบทร้อยกรอง และมีการอธิบายคำแทรกลงไปในระหว่างบทร้อยกรอง จิตรละทิ้งความเชื่อเดิมของกวีโบราณที่ว่ากาพย์กลอนเป็นของสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ แต่เห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม จิตรนิยมเขียนกาพย์ยานีมากกว่ารูปแบบร้อยกรองชนิดอื่น กาพย์ยานีของจิตรกราว และมีพลังมาก

3. ประสิทธิภาพ

จิตรได้ปรับปรุงฉันทลักษณ์โบราณให้เหมาะสมกับการรับของคนปัจจุบันยิ่งขึ้น เช่นปรับปรุงโคลงห้า เป็นโคลงห้าพัฒนา ปรับปรุงราย เป็นรายพัฒนา เป็นต้น

4. กติวิธี

ในการ เขียนร้อยแก้ว จิตรมักใช้วิธีเร้าความสนใจผู้อ่านโดยยกข้อสันนิษฐานของผู้อ่านมาแสดงแล้วจึงยกข้อกีดกันของคนกล่าวแย้งพร้อมด้วยหลักฐานสนับสนุน มีการเน้นให้เห็นจุดปัญหาก่อนที่จะอธิบายข้อสันนิษฐานของตน เพื่อให้ผู้อ่านจับจุดของสิ่งที่จะอธิบายให้ชัดเจน มีการสรุปความเป็นตอน ๆ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจสาระของความใกล้ชิดขึ้น

ในการ เขียนร้อยกรอง จิตรนิยมแทรกกลวิธีร้อยแก้ว และใช้คำอุทานกับเครื่องหมายวรรคตอนเร้าความรู้สึกของผู้อ่าน

5. ทักษะ

5.1 ทักษะเกี่ยวกับสังคมไทย

จิตรมีความเห็นว่า วัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่มิควรค่า เป็นสิ่งแสดงความเป็นชาติ จิตรเกลียดชังอารยธรรมตะวันตกที่เขาครอบงำเขาวงกตอย่างที่สุด และมีความเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นควรเปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่การเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องศึกษาของเก่าให้แจ่มแจ้งเสียก่อน แล้วปรับปรุงขอบกรอบ ไม่ใช่ทำไปโดยไม่มีระเบียบแบบแผน

5.2 ทักษะเกี่ยวกับการสร้างวรรณกรรม

จิตรยึดมั่นในกคินิยมของนักเขียนที่จิตรประกาศไว้ใน "ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน" ก่อนนักเขียนต้องใช้วรรณกรรมของตนเป็นเครื่องมือให้เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้น โดยนักเขียนต้องเป็นฝ่ายขาวนาแลกรรมกร .

บทที่ ๕

สรุปผลการศึกษา วิจัย ปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาครั้งนี้

๑. เพื่อศึกษาวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในการรูปแบบ (form) ลักษณะเฉพาะตัว (style) ประเพณีการ (convention) เทคนิค (technique) และทัศนะ (vision)
๒. เพื่อศึกษาประวัติชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวรรณกรรม

วิธีการในการศึกษาครั้งนี้

๑. วิธีการรวมข้อมูล

๑.๑ ศึกษาวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ และความรู้เกี่ยวกับประวัติชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวรรณกรรม โดยศึกษามากกว่าจากหนังสือ, วารสาร, หนังสือพิมพ์ และเอกสารต่าง ๆ

๑.๒ ศึกษาบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ และผู้ที่มีความสัมพันธ์กับจิตร ภูมิศักดิ์ในทางต่าง ๆ

๒. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

๒.๑ กำหนดแผนผังวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่เรียกว่าไคอออกเพีย
๓ ช่วง เพื่อการวิเคราะห์การพิจารณาการวิวัฒนาการของแนวคิด โดยแบ่งเป็นดังนี้

ช่วงที่ ๑ วรรณกรรมที่แต่งด้วยพระห้วงนึกมา ณ จุดอุดมการณ์ทาง
วิทยาลัย ตั้งแต่ระยะเริ่มเข้าศึกษาจนถึงระยะถูกพักการเรียน (พ.ศ. ๒๔๙๓ -
พ.ศ. ๒๔๙๖)

ข้างที่ ๒ วรณกรรมที่แกงแล้วเผยแพร่ในระยะพักการ เรียบและสำเร็จ
การฝึกหัด (พ.ศ. ๒๔๙๙ - พ.ศ. ๒๕๐๐)

ข้างที่ ๓ วรณกรรมที่แกงแล้วเผยแพร่ตั้งแต่ระยะที่ถูกรวบรวมถึงแก่กรรม
(พ.ศ. ๒๕๐๑ - พ.ศ. ๒๕๐๔)

๒.๒ จัดแบ่งวรณกรรมที่รวบรวมไว้แต่ละข้างออกเป็น ๒ ประเภท
ความรูปแบบ คือ ร้อยกรองและร้อยแก้ว แบ่งวรณกรรมแต่ละประเภทออกเป็น
การต่าง ๆ ตามเนื้อหาของวรณกรรมแต่ละเรื่อง

๒.๓ วิเคราะห์วรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์ ในด้านรูปแบบ, ลักษณะ
เนื้อหา, ประเด็นการ, ท่วงทำนอง และสาระที่ปรากฏในวรณกรรม

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

๑. ลักษณะวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์

๑.๑ รูปแบบ

จิตร เริ่มการเขียนวรรณกรรมร้อยแก้วในรูปแบบของบทความทางวิชาการด้าน
อักษรศาสตร์ โดยในลักษณะทางนิรุกติศาสตร์, วรณคดี, ประวัติศาสตร์,
โบราณคดีและวัฒนธรรม เขาประกอบการศึกษา จิตรภูมิศักดิ์เขียนเรื่องราว
เกี่ยวกับความเข้มแข็งของชาวไทต่าง ๆ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๙ จิตรได้เริ่มเขียน
บทความเกี่ยวกับพุทธปรัชญาและเขียนเรื่องสั้นทั้งเรื่อง ทั้งเหตุการณ์การ เรียบเรียง
ถึงลูกขี้กบ จิตร เขียน สารคดีเกี่ยวกับศิลปวรรณคดี ประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา
เป็นส่วนใหญ่ ขณะถูกคุมขังอยู่ในคุกยาว จิตรได้แปลนวนิยาย เรื่องสั้น และ
บทความหลายเรื่อง แต่จิตรก็ไม่ได้ทิ้งการเขียนบทความวิชาการด้านนิรุกติศาสตร์

จิตร เริ่มการเขียนวรรณกรรมร้อยกรองออกเผยแพร่ในรูปแบบการเขียนโคล
กอนกับเด็กตลอดไป ในระยะแรก จิตรเขียนอย่างเกรงกลัวข้อพิพาท จึงแต่

ระยะถูกหักการ เริ่มวาดถึงถูกรับคุม จิตรเจี๊ยะเขียนนอกโดยใจกำตายสมาย มุง
 แสดง เนื้อความมากกว่ายี่สิบปี ฉันทะลักการ และเริ่มแต่งเพลง ขณะอยู่ในคุก
 ยาว จิตรแต่งเพลงหลายเพลงและแต่งละคร เพลงทั้งเรื่อง การเขียนร่าย
 กรองของจิตรในขณะนี้ได้ลักษณะเครื่องกักในรูปแบบฉันทลักษณ์ และได้นำไปโดย
 ความรักกับปลงรับปรุงกับหลักฉันทะการไพเราะเหมา สก้นการ เขียนของจิตรยังได้
 มีการปรับปรุงแบบของคำเขาเขาบรรจุไว้ บรรดากรรมกรกรอง จิตรเขียนร่าย
 กรองไว้ทุกรูปแบบ และยังมีภาพเขียนมากกว่าฉันทลักษณ์อีก

๑.๒ จิตรและเจเฉพาะตัว

ลักษณะเด่นในการเขียนวรรณกรรมระยะแรกของจิตร ภูมิศักดิ์คือการ
 วิเคราะห์ข้อเท็จจริงในข้อเขียนทางวิชาการอย่างละเอียดถี่ถ้วนจนเกิดกับข้อ
 เกิดใหม่มีแง่มุมที่ระมัดระวัง การให้ข้อคิดของจิตรแต่ละครั้งมักประกอบด้วยเหตุ
 ผลและหลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ มาสนับสนุนอย่างมากมาย จิตรเห็นว่าคำว่าเป็น
 สิ่งที่มีค่าการเก็บเกี่ยวไปกับคำและการของชีวิตทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
 และสังคม การให้คำอธิบายจึงต้องนำหลักคำกล่าวดังกล่าวมาประกอบ
 ข้อคิดเห็นส่วนตัวเขียนของจิตรเป็นคำกล่าวทางวิชาการ แต่มีภาษาพูดแทรกอยู่
 บางตอน และมักใช้การเล่าในการเขียน

ลักษณะเฉพาะตัวของจิตรในการเขียนบรรยายปรากฏเด่นชัดในช่วงที่ถูก
 คุมขังอยู่ในคุกยาวกว่า จิตรได้เขียนบรรยายหลายรูปแบบทั้งในวรรณกรรมเรื่อง
 เกี่ยวกับจิตรผู้จัดทำมาก มีคำที่ซ้ำมาก จิตรมักใช้คำซ้ำ ๆ อยู่หลายคำ เช่น
 อ้า! บ้า! โธษะ! เป็นต้น มีการแทรกถ้อยคำสั้น ๆ เพื่อบอกความในบท
 ร่ายกรอง จิตรละทิ้งการแต่งคำของกวีโบราณที่ว่าการเขียนคือเป็นสิ่งที่สูงส่งและ
 รักเกียรติ แต่เห็นว่า มันเป็นเรื่องของวัฒนธรรม จิตรเขียนเขียนคำเขย่าใจจาก
 การร่ายกรองรูปแบบอื่น คำเขย่าใจของจิตรมีความเป็นพลังมาก

๑.๓ ประสิทธิภาพ

ในการวรรณกรรม ร้อยแก้ว จิตรโคเน้นแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับการศึกษา กวีนิพนธ์ทางนิรุกติศาสตร์ว่า ภาษาเป็นสิ่งที่พัฒนาการ เกี่ยวพันกันไปกับการพัฒนาของ ชีวิตทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม ฉะนั้น การศึกษาภาษาจึงต้องนำ หลักฐานจากสิ่งดังกล่าวมาประกอบขบคิดเห็น ซึ่งข้อเท็จจริง เหล่านี้มักถูกละเลย ไปเสมอในการศึกษาของผู้อื่น

ในการวรรณกรรม ร้อยกรอง จิตรโคปรับปรุงจิตหลักโคโบราณให้เหมาะสม กับการรับของทศวรรษปัจจุบัน เช่น ปรับปรุงโคลงห้า เป็นโคลง ห้าพัฒนา ปรับปรุงรายโบราณ เป็นรายห้าหา เป็นแทน เป็นการนำร้อยกรองหลายรูปแบบมารวม กันในวรรณกรรมเรื่องเดียว รวมทั้งนำรูปแบบของพื้นบ้านมาไว้ในวรรณกรรม ร้อยกรองด้วย

๑.๔ กลวิธี

ในการเขียนร้อยแก้ว จิตรมีกลวิธีเร้าความสนใจของผู้อ่านโดยยกข้อ สันนิษฐานของผู้อื่นมาแสดง แล้วจึงยกข้ออีกเห็นของตัวกล่าวแย้ง พร้อมด้วยหลักฐาน สืบค้น เช่น มีการกล่าวให้เหตุผลหักล้างข้อสันนิษฐานของผู้อื่น เพื่อให้ผู้อ่าน อารมณ์ของสิ่งที่อธิบายในข้อเท็จจริง เป็นการสรุปความเป็นตอน ๆ เพื่อให้ผู้อ่าน เข้าใจเนื้อหาสาระได้ดียิ่งขึ้น

ในการเขียนร้อยกรอง จิตรนิยมแทรกวลีร้อยแก้ว และใช้คำอุทานกับ เครื่องหมายวรรคตอนเร้าความรู้สึกของผู้อ่าน

๑.๕ ทักษะ

ในการทัศนะเกี่ยวกับความเป็นไทยของสังคมไทย จิตรมีความเห็นว่า วัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่มีความเป็นชาติ เป็นสิ่งแสดงความเป็นชาติ จิตรเกลียดชังอารย- ธรรมตะวันตกที่เขาบอกว่าเขาวงกตไทยอย่างที่สุด และมีความเห็นว่า วัฒนธรรม นั้นควรเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับยุคสมัย แต่การเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องศึกษา

ของเก่าให้ใจกว้างขวางเสียก่อน แล้วจึงปรับปรุงแก้ไขพร้อมกันจริง ๆ ไม่ใช่ทำไปโดยไม่มีระเบียบแบบแผน

ในระยะแรกของการสร้างวรรณกรรม จิตรมีลักษณะการสร้างวรรณกรรมเพื่อให้เห็นประโยชน์ทางวิชาการ แล้วจากเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลัง ทำให้จิตรมีความลึกเห็นรุนแรงทางการเมือง เชื่อมโยงในลัทธิมากมั่ง จึงมีลักษณะว่า มักเขียนทั้งใช้วรรณกรรมของกรมเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ระหว่างชนชั้น โดยมักเขียนทั้งเป็นฝ่ายของชนชั้นแรงงาน

2. ประวัติชีวิตของจิตร ภูมิศักดิ์

เกิด : วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2473

ที่อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

เป็นบุตรคนเล็กในจำนวนพี่น้อง 4 คน

ของนายทิม ภูมิศักดิ์ และนางแสงเงิน (ฉาบขาวแก้ว) ภูมิศักดิ์

การศึกษา : เริ่มเข้าเรียนที่โรงเรียนวัดกาจบุรี

เรียนชั้นประถม 6 ปี ในระหว่างปี

พ.ศ. 2490 เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร

พ.ศ. 2492 เข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร

พ.ศ. 2500 ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2501 ศึกษาในระหว่างปี 1940 สาขาวิชาศิลปการ

ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร แล้วต้องพักการเรียนไปวันที่

21 ตุลาคม พ.ศ. 2501 เพราะถูกจับกุมในข้อหาการกระทำความผิดเป็น

คอมมิวนิสต์

การลาออกนิคม : เริ่มมาอยู่ในวงการวิชาการและสามารถเขียนนิพนธ์โบราณคดี

ที่ปรากฏอยู่ในวารสารได้หลายฉบับ

ปีถวายรับใช้การไปเฝ้าสมเด็จพระ จักรพรรดิ ฝรั่งเศส จีน

มีความรู้ในภาษารัสเซียและภาษาเยอรมัน เด็กน้อย

ประวัติอาชีพ : พ.ศ.2493 - พ.ศ.2500 มีงานอดิเรกที่หารายได้ส่งตัวเองคือเป็น
ผู้เข้าเขียนนักศึกษาร

พ.ศ.2496 - พ.ศ.2497 เป็นครูสอนภาษาไทยที่โรงเรียนวัดเสนาศึกษา
แล้วออกไปทำงานที่ร้านจ้างหนังสือ (เสนาบดี)

มีเอกสาร (แต่ประวัติบอกมองยังไม่ชัด) ระบบประวัติอาชีพมองว่าทั้งนี้

พ.ศ.2498 เป็นครูสอนภาษาไทยที่โรงเรียนวัดเสนาศึกษา

รับจ้างสอนภาษาไทยให้คนทรยศ

ทางสมเด็จพระสังฆราช พระสมเด็จ เจ้าแก้ว ๆ ละ 1,500 บาท

ออกเมื่อ พ.ศ.2501

พ.ศ.2501 เดือนกรกฎาคม รับราชการเป็นทหารอากาศ ซึ่งก็อากาศโยธิน

มีหน้าที่เร่เรืออากาศกร มีเงินเดือนเดือนหนึ่งตก พ.ศ.2501 เพราะ

กระแสรวมกวมวิชาการ เร่เรือ มาเป็นครู

เป็นครูเร่เรือโรงเรียนเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ อัตรา 1,200 บาท

เป็นอาจารย์พิเศษสอนวิชาภาษาอังกฤษ ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร

เหตุการณ์สำคัญในชีวิต : พ.ศ.2496 เป็นอาจารย์สอน วิชาประวัติศาสตร์ วิชาดนตรี

มหาวิทยาลัย

ถูกจับโยนคุก และถูกสั่งพักการเรียน

พ.ศ.2501 ถูกจับกุมในข้อหาการกระทำความผิดเป็นกบฏ

พ.ศ.2507 ออกจากคุกแล้วได้เข้าเรียนที่มหาวิทยาลัยศิลปากร

ทางการ

พ.ศ.2508 เดือนพฤศจิกายน เข้าร่วมปฏิบัติการกับกองการร้ายของ

นามปากกา : จิตร ภูมิศักดิ์ (นามจริง) เขียนบทความทางการเมืองและเรื่องแปล

กวีการเมือง	เขียนบทวิจารณ์
กวีศรีสยาม	เขียนบทวิจารณ์และบทความทางวรรณคดี
ขวัญใจ	เขียนบทวิจารณ์
ขวัญรา	เขียนบทวิจารณ์
พิภพ	เขียนบทความเกี่ยวกับศิลปะและวรรณคดี
ภาณุภาค	เขียนบทความเกี่ยวกับศาสนา
มุกตม	เขียนบทวิจารณ์หนังสือ
เพื่อนเก่า	เขียนบทวิจารณ์
ผู้เขียน	เขียนบทความวิจารณ์ภาพยนตร์
กิมป์ ศักดิ์ม้วน	เขียนบทความเกี่ยวกับศิลปะและวรรณคดี
กรีนรา	เขียนบทวิจารณ์
กรีนกร	เขียนบทวิจารณ์
ภูฏาน	เขียนบทวิจารณ์
กมลภาพ ปรินาเจริญ	เขียนบทวิจารณ์ศิลปะวรรณคดีและภาพยนตร์
สงวนใจ ศรีเทพธรรม	เขียนบทความทางสังคมวิทยา
สทธิ ศรีสยาม	เขียนบทความวิเคราะห์วรรณคดี
สุธรรม บุบง	บทกวี

จิตร ภูมิศักดิ์

ถึงแก่กรรม : วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2509

ที่สมภารแห่งกรุง อัมพวาภิรมย์ จัง เวลอุดร

3. รายชื่อวรรณกรรมของจิตร ภูมิศักดิ์

วรรณกรรมร้อยแก้ว

1) วรรณกรรมคำกล่าวและการสารคดี

วิทยายุทธ (ก - ข), วิวัฒนาการภาษาสันสกฤต, จิตร ภูมิศักดิ์, จิตร ภูมิศักดิ์
อภินิหารของพระยา..., พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2519 โครงการหนังสือ
เล่มนี้พิมพ์ที่สำนักงานศิลปวัฒนธรรม.

แฉกไฟ, บทความวิชาการภาษาสันสกฤตและวรรณคดีวิจารณ์, จิตร ภูมิศักดิ์,
ปาริ วาท, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2493.

กันเมียง, บทความวิชาการภาษาสันสกฤต, จิตร ภูมิศักดิ์, วงวรรณคดี,
พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2495.

วังเวก, บทความวิชาการภาษาสันสกฤต, จิตร ภูมิศักดิ์, วารสารศิลปการ,
พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2496.

นิยายในตำนาน, บทความวิชาการภาษาสันสกฤต, จิตร ภูมิศักดิ์, วงวรรณคดี,
พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2496.

กรงไฟโครมกล่อหล้า ใจเหนือฟ้าคำพยาน, บทความวิชาการภาษาสันสกฤต, จิตร
ภูมิศักดิ์, วิทยาสาร, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2496

กระลาโหม, บทความวิชาการภาษาสันสกฤต, วิทยาสาร, พิมพ์ครั้งที่ 1
พ.ศ. 2497. จิตร ภูมิศักดิ์ - อภินิหารของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2
พ.ศ. 2519 โครงการหนังสือเล่มนี้ สำนักงานศิลปวัฒนธรรม.

ทอดกลอน กับคนใจกว้างเขาวน, ความเรียงวรรณคดี, ติปกร, รัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2498. ติปกร - กลอนนิพนธ์ของ
ประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2518 สำนักพิมพ์แสงตะวัน.

โมราวิภาและนิยายอย่างใหม่, ความเรียงวรรณคดี, ติปกร, รัชกาลใหม่ 93,

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๔๘. ห้างเอราดัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๘.

จิตร ภูมิศักดิ์, วิจารณ์ทางประวัติศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๑๘

โครงการหนังสือเล่ม คำนำพิมพ์แสงตะวัน.

ความเป็นมาของภาษาไทย ความ ลาว แล ขอม และลักษณะทางสังคมของชนชาติ,

วิจารณ์ทางประวัติศาสตร์, จิตร ภูมิศักดิ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๘ โครงการ

ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

บทบาททางวรรณคดีของระบอบท้าวเจ้า วิจัยวรรณคดี, ธีปกร, ฉายขาว, พิมพ์

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๐๐. บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคกบฏกบฏกบฏของจิตร ภูมิศักดิ์,

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๘. ใบไม้เอ๋ย, พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๑๘

คำนำพิมพ์แสงตะวัน. ธีปกร - กติปนิพนธ์ของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔

พ.ศ. ๒๕๑๘ คำนำพิมพ์แสงตะวัน

โครงการแต่งคำ, วิจัยวรรณคดี, กติปนิพนธ์, ปิฎกานุกร, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๐๐. บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคกบฏกบฏกบฏของจิตร ภูมิศักดิ์,

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๘ คำนำพิมพ์แสงตะวัน. ใบไม้เอ๋ย, พิมพ์ครั้งที่ ๓

พ.ศ. ๒๔๑๘ คำนำพิมพ์แสงตะวัน. ธีปกร - กติปนิ

พนธ์ของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำนำพิมพ์แสงตะวัน

เปรียบเทียบ วิเคราะห์วรรณคดีทางวิทยาศาสตร์และสังคม, ความเรียงวรรณคดี, ธีปกร,

ฉายขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๐๐. ธีปกร - กติปนิพนธ์ของประชาชน,

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๘ คำนำพิมพ์แสงตะวัน

วรรณกรรมของชนเผ่า, ความเรียงวรรณคดี, กติปนิพนธ์, วิจารณ์,

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๐๐. ธีปกร - กติปนิพนธ์ของประชาชน, พิมพ์

ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๐๘ คำนำพิมพ์แสงตะวัน

นิราศทางกาย วรรณคดีที่ถูกต้องแล้ว, วิจัยวรรณคดี, สันติ ธรรมะ, พิมพ์

ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๑๘ คำนำพิมพ์แสงตะวัน. ใบไม้เอ๋ย

พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๕ คำพิพากษาที่มณฑลสงขลา. ที่ปกครอง - กิลปีน
กรรมของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๐๕ คำพิพากษาที่มณฑลสงขลา.

ชลิตทางวิฤทธิศาสตร์, บทความวิชาการทางภาษาศาสตร์, วิจัย ภูมิทัศน์,
ยังไปเผยแพร่

โกณฑ... บทความทางวรรณคดีไทย, วิจัยวรรณคดี, กวี วิจารณ์, ประจักษ์ไทย,
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๗. บทความสาระที่วรรณกรรมยุคกิตติวารของวิจิตร
ภูมิทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๗. คำพิพากษาที่มณฑลสงขลา. ใบชื่อเดิม
พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษาที่มณฑลสงขลา. ที่ปกครอง - กิลปีน กรรม
ของประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๐๕ คำพิพากษาที่มณฑลสงขลา.

ความวิฤทธิศาสตร์การประจักษ์วรรณคดีไทย. ภาค ๑ "คำสรรพนามวิฤทธิศาสตร์"
บทความสาระที่วรรณคดี, วิจัย ภูมิทัศน์, ยังไปเผยแพร่.

จารึกเขมรกับวิฤทธิศาสตร์, บทความวิชาการทางภาษาศาสตร์, ยังไปเผยแพร่.

บทความสาระที่ โศลกสังคย ไทยใหญ่, มุกดาบ, พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๗.

๒) วรรณกรรมเกี่ยวกับกิลปีน

กิลปีนเพื่อชีวิต กิลปีนเพื่อประชาชน, การเรียงกิลปีน, ที่ปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๕๐๐ คำพิพากษาที่มณฑลสงขลา. พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๐๕ คำพิพากษาที่
มณฑลสงขลา. พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๐๗ พรรณาสังขาร. พิมพ์ครั้งที่ ๔
พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษาที่มณฑลสงขลา.

กิลปีนทางไกล, บทความสาระที่กิลปีน, กิลปีน พิทักษ์, ปิณฑุณิ กุลสิงห์, กิลปีนทางไกล
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๐๐. บทความสาระที่กิลปีนทางไกลทางไกล
วิจิตร ภูมิทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๗ ฝ่ายกิลปีนทางไกล สว.

การกิลปีนเพื่อวิฤทธิศาสตร์ทางกิลปีน, หนังสือ "กิลปีนทางไกล"

"กิลปีนเพื่อชีวิต" ของกรมการ, หนังสือ "กิลปีนทางไกล"

ภาพเขียนแสดงวีรกรรมของกรรมกรว่า ก็คือศิลปะการถนัดของช่างเขียนภาพ,
 เหล็ก "ศิลปะของโกร"

ชัยชนะของศิลปะเพื่อชีวิตของประชาชน, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

โฉมหน้าของการ "๕ พฤษภาค" ค่ายพรรคคอมมิวนิสต์ของ, เหล็ก "ศิลปะของโกร"
 แก ... ได้พิจารณาการวางมวลมนุษยชาติ, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

พรรคคอมมิวนิสต์ประชาชนชาวอินโด, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

การตกเมืองค่ายคอมมิวนิสต์อเมริกา, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

การถือเอาของศิลปะ, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

กับประชาชน, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

การไร้ยางอายและกึ่งโกง, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

ศิลปะจะเป็นอิสระจากแนวคิด, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

ภาพเขียนในสายตามประชาชน, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

หลักการทางศิลปะของ, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

ความขัดแย้งทางศิลปะและวัฒนธรรม, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

การเผยแพร่ผลงานศิลปะจากธรรมชาติ, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

โกรเป็นผู้นำประวัติศาสตร์, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

เรื่องทางประวัติศาสตร์, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

วิวัฒนาการ, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

นักคิดกรโดยนิต "มาดอลคาร์" ไปสู่กรุงมอสโก, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

เพื่อประชาชน, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

ชา - ชา - ชา - มง, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

กษัตริย์เมืองไทยประเทศไทย, เหล็ก "ศิลปะของโกร"

สมชาย ปรัดดาเจริญ, สารคดี, กอวิทย์ "ชีวิตและศิลปะ" วิถีครั้งที่ ๑

ชีวิต...ความผินพ้อง...ความว่างว่าง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"
แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง, เหมือน "แมลงภู่ที่เฝ้าเงาจากถ้ำมืดที่เมือง"

๓/วรรณกรรมทางปรัชญา

พุทธปรัชญาและภาพลักษณ์ทางศิลปะ วัชรปญฺญโกธะ เกจิติกนกภาพังคณพัตถังคณเอง
และยุคโงกการปฏิวัติวิปปฏิรูปการแบบราชวิพารก ปรัชญาวัตรูป
โงกเกจิติกนกภาพังคณพัตถังคณเอง ผิดกับอย่างฉกรรจ์ที่จริงนี้, ความเรียง
 ปรัชญา, ภาพวาด, มหาวิทยาลัย ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑
 พ.ศ. ๒๕๕๖.

พุทธปรัชญาและภาพลักษณ์ทางศิลปะ, ความเรียงปรัชญาการศึกษา, พจนานุกรมปรัชญา, วัชรปญฺญโกธะ,
 พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๐. วัชรปญฺญโกธะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๐๖.
 ตีพิมพ์ - โงกเกจิติกนกภาพังคณพัตถังคณเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๔. กำนันพิมพ์
 แห่งกรุงเทพฯ.

๔/วรรณกรรมทางสังคม

โงกเกจิติกนกภาพังคณพัตถังคณเอง, วัชรปญฺญโกธะ, พจนานุกรมปรัชญา, วัชรปญฺญโกธะ,
 พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๐. วัชรปญฺญโกธะ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๐๖.
 ภาพวาดโดย สกาดานะ มก. ภาพวาดโดย สกาดานะ มก. ภาพวาดโดย สกาดานะ มก..
 พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๔. กำนันพิมพ์แห่งกรุงเทพฯ. พิมพ์ครั้งที่ ๔

พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษาแพ่งคดี. พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษา
แพ่งคดี.

อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของ ศรีไทย, วิจัยศึกษานิติศาสตร์, คณาจารย์ วิชา
การคดี, พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๖, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ทางวิทยา ภูมิทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๙. คำพิพากษา
แพ่งคดี, พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษา
แพ่งคดี, พิมพ์ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษา
แพ่งคดี.

๑) เรื่องแปล

แปล ของ แพ่งคดี, เรื่องแปล, (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๑
พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษาแพ่งคดี.

การวัด ของ, เรื่องแปล (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์, พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๘
คำพิพากษาแพ่งคดี. พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษาแพ่งคดี.

โทษ ของ, เรื่องแปล (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์, วิชา,
ยังไปเผยแพร่.

การวัด ของ, เรื่องแปล (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์,
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษาแพ่งคดี.

การวัด ของ, เรื่องแปล (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์, วิชา,
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๘ คำพิพากษาแพ่งคดี.

การวัด ของ, เรื่องแปล (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์, วิชา,
ยังไปเผยแพร่.

การวัด ของ, เรื่องแปล (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์, วิชา,
ยังไปเผยแพร่.

๒) การวัดคดี

การวัด ของ, เรื่องแปล (วิทยานาย), วิชา ภูมิทัศน์, วิชา,
ยังไปเผยแพร่.

๒
รวมกรรปรายกรอง

๑) มาตราพิเศษ

กฎหมายวิจิตร, เถลิงขาว, วิตร ภูมิกฤต, ปาริชาต, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๔๓.

วิจิตร, พิมพ์, วิตร ภูมิกฤต, กิตติบรรณกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๔๓.
ศิลปะทางศิลปะ เก่งเก่ง, กิตติ, ปาริชาต, กระดังขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๔๔. รวมบทกวีที่รวบรวมของกวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๔๕. กวีนิพนธ์กวีประชาชนรวบรวมโดยกวี.

กวีนิพนธ์ กวีนิพนธ์กวีประชาชน, กิตติ, ปาริชาต, กระดังขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๔๕. รวมบทกวีที่รวบรวมของกวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๔๖. กวีนิพนธ์กวีประชาชนรวบรวมโดยกวี.

เรียนวิชา เถลิงขาว, กิตติ, ปาริชาต, กระดังขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๔๐

รวมกรรปรายกรอง เก่งเก่ง, กิตติ, ปาริชาต, กระดังขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๔๐. รวมบทกวีที่รวบรวมของกวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๔๑. กวีนิพนธ์กวีประชาชนรวบรวมโดยกวี.

การแต่งบทกวี เก่งเก่ง, กิตติ, ปาริชาต, กระดังขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๔๐. รวมบทกวีที่รวบรวมของกวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๔๑. กวีนิพนธ์กวีประชาชนรวบรวมโดยกวี.

โคลงกรรปรายกรอง เก่งเก่ง, กิตติ, ปาริชาต, กระดังขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๔๑. เถลิงขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๒๔๔๑. รวมบทกวีและงานศิลปะของกวีประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓

พ.ศ. ๒๔๔๑. รวมบทกวีและงานศิลปะของกวีประชาชน.

วิจิตร, รวมกรรปรายกรอง, กวีนิพนธ์, ปาริชาต, กระดังขาว, พิมพ์ครั้งที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๐๗. รวมเพลงวิธียอดงามถึงเพลงกล่อกรับร้อง, หน้ากระดาษที่ ๒
พ.ศ. ๒๕๑๑. รวมเพลงกล่อกรับร้องใหม่.

ถาดกลองเก๋อ, เพลง "วัดตากดขยวม"

เมื่อ แอ ไช, เพลง "วัดตากดขยวม"

ถ้าก่อน...จาก โฉมเก่า, เพลง "วัดตากดขยวม", รวมเพลงที่รวบรวมแล้วของกล่อ
กรับร้อง, หน้ากระดาษที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๑. รวมเพลงกล่อกรับร้อง
กรับร้องกร.

วัดตากดขยวม, เพลงกรับร้อง, กล่อกรับร้อง, เพลงกรับร้องไทย, หน้ากระดาษที่ ๑

พ.ศ. ๒๕๐๗. รวมเพลงที่รวบรวมแล้วของ กล่อกรับร้อง, หน้ากระดาษที่ ๒

พ.ศ. ๒๕๑๑. รวมเพลงที่รวบรวมแล้วของกรับร้องกร.

วัง หลงกร, เพลง "วัดตากดขยวม"

จึงขอเขาเฉยๆ โกลงสีสุภาพ, เพลงกรับร้อง, เพลงกรับร้อง, รวมเพลงที่
กรับร้องของกล่อกรับร้อง, พ.ศ. ๒๕๑๑. รวมเพลงกรับร้องกร.

เมื่อลมรอยกรับร้องการประหารกร, กลอง (เพลง), กรับร้อง, รวมเพลงที่
กรับร้องของกล่อกรับร้อง, พ.ศ. ๒๕๑๑. รวมเพลงกรับร้องกร.

เพลงกรับร้องกร, กลอง (เพลง), เพลงกรับร้อง, เพลงกรับร้อง, หน้ากระดาษที่ ๑
พ.ศ. ๒๕๐๐.

ความยาวของเพลงกรับร้อง, กลอง (เพลง), เพลงกรับร้อง, เพลงกรับร้องกร.
กรับร้อง, สดิกการกรับร้องกรับร้องกรับร้องกร.

อาณาจักรสีชมพู, โกลงสีสุภาพ, จิตร ภูมิศักดิ์, ยังไม่เผยแพร่.

๒) เพลง

เพลงกรับร้องไทย

กรับร้องกร

อุปนิสัยแรกนี้ ทำให้บรรณกรรมของจิตรมีการอธิบายอย่างละเอียดรัดกุมขนาด
บรรณกรรมของจิตรมีคุณค่าการบรรณศิลป์เพิ่มขึ้นในแง่ที่จิตรนิยมลัทธิมากซ์
จิตรเองเข้าใจถึงประโยชน์ที่จะความก้าวหน้าทางความคิด ทำให้หนังสือของ
จิตรให้ทั้งปัญญาและใจคนได้สูง ถึงขนาดปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ถึง ปี พ.ศ. ๒๕๑๘
ไม่พักเขียนหนังสือได้รับการตอบรับจากนักวิจารณ์ นักคิด นักวิจารณ์การกล่าวถึงให้
เป็นไปอย่างกว้าง (ชัยวิริ อุตทวณิช, ๒๕๑๘ : ๑๘) เมื่อยาวจิตรลงนามในคำกล่าว
กล่าวถึงจิตรลงหนังสือ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๘
เมื่อจิตรนำข้อความกล่าวถึงมาลงหนังสือก็ได้อีกเป็นจำนวนมาก (ชาติวิทย์ เกษมศิริ,
๒๕๑๘ : ๒ - ๓) หนังสือของจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นเอกสารการเมืองโดยแท้ และ
เป็นเอกสารที่หาหายากว่า วาของผู้อ่านการเมือง สังคมไทย ถึงขั้น... อยู่ในชีวิต
ของหนังสือต้องหาย... และถือหนังสือที่ออกนอกรอบการควบคุมโดยทางราชการเมื่อ
บรรณาธิการทางการเมืองไทยเปิดออกเล่มนี้ ในบางเล่มมีข้อความการความสงบ
เรียบร้อยยิ่งกว่าสิ่งใดอีก ทางการเมืองจึงทำให้เขียนและนำลายารบรรณกรรมของจิตร
ภูมิศักดิ์

บรรณกรรมของจิตรบางเรื่องได้จัดจะมีว่าวทางการแปลง แต่บรรณกรรม
บางเรื่องก็ยังมีประโยชน์ทางวิชาการอย่างแท้จริง เพราะว่า บรรณกรรมส่วนหนึ่งของ
จิตร ภูมิศักดิ์ จะมีแนวคิดเป็นอันตรายทอดการปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย
โดยมีระบอบเผด็จการเป็นปรปักษ์ แต่บรรณกรรมหลายเรื่องก็พูดถึงการแตกพรรค
กันกว่าในทางวิชาการการปฏิวัติการปกครอง, ประวัติศาสตร์, โบราณคดีและวัฒนธรรม
จึงจึงให้ความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสังคมของชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งจิตรก็เป็นผู้
ที่มีทั้งความรู้และอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป อดีตคณบดีของกรม
มหาวิทยาลัยผู้หนึ่ง กล่าว (ผู้เขียนคือ อุตทวณิช, ๒๕๑๘ : ๑๑) "...เคยได้
นิเทศการงานถึงเขา ว่ามีความเฉลียวฉลาดเขาเริ่มเขียนว่า ๆ วาจารย์
เขาพูดอะไรมาบ้าง ก็ยังเคยเห็น จิตร ภูมิศักดิ์ บอกว่ามีความละเอียดพิถีพิถันมาก

ในฐานะลูกศิษย์ที่เปรี๊ยะงปราคในภาษาและวรรณคดีไทย" วรรณกรรมของจิตร
มีผลต่อความเจริญงอกงามทางวิชาการอยู่ไม่น้อย

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป

เนื่องจากบทความทางวิชาการด้านนิรุกติศาสตร์ของจิตร ภูมิศักดิ์ ไม่มี
ลักษณะชักจูงหรือมีแนวโน้มสนับสนุนให้นิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ จึงน่าจะวิเคราะห์
วิจัยได้ในสมัยนี้ งานบางชิ้นที่จิตรค้างไว้ เช่น ความเป็นมาของคำสยาม ไทย,
ลาวและขอม และลักษณะทางสังคมของชนชนชาติ สมควรที่จะพิสูจน์สมมุติฐาน
ให้ได้ข้อเท็จจริง เนื่องจากจิตรได้ปูพื้นฐานไว้อย่างละเอียดชัดเจน ถ้ามีผู้
วิจัยสืบต่อแล้ว ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อความเจริญงอกงามด้านวิชาการ
เป็นอย่างมาก

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เอกสารพิมพ์

- จิตร ภูมิศักดิ์ "กระลาโหม" กัณฐกาวจรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๗ ๒๕๕๗
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "กรุงไผ่โบราณกลดล ใจเฝ้ายานำพา" วิชาสาร
๑๘ เมษายน ๒๕๕๖ : ๕ - ๗
- จิตร ภูมิศักดิ์ "กัมเปียง" งานวรรณคดี ธันวาคม ๒๕๕๕ : ๒๒ - ๒๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "การคำขวัญ เพื่อตัวกู กุญแจกล รวมบทกวีที่รวบรวม
กวีประชาชน กลุ่รวรรณกรรมวรรณคดีสาร ๒๕๑๗ : ๓๗ - ๓๘
- จิตร ภูมิศักดิ์ ขอลีกนางวิรุณดิภา จดหมายถึงอาจารย์สุทธีวงศ์ พงศ. โพนมดง
๒๕๐๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ ความเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาว และ ขอม และลักษณะทาง
ทางสังคมของชนชาติ สภาอักษรประดิษฐ์แห่งประเทศไทย ๒๕๑๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ ความเรียงจากกายภาษา ขบรวนหนังสือทรงกระวี ๒๕๑๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๔ "ความหวังยังไขสัน" กลอนนิพนธ์กลอนยาว "กัณฐกาวจรณ์"
๒๕๑๗ : ๑๒๔ - ๑๒๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ การล มากร ขบรวนหนังสือเพื่องาน ๒๕๑๔
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ "การกลางคืน" รวมบทกวีและงานวิจารณ์ศิลปะวรรณคดีของกวี
การเมือง แนวร่วมกัณฐกาวจรณ์ ๒๕๑๔ : ๓๔ - ๔๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "กาเถื่อน...จากเพื่อกาเถื่อน" รวมบทกวีที่รวบรวม
กลุ่รวรรณกรรมวรรณคดีสาร ๒๕๑๗ : ๗ - ๑๐
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๓ "โคลงนา...บรรณกาวจรณ์ไทย" ได้ปรก กัณฐกาวจรณ์ของ
ประชาชน ขบรวนหนังสือทรงกระวี ๒๕๑๗ : ๑๔๑ - ๑๔๓
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ "โคลงสรร เจริญเกียรติกรุง เทพเทว ทรยศโดยทัชดา" รวม

- บทกวีและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวีการเมือง แนวร่วมนักกวี
เชียงใหม่ ๒๕๑๑ : ๙ - ๒๒
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ "งานกวีที่กลายเป็นบทกวี" รวมบทกวีและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวีการเมือง แนวร่วมนักกวีเชียงใหม่ ๒๕๑๑ : ๗๒
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ จังหวะ "วิจารณ์ศิลปการ ๒ (๑๒) ๒๕๑๒ : ๕๕ - ๑๐๗
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "วังหลวงกรุง" รวมบทกวีที่สรรบแก้ว กวีประชาชน กลุ่มวรรณกรรมธรรมภาศกร ๒๕๑๑ : ๒๐ - ๒๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "วังหลวงเขาเจ็ดยาง โปง" พร้อมพวงไฉน รวมบทกวีที่สรรแล้ว กวีประชาชน กลุ่มวรรณกรรม - ธรรมภาศกร ๒๕๑๑ : ๔๐ - ๔๑
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๕ โฉมหน้าศักดินาไทย ฉบับหนังสือแดงตัว ๒๕๑๑
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ "ชีวิตและศิลปะ" รวมบทกวีและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวีการเมือง แนวร่วมนักกวีเชียงใหม่ ๒๕๑๑ : ๕๔ - ๒๑๒
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๓ "บทกวีไทย" ปริทัศน์ ๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓ : ๘ - ๑๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ กวีและกวีนิพนธ์ ฉบับหนังสือแดงตัว ๒๕๑๑
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "ตอบศาสตราจารย์" ปริทัศน์ ๒ (๓) กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ : ๗๙ - ๘๐
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๕ "เทคนิคเขียนบทกวี" กวีนิพนธ์กวีนิพนธ์ คำนำ พิมพ์ครั้งแรก ๒๕๑๑ : ๑๑๔ - ๑๑๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๓ "ไทย - เวียดนาม" วรรณคดี มีนาคม ๒๕๑๒ : ๓๕ - ๓๙
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๓ นิราศหนองคาย หนังสือแดงตัว ๒๕๑๒
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ "เนื้อ กวี" รวมบทกวีและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวีการเมือง แนวร่วมนักกวีเชียงใหม่ ๒๕๑๑ : ๔๒ - ๔๑
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๓ "บทกวีของกวีนิพนธ์ของพระยาเพชร" ที่ปรก กวีนิพนธ์ กวีประชาชน ฉบับหนังสือแดงตัว ๒๕๑๑ : ๑๕ - ๑๐๓

- จิตร ภูมิศักดิ์ ๘ "หมายเหตุการจารึก" วรรณคดี กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖ : ๑๔ - ๒๖
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "พินิจนิพนธ์" รวมบทกวีที่สรรบคว กวีประชาชน กลุ่มวรรณกรรม
กรรมศาสตร์ ๒๕๑๖ : ๔๒ - ๔๓
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "เพื่ออธิบายการจารึกการจารึก" รวมบทกวีที่สรรบคว
กวีประชาชน ๒๕๑๖ : ๔๔
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๘ "ฟ้าใหญ่" กอนนิวิศตลาคยาว คำกวีนิพนธ์ใหญ่ ๒๕๑๗ :
๑๒๑ - ๑๒๓
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๓ "พินิจนิพนธ์" พิภพ กิตติกรรมวรรณกรรมประชาชน กรรมหนังสือ
แจ้งกระวี ๒๕๑๖ : ๑๔
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๘ "พินิจนิพนธ์จากเสียงกระดัง" กอนนิวิศตลาคยาว คำกวีนิพนธ์
ใหญ่ ๒๕๑๗ : ๑๔๖ - ๑๕๐
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "พินิจนิพนธ์กรรม" รวมบทกวีที่สรรบคว กวีประชาชน กลุ่ม
วรรณกรรม - กรรมศาสตร์ ๒๕๑๗ : ๔๖
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๘ "พินิจนิพนธ์จากเสียงกระดัง" กอนนิวิศตลาคยาว คำกวีนิพนธ์ใหญ่
๒๕๑๗ : ๑๑๕ - ๑๑๗
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๘ "พินิจนิพนธ์จากเสียงกระดัง" กอนนิวิศตลาคยาว คำกวีนิพนธ์ใหญ่
๒๕๑๗ : ๑๑๒ - ๑๑๔
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "พินิจนิพนธ์จากเสียงกระดัง" รวมบทกวีที่สรรบคว กวีประชาชน กลุ่ม
วรรณกรรม - กรรมศาสตร์ ๒๕๑๗ : ๔๕
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "พินิจนิพนธ์จากเสียงกระดัง" หนังสือวิทย ๑ (๒)
สิ่งพิมพ์ ๒๕๑๗ : ๓ - ๑๓
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๘ "พินิจนิพนธ์จากเสียงกระดัง" กอนนิวิศตลาคยาว คำกวีนิพนธ์ใหญ่
๒๕๑๗ : ๑๓๕ - ๑๓๗
- จิตร ภูมิศักดิ์ ๘ "พินิจนิพนธ์จากเสียงกระดัง" กิตติกรรมวรรณกรรม คำกวีนิพนธ์ใหญ่
๒๕๑๗ : ๑๓๕ - ๑๓๗

๒๔๙๓ ๒๔๙๓

จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ วิถียานุกรม (พิมพ์ที่ ๒) ๒๔๙๓

จิตร ภูมิศักดิ์ ๒ "วิถียานุกรม" รวมบทความและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวี
การเมือง แนวร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัย ๒๔๙๓ : ๒๓ - ๓๓

จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "วิถียานุกรม" รวมบทความและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวี
การเมือง แนวร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัย ๒๔๙๓ : ๑๑ - ๑๙

จิตร ภูมิศักดิ์ ๔ "ศัพท์กริยาของแรงงาน" กอนวิวนิสต์ลาถยา คำนักพิมพ์พิมพ์
๒๔๙๓ : ๑๒๔ - ๑๓๐

จิตร ภูมิศักดิ์ ๖ ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน พรรคสังคมนิยม มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ๒๔๙๓

จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "ร่างวรรณคดีที่ในโลกด้ายมือ" รวมบทความและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวี
การเมือง แนวร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัย ๒๔๙๓ : ๓๑ - ๓๖

จิตร ภูมิศักดิ์ ๑ "ช่วยอย่างไร นักปราชญ์นอกชาติ" รวมบทความและงานวิจารณ์ศิลปวรรณคดีของกวี
การเมือง แนวร่วมนักศึกษามหาวิทยาลัย ๒๔๙๓ : ๒๔ - ๓๐

จิตร ภูมิศักดิ์ ๔ "เพลงดาวแห่งชีวิต" กอนวิวนิสต์ลาถยา คำนักพิมพ์พิมพ์
๒๔๙๓ : ๑๒๗ - ๑๒๘

จิตร ภูมิศักดิ์ ๕ "เสียงเพรียกรากษัตริย์" กอนวิวนิสต์ลาถยา คำนักพิมพ์พิมพ์
๒๔๙๓ : ๑๓๒ - ๑๓๔

จิตร ภูมิศักดิ์ ๔ "ลัทธิปัจเจก และอนาคตของสตรีไทย" ประวัติศาสตร์
สตรีไทย มรรยาสังคมนิยม ๒๔๙๓ : ๘๓ - ๑๒๐

จิตร ภูมิศักดิ์ ๕ "โอ้ เกอร์ เกอร์ เกอร์" กอนวิวนิสต์ลาถยา คำนักพิมพ์พิมพ์
๒๔๙๓ : ๑๒๑

จิตร ภูมิศักดิ์ ๓ "โครงการของข้า" ที่ปรก กอนวิวนิสต์ลาถยา มรรยาสังคมนิยม
หนังสือแสงกะว้น ๒๔๙๓ : ๑๐๔ - ๑๕๐

เอกสารต้นรอง

การ กุณเพนทร์ "ปิกัสโซ - ในลายกามองจิตร ภูมิ คักเก" อภิมหาสารนิเวศ

3 (11 - 12) เมษายน - พฤษภาคม 2517 : 63 - 73

กุศล สายประเสริฐ ปรัชญาของสังฆปริณายก "แนวร่วมนักกวีมหาวิทยาดิ
เชียงใหม่ 2517

กรอง วันทาวงศ์ และจิวิกรรม "เอกเมฆาณานของจิตร ภูมิ คักเก" ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์
2517.

ก้าอาน ธรรมนิเวศน์ "รวมบทกวีละม้ายจิตร ภูมิ คักเก - วรณกัฏ" จิตร ภูมิ คักเก :

นักรบของกนกนุใหม่ กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 2517 : 335 - 339

"งานของจิตร ภูมิ คักเก" "เท่าที่ฉันพบในปัจจุบัน" อภิมหาสารนิเวศ 3 (11 - 12)

เมษายน - พฤษภาคม 2519 : 80 - 88

เจ้าหญิงจันทิมา (นามแฝง) "วันทิมมาเมืองสาคร" ปาริชาติ 1 กันยายน 2492

จันทิมา กระดาษสี 1 "ท้ายคอก" ปาริชาติ กุมภาพันธ์ 2493 : 70

จันทิมา กระดาษสี 2 "ท้ายคอก" ปาริชาติ กรกฎาคม 2493 : 69

เฉลิม อมเวียงชัย "ศิลปะเพื่อชีวิต - ศิลปะเพื่อประชาชน" จิตร ภูมิ คักเก : นักรบ
ของกนกนุใหม่ กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 2517 : 299 - 322

ชลวิรา กลัณญ์, กรีกิณ บุญจวน และ อวยพร นิธิเนนการ "จิตร ภูมิ คักเก"

ศิลปะของประชาชน" จิตร ภูมิ คักเก : นักรบของกนกนุใหม่ กองบรรณาธิการ
สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 2517 : 109 - 152

ชลวิรา กลัณญ์ 1 "วรรณกรรมไทยในทัศนะของจิตร ภูมิ คักเก" จิตร ภูมิ คักเก :

นักรบของกนกนุใหม่ กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์ 2517 : 56 - 79

ชลวิรา กลัณญ์ 2 วรรณกรรมของประชาชน ฝ่ายวิชาการ ศว. 2517

ชลวิรา กลัณญ์ "จิตร ภูมิ คักเกกับเรื่องสั้นเรื่องสั้นเรื่องยาว" อภิมหาสารนิเวศ

๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๑๐๖ - ๑๐๘

ชัยศิริ สุขทวนดิษฐ์ "ผลกระทบของวิกฤต ภูมิทัศน์ ก่อสร้างวิชาการ" อัครราชสคร

วิจารณ์ ๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ . ๙๔ - ๙๕

ชัยศิริ สุขทวนดิษฐ์ กักตุนกับพัฒนาการของสังคมไทย สำนักพิมพ์ หจก.ว่า

อัครราชสคร ๒๕๑๕

ชาตวิทย์ เถนถกรศิริ "การที่การประวัติกาศกรโดย วงจิตร ภูมิทัศน์"

จิตร ภูมิทัศน์ : นักกรมของถนนใหม่ กองบรรณาธิการสังคมศาสตร์ปริทัศน์

๒๕๑๖ : ๒ - ๑๖

ชาตวิทย์ เถนถกรศิริ "การว่า งานเป็นมาของคำสยาม ไทย, ลาว และขอม

และลักษณะทางสังคมของวัฒนธรรมชาติ สยามสังคมวิทยา กรมส่งเสริมประเทศไทย

๒๕๑๘

ฐเกียรติ อุดทะพันธุ์ "หนังสือใหม่ - กิเลสเพื่อชีวิต" วิทยาสาร ๒๓ (๔๕)

๑ ธันวาคม ๒๕๑๘ : ๘๑

คำรณราชานุภาพ, สภาเจ้ากรมพระยา ชีวิตและงานของคุณพระภุ บรรณาธิการ ๒๕๑๕

คุณภุพร จานีโรหพันธ์ "วิจารณ์หนังสือ ความเป็นมาของคำสยาม

ไทย, ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของวัฒนธรรมชาติ" อัครราชสคร

วิจารณ์ ๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๑๑๐ - ๑๒๖

ถาวร ชนะภัย "คำขวัญจากใจ" อัครราชสคร ฉบับใหม่ของไทย ปีการศึกษา ๒๕๕๓

๒๕๕๓

ทวีป วรลิต "จิตร ภูมิทัศน์ กับ แนว" ของแม่กนิช กอรัฏฐ์" อัครราชสครวิจารณ์

๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๘๕ - ๙๓

ทองใบ ทองเป่าก กองนิพนธ์คำสยาม สำนักพิมพ์กนิช ๒๕๑๖

ไทยน้อย (งานแปล) ๑๒ รายกรัณธรรมไทย แพร่พิทยา ๒๕๑๖

ธงชัย สุรการ "จากนายถึงจิตร ภูมิทัศน์" จิตร ภูมิทัศน์ : นักกรมของถนนใหม่

กองบรรณาธิการสังคณาศตวรรษที่ ๒๕๑๓ : ๒๕๑ - ๒๕๔
 ธรรมเกียรติ กัณโธรี โฉมหน้าศักดิ์ใจไทยในสายทรวงองจิตร ภูมิศักดิ์
 จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรูกาไทย กองบรรณาธิการสังคณาศตวรรษที่ ๒๕๑๓ : ๒๕๓ - ๒๕๖

บรรจง บรรจงกิตติ กิตติวรรณคดีที่มีชีวิต กลุ่มหนังสือธรรมศาสตร์ ๒๕๑๓
 มุขยาภา พงาภิษฐ์, พวง (แสงทอง) การมาและหนังสือ โอเดียส ไทร ๒๕๐๔
 ประเสริฐ จิตต์วิชัยพงษ์ "วิจารณ์หนังสือ มาแปล ความเรียงว่าด้วยศาสนา"

อัครภาสตร์วิจารณ์ ๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ :

๑๐๑ - ๑๐๖

เปลื้อง ดิเรก ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักเรียน ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๑๔
 วิมล ฉัตรวนิชกุล "ชีวิต" เกรง วรรณกรรมเพื่อชีวิต ๒๕๑๕ : ๒ - ๔
แผนกเอกสารฉบับที่ ๐๐๔๒, นายจิตร ภูมิศักดิ์, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๒ (เอกสาร

จากฐานข้อมูล กอง ๓)

บางกอกเอกาเวออุทวิ, พระบาทสมเด็จพระ กิติโกษาอย่างและโกศลนิกุล พิมพ์
 เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญคง สงฆ์ ๒๕๐๔
 จิตร รวงรม "ชีวประวัติบางกอกของจิตร ภูมิศักดิ์" อัครภาสตร์วิจารณ์

๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๒๓ - ๔๔

รังสรรค์ ประชาศิณี "วิจารณ์หนังสือมาแปล เพราะวรรณกรรมยุคศักดินา พิมพ์
 กิตติกรรมประกาศฉบับ อัครภาสตร์วิจารณ์ ๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน -

พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๑๓๐ - ๑๓๕

และกิตติกรรมประกาศ โฉมหน้าศักดิ์ใจไทยในสายทรวงองจิตร ภูมิศักดิ์ จิตร ภูมิศักดิ์ :

นักรบของชนรูกาไทย กองบรรณาธิการสังคณาศตวรรษที่ ๒๕๑๓ : ๑๓ - ๒๓
 วรรณกรรม เทพพิชัย "ปฏิกริยา - บทเพลง" จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรูกาไทย

กองบรรณาธิการสังกมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๕๑๗ : ๓๒๓ - ๓๒๔
 วิจิตร เกษมบุตร ความแตกต่างของนายหมาก คำปกพิมพ์ประณีตวิจิตร ๒๕๑๘
 สงม สุริยาพร เขียนวรรณ สุริยาพร ๒๕๑๐
 สิริอุษา พงษ์จันทร์ "อาจารย์จิตร ภูมิศักดิ์ กับงานศิลปะการ" จักรวาลศรพิจารณ

๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๕ - ๒๒
 สุวรริต สิวาวารณ "พุทธปรัชชาในทัศนะการศาสนา" จักรวาลศรพิจารณ

๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๔๕ - ๔๘
 สุชาติ ชูแสง "โศภนาภักดีในไทย" จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรุ่นใหม่

กองบรรณาธิการสังกมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๕๑๗ : ๓๒๖ - ๓๓๔
 สุชาติ ชูแสง "จิตร ภูมิศักดิ์ กับวีรชน ๑๔ ตุลาคม" จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบ
ของชนรุ่นใหม่ กองบรรณาธิการสังกมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๕๑๗
 สุภา ภิรมยาพร "แนวความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ เกี่ยวกับสังคมไทย" จิตร
ภูมิศักดิ์ : นักรบของชนรุ่นใหม่ กองบรรณาธิการสังกมศาสตร์ปริทัศน์

๒๕๑๗ : ๒๓ - ๕๕

เถียร วิจิตรวาท "กมเขียนหนังสือ" ประณีตวิจิตร ๒๕๑๗
 เสาร์ จามริก "แนวความคิดของจิตร ภูมิศักดิ์" จิตร ภูมิศักดิ์ : นักรบของชน
รุ่นใหม่ กองบรรณาธิการสังกมศาสตร์ปริทัศน์ ๒๕๑๗ : คำนำ

อิงอร สุพันธ์วงศ์ "วิจารณ์หนังสือ รวมบทความทางวิชาการของจิตร ภูมิศักดิ์ -
 อัจฉริยะของประชาชน" จักรวาลศรพิจารณ ๓ (๑๑ - ๑๒) เมษายน -
 พฤษภาคม ๒๕๑๕ : ๑๒๗ - ๑๒๘

สัมภาษณ์

จิตนา พรหมเรตต์ ผู้ร่วมศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 ประสานมิตร อาจารย์ของจิตร ภูมิศักดิ์ และ เรียนเตรียมอุดมศึกษา

ก. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน

พ.ร.๒๕๑๔ เวลา ๑๓.๓๐ - ๑๔.๓๐ น.

✓ โม่รี ชื่นสำราญ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
 ิสิทกษะฉักรรศาสตร ุจ าวงกรรณมหาวิทยาลัย รวณนัยกัณนิกตร ภูมิศักดิ์
 ค. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน

พ.ร.๒๕๑๔ เวลา ๑๐.๓๐ - ๑๒.๐๐ น.

เจ็ด ชูแรก นายท. เปี่ยม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ด. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน

พ.ร.๒๕๑๔ เวลา ๙.๓๐ - ๑๐.๐๐ น.

แสงเงิน ภูมิศักดิ์ มารดาของจิตร ภูมิศักดิ์ ๗ หมายเลข ๒๒ ซอยติวานัย

นางวงกตวาฬ พระนคร ๔ เมษายน ๒๕๑๔ เวลา ๑๔.๐๐ - ๑๕.๐๐ น.